

KAUPPA- JA
TEOLLISUUS-
MINISTERIÖ

Investoinnit ja investointiedellytykset Venäjällä

Pavel Filippov, Sergey Boltramovich,
Grigory Dudarev, Danil Smirnyagin, Dmitry Sutyurin
Hannu Hernesniemi (toimittaja)

Investoinnit ja investointiedellytykset Venäjällä

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos
Sarja B 215

KTM | Rahoitetut tutkimukset
8/2005
Markkinaosasto

KAUPPA- JA TEOLLISUUSMINISTERIÖ

Käyntiosoite

Aleksanterinkatu 4
00170 HELSINKI

Postiosoite

PL 32
00023 VALTIONEUVOSTOPuhelin (09) 16001
Telekopio (09) 1606 3666

Julkaisusarjan nimi ja tunnus

KTM Rahoitetut tutkimukset
8/2005

Tekijät (toimielimestä: nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisu-aika	
Pavel Filippov, Sergey Boltramovich, Grigory Dudarev, Danil Smirnyagin, Dmitry Sutyryn Hannu Hernesniemi (toimittaja)		Joulukuu 2005	
		Toimeksiantaja(t)	
		Kauppa- ja teollisuusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä	
Julkaisun nimi			
Investoinnit ja investointiedellytykset Venäjällä			
Tiivistelmä			
<p>Venäjän seitsemän vuotta jatkunut tuotannon kasvu näkyy kaupan lisäksi investointien kasvuna. Tuotanto on kasvanut 6,6 prosenttia ja investoinnit jopa 10 prosenttia vuodessa. Kilpailussa ulkomaisista sijoituksista Venäjä kohentaa asemiaan. Vuonna 2004 ulkomaalaiset sijoittivat Venäjälle 32 mrd. euroa. Öljyteollisuuden lisäksi sijoituksia tehdään nyt Venäjän sisämarkkinoiden vuoksi. Esimerkiksi johtavat autonvalmistajat ovat avanneet tehtaat Venäjälle. Suomalaiset yritykset sijoittavat entistä nopeammassa tahdissa eri sektoreille Venäjälle. Suomalaisen yritysten sijoituskanta Venäjällä on arvoltaan tällä hetkellä vähintään noin 1,8 miljardia euroa. Ulkomaiseen omistukseen siirtyneet, mutta Suomesta johdetut, Hartwallin ja Soneran sijoitukset ovat nykyiseltä markkina-arvoltaan 3 mrd euroa. Suomalaisyritykset työllistävät Venäjällä 29 600 ihmistä. Liikevaihtoa niillä on yhteensä 1,9 mrd. euroa. Monilla toiminta on vasta käynnistysvaiheessa, joten liikevaihdon oletetaan kasvavan huomattavasti.</p> <p>Vaikka Venäjän investoinnit ovat kasvaneet voimakkaasti, ne eivät vielä ole Neuvostoliiton loppuaikojen tasolla. Investoinnit suhteessa BKT:hen ovat vielä liian alhaiset. Kestävä taloudellinen kasvu edellyttää isompia investointeja. Investoinnit suuntautuvat nyt kuitenkin markkinoiden tarpeiden mukaan, mikä näkyy investointien korkeina tuottoasteina. Tilastojen mukaan ulkomaisten omistamissa yrityksissä tuotanto työntekijää kohti on jopa 7 - 8 kertainen verrattuna kaikkiin yrityksiin. Rahan lisäksi Venäjä on saanut uutta teknologiaa ja liiketoimintaosaamista.</p> <p>Ulkomaalaiselle investoijalle Venäjä on alueiden mosaikkia. Moskova ja Pietari ympäristöineen ovat suuria kulutuskeskittymiä ja maan keskuksia. Öljyalueille kuten Hanti-Mansiin ja Jamalo-Nenetsiaan kansainväliset yhtiöt investoivat vahvasti. Novgorodin, Leningradin ja Rostovin alueet ovat hyötynneet investointimyönteisestä politiikastaan. Kiinnostavia kohteita ovat toimialarakenteeltaan vahvat ja oloiltaan vakaat alueet kuten Nizhi Novgorod sekä Tatarstanin ja Boskostonin tasavallat. Logistinen asema vetää sijoituksia Krasnodarin aluepiiriin Mustanmeren rannalla ja Leningradin alueelle Suomenlahden perukassa. Venäjän 88 alueesta noin 20 aluetta voidaan pitää ulkomaalaisille sijoittajille kiinnostavina. Yleispiirteinä on alueiden merkityksen nousu - Moskovasta ja Pietarista jalkaudutaan vauraille, mutta vielä tuntemattomille alueille. Investointien riskejä analysoitaessa on otettava huomioon maariskin ohella alueelliset riskit: aluejohdon politiikka ja sen pysyvyys, lupakäytäntö, liikenneyhteyksien ja logistiikan toimivuus, raaka-aineiden, työvoiman, energian yms. saatavuus alueella, paikallistalouden pohjan kestävyys ja siihen liittyvät sosiaaliset riskit sekä esim. kansallisuudesta johtuvat selkkaukset.</p> <p>Suomalaisen sijoituksen kohdistuneet etupäässä Pietarin alueelle ja muualle Luoteis-Venäjälle sekä Moskovaan ympäristöineen. Sijoitukset ovat kuitenkin suuntautumassa laajemmin Keskiselle Venäjälle ja Volgan suurpiiriin, keskuksena Nizhi Novgorod. Idässä Uralin taakse ja Eteläiseen suurpiiriin ei vielä ole tehty sijoituksia. Kertasijoitukset ovat olleet suhteellisen pieniä ja usein rahoitus tulee eri lähteistä. Strategiana on kasvaa tulorahoituksella. Myös suomalaiset investoinnit metsäsektorille ovat lisääntyneet merkittävästi. Suursijoittajien strategiana on kuitenkin investointien varovainen käynnistäminen; ”harjoitellaan” pienellä investoinnilla riskien hallinnan vuoksi ja testaamalla mm. raaka-aineiden saatavuutta. Riskien välttämiseksi suomalaisyritykset pyrkivät sataprosenttiseen tai enemmistöomistukseen ja välttävät tasaomisteisia yhteisyrityksiä.</p>			
KTM:n yhteyshenkilö: Markkinaosasto/Eero Jäntti, puh. (09) 1606 3658			
Asiasanat			
Venäjä, investoinnit, ulkomaiset suorat sijoitukset, investointipotentiali, riskit			
ISSN		ISBN	
1459-9384		951-739-898-0	
Kokonaissivumäärä		Hinta	
239		13 €	
Kieli		Kustantaja	
Suomi		Edita Publishing Oy	
Julkaisija			
Kauppa- ja teollisuusministeriö			

Esipuhe

Venäjä on merkittävimpiä kauppakumppaneitamme. Lisäksi maasta on tullut suomalaiselle liike-elämälle yhä houkuttelevampi investointikohde.

Kauppa- ja teollisuusministeriön tehtävä on edistää elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä ja yritystemme kansainvälistä kilpailukykyä. Osana tätä työtä ministeriö tilasi Etlatiedolta ja sen venäläiseltä yhteistyökumppanilta Solid Investiltä selvityksen investointitoiminnasta ja sen edellytyksien kehittymisestä Venäjällä. Tutkimukselle asetettiin useita tavoitteita: Mikä on Venäjän investointien tämänhetkinen tilanne? Mitkä toimialat investoivat? Minne alueellisesti investoinnit keskittyvät? Mitkä tekijät edistävät investointeja ja mitä esteitä investoinneille on? Lisäksi nousi esille tarve päivittää tiedot Venäjälle sijoittuneista suomalaisyrityksistä. Päivitys osoitti, että suomalaiset investoinnit Venäjälle ovat arvoltaan huomattavasti suuremmat kuin tilastot kertovat tänä päivänä.

Yksittäiset sijoitukset ovat tavallisesti suhteellisen pieniä, eivätkä yritykset rumuta niitä julkisuudessa. Yritystoimintaa Venäjällä kehitetään kuitenkin määrätietoisesti ja esimerkiksi voitot sijoitetaan yrityksiin takaisin. Sijoitusten kannattavuutta on parantanut liiketoimintaosaamisen vienti. Suomen maantieteellisen läheisyyden, strategisen sijainnin EU:n ja Venäjän rajalla ja historiallisten siteiden tuoman tietämyksen ansiosta suomalaiset yritykset ovat hyvissä asemassa hyödyntämässä Venäjän mahdollisuuksia. Taitavat sijoitukset ja investoinnit kasvattavat nopeasti yrityksen arvoa.

Tutkimus antaa hyvän pohjan suomalais-venäläisen talouskomission investointityöryhmän työlle. Venäjän osapuoli tässä yhteistyössä on Venäjän taloudellisen kehityksen ja kaupan ministeriö. Lähialueyhteistyön ohella KTM tekee yhteistyötä 11 Venäjän taloudelliselta potentiaalilta merkittävän alueen kanssa. Yksi tutkimuksen tuloksista on se, että yhä kauempana Suomesta sijaitsevien Venäjän alueiden merkitys kasvaa, ja että näiden alueiden viranomaisilla ja politiikalla on tärkeä merkitys investointien kannalta. Konkreettinen tieto ja tutkimustulokset ovat käyttökelpoisia alueiden kanssa tehtävässä yhteistyössä.

Kauppa- ja teollisuusministeriö kiittää tutkijoita ja ohjausryhmää tehdystä työstä.

Helsingissä joulukuussa 2005

Eero Jäntti, kaupallinen neuvos
Kauppa- ja teollisuusministeriö
Markkinaosasto

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Sisällysluettelo	7
Tiivistelmä	9
1 Johdanto	14
2 Venäjän talouden kehitys ja investoinnit	17
2.1 Venäjän makrotaloudellinen tilanne	17
2.2 Pääomasijoitukset Venäjällä	25
2.3 Kansainväliset pääomaliikkeet ja Venäjän talous.	39
2.4 Suorat ulkomaissijoitukset Venäjälle	43
3 Investointitoiminnan oikeuspuitteet Venäjällä	55
3.1 Valtiovalta.	55
3.1.1 Venäjän valtion ja hallinnon rakenne, uudet poliittiset realiteetit.	55
3.1.2 Alueiden valtiovallan ja -hallinnon järjestelmä	59
3.1.3 Kunnallinen itsehallinto	60
3.1.4 Oikeusjärjestelmä ja kiistojen ratkaisu	61
3.2 Investointitoimintaa säätelevä lainsäädäntö Venäjällä	63
3.2.1 Investoijien oikeudet, velvollisuudet ja takuut sekä rajoitukset ulkomaalaisille	63
3.2.2 Yrityslainsäädäntö.	67
3.2.3 Valuutta- ja tullisääntely, ulkomaankaupan perusteet.	72
3.2.4 Kilpailulainsäädäntö.	75
3.2.5 Tekninen sääntely	78
3.2.6 Luonnonvarojen käyttö	79
3.2.7 Työlainsäädäntö	82
3.2.8 Verotusympäristö	83
3.2.9 Tekijän oikeudet ja muut immateriaalioikeudet.	85
3.3 Yhteenvedo	86

4	Investoinnit toimialoittain	89
4.1	Venäjän toimialojen kasvu ja toimialarakenne	89
4.2	Venäjän investoinnit toimialoittain	102
4.3	Ulkomaiset sijoitukset toimialoittain	118
5	Investoinnit alueittain	164
5.1	Venäjän alueet.	164
5.2	Venäjän alueiden investointien rating-luettelo	172
5.3	Pääomasijoitusten rakenne Venäjän alueittain	178
5.4	Ulkomaiset sijoitukset Venäjän alueittain	194
5.5	Venäjän aluekehitys – mahdollisuuksia ja uhkia	204
6	Suosituksia Venäjälle investoiville	214
6.1	Venäjä investointikohteena	214
6.2	Toimialan valinta	216
6.3	Alueen valinta.	219
6.4	Etabloitumisen muotoja	220
6.5	Venäläisen liikekumppanin valinta	225
	Lähteet	227
	Liite 1 Suomalaisten yritysten toiminta Venäjällä	230
	Liite 2 Tutkimuksessa käytetyt muuntokurssit	236

Tiivistelmä

Venäjän seitsemättä vuotta jatkunut taloudellinen kasvu näkyy investointien vielä voimakkaampana kasvuna. Kasvu käynnistyi vuoden 1998 devalvaatiosta, joka paransi venäläisten tuottajien kilpailuasemaa. Viime vuosina talouskasvua on edistänyt öljyn ja raaka-aineiden korkeat hinnat maailmanmarkkinoilla, mistä Venäjä merkittävänä viejänä on hyötynyt. Kolmantena tekijänä voidaan pitää Venäjän makrotalouden tervehtymistä ja hallinnon vakautta. Vuosina 1999–2005 Venäjän kokonaistuotanto on kasvanut keskimäärin 6,6 prosenttia ja investoinnit jopa 10 prosenttia vuodessa. Investointien taso on kuitenkin vielä alle Neuvostoliiton loppuvuosien. Investointien tuottavuus on kuitenkin nyt parempi, koska ne suuntautuvat markkinoiden tarpeiden mukaisesti. Venäjän kansantalouden kestävä kasvu vaatisi investointiasteen nousua vielä korkeammalle nykyiseltä noin 16 prosentin tasolta mitattuna investoinneilla kiinteään pääomaan.

Kilpailussa ulkomaisista sijoituksista Venäjä kohentaa asemiaan, kun se aiemmin oli selvästi alisuoriutuja verrattuna esimerkiksi Kiinaan ja Itä-Euroopan maihin. Vuodesta 1998 vuoteen 2004 ulkomaiset vuotuiset sijoitukset ovat kolminkertaisuneet. Vuonna 2004 ulkomaalaiset sijoittivat Venäjälle 32 miljardia euroa. Sijoituksista 7,3 miljardia euroa oli suoria sijoituksia ja loput lainoja.

Venäjän kiinteän pääoman investoinnit vuonna 2004 olivat 76 miljardia euroa. Eniten investointeja suuntautuu polttoaineteollisuuteen, erityisesti raakaöljyn tuotantoon. Julkisia varoja on investoitu eniten kuljetusinfrastruktuuriin. Viestinnän investointeja on kasvattanut matkapuhelin- ja tietoliikenneverkkojen rakentaminen. Myös kauppa on saanut osansa investoinneista. Taustalla on perustavanlaatuinen tuotantorakenteen muutos. Markkinatalouden oloissa palvelut ovat kasvattaneet kansantuoteosuuttaan suhteessa teollisuuteen, joka sosialistisessa talousjärjestelmässä asetettiin etusijalle.

Alueellisesti tarkasteltuna investointitoiminta on ollut vilkkainta Venäjän taloudellisissa keskuksissa – Moskovassa ja Pietarissa – sekä öljyn- ja kaasuntuotantoalueilla Länsi-Siperiassa, Tatarstanissa ja Baskiiriassa ja viimeaikoina Sahalinilla. Myös Venäjän ulkomaankaupan kuljetusten solmukohtat Krasnodar Mustanmeren rannalla ja Leningradin alue Suomenlahden pohjukassa ovat päässeet osalliseksi investoinneista.

Ulkomaiset sijoitukset

Ulkomaiset suorat sijoitukset ovat suuntautuneet öljyntuotantoon, tukku- ja vähittäiskauppaan, elintarviketeollisuuteen, kuljetuksiin ja viestintään. Venäjän kotimarkkinat vetävät nyt myös teollisuusinvestointeja. Esimerkiksi johtavat auton-

valmistajat ovat avanneet tehtaansa Venäjälle. Alueista johtoasemassa ovat Moskova ja Pietari ympäristöineen sekä öljyntuotantoalueet. Taloudellisista keskuksista investointitoiminta on kuitenkin leviämässä muille Venäjän alueille. Venäjän 88 alueesta noin 20 on ulkomaalaisten kannalta kiinnostavia. Esimerkiksi Krasnodarissa, Rostovissa ja Omskissa tuotantokustannukset ovat vielä edullisia ja alueiden investointipolitiikka on myönteistä.

Venäjän maariskin lisäksi sijoittajien on otettava huomioon alueelliset riskit, jotka ovat suhteellisen suuria useilla alueilla. Riskit myös vaihtelevat alueittain voimakkaasti. Ne liittyvät aluejohdon politiikkaan ja sen pysyvyyteen, työvoiman, energian ynnä muiden saatavuuteen, logistiikan kehitykseen, paikallistalouden pohjan kestävyys ja siihen liittyviin sosiaalisiin riskihin sekä mahdollisiin kansallisiin ja poliittisiin riskeihin (esimerkkinä Pohjois-Kaukasuksen alueet).

Alueiden erot investointipotentiaalissa selittävät kuitenkin riskejä enemmän sijoitusten suuntautumista. Investointipotentiaali korreloi voimakkaasti alueen kokonaistuotannon kanssa. Jos alueen tuotantorakenne on vahva, tuotanto kasvaa ja elintaso (tulotaso asukasta kohti) on korkea, alue myös vetää sijoituksia. Erityisesti alueet, joilla ennestään on tuotannon keskittymiä vetävät investointeja, koska niissä yritysten tarvitsemat panokset ovat helpommin saatavilla ja asiakkaita lähellä, mikä alentaa liiketoiminnan kustannuksia.

Suurimmat sijoitukset Venäjälle tehdään suurista kansantalouksista – Saksasta, Iso-Britanniasta, Yhdysvalloista, Ranskasta, Alankomaista – ja veroparatiiseista kuten Luxemburgista, Kyprokselta, Neitsytsaarilta, Bahamasaarilta, joista käsin venäläiset sijoittavat takaisin maasta viemiään pääomia. Sijoitusten kokonaismäärässä Suomi ei ole isoimpien sijoittajamaiden joukossa, mutta suhteessa kansantalouden kokoon ja asukasmäärään olemme kärkimaiden joukossa.

Suomalaiset sijoitukset

Suomalaisten yritysten investoinnit Venäjälle ovat kääntyneet voimakkaaseen kasvuun kahtena viime vuotena. Yksittäiset sijoitukset ovat suhteellisen pieniä, mutta sijoittavia yrityksiä on lukumääräisesti paljon verrattuna aiempaan. Kun alkuvaiheessa oleva toiminta saadaan käyntiin, odotettavissa on liikevaihdon merkittävä kasvu.

Suomalaisyritysten sijoituskanta Venäjällä on 1,8 miljardia euroa ja liikevaihto 1,9 miljardia euroa. Yritykset työllistävät noin 29 600 venäläistä. Pioneerivaiheen investoinnit – Hartwallin panimo-omistukset, Soneran matkapuhelintoiminta ja Nesteen öljyntuotanto – on jo myyty. Niiden arvo nyt on 3,3 miljardia euroa eli kaksinkertainen nykyiseen suomalaiseen sijoituskantaan nähden.

Suomalaisten sijoitukset ovat suuntautuneet lähialueille Luoteis-Venäjälle ja sen keskukseen Pietariin sekä Moskovaan ympäristöineen. Sijoitukset ovat kuitenkin

laajenemassa muualle Keski-Venäjälle ja Volgan alueelle. Uralin taakse ja levottomalle Pohjois-Kaukasukselle sijoituksia ei vielä ole tehty. Kiinan ja muiden Aasian maiden nopean kasvun takia niitä lähellä olevat Venäjän alueet ovat muuttumassa kiinnostaviksi sijoituskohteiksi.

Suomalaisten yritysten sijoitustoiminnassa on ollut selvästi kaksi aaltoa. Ensimmäisessä aallossa olivat pioneerit kuten Stockmann, Sonera, Hartwall ja Fazer. Tällä vuosikymmenellä ja varsinkin kahtena viimeisenä vuotena sijoituksia tehneiden yritysten määrä on kasvanut monikymmenkertaisesti. Sijoittajista erottuu selvästi ainakin kolme ryhmää: 1) paikallisia markkinoita varten sijoittavat elintarviketeollisuuden ja rakennusmateriaaliteollisuuden yritykset 2) metsäteollisuus, joka ko- koonsa nähden varovaisilla, mutta kokonaisuutena huomattavilla sijoituksilla etabloituu vapaalle raaka-ainelähteelle ja 3) teknologiateollisuus (Elcoteq ja PKC Group), joka hyödyntää rajanta-kaista edullista työvoimaa ja vie tuotteet läheisille EU:n markkinoille.

Uuden aallon suomalaisten kertosijoitukset ovat joitakin poikkeuksia lukuunottamatta olleet suhteellisen pieniä. Usein rahoitus tulee eri lähteistä, eikä isona oman pääoman sijoituksena. Strategiana on kasvattaa sijoituksia tulorahoituksella. Näistä syistä tilastot aliarvioivat todellista tilannetta. Riskien välttämiseksi pyritään sataprosenttiseen omistukseen tai enemmistöomistukseen ja vältetään tasaomisteisia yhteisyrityksiä. Usein niissä tapauksissa, joissa on ostettu toimivasta yrityksestä vähemmistöosuus, on tehty optio, joka mahdollistaa myöhemmin enemmistöosuuden hankkimisen.

Investointitoiminnan puitteet Venäjällä

Investointien puitteet Venäjällä ovat tällä vuosikymmenellä kehittyneet huomattavasti paremmiksi kuin mitä ne olivat viime vuosikymmenellä. Maan poliittiset olot ovat vakiintuneet. Venäjän kansantalouden kasvu ja kuluttajien ostovoiman vahvistuminen ovat tehneet Venäjästä houkuttelevan investointi- ja sijoittumiskohteen. Vientitulot ovat kasvattaneet valtion kassaa ja mahdollistaneet ulkomaisen julkisen velan nopean lyhentämisen. Tämä on tehnyt Venäjästä luottokelpoisen kansainvälisillä markkinoilla, joilta maan yksityinen sektori saa nyt helpommin rahoitusta. Inflaatio ja korkotaso ovat tasaantuneet – Venäjän oloissa – siedettävälle noin 12–13 prosentin tasolle. Yritykset ovat alkaneet saada investointeihinsa rahoitusta pankkien kautta, kun aiemmin oli turvauduttava tulorahoitukseen. Korkotason laskun ohella laina-ajat pitenevät. Rahoitusjärjestelmän ja osakemarkkinoiden toiminnassa ja läpinäkyvyydessä on kuitenkin vielä paljon kehitettävää.

Lainsäädäntö ja muut yritysten institutionaaliset toimintapuitteet ovat kehittyneet, mutta käytännössä on vielä runsaasti ongelmia, jotka kasvattavat yritysten investointien ja liiketoiminnan kuluja. Monet institutionaaliset tekijät ja kansallisesti asetetut rajoitukset estävät tai haittaavat yritystoiminnan kehittymistä ja ulko-

maalaisten yritysten investointeja. Valtio pitää monopoleinaan esimerkiksi öljynkuljetuksia ja kaasuteollisuutta sekä sähkönjakelua. Strategisiksi katsotuille aloille ulkomaalaiset eivät voi sijoittaa. Taloudellisessa mielessä myönteistä on kuitenkin kiinteistöjen yksityistäminen, koska se mahdollistaa mittavan uuden yritystoiminnan. Venäjä ei ole valmis sopimaan investointisuojusta. Suomen kannalta kipeä investointien pullonkaula on toimivan metsälain puuttuminen, joka estää metsäteollisuuden suurinvestointeja.

Venäjälle sijoittavan on otettava huomioon Venäjän kolmitasoinen hallinto:

- Keskusvalta on voimakas, ja sen käsiin on keskittynyt budjettivalta ja verovarojen käyttö. Valtion tasolla säädetään tärkeät lait ja määritellään yritysten toimintapuitteet. Venäjän poliittinen johto on tasoittanut talouselämän kehitystä, mutta myös osoittanut, että sillä on keinot puuttua yritysten ja yrittäjien toimintaan, kuten Jukosin ja Hodorkovskin kohdalla osoitti.
- Alueatasolla voidaan säätää omia investointilakeja etuuksineen ja vaikuttaa erilaisten lupien ehtoihin ja tehdä tai jättää tekemättä yritysten toimintaan vaikuttavia infrastruktuuri-investointeja. Investointimyönteisellä politiikalla monet alueet ovat saaneet merkittäviä ulkomaisia sijoituksia.
- Kuntien hallinto ei periaatteessa kuulu valtionhallintoon. Se kuitenkin hallinnoi alueellaan olevaa valtion omaisuutta, maa-alueita ja kiinteistöjä. Lisäksi se vastaa esimerkiksi vesi- ja jätehuollosta, energiantuotannosta, teistä, rautateistä ja mahdollisesti kaasu- ja sähköverkoista. Keskeinen ongelma Venäjällä on yritystoimintaan sopivien, infrastruktuuriltaan toimivien tonttien ja kiinteistöjen saatavuus.

Perusriskit investoijien kannalta ovat edelleen lainsäädännöllisiä ja poliittisia riskejä. Lainsäädännöllinen riski liittyy Venäjän lainsäädännön puutteisiin ja sen soveltumattomuuteen markkinatalouden nykytarpeisiin. Investoijien oikeussuoja on toistaiseksi ollut heikko. Konkurssilainsäädännön kehittyminen on kuitenkin vähentänyt laittomia yrityskaappauksia. Maanomistukseen ja tonttien pitkäaikaiseen vuokraan liittyvä lainsäädäntö on epäselvä, kuten myös luonnonvarojen, esim. puuvarojen, käyttöoikeuksia koskevat säännökset. Aineettomaan omaisuuteen liittyvä lainsäädäntö ei mahdollista valtion tilauksesta tehtyjen tieteellisten ja teknisten keksintöjen kaupallistamista.

Poliittiset riskit liittyvät valtion kiristyvään puuttumiseen elinkeinotoimintaan useilla aloilla. Tällöin syntyy paradoksi: valtio on toistuvasti julistanut keskushallinnon kautta kilpailun edellytysten kehitystavoitetta Venäjän markkinataloudessa. Käytännössä valtio voi toimia aivan vastakkaiseen suuntaan. Lisäksi edelleen suuri ongelman on viranomaisten laaja korruptio.

Venäläisten tutkijoiden suosituksia sijoittajille

Strategisten investoijien on panostettava niitä kiinnostavan sektorin tilanteen seurantaan. Jatkuva uudistuksesta johtuen tilanne eri toimialoilla muuttuu nopeasti. Aloilla, joille yksityisillä investoijilla – mukaan lukien ulkomaalaiset – ei ole ollut käytännössä pääsyä, uusien lakien tai periaatteellisten poliittisten päätösten myötä saattaa äkkiä avautua suuret markkinat merkittävine mahdollisuuksineen.

Samalla on tärkeä muistaa, että Venäjällä on jo olemassa joukko merkittäviä paikallisia institutionaalisia investoijia, jotka tehokkaasti etabloituvat kannattavimpiin ja kauaskantoisimpiin markkinasegmentteihin. Kilpaillakseen menestyksellisesti ulkomaisten investoijien on etukäteen varmistettava läsnäolonsa Venäjällä ja solmittava suhteita paikallisiin poliitikoihin ja liike-elämään.

Useiden alueiden ulkomaisille sijoittajille tarjoamia mahdollisuuksia vielä aliarvioidaan. Niiden kulutuspotentiaali voi olla huomattavasti virallista suurempi, tai ne sijaitsevat lähellä suuria kulutuskeskuksia. Parhaita esimerkkejä tällaisista alueista ovat Kalugan ja Novgorodin alueet, jotka jo ovat vakuuttaneet ulkomaiset sijoittajat. Lisäksi ulkomaisten investoijien on syytä tarkkailla eräiden potentiaalisten alueiden kehitystä. Novosibirsk on yksi Venäjän suurimmista kaupungeista, Siperian aluepiirin hallintokeskus sekä kolmanneksi suurin tieteen ja tutkimuksen keskus. Rostovin alue on Eteläisen federaatiopiirin hallintokeskus, jossa on kehittyntä teollisuutta ja maataloutta.

Pitkäaikaisen strategian kannalta vähemmistöosakkuus ja yhteisyritykset ovat heikoimmat omistusmuodot. Näihin osallistumismuotoihin liittyvät useimmat epäonnistuneet hankkeet tai sellaiset hankkeet, joiden toteutusmuoto oli vaihdettava suunniteltua aikaisemmin. Yhteisyritysten toiminnan kompastuskivi on usein venäläisten ja ulkomaisten liikeyritysten välinen ristiriita sellaisista kysymyksistä kuten vero-optimointi, laadunvalvonta ja päätösten soveltamisen joustavuus.

Venäläiseltä liikeyritykseltä ei kannata odottaa ainakaan heti länsimaisia vaatimuksia vastaavan johtamistaidon taikka laadun, lähinnä ulkoisia, tunnusmerkkejä. Siihen kykeneviä yrityksiä Venäjällä on vain muutama, ja ne maksavat suhteettoman paljon. Tärkein, mihin kannattaa kiinnittää huomiota, on johdon valmius ottaa käyttöön näitä laatustandardeja, kyky suunnitella muutoksia ja tulosten nopea saavutettavuus.

Suomalaiset yritykset voivat EU-maista parhaiten hyödyntää EU:n ja Venäjän kustannusrajaa. Pietarin ja Leningradin alueen lisäksi on syytä tutkia nykyistä paremmin Muurmanskin, Karjalan ja Pihkovan alueiden tarjoamat mahdollisuudet alihankinnassa ja toiminnan sijoittumisessa.

1 Johdanto

Venäjä on saanut suhteettoman vähän ulkomaisia investointeja, vaikka maalla on hallussaan suurimmat luonnonvarat, 11,5 prosenttia maapallon maa-alasta, ja sen 145 miljoonaisen väestön ostovoima kasvaa nopeasti. Lisäksi Venäjällä on kansainvälisessä katsannossa merkittävä teollisuuden ja innovaatiotoiminnan perinne, kattava koulutusjärjestelmä ja tiheimmin asutuilla alueilla kohtuullinen infrastruktuuri.

Vuonna 2003 ulkomaisten suorien sijoitusten kanta oli Venäjällä 46,4 miljardia euroa eli samaa tasoa kuin esimerkiksi Puolan (46,1 miljardia euroa) ja Portugalin (47,3) sekä Suomen saamat (41 miljardia euroa) saamat suorat sijoitukset. Parhaiten kilpailussa suorista sijoituksista menestyy Yhdysvallat 1 374 miljardin euron sijoituskannalla. Kiinan saamat suorat sijoitukset olivat kymmenkertaiset Venäjään nähden eli 443 miljardia euroa, jolla se kilpailee Euroopan Unionin johtavien maiden Yhdistyneiden Kuningaskuntien (594 miljardia euroa), Saksan (481) ja Ranskan (383 miljardia euroa) kanssa. Yllättävää kyllä Intian saamien sijoitusten kanta ei ole kuin 27,3 miljardia euroa eli huomattavasti pienempi kuin Venäjän. (World Investment Report 2004, Yhdistyneet Kansakunnat)

Vuonna 2004 Venäjän omien tilastojen mukaan suorien sijoitusten virta maahan oli 7,3 miljardia euroa. Pääosa – 23,9 miljardia euroa – maan saamista muista ulkomaisista sijoituksista on lainoja. Portfoliosijoituksia eli tavallisia osakesäästäjien sijoituksia Venäjälle tehtiin vain 259 miljoonaa euroa. Yhteensä ulkomaalaiset sijoittivat Venäjälle 31,3 miljardia euroa vuonna 2004. Sekä suorat sijoitukset että ulkomaalaisten kokonaissijoitukset ovat suhteellisen voimakkaassa kasvussa. Samaan aikaan kansainvälisten sijoittajien keskuudessa tehdyt kyselyt ennakoivat, että Venäjä on noussut kiinnostavimpien sijoituskohteiden joukkoon.

Suomen ulkomaankauppa Venäjän kanssa on vilkasta. Vuonna 2005 Venäjä nousi joinakin kuukausina jo suurimmaksi kauppakumppaniksi sekä viennissä että tuonnissa ohi Saksan ja Ruotsin. Kauppavaihtomme ylittää huomattavasti sen tason, jolla kansainvälisen kaupan mallilaskelmien mukaan sen pitäisi olla. Samaa ei voi sanoa investoinneista, jos luotamme tilastojen antamaan kuvaan Suomen investoinneista Venäjälle. Mallilaskelmien mukaan, ottaen huomioon maiden kansantalouksien koon, asukasluvun ja naapurisuuden, Suomen sijoitukset ja investoinnit Venäjälle ovat aivan liian pienet – samoin kuin Venäjän sijoitukset Suomeen.

Suomalaisten yritysten suorien sijoitusten kanta vuonna 2004 Venäjällä oli 499 miljoonaa euroa Suomen Pankin tilaston mukaan. Tämä on vain 0,85 prosenttia

kaikista Suomen suorista sijoituksista ulkomaille. Suora sijoitus on sellainen, jossa ostetusta yrityksestä omistetaan vähintään 10 prosenttia, ja sijoitus on tehty Suomesta. Myös yrityksiin takaisin sijoitetut voitot lasketaan suoriksi sijoituksiksi. Nämä Suomen Pankin tilastoimat yritykset suomalaisella omistusosuudella työllistivät 8 367 henkilöä (2,5 prosenttia ulkomaisesta työllisyydestä) ja hankkivat liikevaihtoa 964 miljoonaa euroa (0,8 prosenttia ulkomaisesta liikevaihdosta).

Ulkomaille tehtyjen sijoitusten tilastoluvuissa on merkittäviä eroja, jotka osittain johtuvat erilaisista laskutavoista ja osittain siitä, että kaikkia yrityksiä ei saada tilastojen piiriin. Elinkeinoelämän Keskusliiton edeltäjän Teollisuuden ja Työantajain (TT) selvityksen mukaan yksinomaan teollista toimintaa harjoittavien jäsenyritysten kumulatiiviset investoinnit Venäjälle olivat 1 406 miljoonaa euroa jo vuonna 2002. Tiedustelussa kysyttiin yritysten investointien kokonaismäärää. Tämä kattaa myös muualta kuin Suomesta saadun investointirahoituksen – esimerkiksi ulkomaisten tytäryhtiöiden kautta tehdyt sijoitukset sekä ulkomaisilta (mukaan lukien venäläiset) ja kansainvälisiltä rahoituslaitoksilta saadun rahoituksen. TT:n jäsenyritykset työllistivät 13 923 ihmistä, mikä oli nelinkertainen määrä vuoden 1997 lukuihin verrattuna, jolloin ne Venäjällä työllistivät 3 488 henkilöä. Henkilökuntaluvuissa ei ole otettu huomioon suomalaista omistusosuutta kuten Suomen Pankin luvuissa, vaan ne kertovat yritysten henkilöstön kokonaismäärän Toisaalta TT:n tilastoihin sisältyy vain teollisuusyrityksiä, ei esimerkiksi palvelualueiden yrityksiä. Yrityksiltä kysyttiin myös investointien kasvua vuoteen 2007 mennessä. Investointien arvioitiin kasvavan 10–15 prosenttia vuodessa. Investointien kokonaismääräksi selvitys ennakoii noin runsasta 2,5 miljardia euroa vuonna 2007.

Suomalaisyritysten kiinnostus Venäjään on kasvanut merkittävästi kahden viimeisen vuoden aikana. Tämä ilmenee investoinneista kertovista uutisista ja yritysten tiedotteista, joista monissa Venäjä nähdään tulevaisuuden strategiseksi painopistealueeksi. Liitteessä 1 on pyritty julkisiin lähteisiin perustuen mahdollisimman kattavasti tilastoimaan suomalaisten yritysten sijoituksia Venäjälle. Liitteessä esitetään arviot yritysten toiminnan laajuudesta mitattuna sijoitetun omaisuuden arvolla, liikevaihdolla ja työntekijämäärillä.

Kirja keskittyy varsinaisesti kuitenkin investointitoimintaan Venäjällä yleensä. Kirja antaa tietoa Venäjän investoinneista kattavasti toimialoittain ja alueittain. Samalla esitetään tietoja ulkomaalaisten yritysten sijoituksista. Ne kertovat, mille aloille ulkomaalaisten on Venäjällä mahdollista ja kannattavaa sijoittaa sekä mitkä Venäjän alueet on valittu sijoituskohteiksi. Alueellisessa tarkastelussa esitetään arviot eri alueiden riskeistä ja toisaalta investointipotentiaalista. Investointiedellytyksistä merkittävä osa johtuu institutionaalisista olosuhteista – lainsäädännöstä, sen toimeenpanosta, hallinnon toimivuudesta ja harjoitetusta politiikasta. Myös näistä asioista kirja sisältää runsaasti tietoa.

Kirjassa on paljon esimerkkejä ja tapausselostuksia ulkomaalaisten yritysten Venäjällä tekemistä yritysostoista, investoinneista sekä yleensä strategiasta Venäjän markkinoiden valtuksessa tai venäläisen osaamisen, raaka-aineiden ja muiden tuotannon tekijöiden hyödyntämisessä maailmanlaajuisessa kilpailussa. Näissä tapausselostuksissa projektin venäläiset tutkijat ovat hyödyntäneet runsaasti kokemustaan suomalaisten ja muiden länsimaisten yritysten konsultoinnista niiden sijoituksessa Venäjälle. Tapausselostuksia lukiessa on syytä huomioida, että ne kuvaavat valtaosin myönteisiä tapauksia. Rinnalle tarvittaisiin tietysti myös selostuksia epäonnistuneista yrityksistä etabloitua Venäjälle. Ne olisivat opettavaisia, koska niissä todelliset esteet ja toisaalta omatkin puutteet paljastuvat. Valitettavasti epäonnistumisista tietoa ei ole yhtä hyvin satavilla kuin onnistumisista.

Tutkimuksen luvussa 2 annetaan yleiskuva Venäjän makrotalouden sekä investointien kehityksestä ja ulkomaalaisista investoinneista Venäjälle. Luvun on kirjoittanut pääosin taloustieteilijä Dmitry Sutyryin. Luvussa 3 lakiasiantuntija Danil Smirnyagin tarkastelee ulkomaalaisten investointien oikeudellisia ja institutionaalisia puitteita. Luvussa 4 tarkastellaan investointeja toimialoittain. Sen kirjoittamiseen ovat osallistuneet Sergey Boltramovich, Hannu Hernesniemi, Nikita Lisitsin ja Dmitry Sutyryin. Luvun 5 alueelliset tarkastelut on tehnyt talousmaantieteilijä Sergey Boltamovits. Hän ja taloustieteilijä Pavel Filippov ovat kirjoittaneet luvun 6, jossa pyritään antamaan suosituksia ulkomaalaisille yrityksille niiden sijoituksessa Venäjälle. Johdannon kirjaamisesta vastasi Etlatiedon tutkimusjohtaja Hannu Hernesniemi. Hän ja Filippov editoivat tutkimuksen lopulliseen muotoon. Merkittävä rooli tutkimuksen ohjauksessa ja tutkijoiden tekstien kommentoinnissa oli Grigori Dudarevilla, jonka johtamaan Solid Investin tutkimusryhmään venäläiset tutkijat kuuluvat. Käännöstyön venäjänkielästä suomenkielälle teki Alina Kapelian.

Tutkimuksessa on muutettu ruplamääräiset luvut euroiksi: Samoin on tehty myös dollarimääräisille luvuille taulukoissa ja kuvioissa. Tavoitteena on helpottaa euroihin tottunutta lukijaa. Käytetyt valuuttakurssit on raportoitu liitteessä 2.

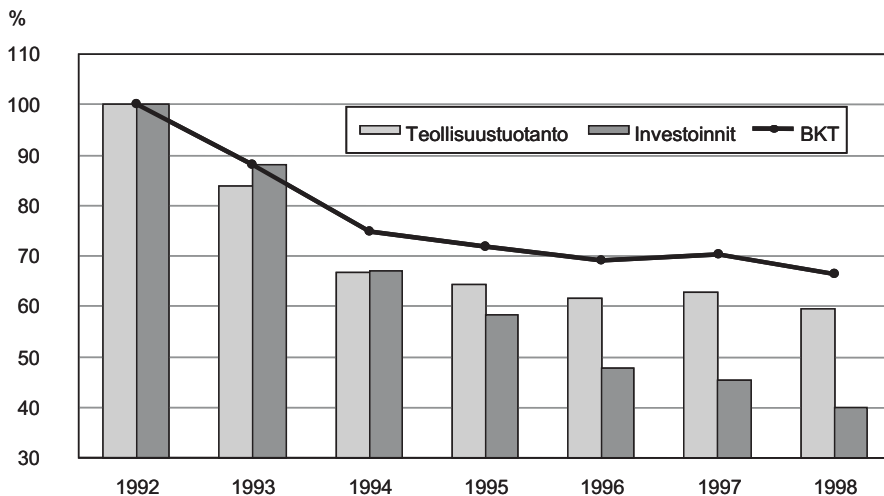
Tutkimuksen on tilannut ja sen julkaisee kauppa- ja teollisuusministeriö. Projektin vetovastuu ministeriössä oli kaupallinen neuvos Eero Jäntillä. Tutkimusryhmän työtä johti Etlatiedon tutkimusjohtaja Hannu Hernesniemi. Tutkimuksen ohjausryhmä kokoontui kaksi kertaa antamaan lähtötietoja ja kommentoimaan tutkimustuloksia. Tutkijat kuitenkin vastaavat tuloksista. Ohjausryhmän työhön osallistuvat Eero Jäntti (KTM), Markku Aaltonen (Rakennusteollisuus RT ry), Hannu Arhinmaki (Finpro), Maaret Heiskari (Sitra), Jorma Jokinen (Finpro), Pekko Kohonen (Sitra), Teuvo Laaksonen (Metso), Timo Laukkanen (EK), Kauko Parviainen (StoraEnso) ja Mirja Tirri (Suomalais-venäläinen kauppakamari). Kiitämme ohjausryhmän jäseniä aktiivisesta panoksesta ja arvokkaista kommentteista.

2 Venäjän talouden kehitys ja investoinnit

2.1 Venäjän makrotaloudellinen tilanne

Russia Rebounds eli Venäjä palauttaa menetettyjä asemiaan. Tällä otsikolla Kansainvälinen valuuttarahasto IMF järjesti 11.12.2004 Venäjän talouden kehitystrendeille ja kehitysnäkymille omistetun talousfoorumin. Myönteiselle arviolle Venäjän taloudesta on selvästi aihetta.

Markkinatalouteen suuntaavien uudistusten alkuvaiheessa Venäjän talous romahti. Vuosien 1992 ja 1998 välillä BKT laski yli kolmanneksella, teollisuustuotanto supistui 40 prosenttia ja investoinnit romahtivat yli 60 prosenttia. (Kuva 1) Venäjän huonon talouskehityksen eräs keskeinen seuraus oli elokuussa 1998 tapahtunut ruplan devalvaatio. Samalla julistettiin 90 päiväksi niin sanottu defaulti eli valtion lainaynnä muiden rahoitussitoumusten mukaan lukien ulkomaisen velan korkojen ja lyhennysten maksu keskeytettiin.

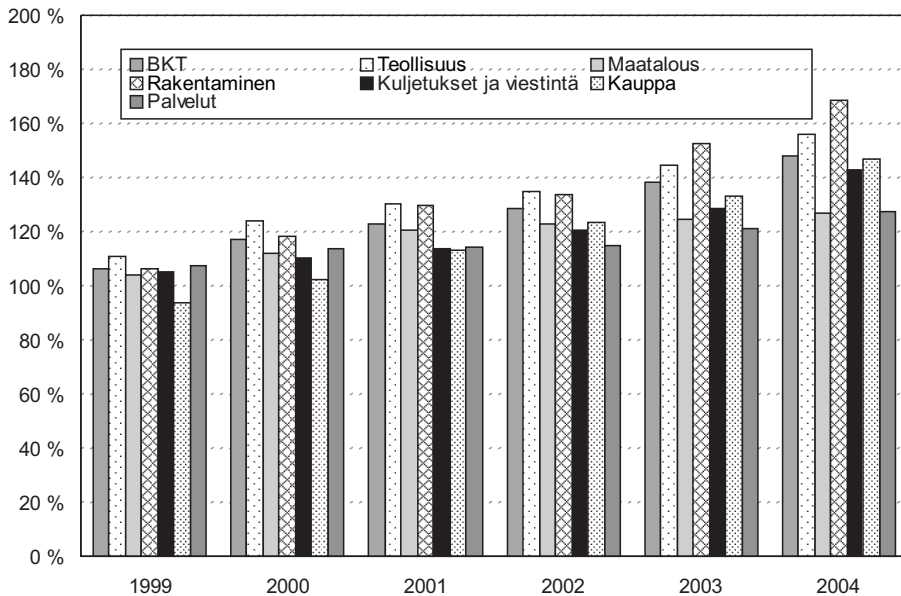

Kuva 1. BKT:n, teollisuustuotannon ja investointien kehitys vuosina 1992–1998, vuosi 1992 = 100 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat)

Vuodesta 1999 alkaen Venäjän taloudellinen tilanne alkoi parantua. Viime vuosien aikana BKT:n vuotuinen kasvu on ollut noin 7 prosenttia. Nopea kasvu on ensisijaisesti johtunut teollisuustuotannon kasvusta. Vuosina 1999–2004 teollisuustuotanto

kasvoi yhteensä 56 prosenttia. Toinen nopeasti kasvava talouden ala on ollut rakentaminen. Kuuden viime vuoden aikana sen volyymi on kasvanut 68 prosenttia (Kuva 2).

Kuten kriisiä edeltäneessä tilanteessa, Venäjän ulkomaankauppa on kehittynyt myönteisesti myös vuoden 1998 jälkeen. Tärkeimmät muutokset ovat liittyneet tuontia ja vientiä edistäviin perustekijöihin. Tavaraviennin kasvu vuoteen 1998 saakka perustui lähinnä maan epävakaiseen taloudelliseen tilanteeseen ja toisaalta kotimarkkinoiden korkeaan inflaatioon ja maksukykyisen kysynnän puutteeseen. Näissä olosuhteissa ulkomaankaupasta saatavat tulot olivat ainoa varma käteisen rahan lähde. Merkittävin tuontia edistävä tekijä tänä aikana oli kulutustavaroiden ja elintarvikkeiden puute ja toiseksi tärkein kotimaisten tavaroiden huono kilpailukyky. Vuodesta 1999 alkaen näiden tekijöiden vaikutus alkoi vähentyä.

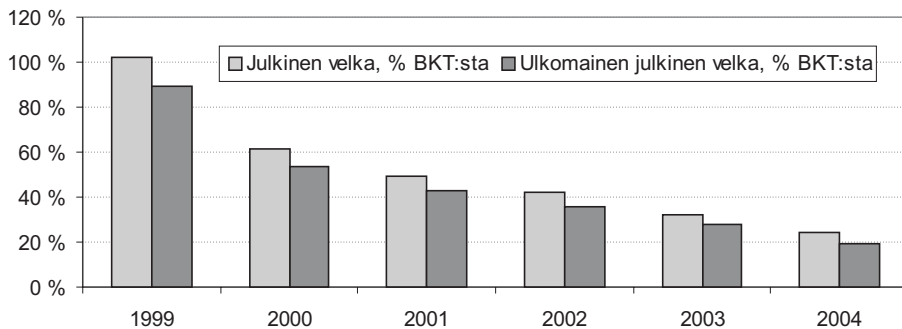

Kuva 2. Venäjän BKT:n ja päätoimialojen tuotannon kasvu vuosina 1999–2004, vuosi 1998 = 100 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat)

Viimeisen viiden vuoden aikana viennin kasvu on perustunut lähinnä tärkeimpien vientitavaroiden, mineraaliraaka-aineiden sekä metallien ja metallituotteiden hintojen kallistumiseen. Venäjän vientiöljyn peruslaadun eli Uralsin hinta nousi 60 prosenttia vuosina 1999–2003. Kaasun ja värimetallien maailmanmarkkinoiden suhdanne on myös viime vuosina ollut myönteinen. Vienti Venäjältä kasvaa lähinnä tuotannon kasvun myötä. Tuotannon kasvun puolestaan on mahdollistanut in-

vestointitarvaroiden, koneiden ja laitteiden sekä kuljetusvälineiden, tuonti. Vuosina 1999–2004 Venäjän viennin arvo kasvoi 108 prosenttia eli 70,9 miljardista eurosta aina 147,5 miljardiin euroon. Tuonti on kasvanut 109 prosenttia eli 37,1 miljardista eurosta 77,4 miljardiin euroon.

Merkittäviä muutoksia on tapahtunut myös valtiontaloudessa. Velkojen vähentämiseen tähdännyt hallituksen linja on tuonut tuloksia. Venäjän velkataakka suhteessa BKT:seen on laskenut merkittävästi. Vuonna 1999 valtion kokonaisvelka oli yli 100 prosenttia BKT:stä ja yksin valtion ulkomaiset velat olivat 90 prosenttia BKT:stä. Valtion velka suhteessa BKT:seen mukaan lukien myös ulkomaan velka supistui vuoteen 2004 mennessä neljanteen osaan (Kuva 3).

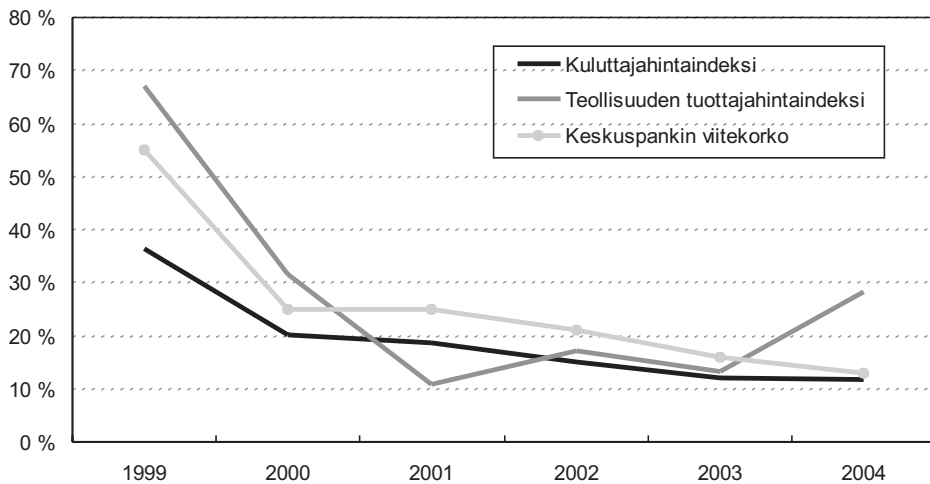
Kuva 3. Venäjän valtion kokonaisvelka ja ulkomaanvelka suhteessa BKT:een (Lähde: Valtiovarainministeriön ja Venäjän keskuspankin virallisten tietojen mukaan lasketut arvot)

Samalla on tapahtunut muutos Venäjän ulkomaisten velkojen rakenteessa, nimittäin valtion velan osuus valuuttamääräisestä ulkomaan kokonaisvelasta on supistunut. Vuonna 1999 Venäjän 167 miljardin euron ulkomaisista veloista valtion, alueiden ja Venäjän keskuspankin osuus oli 89 prosenttia. Vuoden 2005 maaliskuussa 167,7 miljardin euron kokonaisveloista valtion, keskuspankin ja alueiden osuus oli enää 45,5 prosenttia ja yksityisen sektorin osuus oli kasvanut 54,5 prosenttiin. Yksityisen sektorin kasvava lainanotto kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla on myös osoitus Venäjän paremmasta makrotalouden tilasta¹.

¹ Samanaikaisesti Venäjän keskuspankin kulta- ja valuuttavaranto on kasvanut nopeasti. Vuoden 1999 lopussa Venäjän kansainväliset varannot olivat 12 miljardia euroa. Kesäkuun 2005 loppuun mennessä varannot olivat kymmenkertaistuneet ja olivat 125 miljardia euroa.

Yli puolet julkisesta velasta on Neuvostoliitolta periytynyttä velkaa. Maaliskuussa 2005 Venäjän julkinen ulkomaanvelka oli 76,4 miljardia euroa, josta entisen Neuvostoliiton velat olivat 40,4 miljardia euroa. Venäjän valtio sopi Pariisin klubin kanssa, että se maksaa vuoden 2005 kuluessa kolmanneksen tästä velasta takaisin. Velanmaksuun käytetään öljyrahaston varoja. Vuoden 2005 alussa Venäjä maksoi ennenaikaisesti 3,3 miljardin dollarin loppuerän velastaan Kansainväliselle valuuttarahastolle.

Viime vuosien nopeaan talouden kasvuun on liittynyt inflaatiovahdin hidastuminen. Vuonna 1999 tuottajahintaindeksi nousi 67 prosenttia ja kuluttajahintaindeksi 36 prosenttia edelliseen vuoteen nähden. Vuonna 2003 tuottajahintaindeksin nousuvauhti oli enää 13 prosenttia ja kuluttajahintaindeksin 12 prosenttia. Kyseisenä ajanjaksona Venäjän keskuspankin jälleerahoituskorko laski 60 prosentista aina 16 prosenttiin. Vuonna 2004 teollisuuden tuottajahintaindeksi kuitenkin kääntyi huolestuttavaan 28 prosentin nousuvauhtiin. Kuluttajahintojen inflaatiovahdi hidastui edelleen 12 prosenttiin ja keskuspankin korko laski 13 prosenttiin.

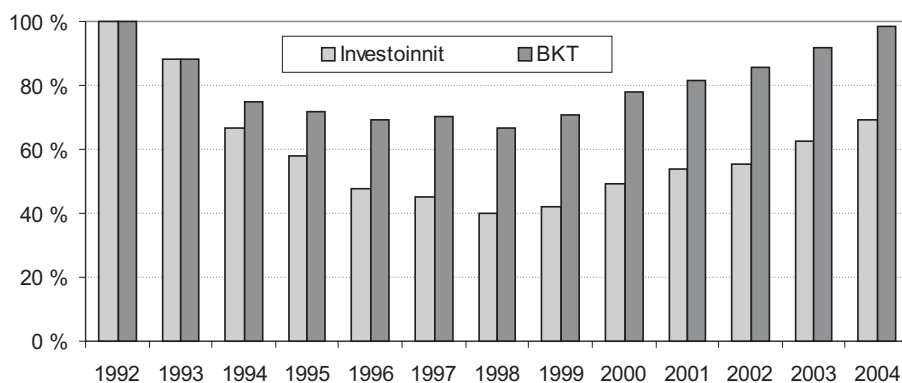
Kuva 4. Venäjän kuluttaja- ja tuottajahintojen muutokset sekä keskuspankin viitekorko vuoden lopussa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun ja keskuspankin tiedot, Rosstat)

Myönteiset trendit valtiontaloudessa sekä inflaation supistuminen nostivat luottamusta Venäjän valuuttaan. Ruplan virallinen kurssi on pysynyt melko vakaana suhteessa Yhdysvaltain dollariin. Vuonna 1999 ruplan keskimääräinen kurssi oli 25 ruplaa dollaria vastaan. Vuonna 2003 yhdestä dollarista maksettiin keskimäärin 31 ruplaa ja vuoden 2005 ensimmäisellä neljänneksellä 28 ruplaa.

Useampien asiantuntijoiden mukaan viimeisen kuuden vuoden Venäjän talouden hyvä kehitys on johtunut ensinnäkin tärkeimpien vientituotteiden korkeista hinnoista sekä vuoden 1998 kriisin aiheuttamasta ruplan devalvaatiosta. Pitemmän päälle Venäjän talouden vakaa ja kestävä kasvu ei voi perustua öljyhintoihin. Myös ruplan devalvaation myönteiset vaikutukset ovat jo lähes olemattomia. Hallituksen esittämän BKT:n kaksinkertaistumistavoitteen saavuttamiseksi Venäjän on etsittävä uusi perusta talouden kasvulle.

Yritysten investointihalukkuus on talouden kehityksen tärkeimpiä tekijöitä. Viimeisten kuuden vuoden aikana sekä kiinteiden investointien että muiden Venäjän talouden kuvaajien kehitys on ollut myönteistä. Investoinnit ovat kyseisenä ajanjaksona kasvaneet keskimäärin lähes 10 prosenttia vuodessa, mikä ylittää BKT:n kasvuvauhdin yli 30 prosentilla. On kuitenkin liian aikaista puhua investoinneista merkittävänä talouden kasvun edistäjänä. BKT:n trendi verrattuna investointeihin paljastaa pidemmällä tarkasteluvälillä BKT:n ja investointien kehityksen olevan tällä hetkellä epäsuhteessa keskenään. Johtuen investointien nopeasta laskusta vuosina 1992–1998, investoinnit kiinteään pääomaan olivat vasta 69 prosenttia vuoden 1992 tasosta. Venäjän BKT:n arvo oli 98 prosenttia vuoden 1992 tasosta (Kuva 5).

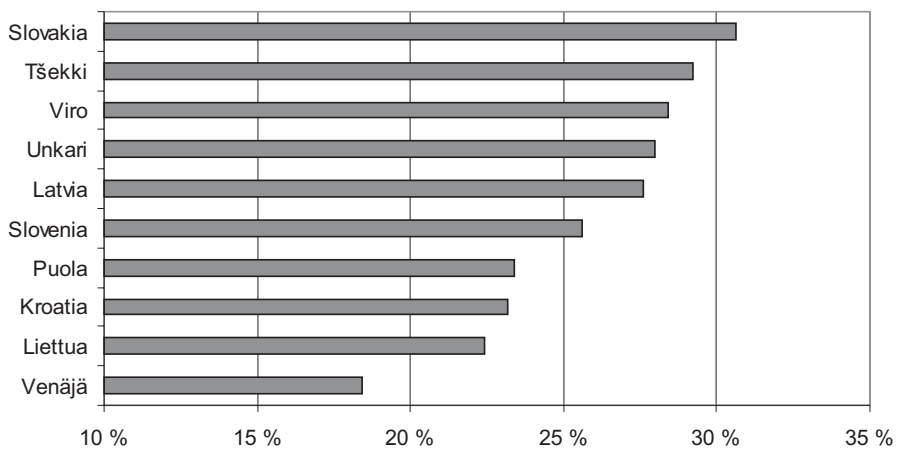
Toisaalta vertailu vuoteen 1992 antaa osittain väärän kuvan tilanteesta. Neuvostoliitto oli romahtanut, mutta sen investointitoiminta oli vielä käynnissä. Investointien tehokkuus oli kuitenkin huomattavasti alhaisempi kuin nyt, jolloin investoinnit tehdään markkinatalouden perusteiden ja niistä saadaan huomattavasti enemmän tuottoa. Tämä vaihe on tavallaan korjausvaihe, jossa investointien tuottoaste on korkea. Pitemmällä ajalla investointien rajatuotto pakosta laskee.

Kuva 5. BKT:n ja investointien kehitys vuosina 1992–2004, vuosi 1992 = 100 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

Jotta investointien kehitystä voitaisiin arvioida objektiivisesti 1998 kriisin jälkeisenä ajanjaksona, sitä olisi verrattava investointien kehitykseen muissa siirtymätalouksissa. Kyseeseen tulevat ensisijaisesti Itä-Euroopan maat sekä IVY-maat.

Venäjä sijoittui kymmenenneksi vertailtaessa kansantuloa asukasta kohti Itä-Euroopan maissa vuosina 1998–2002. Tänä ajanjaksona kiinteän pääoman bruttoinvestointien eli bruttoinvestointien osuus BKT:stä Venäjän taloudessa oli pienin verrattuna alueen kymmeneen vauraampaan maahan. Venäjällä bruttoinvestoinnit olivat 18 prosenttia BKT:stä, Slovakiassa suhde oli jopa 31 prosenttia ja esimerkiksi Virossa 28 prosenttia ja Sloveniassa 25 prosenttia (Kuva 6).

Kuva 6. Kymmenen Itä-Euroopan maan kiinteän pääoman bruttoinvestointien osuus BKT:stä keskimäärin vuosina 1998–2002 (Lähde: Maailmapankin tiedot)

Vaikka Venäjän taloudessa onkin viime vuosina tapahtunut investointihalukkuuden merkittävä kasvu, tilanne muuttuu kuitenkin hyvin hitaasti. Vuoden 2002 tilastojen mukaan Venäjä on noussut vasta yhdeksännelle sijalle ohi Puolan, sillä Puolan taloudessa on viime vuosina ilmennyt pysyvä bruttoinvestointien supistumisen trendi. Vielä selvemmin erot näkyvät, jos bruttoinvestointien määrää lasketaan asukasta kohti. Kyseisenä ajanjaksona keskimääräinen vuotuinen bruttoinvestointi asukasta kohti Venäjällä oli 364 euroa, kun Virossa se oli 1 163 euroa, Slovakiassa 1 224 euroa ja Sloveniassa 2 610 euroa.

Taulukko 1. IVY-maiden bruttoinvestointien osuus BKT:stä vuosina 1998–2002
(Lähde: Maailmanpankin tiedot)

	Keskiarvo vv. 1998–2002 % BKT:sta	1998–2000		2001–2002	
		Keskimääräinen arvo % BKT:sta	Sija	Keskimääräinen arvo % BKT:sta	Sija
1 Turkmenistan	39,8 %	43,7 %	1	34,0 %	1
2 Azerbaidžan	26,8 %	26,7 %	2	27,0 %	2
3 Valko-Venäjä	24,4 %	25,3 %	3	23,0 %	4
4 Moldova	23,2 %	24,3 %	4	21,5 %	5
5 Kazakstan	21,2 %	17,3 %	10	27,0 %	3
6 Georgia	20,2 %	19,7 %	6	21,0 %	7
7 Ukraina	20,0 %	19,7 %	5	20,5 %	8
8 Tadžikistan	19,8 %	19,3 %	7	20,5 %	9
9 Armenia	19,4 %	18,7 %	8	20,5 %	10
10 Venäjä	18,4 %	16,3 %	11	21,5 %	6
11 Kirgisia	18,0 %	17,7 %	9	18,5 %	12
12 Uzbekistan	17,6 %	16,3 %	12	19,5 %	11

IVY-maiden keskeisessä bruttoinvestointien suuruusvertailussa vuosina 1998–2002 Venäjä ei myöskään ole johtoasemissa, vaan vasta 10. sijalla. Venäjän talouden investoinnit ovat kuitenkin selvästi kasvussa. Kun vuosina 1998–2000 Venäjä oli vasta 11., vuosina 2001–2002 maa siirtyi jo kuudennelle sijalle IVY-maiden vertailussa. Tämän ajanjakson kiinteiden investointien bruttomuodostuksen osuus BKT:stä oli 21,5 prosenttia. (Taulukko 1)

Vertailun tulokset osoittavat melko selvästi Venäjän investointien olevan vielä riittämättömiä. On kuitenkin oltava hyvin varovainen tehtäessä johtopäätöksiä Venäjän talouden kehityksestä pelkkien virallisten tilastojen pohjalta. Arviointia hankaloittaa Venäjän talouden huomattava epävirallinen harmaa sektori. (Eri-tyistarkastelu 1)

Eri-tyistarkastelu 1. Venäjän harmaa talous

Venäjänsä talouden vaikeimpia ongelmia on harmaan talouden suuruus. Useampien yritysten luottamuksen puute suhteessa valtioon, markkinasuhteiden kriminalisoituminen, valtion institutionaalinen heikkous ja tehottomuus ovat pääsyitä harmaan talouden nopealle kasvulle. Harmaan talouden tilastointi on vaikeaa. Eräiden asiantuntijoiden mukaan Venäjän todellinen BKT, kun otetaan huomioon sellaiset tekijät kuten laiton liiketoiminta, varastaminen ja veronkierto, ylittää viralliset tilastot kaksinkertaisesti.

Harmaan talouden laajuuden arviointiin voidaan käyttää seuraavia kriteereitä:

- talouden niin sanottu dollarisaation aste
- talouden monetarisaation taso
- käteisen rahan osuus maksuliikenteessä
- verojen perinnän tehokkuus.

Venäjän talouden dollarisoituminen ilmenee ensinnäkin vapaasti vaihdettavan valuutan, pääosin Yhdysvaltain dollarien, käyttönä Venäjän Federaation alueella. Valuuttamääräiset talletukset sekä väestön käteiset dollarivarat, jotka ovat arviolta noin 50 miljardia dollaria, ylittävät yhteensä käteisten ruplien määrän (M2). Huolimatta siitä, että viime vuosina kyseinen ero on supistunut, Venäjän valtiovarainjärjestelmän riippumattomuus rahoituksen suhteen on edelleen hyvin heikko.

Monetarisaation tason kannalta eli raha-aggregaatin M2 suhteessa BKT:n vuotuisen volyyymiin Venäjä on kansainvälisessä vertailussa viimeisten joukossa. Monetarisaation taso ei ylitä edes 20 prosenttia BKT:sta, kun se teollisuusmaissa on 80–100 prosenttia. Tämä osoittaa, että Venäjän taloudesta valtava osa toimii rahoitus- ja pankkijärjestelmän ulkopuolella.

Myös käteisen rahan osuus maksuliikenteestä ylittää Venäjällä kehittyneiden talouksien tason. Yli kolmannes Venäjän taloudessa liikkuvasta rahasta koostuu seteleistä ja kolikoista. Venäjällä käteisellä hankitaan autoja ja asuntoja. Käteisen rahan osuuden supistuminen sekä nykyaikaisten maksuvälineiden – kuten sähköisten maksuvälineiden – käyttöönotto tapahtuu hyvin hitaasti. Merkittävä osa maksuista suoritetaan lisäksi dollareissa, mikä on osa dollarisatiiokehitystä.

Edellä luetelluista tekijöistä tuloksena on Venäjän verojärjestelmän tehottomuus. Todellinen verojen perintä on arviolta 60 prosenttia potentiaalisesta verokertymästä eli lähes puolet Venäjän veroista ja maksuista jää keräämättä. Tilanne johtuu paitsi laajasta rekisteröimättömästä harmaasta sektorista myös useampien verojen taloudellisesta epämielekkydestä, venäläisen verojärjestelmän monimutkaisuudesta sekä veronkierron todellisen seuraamusuhan puutteesta. Tuloksena on kaikkialle levinnyt puolilaiton verojen optimointi sekä offshore-ratkaisujen käyttö.

On siis syytä ottaa huomioon, että Venäjän viralliset tilastot eivät heijasta todellista taloudellista tilannetta. Monet merkittävät talousmittarit kuten tulot asukasta kohti, säästöjen taso, yritysten tuottavuus ja niin edelleen ovat virallisissa tilastoissa liian pieniä. Venäjän talouden laillisen sektorin avulla voi-

daan kuitenkin tehdä johtopäätöksiä Venäjän talouden yleisistä kehitystrendeistä, olettaen harmaan talouden laajuuden pysyvän ennallaan.

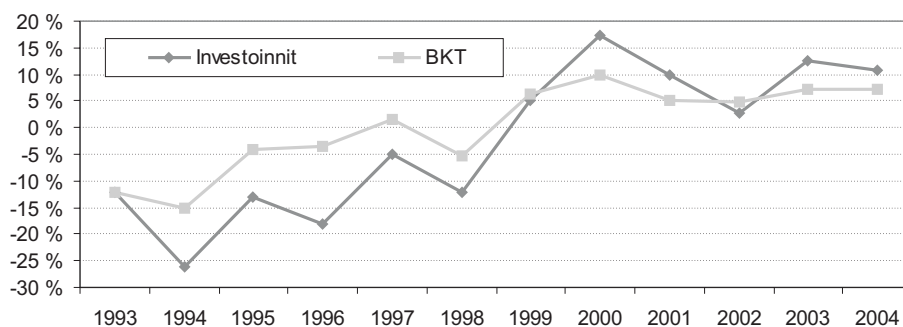
Venäjän talouden tilanne on vuodesta 1999 selvästi kohentunut. Kehityksestä huolimatta taloudessa ei kuitenkaan ole vielä tapahtunut perustavanlaatuisia muutoksia. Tämä johtuu ensisijaisesti viimeisen kuuden vuoden taloudellisen kasvun perustekijöiden väliaikaisesta luonteesta. Venäjän talouden jatkokehitystä uhkaavat perusongelmat ovat edelleen ratkaisematta. Muun muassa pääomasijoitusten määrä on edelleen hyvin pieni. Lähivuosien talouskehityksen tulee perustua investointihallituksen kasvuun ja talouden rakennemuutokseen.

2.2 Pääomasijoitukset Venäjällä

Käyttöomaisuuden kuluminen on yksi Venäjän talouden ongelmista. Eräiden arvioiden mukaan käyttöomaisuuden kulumisaste on Venäjällä jopa 80 prosenttia. Kulumisasteella tarkoitetaan sitä osaa yrityksen pääomakannasta, joka on teknisesti kulunut tai käynyt taloudellisesti kannattamattomaksi, mutta jota venäläisessä kirjanpitojärjestelmässä silti pidetään yritysten taseissa. Tästä johtuen pääomasijoitusten eli investointien tuleva suunta on yksi tärkeimmistä Venäjän talouskehitykseen vaikuttavista tekijöistä. Yritysten on tehtävä korjaus- ja uusinvestointeja tavoitteena tehokas, nykyistä ja tulevaa tarvetta vastaava tuotantokoneisto. Tavallaan tämä tilanne on myös mahdollisuus. Se antaa tilaa rakennemuutokseen, tehokkuuden parantamiseen ja teknologiseen harppaukseen ja sitä kautta kilpailukykyyn oleelliseen parantamiseen.

Investoinnit ovat viimeisenä kuutena vuotena kasvaneet jatkuvasti. Vuonna 1999 investointien määrä oli 25,8 miljardia euroa, missä oli kasvua 5 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Vuonna 2000 investointien kasvuvauhti oli ennätykselliset 17 prosenttia. Vuoden 2001 pääomasijoitusten kasvu oli 10 prosenttia. Noin kolmessa vuodessa investointien osuus vuotuisesta BKT:stä kasvoi 14 prosentista aina 18 prosenttiin.

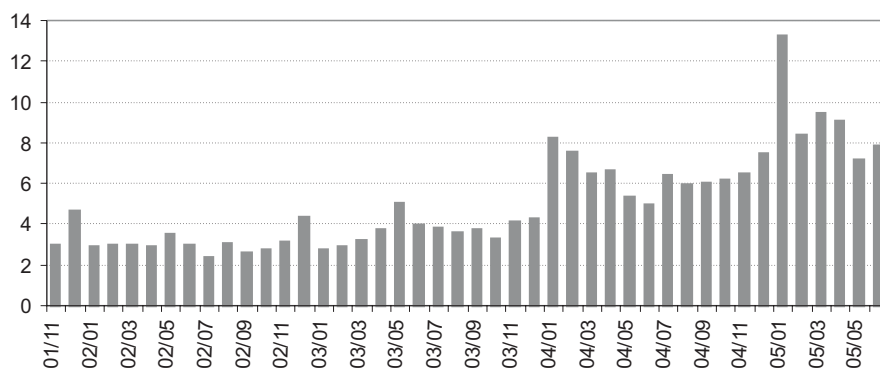
Vuonna 2002 investointien kasvu merkittävästi hidastui. Vuotuinen kasvu oli vain 3 prosenttia. Kuitenkin jo seuraavana vuonna Venäjän talouden investointitoiminta vilkastui. Investointien kasvuvauhti taas ylitti muut makrotaloudelliset indikaattorit ja saavutti 13 prosenttia ja pysyi vuonna 2004 reilussa 10 prosentissa. Vuoden 2004 investointien määrä oli yli 70 miljardia euroa, mikä on 15 prosenttia vuotuisesta BKT:stä.

Kuva 7. BKT:n ja investointien kasvu vuosina 1993–2004 (Lähde: Venäjän tilastopalvelu, Rosstat)

BKT:n muutosvauhdin ja investointien volyymin vertailusta voidaan tehdä se johtopäätös, että investointihalukkuus reagoi herkästi makrotalouden muutoksiin. Talous-suhdanteen huonontuessa investoinnit romahtavat muita talouden indikaattoreita nopeammin. Talouden kasvaessa investoinnit lisääntyvät nopeammin kuin mitä oli BKT:n kasvu. Vuosien 2001–2002 investointien kasvun merkittävä laantuminen tapahtui taloudellisen kasvuvauhdin jonkin verran hidastuessa. Vuonna 2003 taloudellisen tilanteen vilkastuessa pääomasijoitukset nousivat jyrkästi ja pysyivät vuonna 2004 edelleen korkealla tasolla BKT:n myönteisen kehityksen ansiosta.

Viime vuosien investointitoiminnan kasvu on epäilemättä johtunut Venäjän talouden kokonaistulojen lisääntymisestä. Tämä on suoranaisesti yhteydessä Venäjän kannalta myönteiseen kehitykseen öljyn ja metallin hintojen kehitykseen maailmanmarkkinoilla.

Kuva 8. Sijoitustileillä Venäjän keskuspankissa olevat yritysten varat, miljoonaa euroa (Lähde: Venäjän keskuspankin tiedot)

Kansantalouden tulojen kasvulla on ollut myönteistä vaikutusta yritysten talouteen. Yritysten sijoituskyvyn kasvuun viittaa yritysten sijoitustileille Venäjän keskuspankkiin kertyvän vapaan rahamäärän lisääntyminen. Vuonna 2002 näillä tileillä oli keskimäärin 3 miljardia euroa ja vuoden 2005 alkupuolella jo 9,2 miljardia euroa (Kuva 8.).

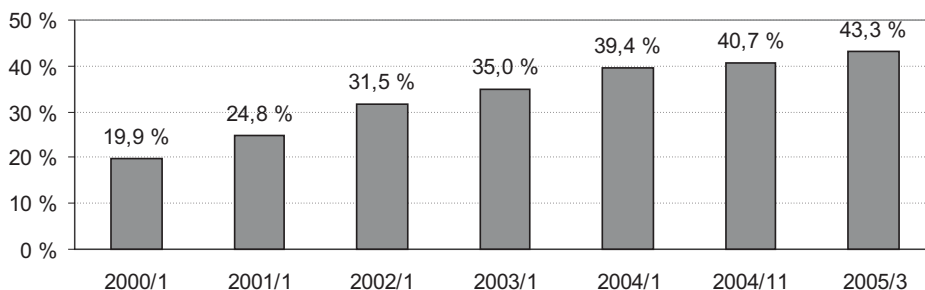
Rahan käyttö maksuvälineenä on selvä osoitus yritysten taloudellisesta vakautumisesta. Rahan osuus Venäjän suurimpien veronmaksajien tuotelaskutuksessa on kasvussa. Vuodesta 2001 vuoteen 2002 osuus kasvoi 77 prosentista aina 82 prosenttiin. Laskutuksen loppuosa suoritettiin vekseleissä, kaupan osapuolten keskinäisen laskuttamisen kautta tai suoralla tavaranvaihdolla (barter-kaupalla). Vuonna 2003 maksurakenne parani entisestään ja rahalla maksettiin jo 88 prosenttia toimituksista.

Tappiollisten yritysten osuus Venäjän elinkeinoelämässä on suuri. Vuosina 2001–2003 virallisten tilastojen mukaan keskimäärin 40 prosenttia venäläisistä yrityksistä ei tuottanut voittoa. Tästä huolimatta reaalitalouden keskisuurten ja suurten yritysten yhteenlasketun tuloksen kehitys on ollut myönteinen. Kokonaistulos on kasvanut aina vuodesta 1999. Kokonaisvoitot laskivat vain vuonna 2002. Vuonna 2003 yritystoiminnan tulos kasvoi 30 prosenttia, ja oli yhteensä 34,7 miljardia euroa.

Venäläisyriyten parantunut taloudellinen tila ilmenee muun muassa pankkien myöntämien yritysluottojen kasvuna. Pankkilainojen määrä pankkisektorin ulkopuolella toimiville yrityksille ja yhteisöille on vuodesta 1999 kasvanut jatkuvasti. Lainojen osuus pankkien vastaavissa lisääntyi 39 prosentista vuoden 2002 alussa

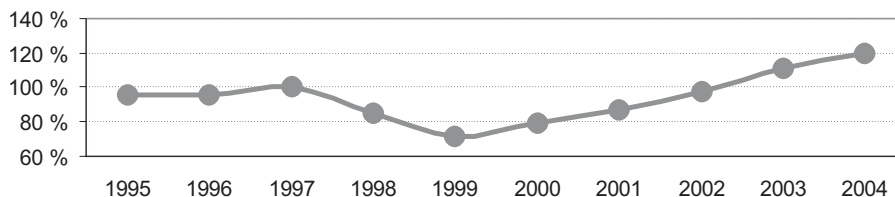
43 prosenttiin vuoden 2003 lopussa. Reaalitalouden yritysten eräännytynyt velka on supistunut. Vuoden 2002 alussa velka oli 2,5 prosenttia lainojen kokonaismäärästä. Vuoden 2003 loppuun mennessä velka laski 1,5 prosenttiin.

Pankkien vilkastunut luototustoiminta on aiheuttanut muutoksia yritysten ja yhteisöjen velkarakenteessa. Pankkilainojen ja muiden luottojen osuus yritysten taseista on yli kaksinkertaistunut viimeisen runsaan kuuden vuoden kuluessa (Kuva 9), mikä johtuu korkojen laskusta ja laina-aikojen pidentymisestä.

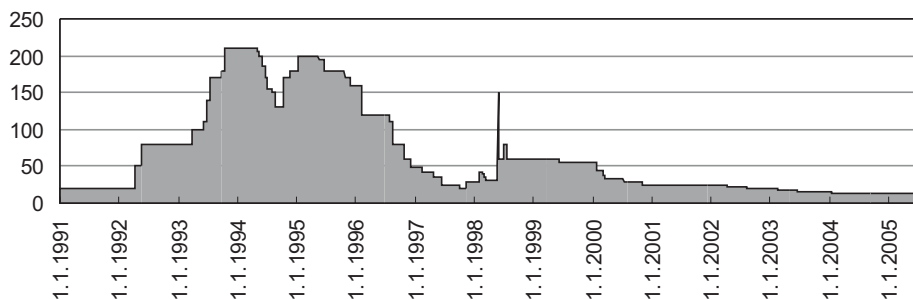
Kuva 9. Pankkilainojen ja muiden luottojen osuus yritysten taseesta (Lähde: Talouskehitys- ja kaupan ministeriön tiedot)

Venäjän talouden elpyminen on jo johtanut väestön reaalityulojen kasvuun, mikä on myös lisännyt investointivaroja. Käytettävissä olevien tulojen vuotuinen kasvu on vuosina 2000–2003 ollut keskimäärin 11 prosenttia. Pitkään jatkuneesta kasvusta huolimatta kriisiä edeltäneen vuoden 1997 taso saavuttiin vasta vuonna 2003. Nyt ostovoima on jo 20 prosenttia korkeampi. (Kuva 10)

Kuva 10. Väestön käytettävissä olevien tulojen kehitystrendi, vuosi 1997 = 100 (Lähde: Venäjän tilastokop palvelun tietoihin perustuvat laskelmat)

Vaikka virallisten palkkatilastojen lukujen oletettaisiinkin olevan alimitoitettuja, väestön tulot ovat Venäjällä edelleen hyvin alhaisella tasolla. Viime aikoina on silti ollut myös myönteistä kehitystä. Reaalitulojen kasvun lisäksi tavaroiden ja palvelujen hankintaan käytettävien menojen osuus on alkanut supistua ja säästöjen osuus kasvaa. Yli 75 prosenttia kansalaisten tuloista vuonna 2001 käytettiin päivittäiseen kulutukseen, tämän menoerän laskettua 73 prosenttiin vuonna 2002 ja edelleen 70 prosenttiin vuonna 2003. Venäjän asukkaiden säästöissä on myös rakenteellista kehitystä, kuten esimerkiksi käteisen valuutan merkityksen lasku säästämisen tärkeimpänä muotona. Vuonna 2003 toteutuneesta 14 prosentin reaalityulojen kasvusta noin kolmannes tapahtui väestön hallussa olevan käteisen valuutan myynnin kautta. Samalla yksityisten pankkitalletukset ovat merkittävästi lisääntyneet. Venäjän 30 suurimman pankin vastattavissa 1.1.2002 yksityisten talletusten osuus oli 28 prosenttia. Vuonna 2002 yksityisten talletusten osuus kasvoi 31 prosenttiin ja kasvu jatkuu edelleen. Yksityisasiakkaiden talletusten osuus 1.1.2004 oli 34 prosenttia suurimpien pankkien vastattavasta. Pitkäaikaisten yli vuoden talletusten määrä on lisääntynyt tuntuvasti. Pitkäaikaisten talletusten osuus kasvoi 24 prosentista vuonna 2001 peräti 44 prosenttiin vuonna 2003. Kehitys on osoittanut kansalaisten luottavan yhä enemmän maan pankkijärjestelmän toimivuuteen.

Kuva 11. Venäjän keskuspankin jälleenrahoituskorko (Lähde: Venäjän keskuspankin tiedot)

Talouden kokonaistulojen kasvun lisäksi hallituksen päätöksillä on ollut vaikutusta investointihalukkuuteen. Investointeja kannustavista toimenpiteistä eräs merkittävimpiä on ollut Venäjän keskuspankin jälleenrahoituskoron lasku. Korkotasoa on

laskenut 60 prosentista vuonna 1999 nykyiseen 13 prosenttiin². Korkotaso on nyt koko markkinatalousuudistusten kauden alhaisin. (Kuva 11)

Toinen investointikehitykseen myönteisellä tavalla vaikuttanut hallituksen päätös on tähdännyt vientitoimituksista saatavan valuutan pakollisen myynnin asteittaiseen lieventämiseen. Näin on luotu edellytyksiä valuuttapaon vähentämiselle. Hallitus on vuodesta 1999 tehnyt päätöksiä, joilla pakollisesti rupliin vaihdettavien valuuttamääräisten tulojen osuus laski 78 prosentista 25 prosenttiin. Investointitoiminnan lainsäädännön kautta toteutettavaa sääntelyä tarkastellaan yksityiskohdaisemmin luvussa 3.

Investointien rahoituslähteissä tapahtui viimeisen kuuden vuoden aikana merkittävä muutos, jolla jatkuessaan on myönteinen vaikutus Venäjän investointikehitykseen. Yritysten omista varoista siirryttiin vieraan pääoman laajempaan käyttöön. Vieraan pääoman osuuden lisääntyminen johtui etupäässä pankkilainojen sekä muiden kuin pankkien antamien luottojen määrän jyrkästä kasvusta. Tämä trendi vastaa viime vuosien koko pankkisektorin kehitystä. (Taulukko 2)

Taulukko 2. Investointien rahoitusrakenne rahoituslähteittäin, % (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Investoinnit yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Rahoitus omista varoista</i>	52,4	47,7	49,4	48,0	46,2	46,8
joista:						
* voitto	15,9	23,4	24,0	20,5	17,2	18,3
<i>Rahoitus vieraalla pääomalla</i>	47,6	52,5	50,6	52,0	53,8	53,2
joista:						
* pankkilainat	4,2	2,9	4,4	4,8	5,2	n/a
* lainat muualta kuin pankeista	2,6	7,2	4,9	6,0	8,6	n/a
* budjettivarat	17,0	22,0	20,4	19,6	18,8	17,4
- valtion budjetti	6,4	6,0	5,8	6,0	6,5	5,1
- alueiden ja kuntien budjetit	10,6	16,0	14,6	13,6	11,5	12,3

2 Venäjä devalvoi valuuttansa 17.8.1998 aluksi 34 prosentilla ja myöhemmin valuutan annettiin devalvoitua lisää. Jälleenrahoituskoron nousu oli yksi tulevan devalvaation etukäteissignaaleista. Jälleenlainauskorko oli alhaisimmillaan vuosiin, 21 prosentissa, loka–marraskuussa 1997. Lokakuussa se nostettiin 28 prosenttiin ja helmikuun alussa 1998 jopa 42 prosenttiin, mistä sitä jälleen laskettiin asteittain toukokuun alkuun mennessä 30 prosenttiin. Toukokuussa Venäjä ajautui kriisiin ja korko nostettiin aluksi 50 prosenttiin ja sitten 18. kesäkuuta jopa 150 prosenttiin. IMF lainasi Venäjälle 22,6 miljardia dollaria valuutan tueksi ja samaan aikaan sijoittaja George Soros vaati devalvaatiota. Elokuussa, kolme päivää Jeltsinin päinvastaisten vakuuttelujen jälkeen, peli oli menetetty. Ulkomaiset sijoittajat oppivat devalvaatiosta kantapään kautta paljon.

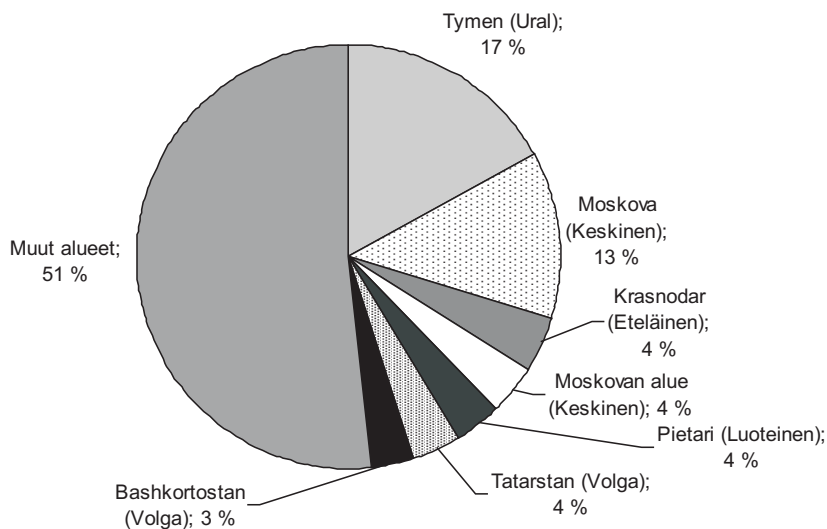
Vuonna 2003 omien varojen osuus investointivolyymista laski 46,2 prosenttiin. Voittovarojen merkitys pääomasijoitusten rahoituksessa on vuodesta 2001 nopeasti vähentynyt omien varojen rakenteessa, mikä samalla osoittaa venäläisten yritysten kannattavuuden laskua. Voiton osuus pääomasijoitusten rahoituksessa vuosina 2001–2003 laski yli 6 prosenttiyksikköä. Vuonna 2004 voittojen merkitys rahoituksessa kuitenkin hieman kasvoi.

Vuonna 2001 alkoi valtion ja alueiden budjettivarojen osuus laskea investointien rahoituksessa. Samalla tapahtui muutos valtion budjettivarojen ja Venäjän Federaation subjektien (tasavallat, alueet, piirikunnat) budjettivarojen ja kunnallisten budjettivarojen keskinäisessä suhteessa. Alueellisten ja paikallisten budjettien merkitys pakosta supistui, koska verotuloja kanavoitiin keskusvallan käyttöön.

Investointien maantieteellinen rakenne viimeisen neljän vuoden aikana on pysynyt lähes muuttumattomana (Taulukko 3.). Ainostaan Uralin federaatiopiiriin osuus on hieman kasvanut Keski-Venäjän federaatiopiiriin osuuden supistumisen myötä. Tämä johtuu siitä, että osa investointivirroista on siirtynyt Uralin suuralueen suurimman alueen, Tymenin, hyväksi Moskovan osuuden supistuttua. Moskova ja Tymenin alue ovat saaneet merkittävän osan viime vuosien investoinneista. Keskimäärin noin 30 prosenttia kaikista kiinteän pääoman sijoituksista tehtiin näillä alueilla. Muita merkittäviä investointien kohdealueita ovat Krasnodarin alue Eteläisessä federaatiopiirissä, Moskovan alue Keski-Venäjän federaatiopiirissä, Pietari Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä sekä Tatarstanin Tasavalta ja Bashkortostanin Tasavalta Volgan federaatiopiirissä (Kuva 12.).

*Taulukko 3. Investointien rakenne suuralueittain vuosina 1999–2003, %
(Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)*

	1999	2000	2001	2002	2003
Investoinnit yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
josta:					
Keskinen federaatiopiiri	29,1	26,1	23,2	24,4	25,3
Uralin federaatiopiiri	17,2	21,5	22,0	22,3	21,3
Volgan federaatiopiiri	17,1	17,7	17,8	17,5	16,3
Luoteis-Venäjän federaatiopiiri	11,6	10,0	11,2	10,7	12,4
Eteläinen federaatiopiiri	9,6	11,6	11,1	10,1	9,5
Siperian federaatiopiiri	9,2	8,5	9,0	8,6	8,9
Kaukoidän federaatiopiiri	6,2	4,6	5,7	6,4	6,3

Kuva 12. Seitsemän investointien kannalta merkittävintä aluetta vuosina 1999–2003, %-osuudet ajanjakson pääomasijoituksista (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot. Suluissa on kerrottu mihin federaatiopiiriin alue kuuluu.)

Pääomasijoitusten epätasainen jakautuminen alueittain johtuu Venäjän taloudellisen kehityksen erikoisuuksista. Elinkeinoelämän kasvukeskuksia ovat merkittävimmät suurkaupungit ja alueet (Moskova ja Moskovan alue sekä Pietari) sekä alueet, joihin on keskittynyt öljyn ja maakaasun tuotantoa sekä öljynjalostusta (Tymenin alue, Tatarstanin Tasavalta, Bashkortostanin Tasavalta). Krasnodarin alueen merkittävä asema perustuu alueen kehittyneeseen liikenneinfrastruktuuriin. Tällä alueella sijaitsee kahdeksan merisatamaa, muun muassa Venäjän suurin satama, Novorossijsk. Alueiden investointikehitystä on tarkasteltu tarkemmin luvussa 4.

Venäjän pääomasijoitusten rakenne toimialoittain on suhteellisen vakaa. Suurimmat investoinnit keskittyvät teollisuuteen. Investoinnit teollisuuteen ovat jatkuvasti kasvaneet viime vuosina. Samanaikaisesti muiden alojen osuus sijoituksista, viestintää lukuun ottamatta, on laskenut. (Taulukko 4.) Viestinnän investointiosuuden kasvun keskeinen syy on ollut matkapuhelinverkkojen rakentaminen.

Taulukko 4. Venäjän investointien jakautuminen päätoimialoittain vuosina 2000–2004, %

	2000	2001	2002	2003	2004
Investoinnit yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
joista:					
Teollisuus	38,5	38,7	42,7	46,1	42,6
Maatalous	2,7	3,9	3,1	2,6	3,0
Rakentaminen	3,9	3,8	2,7	3,1	2,8
Kuljetukset	21,1	20,7	19,1	16,8	19,1
Viestintä	2,6	2,9	4,0	3,4	6,9
Kauppa ja ravitsemistoiminta	2,8	3,0	2,4	2,1	2,6
Kiinteistö- ja yhdyskuntapalvelut	11,6	11,1	9,4	8,8	12,5
Sosiaali- ja terveydenhuolto	2,9	2,8	2,5	2,3	..
Koulutus	1,4	1,5	1,7	1,5	..
Muut toimialat	12,5	11,6	12,4	13,3	11,1

Liikenteen kansantuoteosuuden supistumisesta huolimatta alalle on kertynyt merkittäviä sijoituksia. Suuret kehityshankkeet kohdistuvat rautatieliikenteeseen sekä öljy- ja kaasutoimitusten edellyttämän infrastruktuurin ja moottoriteiden rakentamiseen. Vuonna 2003 otettiin käyttöön muun muassa Kaukoidän federaatiopiiriä ja Siperiaa yhdistävä Baikal–Amur -rautatie. Tämä oli tärkeimpiä vielä Neuvostoliiton aikana käynnistettyjä rakennushankkeita. Itämeren öljyputkijärjestelmän rakentaminen on taas ollut viime aikojen merkittävin öljytoimitusten infrastruktuurihanke. (Eritystarkastelu 2.)

Eritystarkastelu 2. Itämeren öljyputkijärjestelmä – Venäjän uusi öljynvientireitti

Viime vuosina Venäjä on keskittynyt öljyntuotannon lisäämiseen laiminlyöden muita osa-alueita kuten esiintymien etsintää, öljykuljetuksia ja jatkojalostusta. Tästä epätasapainoista seurasi se, että tuotannon vuosittain kasvaessa pääöljyputkien eli öljyn tuottajan ja käyttäjän välisen pääasiallisen kuljetusvälineen kapasiteetti ei ole kasvanut riittävästi.

Tilannetta pahensi myös se, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen suurin osa edellisinä vuosikymmeninä rakennetusta vienti-infrastruktuurista jäi uusien itsenäistyneiden valtioiden alueille. Latvian Ventspilsin, Liettuan Butingen ja Ukrainan Odessan satamien käyttö öljytoimituksiin uusissa olosuhteissa johti lisäkustannuksiin. Uudet omistajat hyödynsivät suhteellista monopoliasemaan-

sa perimällä merkittäviä kauttakulku- ja muita maksuja, mikä vähensi venäläisten yritysten kiinnostusta öljynvientiin. Näissä olosuhteissa tehtiin päätös uudesta öljynvientireitistä, joka ei käyttäisi Ukrainan ja Baltian maiden sata-mia. Hanke sai Itämeren öljyputkijärjestelmä -nimen (Venäjällä puhutaan Baltian putkijärjestelmästä, ja nimen lyhenne on BTS).

BTS:n päätehtävä on öljyn toimitukset Pohjois- ja Länsi-Euroopan maihin Länsi-Siperiasta. Uutta putkistoa ajateltiin käytettävän myös öljykuljetuksiin IVY-maista, etupäässä Kazakstanista. Hankkeen puitteissa edellytettiin öljy-terminaalien rakentamista Leningradin alueen Primorskin kaupunkiin eli Koi-vistolle, joka on 123 kilometrin päässä Pietarista Suomenlahden rannikoilla. Hankkeen rakennuttajana oli valtiollinen Transneft-yritys, jonka omistukses-sa ovat kaikki Venäjän alueen pääputkistot.

Hankkeen puitteissa käsiteltiin myös mahdollisuutta vetää putkisto Porvoon Kilpilahden öljynjalostamoon ja öljysatamaan. Neuvotteluja käytiin Neste Oilin omistaneen Fortumin edustajien kanssa. Osapuolet eivät kuitenkaan päässeet yksimielisyyteen ja hanke toteutettiin vain Venäjän alueella.

Alkuaan hanke suunniteltiin suoritettavaksi kahdessa vaiheessa. Ensimmäi-sessä vaiheessa toteutettaisiin Jaroslaval–Primorsk -öljyputken uudistaminen sekä Primorskin sataman ja terminaalien rakentaminen. BTS:n vientika-pasiteettitavoite ensimmäisessä vaiheessa oli 12 miljoonaa tonnia vuodessa. Toisen vaiheen tavoitteena oli kyseisen putkiston vientikapasiteetin kasvatta-minen 30 miljoonaan tonniin. Hankkeen hinta arvioitiin 2 miljardiksi euroksi, josta 500 miljoonaa käytettäisiin ensimmäisen vaiheen toteuttamiseen ja loput 1,5 miljardia euroa BTS:n laajentamiseen. Rahoituksesta vastaisi omilla va-roillaan Transneft-yhtiö, ja lisäksi oli tarkoitus ottaa lainaa hankkeen rahoitta-miseksi.

Transneft-yhtiön kustannukset putkiston rakentamisesta korvattaisiin nosta-malla pääputkistojen öljytoimitusten hintoja. Transneftin monopoliasema antoi sille mahdollisuuden nostaa kuljetuspalvelujen hintaa niin sanotulla inves-tointitariffilla, joka sidottiin toimitettaviin määriin. Ensimmäisessä vaiheessa tämä aiheutti kiistaa Venäjän suurimpien öljy-yhtiöiden kanssa. Ne nostivat muutaman oikeuskanteen Venäjän hallitusta ja valtiollisen yhtiön johtoa vas-taan. Jatkossa erimielisyydet soviteltiin ja kiista ratkaistiin ilman oikeuden-käyntiä.

Itämeren putkisto rakennettiin, toisin kuin monet Venäjän suurhankkeet, no-pealla aikataululla. Vuoden 2001 loppuun mennessä päätettiin ensimmäinen vaihe. Vuoden 2002 ensimmäisen puoliskon aikana uuden reitin öljynvientii

ylitti 6 miljoona tonnia. Jatkossa alkuperäisiin suunnitelmiin tehtiin merkittäviä muutoksia. Vientikapasiteettia päätettiin korottaa 50 miljoonaan tonniin.

Putkea on laajennettu lähinnä poliittisista syistä. Venäjän valtio on halunnut vähentää riippuvuutta Ventspilsin (Latvia) ja Odessan (Ukraina) kautta kulkevista vientireiteistä, jotka eivät ole enää Venäjän omassa kontrollissa. Toiseksi öljyntuotannon jyrkkä kasvu vaati vientikapasiteettien lisäämistä. Monien talousasiantuntijoiden mukaan kilpailevien reittien käyttäminen olisi taloudellisesti ollut edullisempaa Venäjälle kuin uuden vientireitin avaaminen mittavine investointeineen.

Vuonna 2003 putkijärjestelmän kautta kuljetettiin 30 miljoonaa tonnia raakaöljyä. Vuoden 2004 loppuun mennessä Transneft nosti kuljetukset 50 miljoonaan tonniin. Itämeren putkijärjestelmän osuus on siis noin 20 prosenttia Transneftin putkistojen kokonaiskuljetuskapasiteetista. Putkiston vientikapasiteetin lisääminen on vaatinut lisärahoitusta. Rakentamisen rahoittamiseksi Transneft otti kaksi ruplamääräistä lainaa Venäjän säästöpankista (Sberbank Rossii), yhteensä noin 800 miljoonaa euroa. Yhtiö on myös aikonut laskea liikkeelle obligaatiolainan arvoltaan yhteensä 12 miljardia ruplaa eli yli 400 miljoonaa euroa. Markkinoiden huonon tilanteen takia obligaatiolainan liikkeellelasku lykättiin tulevaisuuteen.

Itämeren öljyputkijärjestelmän kehitysnäkymiin vaikuttavat siis sekä taloudelliset että poliittiset tekijät. Niistä merkittävin on Venäjän öljyntuotannon ja maan vientikapasiteetin saattaminen tasapainoon. Tosiasiassa, kun Transneftin vientiputkikapasiteetti on kahtena viime vuotena kasvanut 25 prosenttia lisääntymisen takia, putkistot toimivat nyt noin 13 prosentin vajaa-kapasiteetilla. Eräiden asiantuntijoiden mukaan ilmiö on väliaikainen. Öljy-yhtiöiden logistiikkaa optimoimalla, lisäämällä tuotantoa tai esimerkiksi siirtämällä kuljetuksia junista putkistoon, tilanne lähiaikoina korjaantuu. Toisten asiantuntijoiden mukaan Venäjän öljyntuotannon kasvu on nyt äärimillään ja jatkossa tuotanto kasvaa vain sillä ehdolla, että uusien esiintymien poraukseen suunnataan merkittäviä sijoituksia. Siksi ei ole järkevää lisätä vientikapasiteettia.

Eräs BTS:n tulevaisuuteen vaikuttava tekijä on tehokkaat vaihtoehtoreitit. BTS:n potentiaalisia kilpailijoita ovat Barentsinmeren rannikoilla sijaitsevat satamat kuten Murmanskin ja Varandejn lahden satamat ja niiden öljynvientikapasiteetin kehittäminen sekä erilaiset Druzhba-putkiston kapasiteetin lisäämiseen tähtäävät hankkeet. Sitä paitsi on mahdollista, että öljynvienti naapurimaiden terminaalien kautta (Latvian, Liettuan, Ukrainan ja niin edelleen) taas

käynnistyy ja kasvaa. Hankkeiden toteuttaminen vähentäisi BTS:n merkitystä venäläisille öljynviejille.

Öljykuljetukset Itämeren putkijärjestelmän ja Suomenlahden kautta muodostavat ympäristöriskin ajoittain erittäin vaikeiden jääolosuhteiden, vilkkaan liikenteen sekä karilleajoriskin takia. Nämä riskit toteutuessaan voivat pakottaa rajoittamaan öljykuljetuksia Suomenlahden kautta ja siirtämään niitä esteettömämmille kulkureiteille Ventspilsiin ja Muurmanskiin sekä suoriin putkikuljetuksiin Keski-Eurooppaan. Riskeistä huolimatta käydään edelleen vilkasta keskustelua BTS:n kapasiteetin lisäämisestä 62 miljoonaan tonniin vuodessa.

Venäjän investoinneissa johtava asema on polttoaineteollisuudella. Kaikista Venäjän teollisuuteen suuntautuvista sijoituksista yli puolet keskittyy polttoaineiden tuotantoon. Polttoainetuotannossa puolestaan suurimmat sijoitukset suuntautuvat öljyn ja maakaasun tuotantoon. Öljynjalostukseen panostetaan huomattavasti vähemmän – siihen suunnataan alle 10 prosenttia polttoainekompleksin kokonaissijoituksista. Hiilen tuotanto on kannattamatonta, mikä estää yksityiset sijoitukset siihen.

Merkittävät, mutta silti uudistumisen kannalta riittämättömät, pääomasijoitukset keskittyvät myös sähköenergian tuotantoon. Viime vuosina alalla on valmistunut useampi suurhanke, muun muassa Burejskajan vesivoimala. Laitoksen käyttöönotto tähtää Venäjän itäalueiden energiahuollon parantamiseen ja sähkön vientiin Kiinaan. Luoteis-Venäjän viime vuosien merkittävin hanke on Pietarin Luoteislaitos, josta seuraavassa on erityistarkastelu.

Erityistarkastelu 3. Pietarin Luoteislaitos

Venäjän sähkö ja lämpö tuotetaan vanhentuneella kapasiteetilla. Rahoituksen läpinäkymättömyyden, pysyvien maksurästien ja julkisen vallan kontrolloiman, tehottoman tariffipolitiikan takia ala houkuttelee sijoittajia hyvin vähän. Tästä johtuu investointien kova puute. Viime vuosikymmenen aikana yksi harvoista sähköenergia-alan hankkeista on ollut Pietarin Luoteislaitoksen rakentaminen. Hankkeen puitteissa suunniteltiin neljä sähköteholtaan 450 MW:n ja lämmitysteholtaan 400 MW:n laitosyksikköä. 1800 MW:n kokonaistehon sähkölaitoksen kustannusarvio oli yli 800 miljoonaa euroa.

Hankkeeseen tulivat mukaan:

- RAO EES Rossii (Venäjän energiaholding-yhtiö)

- OAO Lenenergo (alueellinen energiayhtiö)
- Pietarin kaupunki
- OOO Lentransgaz (polttoaineen toimittaja tulevalle sähkölaitokselle)
- GUP VO Tehnopromeksport (pääurakoitsija).

Rahoituksen päälähteen muodostivat RAO EES:n omat varat. Rakentamiseen osallistui P.S.I -yhtymä, jonka muodostivat suomalainen Polar Yhtymä, saksalainen Siemens sekä suomalainen Fortum Engineering. Ulkomaalaisten osallistuminen mahdollisti uuden tekniikan käyttöönoton. Pietarin Luoteislaitoksesta tuli Venäjän ensimmäinen höyry- ja kaasuturbiinien kombilaitos. Kombilaitoksen prosessi säästää noin 25 prosenttia maakaasua energian tuotannossa, sekä nostaa merkittävästi tehokkuutta verrattuna perinteisiin höyryvoimalaitoksiin. Nykyaikainen tekniikka ja laitteet tekevät laitoksesta myös ympäristöystävällisen.

Uuden sähkölaitoksen rakentamiselle asetettiin useampia sekä valtakunnallisia että aluetason tavoitteita kuten Venäjän energia-alan teknologian kehitys, aseman vahvistaminen maailman energiamarkkinoilla, vakaa energiahuolto Luoteis-Venäjällä ja parempi ympäristön tila Pietarissa sekä Pietarin luoteisen alueen lämpöenergiahuolto. Rakentaminen käynnistyi vuonna 1994. Ensimmäisen vaiheen, eli yksikköjen 1 ja 2, aikataulu kuitenkin viivästyi rahoitusongelmien takia. Ensimmäinen yksikkö valmistui vasta vuoden 2000 loppuun mennessä.

Kolmen alkuvuoden eli 2001–2003 aikana Luoteislaitos tuotti yli 7 miljardia KWh sähköä. Sähköä myytiin Venäjän sähköpoolin FOREM:in kautta. Ostajia olivat pääasiassa Luoteis-Venäjän federaatiopiirin paikalliset energiayhtiöt OAO Lenenergo, OAO Novgorodenergo, OAO Pskovenergo sekä OAO Jantarenergo. Lisäksi laitos tuottaa sähköenergiaa RAO EES Rossii -yhtiön vientisopimusten mukaisesti Pohjoismaihin toimitettavaksi. RAO EES:n toimitusten osuus oli 70 prosenttia energiamarkkinoilla myydystä sähköstä vuonna 2003. Sen jälkeen RAO EES:n osuus on kasvanut edelleen.

Lämmön tuotannon suunnitelmat kariutuivat täydellisesti. Lämmön käyttäjien etuja edustavan Pietarin kaupungin ja Luoteislaitoksen pääomistajan RAO EES:n johdon välisen yhteistyön puute johti siihen, että voimalaitoksen ja pohjoisia kaupunginosia yhdistävän lämpöverkon rakentaminen keskeytyi. Luoteislaitoksen tuottama lämpö ei mennyt asiakkaille, vaan lämmin vesi ohjattiin mereen ja haihtui ilmaan. Yksi hankkeen keskeisistä tarkoituksista, Pietarin kaupungin lämpöhuolto, jäi siis toteutumatta. Saamatta jääneet lämmön käyttömaksut ovat merkittävästi heikentäneet koko hankkeen kannattavuutta.

Vasta neljän vuoden kuluttua Luoteislaitoksen käynnistämisestä lämpöverkon rakentamisen ongelmat pystyttiin ratkaisemaan – löydettiin tarvittava 40–50 miljoonan euron rahoitus sekä sovittiin lämpötoimitusten ehdoista. Lämpöverkon rakentaminen käynnistyi vuoden 2005 alussa ja lämmön toimitukset kaupunkiin alkavat vuoden 2005 loppuun mennessä.

Luoteislaitoksen tehokkuuden lisäämiseksi RAO EES:n hallitus päätti vuonna 2003 antaa laitoksen länsimaisen suuryrityksen hallintaan ja operoitavaksi. RAO määritteli valittavalle voimalaitosoperaattorille seuraavat ehdot: vuoden 2002 liikevaihdon piti olla vähintään 5 miljardia euroa, omistuksessa tai hallinnassa oleva tuotantokapasiteetti oli oltava vähintään 5 000 MW:a ja luottoluokituksen piti olla hyvä. Tarjouskilpailun voitti ja hallintasopimuksen teki italialais-venäläinen konsortio Enel ESN Energo. Sopimus on tehty kolmeksi vuodeksi mahdollisella jatkovuodella. Konsortioon kuuluvat suurin italialainen sähköyhtiö Enel sekä saneeraustoimiin ja kriisihallintaan erikoistuvien venäläisyriyten ryhmä ESN. Uuden johdon tärkein tehtävä on rahoitusjärjestelyt Luoteislaitoksen 2. yksikön saattamiseksi valmiiksi ja käyttöön vuoden 2005 kuluessa, mikä edellyttää 200 miljoonan euron lisärahoitusta. Kolmannen ja neljännen yksikön valmistuminen on hämärän peitossa.

Viimeiset vuodet ovat siis olleet varsin hyviä Venäjän investointikehityksen kannalta. Pääomasijoitusten kasvuvauhti on ylittänyt muut makrotalouden kehitystekijät. Investointihalukkuuden kehitys on nojannut Venäjän talouden tulokehitykseen. Kasvu on suorassa yhteydessä viimeisten kuuden vuoden taloudellisen kasvun pohjaan, nimittäin kalliiseen öljyhintaan ja kotimaisten tuottajien kilpailukyvyyn väliaikaiseen vahvistumiseen ruplan devalvaation vaikutuksen myötä.

Venäjän talouden kehitystekijöiden rajallisuuden lisäksi on olemassa toinenkin investointikehityksen uhka. Puuttuu sujuva tapa ohjata yritysten ja valtion³ viennistä saamia suuria voittovaroja investointeihin. Vaikka pankkitoiminta on vilkastunut, siitä ei ole vielä kukaan tullut yrityksille kestävästi investointirahoituksen lähdeksi. Sama koskee myös muita Venäjän rahoitusjärjestelmän osa-alueita. Arvopaperimarkkinoiden tehokkuus on heikko.

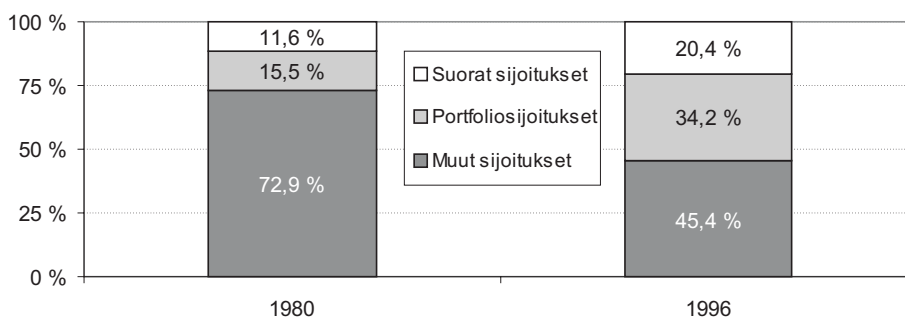
Eläkesäästämisen järjestelmä on vasta kehitteillä. Venäjän rahoitusjärjestelmän kehittämättömyydestä todistaa myös se, että venäläisillä on edelleen käteisinä säästöinä kymmeniä miljardeja dollareita. Venäjällä toimivat rahoitusinstituutit eivät va-

3 Valtio kerää merkittävän osan öljyn vientituloista vakuusrahastoonsa, jota ei ainakaan toistaiseksi ole käytetty yritysten kehittämiseen. Siitä on sen sijaan rahoitettu valtionvelan takaisinmaksuja.

litettavasti kykene riittävässä määrin ohjaamaan näitä varoja investoinneiksi. Tämän tuloksena investointivirrat keskittyvät vain erälle talouden aloille, mistä johtuu pääomasijoitusten jakauman epätasaisuus sekä alueittain että toimialoittain.

2.3 Kansainväliset pääomaliikkeet ja Venäjän talous

Eri muodoissa tehdyt ulkomaiset sijoitukset ovat viime vuosikymmenien aikana kasvaneet ripeästi maailmantaloudessa. Rajat ylittävän sijoitusvirran rakenne on kuitenkin muuttumassa perusteellisesti. Suorat ulkomaiset sijoitukset kehittyivät nopeimmin 1970-luvulla. Sen jälkeen aina 1990-luvun puoliväliin saakka nopeimmin kasvoivat portfolioinvestoinnit. Kyseisenä ajanjaksona lainapääoman osuus sijoitusvirtojen kokonaismäärästä supistui vähitellen laskien 72,9 prosentista 45,4 prosenttiin vuodesta 1980 vuoteen 1996 (Kuva 13).

Kuva 13. Kansainvälisten investointien rakenne (Lähde: Maailmanpankin tiedot)

Maailman pääomavirtojen rakenteen keskeisenä muutostrendinä näyttää olevan siis kaikkien investointiryhmien osuuden keksinäinen tasaantuminen. Kansainvälisten sijoitusten merkittävin muoto on kuitenkin edelleen muut sijoitukset, jotka koostuvat erilaisista lainoista. Voitonjaosta osalliseksi pyrkivä kansainvälinen pääoma kanavoituu vielä suuremmalta osaltaan portfoliosijoituksiin.

Venäjälle suuntautuvien ulkomaisten sijoitusten rakenne on hiukan erilainen verrattuna maailman sijoitusvirtojen rakenteeseen. Ulkomailta tulevat sijoitukset koostuvat pääosin suorista sekä muista investoinnista. Viimeisen viiden vuoden aikana kyseisten sijoitusten osuus ulkomaisten sijoitusten kokonaismäärästä on pysynyt vähintään 96 prosentin tasolla. Portfoliosijoitukset ovat siis olleet hyvin vähäisiä. Portfolioinvestointien pieni osuus verrattuna suorainvestointeihin on tyypillinen ilmiö vähemmän kehittyneen talouden maissa. Teollisuusmaissa portfolioinvestoinnit ovat selvästi etusijalla. Näiden kahden sijoituspääoman muotojen keski-

näinen suhde riippuu kansallisten pääomamarkkinoiden globalisaatio- ja liberaalisuhteesta, joka kehitys- ja transitiomaissa on kehittyneitä maita heikompi. Portfolioinvestointien pieni määrä Venäjän taloudessa johtuu osaltaan siitä, että maan osakemarkkinat ovat pienet ja epälikvidit eivätkä kykene välittämään pääomia yrityksille.

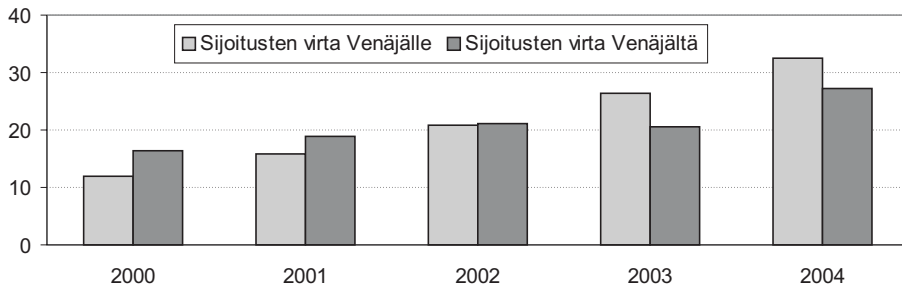
Viimeisten kuuden vuoden sijoitukset Venäjän talouteen on tehty etupäässä kauppaluottoina ja muina lainoina. Kyseisen ajanjakson ulkomaansijoitusten kasvu perustui nimenomaan näiden sijoitusmuotojen kasvuun ulkomaisten suorien sijoitusten kasvun ollessa huomattavasti vaatimattomampi. Lainapääoman osuus ulkomaansijoitusten kokonaismäärästä kasvoi 55 prosentista vuonna 1999 peräti 76 prosenttiin vuonna 2004. On merkittävää, että lainoja annettiin Venäjän oloissa pitkäaikaisina, yli 180 päivän luottoina.

Nykyisin eräs tapa kotiuttaa Venäjältä aiemmin vietyä pääomaa on offshore-alueille rekisteröityjen yritysten luotonanto venäläisille yrityksille. Tällainen pääomasiirto on luokiteltava pikemmin suoraksi sijoitukseksi. Tästä johtuen muiden ja suorien sijoitusten epäsuhde ei todellisuudessa ole niin merkittävä kuin virallisista tilastoista ilmenee. Virallisesti ulkomaisiksi suoriksi sijoituksiksi luokiteltujen sijoitusten määrä kasvoi viime vuonna merkittävästi. Tätä voi pitää osoituksena "aitojen" ulkomaisten sijoittajien kasvavasta luottamuksesta Venäjän taloutta kohtaan. (Taulukko 5.)

Taulukko 5. Ulkomaiset sijoitukset Venäjän talouteen vuosina 1999–2004 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

	1999		2000		2001		2002		2003		2004	
	Milj. EUR	%	Milj. EUR	%	Milj. EUR	%	Milj. EUR	%	Milj. EUR	%	Milj. EUR	%
Suorat sijoitukset	3 997	44,6	4 795	40,4	4 444	27,9	4 232	20,2	5 995	22,8	7 329	23,3
Portfoliosijoitukset	29	0,3	157	1,3	504	3,2	499	2,4	354	1,4	259	0,8
Muut sijoitukset	4 944	55,1	6 912	58,3	10 972	68,9	16 187	77,4	19 905	75,8	23 928	75,9
Yhteensä	8 970	100,0	11 864	100,0	15 920	100,0	20 918	100,0	26 254	100,0	31 516	100,0

Venäjän vuoden 2003 ja 2004 investointikehityksen erikoisuudeksi on todettava ulkomaisten sijoitusten bruttomäärän kasvu. Edellisinä vuosina Venäjän pääomatuonti oli pääomavientiä pienempää. Vuoden 2000 tilastojen mukaan Venäjältä ulkomaille suunnatut sijoitukset ylittivät 4,3 miljardilla eurolla Venäjälle suuntautuneet ulkomaiset sijoitukset. Vuonna 2001 ero oli enää 2,8 miljardia euroa ja vuonna 2002 investointivirrat melkein tasoittuivat. Vuonna 2003 Venäjälle sijoitettiin ulkomailta jo 5,9 miljardia euroa enemmän kuin Venäjältä vietiin pääomaa ja vuonna 2004 ero Venäjän saamien sijoitusten hyväksi oli 5,4 miljardia euroa. (Kuva 14)

Kuva 14. Ulkomaiset sijoitukset Venäjälle ja sijoitukset Venäjältä ulkomaille vuosina 2000–2004, miljardia euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

Venäjältä ulkomaille suuntautuvista pääomasiirroista vain murto-osa on suoria sijoituksia ja portfoliosijoituksia. Keskimäärin noin 97 prosenttia kokonaissiirroista on pankkitalletuksia ja muita vastaavia sijoituksia. Suorien sijoitusten osuus on 2,5 prosenttia portfoliosijoitusten osuuden ollessa melkein mitätön. Venäjältä suuntautuvien sijoitusvirtojen ero ulkomailta Venäjälle sijoitettaviin investointeihin verrattuna on suorien sijoitusten suhteellisen pieni määrä. Ilmiö on kuitenkin transiititalouden maissa tyypillinen. Transitiomaat ovat viime vuosina tuoneet keskimäärin 8–9 kertaa enemmän ulkomaisia suoria sijoituksia kuin vieneet suorina sijoituksina ulkomaille.

Ulkomaisten sijoitusten kehitystrendin tarkastelussa on otettava huomioon muutokset ulkomaisen pääoman toimintaolosuhteissa Venäjällä. Viime vuosina muutokset Venäjän investointiolosuhteissa ovat yleensä olleet myönteisiä. Tätä osoittaa muun muassa se, että A.T. Kearney consulting -yrityksen syyskuun 2003 tietojen mukaan Venäjstä on tullut yksi kymmenestä ulkomaisten sijoitusten kannalta houkuttelevimmasta maailman maasta. Kolmen edeltävän vuoden aikana Venäjä siirtyi 32. sijalta 8.sijalle, mikä on vertailumaiden kesken merkittävin läpimurto. Sijoitusriskit Venäjällä ovat kuiteinkin tästä edistyksestä huolimatta edelleen hyvin suuret.

Viimeisen viiden vuoden aikana Venäjällä tapahtui poliittisen tilanteen vakaantumisen. Markkinatalouden hyväksi tehdyille valinnalle ei käytännössä ole enää mitään uhkaa. Venäjän hallitus on viime aikoina kuitenkin lisännyt selvästi paineita liike-elämään nähden. Yksityistämisen aikana hankittujen valtavien varojen sekä veroihin liittyvän optimoinnin laillisuudesta kiistellään perusteellisesti.

Vaikka hallitus nauttiikin väestön enemmistön kannatusta, yhteiskunnan tila on edelleen kiristynyt. Jopa reaali-palkkojen jyrkästä kasvusta huolimatta väestön tulot

ovat edelleen hyvin alhaiset. Virallisten tietojen mukaan yli 20 prosenttia elää köyhyysrajan alapuolella. Toisaalta tuloerot ovat valtavat; rikkaimman 10 prosentin väestöosan tulot ovat 15-kertaiset verrattuna köyhimmän 10 prosentin väestöosan tuloihin. Todellinen ero on ilmeisesti vielä suurempi, koska tulojen salailu rikkaiden keskuudessa on monta kertaa laajempi ilmiö kuin köyhien pyrkimykset tulojensa aliarvioimiseen.

Myös makrotaloudelliset riskit ovat erittäin merkittäviä. Talouskehitys perustuu kalliiseen öljyn hintaan. Energiamarkkinoiden mahdollinen hintaromahdus voi johtaa talouden kasvuvauhdin hidastumiseen. On myös otettava huomioon hallituksen uudistushankkeiden mahdolliset kielteiset vaikutukset. Luonnollisten monopolien kuten Gazpromin, RAO EES:n, RZHD:n, saneeraus voi johtaa niiden palvelutariffien merkittävään kallistumiseen ja sitä seuraavaan inflaation kasvuun sekä kotimaisten tuottajien kilpailukyvyn heikkenemiseen. Venäjän liike-elämän edellytykset saattavat myös heikentää WTO-jäsenyyden aiheuttaman kilpailun kiristymisen takia, kun ulkomaisten yritysten toimintamahdollisuudet Venäjällä paranevat. Makrotaloudellisen tilanteen haitalliset muutokset johtavat ilmeisesti ruplan kurssin epävakauteen. Venäjän pankkisektori on myös eräs merkittävä riskitekijä. Yritysten sekä väestön luotottamisen lisääntyessä pankkien omat pääomat ja vakavaraisuus eivät ole kasvaneet yhtä nopeasti.

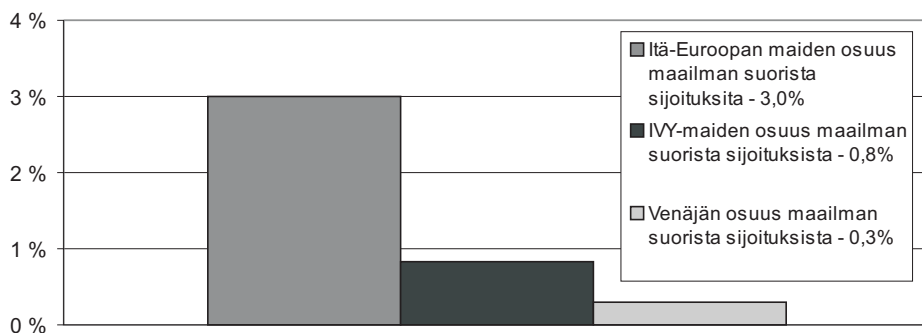
Merkittävät riskit johtuvat edelleen myös investointitoiminnan lainsäädännön tilasta. Pääomanomistajien oikeuksia on viime aikoina vahvistettu muun muassa säätämällä kansallistamisen reunaehtoja sekä rajoittamalla konkurssimenettelyn tarjoamia mahdollisuuksia omaisuuden laittomaan uudelleenjakoon. Edelleen puuttuvat kuitenkin tehokkaat keinot suojella tekijänoikeuksia ja aineetonta omaisuutta. Vähemmistöosakkaiden suoja on lainsäädännössä erittäin tiukka, mutta käytännössä sen toimeenpano on tehotonta. Lainsäädäntöjärjestelmän yleisluontoisilla puutteilla on kielteisiä vaikutuksia. Muun muassa eri virastojen päätökset poikkeavat toisistaan sekä valtakunnallinen ja alueellinen lainsäädäntö ovat ristiriitaisia. Lisäksi lakimuutoksia – erityisesti verotukseen – tehdään tiheään tahtiin, mistä seuraa vaikeuksia niiden käytännön toteuttamisessa.

Venäjän investointi-ilmasto on siis edelleen kahden keskenään ristiriitaisen tekijän vaikutuksen alainen. Venäjällä on toisaalta suuri investointipotentiaali, etenkin valtavien luonnonvarojen ja sisämarkkinoiden ansiosta. Toisaalta investointiriskit eivät vähene riittävän nopeasti, mikä epäilemättä rajoittaa ulkomaissijoitusten kasvua Venäjän taloudessa.

2.4 Suorat ulkomaissijoitukset Venäjälle

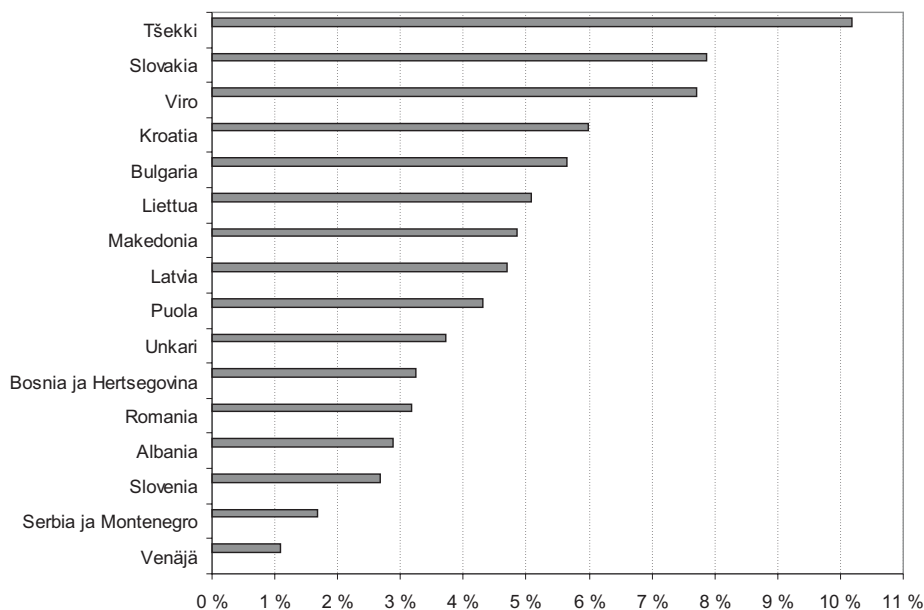
Kaikista Venäjän talouteen suuntautuvista sijoituksista etusijalla ovat suorat sijoitukset. Portfoliosijoitusten vaikuttaessa pääosin hintojen kehitykseen ja rahoitussektorin maksuvalmiuteen suorat sijoitukset vaikuttavat enemmän makrotaloudellisella tasolla. Ne edistävät vastaanottajamaan tuotantorakenteen muutosta. Lisäksi rahan ohella vastaanottajamaa saa uutta teknologiaa ja johtamisen tietotaitoa.

Maailmanpankin tietojen mukaan vuosina 1998–2002 vuotuiset suorat sijoitukset olivat keskimäärin maata kohti 2,88 miljardia euroa. Tämä on 10 prosenttia Itä- ja Keski-Eurooppaan suuntautuvien suorien sijoitusten kokonaismäärästä. IVY-maista Venäjä on suurin sijoituskohde. IVY-maihin ohjautuvista ulkomaisista suorista sijoituksista keskimäärin 40 prosenttia suuntautui Venäjälle. (Kuva 15)

Kuva 15. Venäjän, IVY-maiden ja Itä-Euroopan maiden osuus ulkomaisista suorista sijoituksista vuosina 1998–2002 (Lähde: Maailmanpankin tiedot)

Verrattaessa ulkomaisia suoria sijoituksia BKT:n suuruuteen käy ilmi, että Venäjä on selvästi jäljessä naapurimaista. Kyseisenä ajanjaksona maahan tulleet ulkomaiset sijoitukset olivat enintään 1,1 prosenttia BKT:stä. Itä-Euroopan maiden vertailussa Venäjä on viimeisellä sijalla. Tšekissä ulkomaisten sijoitusten osuus BKT:stä on yli 10 prosenttia, Slovakiassa 7,9 prosenttia, Puolassa 4,3 prosenttia ja Romaniassa 3,2 prosenttia. Sijoitusten mitätön osuus näkyy vielä selvemmin, jos maahan tulevan pääoman kokonaismäärät suhteutetaan väestöön. Venäjällä ulkomaisten suorien sijoitusten määrä asukasta kohti on ollut 20,2 euroa vuodessa. Tšekin saamat sijoitukset asukasta kohti olivat noin 591,6 euroa, mikä on 29-kertainen määrä Venäjään nähden. Slovakiassa suorat sijoitukset asukasta kohti olivat 321,7 euroa, Puolassa 187,1 euroa ja Romaniassa 57,7 euroa (Kuva 16).

Kuva 16. Ulkomaisten suorien sijoitusten osuus BKT:stä, keskimäärin vuosina 1998–2002 (Lähde: Maailmanpankin tiedot)

Myös IVY-maiden keskinäisessä vertailussa Venäjä on hyvin vaatimattomalla sijalla. Ulkomaisten sijoitusten määrän suhteessa BKT:seen Venäjä on viimeisellä sijalla ja asukasta kohti lasketuissa suorissa sijoituksissa seitsemännellä sijalla. (Taulukko 6)

Taulukko 6. Suorat ulkomaiset sijoitukset IVY-maihin vuosina 1998–2002 (Lähde: Maailmanpankin tiedot)

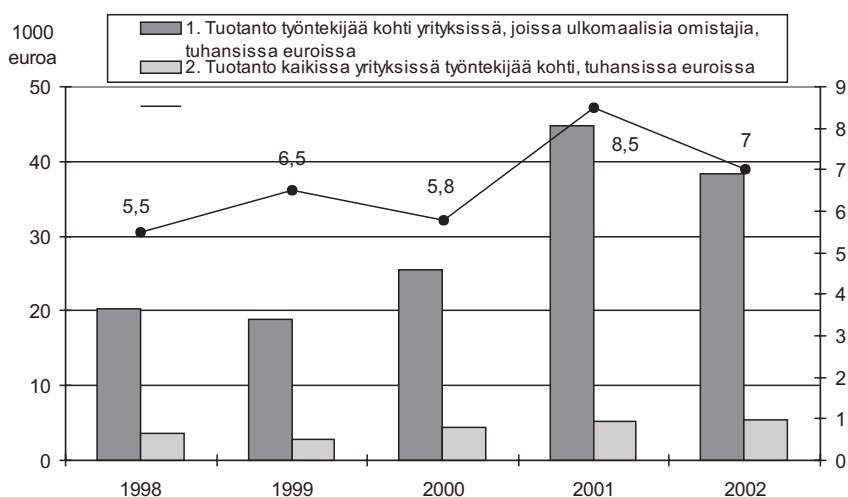
	Suorat sijoitukset keskimäärin vuodessa, miljoona EUR	Suorat sijoitukset keskimäärin henkilöä kohti EUR	Suorat sijoitukset keskimäärin suhteessa BKT:een
Armenia	127,0	40,4	6,3 %
Azerbaidzan	664,0	82,1	12,7 %
Valko-Venäjä	224,4	22,4	1,7 %
Gruusia	152,3	29,0	4,6 %
Kazakstan	1 909,4	126,8	9,0 %
Kirgisia	32,6	6,8	2,1 %
Moldova	91,9	25,3	6,3 %
Venäjän Federaatio	2 885,6	19,8	1,1 %
Tadzhikistan	17,6	2,8	1,5 %
Turkmenistan	107,6	18,9	2,3 %
Ukraina	671,5	13,6	1,8 %
Uzbekistan	196,0	7,9	2,4 %

Maiden vertailun tulokset osoittavat, että huolimatta viime vuosien Venäjän talouden nopeasta kasvusta ja maailmallakin myönnetystä investointiolosuhteiden paranemisesta, ulkomaiset sijoitukset Venäjän talouteen ovat vielä hyvin pienet. Potentiaalisesti mahdollisten ja toteutuneiden ulkomailta tulevien sijoitusten välinen ero on Venäjän kohdalla yksi transitiomaiden merkittävimmistä. Siitä huolimatta ulkomaisilla suorilla sijoituksilla on huomattava vaikutus Venäjän talouskehitykseen.

Vuosina 1998–2002 ulkomaista pääomaa käyttävien yritysten kokonaismäärä kasvoi Venäjällä yli 25 prosenttia. Näiden yritysten tuotteiden ja palvelujen myynnin arvo kasvoi 19,6 miljardista eurosta vuonna 1998 peräti 108,6 miljardiin euroon vuonna 2002. Myynnin arvon vuotuinen, inflaatiosta pudistettu keskiprosentti oli 51 prosenttia. Nopean kasvun ansiosta ulkomaalaisomistuksella toimivien yritysten osuus kokonaistuotannosta kasvoi. (Taulukko 7)

Taulukko 7. Ulkomaalaisomisteisten yritysten määrä ja niiden liikevaihto vuosina 1998–2004 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Yritykset, joissa ulkomaista omistusta, kpl	8 835	9 680	9 102	9 295	11 279	11 815
Ulkomaista omistusta omaavien yritysten liikevaihto						
Mrd euroa, käyvin hinnoin	8,4	19,3	34,2	68,2	109,2	125,0
Kasvu edellisestä vuodesta, kiintein hinnoin, %	72,8	41,6	29,7	70,6	62,0	..
Osuus kokonaistuotannosta, %	4,7	6,1	7,1	11,1	17,0	..

Kuva 17. Ulkomaalaisomisteisten yritysten tuotteiden ja palvelujen myynnin arvo työntekijää kohti ja Venäjän BKT:n kokonaisarvo / työntekijä vuosina 1998–2002 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

Työntekijöiden lukumäärä kyseisissä yrityksissä on kasvanut 969 000 henkilöstä vuonna 1998 peräti 2 834 000 henkilöön vuonna 2002. Vastaavasti osuus Venäjän työllistettyjen kokonaismäärästä on kasvanut 1,5 prosentista 4,3 prosenttiin. Inflaatiosta puhdistettu tuotannon arvo työntekijää kohti kasvoi 73 prosenttia viiden vuoden aikana. Vertailun vuoksi todettakoon, että tuotannonvolyyymi pienyrityksissä työntekijää kohti kyseisellä ajanjaksolla kasvoi 28 prosenttia ja BKT:n arvo 26 prosenttia työntekijää kohti. Venäjän talouden ulkomainen sektori siis johtaa tuottavuusvertailussa. Vuonna 1998 ulkomaalaisomisteisten venäläisyrietysten kokonaistuotanto oli 5,5-kertainen yhtä työntekijää kohti verrattuna Venäjän koko BKT:hen työntekijää kohti. Vuoteen 2003 mennessä tämä ero kasvoi entisestään ja oli jo 6,9-kertainen (Kuva 17).

Korkeampi tuottavuus ulkomaisessa sektorissa paikallisiin yrityksiin verrattuna on tyypillinen ilmiö sekä teollisuus- että kehitysmaissa. Tämä osoittaa, että ulkomaiset sijoitukset ovat tehokas tapa edistää maan kehitystä. Näin suuri sektoreiden välinen ero Venäjän taloudessa on kuitenkin myös osoitus venäläisten yritysten huonosta kilpailukyvyvystä.

Kokonaan kotimaisessa omistuksessa ja ulkomaalaispääomaa omaavien yritysten investointien kehityksen vertailu näyttää myös ulkomaisella omistuksella toimivien yritysten merkityksen kasvun. Ne kasvattavat venäläisiä yrityksiä nopeammin investointejaan. Keskimääräinen kasvu vuodessa on yli 18 prosenttia, kun kaikkien venäläisten yritysten investointien kasvu oli 9 prosenttia. Venäjän investointien kasvun jäädessä vuonna 2002 alle 3 prosentin, ulkomaalaissektorissa kasvuvauhti pysyi ennallaan ja ulkomaisella omistuksella toimivien yritysten osuus siis kasvoi edelleen saavuttaen sijoitusten 14 prosenttia (Taulukko 9).

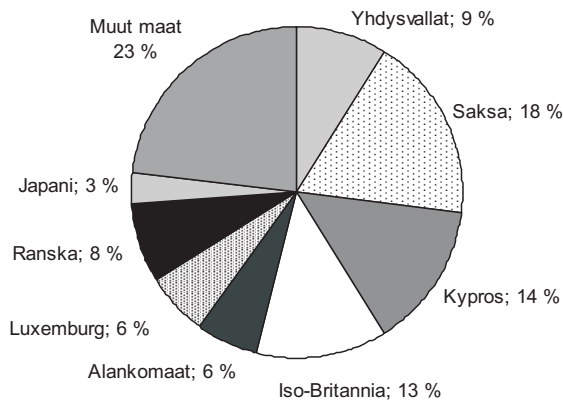
Taulukko 8. Ulkomaista pääomaa omaavien yritysten investoinnit vuosina 1998–2002 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Mrd. euroa, käyvin hinnoin	3,8	2,6	5,1	6,7	8,3	9,43
Kasvu edellisestä vuodesta, kiintein hinnoin	126,6	34,0	34,0	12,3	24,7	..
Osuus Venäjän kaikista kiinteistä investoinneista, %	10,3	9,9	11,3	11,6	14,1	15,0

Tilastolukuihin perustuva, ulkomaista pääomaa omaavien ja kokonaan venäläisomisteisten yritysten vertailu antaa osittain väärän kuvan todellisesta tilanteesta. Harmaan talouden takia venäläisten yritysten kasvu näyttää todellista hitaammalta. Tuotannollisen omaisuuden arvoa pyritään minimoimaan kirjanpidossa, jotta välitetään raskasta omaisuusveroa. Verotuksen takia osaa myyntituloista ei myöskään raportoida.

Venäjälle suoria sijoituksia tehdään valtaosin Länsi-Euroopan maista sekä Yhdysvalloista. Kyproksen suuri osuus ulkomaisissa sijoituksissa johtuu aiemmin Venäjältä viedyn pääoman kotiuttamisesta. Toisaalta Kyprosta käyttävät myös kansainväliset pääoma- ja osakesijoittajat ja rahastot kuten esimerkiksi suomalainen Norum. Saksa johtaa ulkomaisten kokonaissijoitusten vertailussa. Saksan osuus vuonna 2003 oli 18 prosenttia. Myös Iso-Britannia, Ranska ja Hollanti ovat suuria sijoittajia, niiden osuuksien ollessa 13, 8 ja 6 prosenttia kaikista sijoituksista Venäjälle.

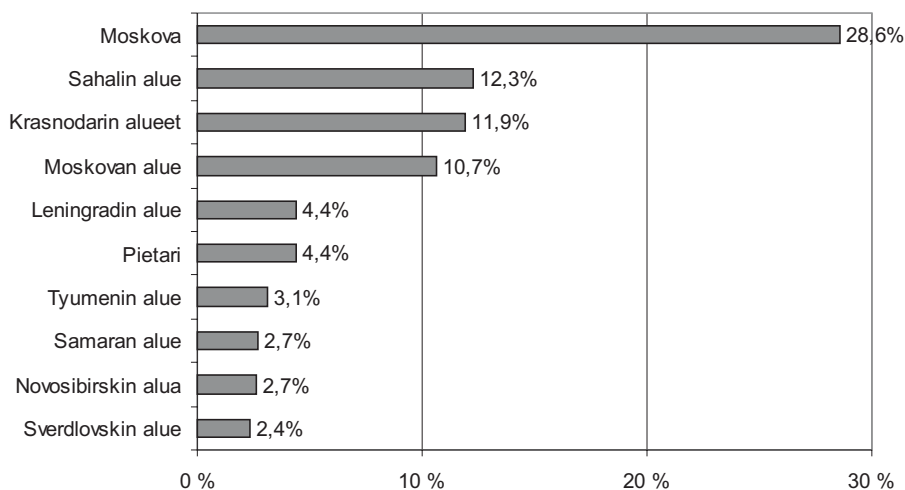
Kansainvälisten investointien maantieteellisen rakenteen perustrendi on yhdysvaltalaisen pääoman osuuden supistuminen. Sen osuus laski vuoden 2003 tilaston mukaan 4 prosenttiyksikköä 13 prosentista aina 9 prosenttiin, mikä johtui etupäässä Länsi-Euroopan maiden sijoitusten kasvusta. Myös Japanista Venäjälle suuntautuvat sijoitukset ovat lisääntyneet. Vuonna 2002 Japanin osuus kansainvälisistä sijoituksista Venäjälle oli 2 prosenttia ja 3 prosenttia vuonna 2003. (Kuva 18)

Kuva 18. Ulkomaisten, Venäjälle tehtyjen sijoitusten jakauma lähdemaittain vuonna 2003 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

Taulukko 9. Venäjän saamien ulkomaisten sijoitusten kanta sijoittajamaittain syyskuun lopussa 2004 sekä vuoden 2004 tammi–syyskuussa tehdyt sijoitukset

	Sijoitusten kanta		Sijoituslajeittain			Sijoitukset
	Milj. euroa	%-osuus	Suorat sijoitukset	Portfolio-sijoitukset	Muut sijoitukset	Tammi–syyskuussa 2004
Yhteensä	73 429	100,0	29 769	1 475	42 185	29 135
josta alla olevat maat	62 853	85,6	23 997	1 255	37 601	24 936
Alankomaat	10 678	14,5	7 858	43	2 777	3 587
Luxemburg	10 560	14,4	280	1	10 279	6 757
Kypros	9 580	13,0	5 545	562	3 473	2 850
Saksa	9 378	12,8	2 410	7	6 961	1 168
Iso-Britannia	7 422	10,1	1 460	143	5 819	4 856
Yhdysvallat	6 670	9,1	4 207	412	2 051	1 624
Ranska	4 206	5,7	364	0,1	3 842	1 925
Neitsytsaaret	1 611	2,2	873	52	686	553
Sveitsi	1 608	2,2	738	15	855	1 048
Itävalta	1 140	1,6	262	20	858	568

Kuva 19. Ulkomaisten suorien sijoitusten kymmenen johtavaa kohdealuetta vuonna 2003 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

Venäjän Federaation alueellisilla eroilla on epäilemättä vaikutusta myös ulkomaisien suora-investointien jakautumiseen alueittain. Viimeisen viiden vuoden aikana Venäjälle suuntautuneiden suorien sijoitusten kokonaismäärästä noin 80 prosenttia sai kymmenen aluetta. Noin 29 prosenttia sijoituksista jäi Moskovaan. (Kuva 19)

Ulkomaisia sijoittajia houkuttelivat eniten kehittyneen infrastruktuurin ja suuren kulutuskapasiteetin alueet, kuten Moskova ja Moskovan alue, Pietari ja Leningradin alue, Krasnodarin alue. Suuria hankkeita toteutetaan myös raaka-ainealueilla, kuten Sahalinissa ja Tymenissa. Ulkomaisista suorista investoinneista merkittävä osa keskittyy suuriin teollisuuskeskuksiin Samaran, Novosibirskin sekä Sverdlovskin alueille.

Ulkomaisten suorien sijoitusten jakautuminen toimialoittain on paljon tasaisempi. Eniten sijoituksia on kohdistunut elintarviketeollisuuteen. Merkittävä osa keskittyy myös kauppaan ja ravitsemusalaan, liikenteeseen sekä myös polttoaineteollisuuteen. Viimeisen viiden vuoden suorien sijoitusten toimialakohtaisen jakautumisen päätrendi on ollut elintarviketeollisuuden osuuden vähittäinen supistuminen, etupäässä liikenteen, kaupan ja ravitsemustoiminnan sekä myös koneenrakentamisen osuuden kasvun takia. (Taulukko 10) Kyseistä kehitystä voidaan pitää paluuna alkuperäiseen rakenteeseen. Merkittävimmät ulkomaiset pääomavirrat kertyivät 1990-luvun puolivälissä liikenteeseen ja kauppaan. Jatkossa kasvoi elintarviketeollisuuden osuus. Kehitys on nykyisin kääntynyt päinvastaiseen suuntaan.

Taulukko 10. Venäjän saamien ulkomaisten suorien sijoitusten jakautuminen toimialoittain vuosina 1998–2003 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

Toimialat	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Keskiarvo 1998–2003
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Teollisuus, josta:	59,2	61,1	41,6	44,0	48,3	50,4	50,0
• Polttoaineiden tuotanto	9,1	27,8	10,0	10,7	16,6	27,9	17,8
• Raudan ja teräksen valmistus	1,2	1,3	0,9	2,9	0,5	1,2	1,3
• Värimetallien valmistus	1,7	0,4	0,7	0,5	1,6	0,7	0,9
• Kemia- ja teollisuus	1,5	0,5	1,1	2,2	2,6	1,4	1,6
• Kone- ja metallituoteteollisuus	3,8	3,0	5,2	7,9	6,5	4,8	5,3
• Metsäteollisuus	3,3	3,3	3,2	3,3	3,3	4,6	3,6
• Elintarviketeollisuus	35,5	22,6	18,5	13,3	11,0	5,1	15,9
• Rakennustarviketeollisuus	0,7	0,6	0,6	1,1	1,2	1,3	0,9
Kuljetukset	3,8	12,1	21,4	17,3	2,8	2,4	10,0
Rakentaminen	3,2	1,4	1,0	1,2	2,2	2,1	1,8
Kauppa- ja ravitsemustoiminta	14,6	14,0	18,9	19,0	24,0	22,3	19,3
Kiinteistö- ja muut yksityiset palvelut	7,5	2,0	3,3	5,7	7,5	6,5	5,4
Rahoitustoiminta	2,0	0,7	0,6	1,0	1,4	2,7	1,4
Muut toimialat	9,7	8,7	13,2	11,7	13,9	13,5	12,0

Venäjän elintarvike-alaan on ilmeisesti kertynyt jo riittävästi ulkomaista pääomaa ja sen osuus kokonaisvertailussa on vakiintunut. Tämä sektori selvästi edelleen

houkuttelee ulkomaansijoittajia. Ruoka-alan investointipotentiaali säilyy korkean sisäisen kysynnän ja suhteellisesti nopean tuotantoprosessin ansiosta.

Viime vuosien hyvän yleisen suhdanteen johdosta merkittävästi kasvoi infrastruktuurisektoreiden houkuttelevuus sijoitusten kannalta. Tämä palautti liikennealaan suuntautuvien investointimäärien osuuden ennalleen. Ulkomaiset kauppaketjut ovat myös kiinnostuneet Venäjän markkinoista. (Erityistarkastelu 4.)

Erityistarkastelu 4. IKEA:n hankkeet Venäjällä

Maailman vähittäiskauppiat aloittivat 1990-luvun puolivälin jälkeen ekspansion Venäjän markkinoille. Suurimmilla kansainvälisillä alan yrityksillä kuten saksalaisella Metrolla ja ranskalaisella Auchanilla oli vuoteen 2003 mennessä hypermarkettejakin Venäjällä. Venäjälle tulleiden kauppaketjujen joukossa IKEA:lla oli erityinen asema.

Ruotsalainen yhtiö ilmestyi Venäjälle vuonna 1976 aloittaen yhteistyön Leningradin alueella sijaitsevan Prioserski-puunjalostustehtaan kanssa. Aluksi ne toteuttivat muutamia huonekalujen vientiin liittyviä suurhankkeita. Myöhemmin IKEA:sta tuli tehtaan osakas ja tehtaasta IKEA:n vakituinen tavaran-toimittaja. Markkinauudistusten alkaessa IKEA on tehostanut pyrkimyksiään tunkeutua Venäjän huonekalumarkkinoille. Ruotsalaisia Venäjällä houkutteli 1990-luvun alussa hyvä raaka-ainetilanne sekä halpa työvoima. Etupäässä yhtiö pyrki kilpailemaan nostamalla venäläisten huonekalu- ja tekstiilitehtaiden tuotannon laatua. Yhtiön investointien kokonaismäärä venäläistuotantoon oli vuosikymmenen loppuun mennessä noin 20 miljoonaa euroa. Laajentumisen myötä vuonna 2000 Venäjällä oli jo noin 50 IKEAn tilauksista riippuvaista tekstiili- ja huonekalutehdasta. Ruotsalainen yhtiö hallitsi noin 25 prosenttia Venäjän huonekaluviennistä. Käynnistettyään Venäjällä oman tuotannon IKEA aloitti hypermarkettiverkon rakentamisen.

Ensimmäinen myymälä avattiin Moskovan alueella vuoden 2000 maaliskuussa. Vuonna 2001 Moskovan alueella avattiin jo toinen toinenkin myymälä. Ruotsalainen yhtiö keskittyi paitsi myymälöiden perustamiseen myös nykyaikaisen logistiikkainfrastruktuurin luomiseen. Moskovan alueelle rakennettiin vuonna 2003 IKEA:n kaikkia Venäjän hypermarketteja palveleva suurjakelukeskus. Yhtiö avasi Venäjällä kolmannen myymälänsä vuoden 2003 lopulla Pietarin lähistöllä. Neljäs myymälä avattiin vuonna 2004 Tatarstanin Tasavallan pääkaupunkiin Kazaniin. Yhden marketin rakentamisen arvioitu hinta on 40–50 miljoonaa euroa. Kazanin myymälä maksoi yhtiölle noin 25 miljoonaa euroa.

Viime aikoina IKEA on keskittynyt kaupp- ja viihdekeskusten rakentamiseen. Moskovan alueen myymälän lähistölle yhtiö rakensi Venäjän suurimman, noin 150 000 neliön kauppakeskuksen, jonka kustannusarvio oli 250–300 miljoonaa euroa. Hanketta rahoitettiin EBRD:n myöntämällä 100 miljoonan euron lainalla. Parhailtaan IKEA rakentaa Pietarin lähetyville kah-ta tavarataloa ja viihdekeskusta niiden yhteyteen. Ne valmistuvat vuonna 2006. Niiden kustannusarvio on yhteensä noin 400 miljoonaa euroa, josta viidennes tulee muilta keskuksiin sijoituvilta yrityksiltä.

Kauppaverkon laajentuminen on vaatinut IKEA:lta erityistä sitkeyttä, koska rakennustontteja on ollut vaikea saada. IKEA joutui lykkäämään Moskovan alueen kolmannen myymälänsä avaamista parilla vuodella, kun kaksi venäläistä yritystä saivat aikaiseksi IKEA:lle myydystä tontista oikeusriidan, ja lisäksi lähistön kansallispuisto vastusti IKEA:n rakennusoikeuksia. Vastapuolten pääperuste oli riittävän infrastruktuurin puute alueella. Kiistan tuloksena tontti luovutettiin toiselle sijoittajalle. Vuonna 2003 IKEA hävisi riidassa toisenkin tonttikiistan Novosibirskissa. Pietarissa yhtiö ei useaan vuoteen pystynyt sopimaan kaupungin johdon kanssa myymälän rakentamisesta Pietariin, joten se sitten toteutettiin rajan takana Leningradin alueella.

Nämä esteet eivät kuitenkaan estäneet IKEA:a laajentumispyrkimyksiä Venäjällä. Yhtiö onnistui vuoden 2004 puolivälissä pääsemään yhteistyöhön Moskovan kaupungin kanssa. Ruotsalaiselle yhtiölle tarjottiin kolme rakennustonttia. Lähiaikoina yhtiö suunnittelee muutaman myymälän rakentamista muihin suurkaupunkeihin sekä kahden suuren kauppakeskuksen perustamista Moskovaan (250 000 neliötä) ja Nizhnij Novgorodiin (113 000 neliötä). IKEA:n nopea kauppaverkon kehitys jatkuu, vaikka myymäläverkko ei vielä tuota voittoa. IKEA-ryhmän pääjohtaja Anders Dalvigin mukaan liiketoiminta Venäjällä alkaa tuottaa voittoa vuoteen 2006 mennessä (Vedomosti, 20.05.2003).

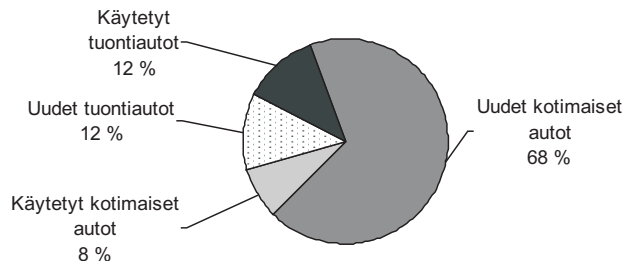
IKEA jatkaa laajentumista myös Venäjän huonekaluteollisuudessa. Vuonna 2000 tytäryhtiö Swed Wood International AB rakensi 25 miljoonalla eurolla huonekalutehtaan Leningradin alueelle. Lisäksi suunnitellaan myös kahden tehtaan rakentamista Moskovan alueelle. Karjalan Tasavallassa Kostamuk-sessa yhtiön huonekalutehdas on jo toiminnassa. Jatkossa teollisiin investoin-teihin panostetaan ilmeisesti yhtä paljon kuin kauppaverkon kehittämiseen. IKEA:n Venäjän pääjohtajan, Lennart Dahlgrenin mielestä liiketoimin-nan kehitysnäkymät liittyvät etupäässä tuotantoon. Venäjän alueella on edel-leen runsaasti ruotsalaisjättiläisen koko tuotesarjan tuotantoon tarvittavia raa-ka-aineita. Yhtiö aikoo jatkossakin osallistua venäläisen huonekaluviennin

kehitykseen. Nykyään IKEA hallitsee jopa 50 prosenttia venäläisestä huonekaluviennistä. Viennin ohella IKEA:n tavoite on lisätä paikallisen tuotannon osuutta Venäjän myynnistään nykyisistä 14–16 prosentista 30 prosenttiin.

Polttoaineiden tuotantoon suuntautuvat valtavat ulkomaiset pääomat vaikuttavat epäilemättä myönteisesti alan kehitykseen. Toisaalta niiden seurauksena Venäjän vienti vielä pitkään perustuu öljyyn ja kaasun. Niiden vienti on kuitenkin välttämättömyyden kasvavan tuonnin rahoittamiseksi. Toisaalta viime aikojen ulkomaiset sijoitukset lisäarvoaloihin, kuten koneenrakennukseen ja muun muassa autoteollisuuteen, osoittavat myönteistä kehitystä Venäjän saamien ulkomaisten suorien sijoitusten rakenteessa.

Eriyistarkastelu 5. General Motors Venäjän autoteollisuudessa

Suunnitelmatalouden jälkeisellä Venäjällä henkilöautot ovat olleet nopeimmin myyntiään kasvattanut hyödyke. Vuosina 1992–2003 Venäjän autokanta yli kaksinkertaistui 11 miljoonasta 22,5 miljoonaan autoon. Venäjän henkilöautojen myynnin rakenne on seuraava:

Myynnin arvon mukaan laskettuna uusilla ja käytetyillä tuontiautoilla on yli puolet Venäjän markkinoista. Erityisesti kasvaa uusien autojen myynti. Ulkomaisten merkkien osuus on kasvussa, myös siksi, että kansainväliset autoyhtiöt ovat aloittaneet Venäjällä omien merkkien suurisuuntaisen valmistuksen. Vuonna 2002 ne valmistivat 11 0000 autoa, vuonna 2003 jo yli 50 000 ja vuonna 2004 määrä kaksinkertaistui 100 000 autoon.

Venäjän autoteollisuuden suurimmaksi kansainväliseksi investointihankkeeksi on noussut "GM-AVTOVAZ" -joint venture. Kyseessä on jo toinen maailman johtavan autovalmistajan, General Motorsin hanke Venäjällä. Yhteistyössä Tatarstanissa sijaitsevan Jelabugan autotehtaan kanssa GM perusti vuonna 1995 Chevrolet Blazer -maasturien kokoonpanoon erikoistuneen

Yelaz-General Motors -yhtiön. Kysyntä ei kuitenkaan vastannut yhteistyökumppaneiden odotuksia ja GM vetäytyi hankkeesta vuonna 2001 myymällä pois osakkuutensa.

GM käynnisti vuonna 2001 yhteistyöhankkeen myös suurimman venäläisen autoyhtiön OAO AvtoVAZ:in kanssa ja ryhtyi rakentamaan autotehdasta uuden maasturin Chevy-Niva -valmistukseen. Hankkeen rahoitusjärjestelyihin tuli mukaan muun muassa Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki EBRD.

Osakepääomaksi tuli 238,2 miljoonaa dollaria, joka jakaantui seuraavasti:

- GM:n panos 91,1 miljoonaa dollaria (41,5 prosentin osuus), rahana ja laitteina.
- OAO AvtoVAZ:in panos 91,1 miljoonaa dollaria (41,5 prosentin osuus), tekijäoikeuksia ja aineettomia hyödykkeitä kuten patenteja, lisenssejä ja NIVA-tuotemerkki, prosessijärjestelmiä, rakennuksia ja tiloja
- BRD:n panos 40 miljoonaa dollaria (17 prosentin osuus).

Lisäksi EBRD myönsi hankkeelle 100 miljoonan dollarin lainan. Suomalainen Quattro Gemini Ltd vastasi uudisrakentamisesta ja tarvittaviin verkkoihin liittämistä. Saksalainen Eisenmann toimitti tuotantoteknologian. Ensimmäinen auto rullasi liukuhihnalta jo syyskuussa 2002. Vuonna 2002 valmistui kaiken kaikkiaan 456 autoa. Vuonna 2003 tuotanto nousi 25 000 autoon. Vuonna 2004 valmistusmäärä saavutti 55 000, mikä on yli puolet ulkomaisten autoyhtiöiden Venäjän tuotannosta. GM-AvtoVAZ:in täysi kapasiteetti on 75 000 autoa vuodessa.

Kasvatut tuotantomäärät täsmäävät myös markkinoiden kysyntään, mikä on perustunut hyvän jälleenmyyjäverkoston kehitykseen. Jälleenmyyjien määrän odotetaan vuonna 2004 kasvavan yli puolitoistakertaiseksi 38:sta 98:ään. GM-AvtoVAZ:in päämarkkinat sijaitsevat parhaillaan Venäjällä ja IVY-maissa.

GM-AvtoVAZ on tuotannon lisäämisen ohella kehittänyt myös uusia automalleja. Vuonna 2004 alettiin valmistaa uutta Chevy-Nivan -mallia, joka varustetaan kansainväliset päästö- ja turvallisuusvaatimukset täyttävällä Opelin FAM-1 1,8 litran -moottorilla. Myös etuvetoisen Chevrolet-Vivan, joka on kehitetty Opel Astra T-3000:n perustalle, tuotanto käynnistettiin. Uusien mallien tuotannossa on ainakin alkuvaiheessa tarkoitus käyttää pääasiassa tuontiosia. Sen sijaan perinteisen Chevy-Nivan -mallin valmistukseen käytetään

lähinnä kotimaisia osia ja komponentteja. Uuden Chevrolet-Vivan kotimaisuusaste on enää 10 prosenttia.

Autonvalmistaja joutuu käyttämään tuontiosia, -laitteita ja -tarvikkeita ennen kaikkea huonon kotimaisen laadun takia. Ulkomaisten osien käyttö nostaa merkittävästi lopputuotteen hintaa. Eräs kansainvälisten autoyhtiöiden kannalta mahdollinen tapa karsia tuotannon kustannuksia on käyttää hyväkseen tullijärjestelyjä, muun muassa vapaan tullivaraston tarjoamia etuja tuotaessa maahan osia ja tarvikkeita.

Vain yksi yhtiö eli Leningradin alueella kokoonpanotuotantoa pyörittävä Ford Motor on tähän saakka saanut tullivapaat osien ja tarvikkeiden tuontioikeudet. GM-Avto VAZ joutuu todennäköisesti myös turvautumaan tähän ratkaisuun saadakseen tuotteittensa hintatason kilpailukykyiseksi. Tullivapaat tuontioikeudet saaneelta edellytetään kuitenkin tuotteiden kotimaisuusasteen vuosittaista korottamista 15 prosentista ensimmäisenä vuotena 50 prosenttiin viiden seuraavan vuoden sisällä. General Motors aikoo siksi investoida Venäjällä nykyaikaisten moottorien, vaihteistojen, autovalojen ynnä muun sellaisen tuotantoon. Yhtiön tarkoituksena on synnyttää venäläinen alihankintaverkko ja näin saada autojensa kokoonpanossa käytettävien kotimaisten osien ja tarvikkeiden osuus vaadittavalle tasolle.

Venäjän saamien ulkomaisten suorien sijoitusten määrä on edelleen hyvin pieni viime vuosien jyrkästä kasvusta huolimatta. IVY-maiden ja vielä selkeämmin Itä-Euroopan maiden keskeisessä vertailussa Venäjä ei kuulu ulkomaisia sijoituksia tehokkaimmin houkuttelevien maiden joukkoon. Ulkomaisten investointien vaikutus Venäjän talouteen on kuitenkin selvästi havaittavissa. Se ilmenee muun muassa ulkomaisomisteisten yritysten BKT-osuuden kasvussa. Ulkomaisella omistuksella toimivat yritykset johtavat selvästi tuottavuusvertailussa.

Venäjän talouskehityksen erikoisuudet näkyvät muun muassa ulkomaisten suorien sijoitusten alue- ja toimialarakenteessa. Ulkomaiset pääomat kertyvät ensisijaisesti tehokkaimmin kehittyviin Venäjän talouden toimialoihin kuten elintarviketeollisuuteen, liikenteeseen, kauppaan sekä polttoaineiden ja energian tuotantoon. Venäjän alueiden epätasaiset kehitysedellytykset johtavat siihen, että ulkomaiset sijoitukset keskittyvät kymmeneen menestyksekkäimpään Venäjän alueeseen, mikä lisää kehittyneiden ja jälkeenjääneiden alueiden keskeistä eroa. Tarkemmin ulkomaisten suorien investointien jakautumisesta toimialoittain ja alueittain on selostettu luvuissa 4 ja 5.

3 Investointitoiminnan oikeuspuitteet Venäjällä

Venäjän nopeasti kehittyvän lainsäädännön vaikutus maan investointiedellytyksiin on erittäin suuri. Siirryttäessä suunnitelmataloudesta markkinatalouteen lainsäätäjät joutuu jatkuvasti tekemään valintaa; on joko kehitettävä investointiympäristöä sääteleviä puitteita vastaamaan länsimaisia normeja tai huolehdittava liike-elämän sujuvuuden edellyttämästä lainsäädännön kestävästä pohjasta.

Investoijan oikeudelliseen asemaan vaikuttavat paitsi siviili-, vero-, työ- ja hallintolainsäädäntö myös valtion hallintojärjestelmän uudistus sekä valtion ja kuntien instituutiot. Hallinnollisilla esteillä ja valtion viranomaisten korruptiolla on tähän asti ollut erittäin kielteinen vaikutus maan investointi-imagolle. Valtion harjoittamalle politiikalle on Venäjällä aina ollut tyypillistä radikaalit muutokset, jotka pitkälle määräytyivät sen mukaan, ketkä henkilöt kunakin aikana ovat valtion korkeimmissa viroissa ja mikä näkemys heillä on maan kehitysvaihtoehdoista.

3.1 Valtiovalta

3.1.1 Venäjän valtion ja hallinnon rakenne, uudet poliittiset realiteetit

Uusi poliittinen järjestelmä on ollut Venäjällä voimassa vuoden 1993 perustuslain hyväksymisestä, jolloin säädettiin tasavallan hallitusmuoto, federatiivinen valtionrakenne, eri valtioelinten vallanjako ja markkinatalouden kehityspuitteet. Valtion hallintoon on siis tullut kahdenlainen järjestelmä, jossa federaation hallintoelimet toteuttavat valtakunnallisten viranomaisten tehtäviä ja federaation subjektien toimivaltaan kuuluu aluetason hallinto. Kunnalliset viranomaiset eivät muodollisesti kuulu julkiseen, valtakunnalliseen hallintojärjestelmään ollenkaan.

Valtakunnallisella federaation tasolla lainsäädäntövalta kuuluu kahdelle kamarille eli Valtion Duuman ja Federaationeuvoston Federaatiokokoukselle. Hallitus on täytäntöönpanovallan korkein viranomainen. Maan presidentillä on paljon toimivaltaa, eniten kuitenkin täytäntöönpanovallan puolella. Federaation oikeusjärjestelmässä on Perustuslakioikeus, Korkeimman oikeuden johtamat yleiset tuomioistuimet sekä arbitraatiotuomioistuimet, joiden johdossa on Korkein arbitraatio-oikeus.

Ensimmäisessä, toisessa ja kolmannessa Duumassa oli tilanne, jossa yhdelläkään alikamarin puolueella tai poliittisella ryhmittymällä ei ollut parlamentaarista enemmistöä. Nykyisessä Duumassa Yhtenäisellä Venäjällä (Jedinaja Rossiija) on 305 paikkaa Duuman 405 paikasta. Tämän Kremlille ja hallitukselle lojaalin puolueen äänimäärä riittää hyväksyttäessä tavallisia lakeja ja saamaan läpi sekä muuttamaan federaation perustuslaillisia lakeja (esimerkiksi Venäjän hallituslaki), maan perustuslakia ja kutsumaan koolle Perustuslain tarkasteluun toimivaltaisen perustuslakikokouksen⁴.

On myös muistettava, että vasemmistopuolueiden vaikutusvallan jyrkkä lasku antaa mahdollisuuden tärkeiden talouslakien uudistamiseen. Vaikka usein viitataankin Putinin kauden kaikkien talousuudistusten keskeneräisyyteen, on kuitenkin myönnettävä, että hallituksen ja sille myötämielisen lainsäätäjän yhteistyöllä on saatu aikaan Venäjän talouskasvun kannalta myönteisiä uudistuksia.

Vuoden 2004 alkupuoliskolla Putinin aloitteesta hallituksen rakennetta muutettiin. Uuden organisaation mukaan ministeriöitä on huomattavasti vahvistettu. Uudistuksen tavoitteena on ollut poistaa päällekkäisyyksiä, aiemmin hajautettujen tehtävien yhdistäminen ja keskittäminen sekä tehokkaammat, vaikutusvaltaisemmat ja kestävämmiin kehittyvät ministeriöt ja päätöksentekohierarkian keventäminen.

Aiemmassa järjestelmässä oli kolme kielteistä piirrettä: ylimääräiset ja käytännön kannalta tarpeettomat viranomaiset, valtion hallintoelinten tehtävien liiallinen laajuus sekä ministeriö- ja keskusvirastotason täyteenpano- ja valvontatehtävien päällekkäisyys. Federaation täytäntöönpanojärjestelmän hallinnon uudistamisen tavoite olikin julkisten hallintoviranomaisten ryhmittäminen kolmeen luokkaan, jolloin valtionhallinto muodostuu kolmesta tasosta: federaation ministeriöt (englanniksi ministry), virastot/hallitukset (englanniksi service) ja keskuksat/laitokset (englanniksi agency).

Federaation tason ministeriön tehtävänä on, hallinnonalansa puitteissa, valmistella ja kehittää valtion politiikkaa sekä toimeenpanna ja soveltaa vastaavia lakeja ja säädöksiä. Federaation virasto vastaa alansa valvonnasta muun muassa laatimalla alansa oikeusnormeja ja säädöksiä. Federaation keskus/laitos tarjoaa valtionhallinnon palveluja, hallinnoi valtion omaisuutta ja soveltaa alansa oikeusnormeja. Federaation virastot ja laitokset kuuluvat yleensä harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta ministeriöiden yhteyteen.

4 Vuoden 1993 perustuslain tärkeimpiä säädöksiä kuten Perustuslaillinen hallitusmuoto (Luku 1) ja Ihmisoikeudet ja -vapaudet (Luku 2) saa muuttaa vain Perustuslakikokouksen 2/3-enemmistöllä. Perustuslakikokous kutsutaan koolle vähintään Federaatiokokouksen 4/5-enemmistön aloitteesta.

Valtakunnallisella eli federaation tasolla investointisääntelyn kanssa ovat tekemisissä ennen kaikkea Talouskehitys- ja kauppaministeriö sekä sen alaiset Federaation tullihallitus ja Federaation valtion omaisuuden hoitokeskus, Teollisuus- ja energiaministeriö, Valtiovarainministeriö ja sen alainen Federaation verohallitus sekä itsenäisesti toimivat Federaation kilpailuvirasto ja Rahamarkkinavirasto.

Venäjän presidentti

Parlamentin molempien kamarien, Federaation subjektien johdon sekä hallituksen tukea nauttivalla presidentti Putinilla on nykyisin erittäin paljon liikkumatilaa poliittisille manöövereille. Perustuslain puitteissa presidentillä on hyvin laaja oikeudellinen toimivalta, jota käyttääkseen presidentti ei tarvitse hallituksen tai parlamentin hyväksyntää. Näin laaja toimivalta politiikassa voi tiettyssä tilanteessa aiheuttaa selvästi kielteisiä seurauksia, jolloin parlamentti ja hallitus siirtyvät taka-alalle täyttäen pääosin presidentin antamia tehtäviä.

Investoijat ja liikemiehet eivät ainakaan vielä ole havainneet, että voimakkaalla valtahierarkialla ja valtionhallinnon kriisihoidolla olisi myönteistä vaikutusta heidän asemaansa. Muutokset hallinnon rakenteessa ovat tähän saakka pikemmin häirinneet liike-elämää ja tuottaneet sille enemmän kustannuksia ja vaivaa kuin hyötyä. Viranomaisten korruptio ja hallinnolliset esteet pysyivät ennallaan hallintouudistuksen laajalti mainostetuista tarkoituksista huolimatta.

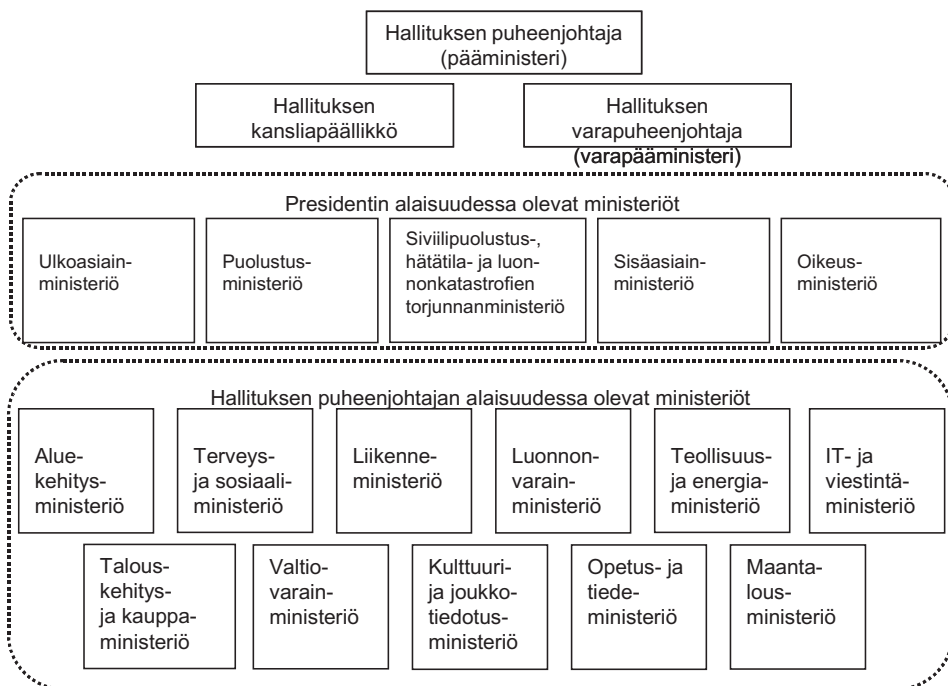
Presidentti Putinin toimia arvioitaessa on myös nostettava esiin hänen presidenttikaudellaan aloitettu taistelu oligarkkeja vastaan⁵.

Arvioitaessa Putinin ensimmäistä presidenttikautta arvioijilla ja analyytikoilla on erilaisia mielipiteitä. Eräät ovat sitä mieltä, että vihdoinkin on merkkejä mahdoli-

5 Niin kutsutut oligarkit ovat syntyneet Venäjällä markkinamekanismien ulkopuolella. Oligarkkien luokka on muodostettu 90-luvun alkupuoliskolla Kremlin subjektiivisten päätösten nojalla. Oligarkkian muodostaminen perustuu yksityistämisestä saatuihin etuisuuksiin, kun Boris Jeltsinin tiimi myi kyseisen ryhmän jäsenille Venäjän houkuttelevimpia omaisuuskohteita selvään alihintaan. Interros-yhtiö (Vladimir Potanin) osti marraskuussa 1995 RAO Norilski Nikel -yhtiön huutokaupatun osake-enemmistön 170,1 miljoonalla Yhdysvaltain dollarilla. Virallisten tietojen mukaan kyseisen yhtiön pelkkä nettovoitto oli vuonna 2003 yli miljardi dollaria. Joulukuussa 1995 kaksi yhtiötä – Neftjanaja finansovaja kompanija ja Stolicnyj bank sberezhenin tandem (Boris Berezovski ja Roman Abramovitsh) ostivat NK Sibneftin valtiolle kuuluneen osake-enemmistön (51 prosenttia) 100,3 miljoonalla dollarilla. Vuonna 2000 Sibneft-yhtiön nettovoitto oli 674,8 miljoonaa dollaria. Sibneftiä viime aikoina yksinvaltaisesti johtavan Abramovitshin omaisuus arvioitiin vuonna 2004 Forbes-lehden mukaan 12,5 miljardiksi dollariksi. Jukos-öljy-yhtiön osake-enemmistön (78 prosenttia) osti vuonna 1995 Mihail Hodorkovskin kumppaneineen johtama MENATEP-ryhmä 350 miljoonalla dollarilla. Jukos-osakkeiden julkisen pörssikaupan alettua vuonna 1997 yhtiön osakkeiden markkina-arvo oli jo 9 miljardia dollaria. Verovaateiden esittämisen ja Hodorkovskin pidätyksen hetkenä NK Jukosin markkina-arvo oli lähes USD 29 miljardia.

suudesta hoitaa Venäjän valtionhallinnon kriisi, mikä johtaisi valtion ja liike-elämän välisten suhteiden parantumiseen sekä hallinnollisten esteiden ja korruption vähentämiseen. Presidentin aloitteesta tehdyt poliittiset päätökset nauttivat väestön kannatusta, koska ne tähtäävät valtiohierarkian vahvistumiseen, yhtenäisen valtion takaamiseen, sekä terrorismin, separatismien ja muiden kielteisten ilmiöiden torjuntaan. Talous- ja sosiaaliuudistuksiin hyvin suuri osa väestöstä suhtautuu varovaisesti olettaen, että ne vaikuttaisivat kielteisesti heidän aineelliseen hyvinvointiinsa. On kuitenkin huomioitava myös myönteiset muutokset taloudessa, kuten maan BKT:n pysyvä kasvu, Venäjän investointi-imagon koheneminen sekä budjetin merkittävä ylijäämäisyys valtion budjettimenojen jatkuvasta lisääntymisestä huolimatta sekä Venäjän uuden historian ensimmäisen valtiollisen vararahaston muodostaminen öljynviennistä saatujen tulojen avulla.

On kuitenkin havaittavissa, että investoijat ovat huolestuneita valtiojärjestelmän ilmeisestä autoritaarisoitumisesta. Kun optimistit pitävät näitä trendejä hyvin maltillisina sekä uskovat niiden tehostavan valtion hallintoa, muut asiantuntijat epäilevät vallan keskittyvän liikaa, mikä johtaa korruption kasvuun ja estää itsenäistä ja joustavaa päätöksentekoa alemmilla tasoilla. Myös valtiollisten päätösten subjektivisuus kasvaa. Opposition puutetta päätöksenteossa kaikilla tasoilla pidetään valtiohierarkian vahvistumisen kielteisenä seurauksena. Presidentin vaikutusvallassa olevan parlamentin sekä valtakunnallisten joukkotiedotusvälineiden riippuvuus ovat esimerkkeinä väistämättä myös vallankäytölle alue- ja paikallistasolla. Tämän poliittisen linjan pelätään johtavan edustuslaitosten ja joukkoviestimien yksipuolisuuteen sekä hallinnon tehottomuuteen, minkä seurauksena on talouskasvun hidastuminen, hallituksen luottamuspuute ja pääomapako.

Kuva 20. Venäjän hallituksen rakenne ja valtasuhteet

3.1.2 Alueiden valtiovallan ja -hallinnon järjestelmä

Alueelliset hallintoelimet koostuvat lainsäädäntöelimistä (Lainsäädäntökokous, Duma ja niin edelleen) ja korkeimmista toimeenpanoelimistä (hallitus, hallinnot) sekä muista valtaelimityksistä, joita voidaan muodostaa Perustuslain tai alueen ohjesäännön mukaisesti.

Federaation ja alueen tasojen hallinnon alat ja yhteisen toimivallan alaiset asiat on määritelty Perustuslaissa. Huolimatta siitä, että valtakunnalliset lait määräävät liike-elämän peruspelissäntöjä, paikallisilla lainsäätäjillä on riittävästi toimivaltaa lisätä alueellisia erikoisuuksia investointiolosuhteisiin. Sitä paitsi sijoituksia ja investointeja tekevät yrittäjät joutuvat yleisemmin tekemisiin nimenomaan paikallisten toimeenpanelevien viranomaisien kanssa. Investoijille tärkeitä toimeenpanoelimiä ovat alueellisten hallitusten talous- ja teollisuuspolitiikan, kansainvälisten suhteiden sekä rakennus- ja luonnonvarojen komiteat sekä valtion omaisuuden hoitokomiteat (ministeriöt).

Federaation subjektien (liittoalueiden) lainsäädäntöelimillä on lainsäädöllinen toimivalta hyväksyä investointiolosuhteisiin vaikuttavia lakeja, muun muassa vero-

helputuksista ja investointitoiminnasta sekä maanomistuksesta määrääviä lakeja. Laajasti on perustettu erityisiä investointitoimintaa edistäviä alueellisia hallintaelimiä, solmittu yhtiöiden ja aluehallinnon välisiä sopimuksia, joiden mukaan investoijat saavat paremmat toimintaedellytykset, verohelputuksia, rakennustontteja teollisuuskohteiden rakentamiseen sekä budjettiluottoja. Vaikka alueellisten lainsäätäjien mahdollisuudet puuttua teollisuuden, luonnonvarojen käytön ja investointien sääntelyyn ovat rajoitettuja, kymmenvuotinen kokemus alueellisen lainsäädännön kehityksessä antaa silti aihetta jakaa Venäjän alueet investointiolosuhteiden kannalta paremmin ja heikommin menestyviin.

3.1.3 Kunnallinen itsehallinto

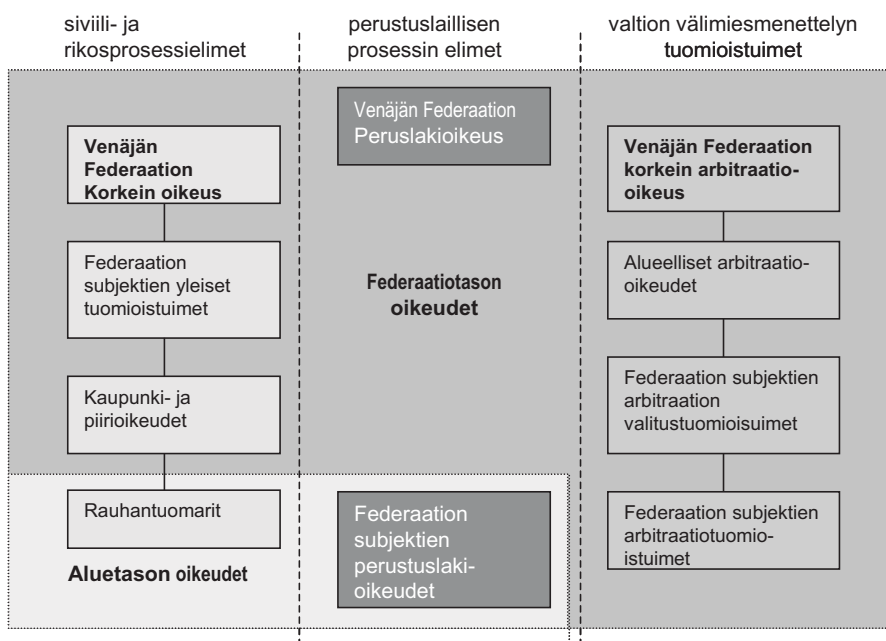
Kuten on jo tullut mainituksi, itsehallintoelimet eivät kuulu julkiseen valtakunnalliseen hallintojärjestelmään. Kunnallishallinnon elinten käyttö valtion politiikan toteuttamiseen on kuitenkin sallittua.

Kunnallisen itsehallinnon kymmenvuotisen olemassaolon aikana on ilmennyt erilaisia ongelmia. Perustuslakioikeus on monesti todennut rikkeitä Federaation subjektien tasolla, muun muassa yrityksiä vaikuttaa itsehallintoelimien johdon valintaan sekä rahoittaa muodollisesti riippumattomia kunnanvaltuustoja alueiden budjeteista ja se on tehnyt päätöksiä kuntien itsehallinnon suojelemiseksi. Erityisen heikko itsehallinto on federaation liittoalueoikeuksia nauttivissa suurkaupungeissa eli Moskovassa ja Pietarissa. Moskovan itsehallinto on yhdistetty valtionhallintoon yhteisissä kaupungin yleiselimissä ja niiden alaisuudessa olevissa alue-elimissä. Pietarissa kaupungin itsehallintoelimet toimivat riippumattomasti valtionhallintoelimestä, niillä ei kuitenkaan ole todellista toimivaltaa, eikä riittäviä rahavaroja ja hallintotoimivaltaa suorittaakseen Perustuslain edellyttämiä tehtäviä. Itsehallintoelimien rahoitus on hyvin pieni Venäjällä, eikä se riitä kunnollisen toiminnan järjestämiseen.

Tästä huolimatta paikallishallinnolla on osuutensa sujuvan liiketoiminnan ja investointihankkeiden toteuttamisen edellytysten luojana muun muassa sitä kautta että paikallishallinnon omistuksessa ja hallinnassa on kaupunkien kunnallis- ja kuljetusverkot sekä osakkuuksia energia- ja lämpölaitoksissa, millä on suuri merkitys kaupunkien ja kuntien toiminnan kannalta. Paikallisen hallinnon omistuksessa on investoijille vuokrattavana tontteja ja maata, sillä on suuria kaavoitusvaltuuksia. Hallintoreformin puitteissa ilmenneet lainsäädännölliset trendit viittaavat kuitenkin paikallisen itsehallinnon reaalisesta toimivallan vähenevän ja investointiedellytysten kannalta tärkeän vaikutusvallan supistuvan. Keskipitkällä aikavälillä paikalliset itsehallintoelimet pystyvät vaikuttamaan investointeihin pelkästään yllä mainitun kunnallis- ja infrastruktuurijärjestelmien omistamisen sekä kaavoitusvaltuuksiensa kautta.

3.1.4 Oikeusjärjestelmä ja kiistojen ratkaisu

Venäjän oikeusjärjestelmään kuuluvat federaation oikeudet ja federaation subjektien oikeudet (katso kuva 21.). Federaation oikeuslaitoksiin kuuluvat: Venäjän Federaation Korkein oikeus, Federaation subjektien korkeimmat oikeudet, sota- ja erikoisoikeudet eli yhdessä – yleiset tuomioistuimet; Korkein arbitraasioikeus, federaation alueelliset arbitraasituomioistuimet, arbitraation valitustuomioistuimet ja Federaation subjektien arbitraatiotuomioistuimet, jotka yhdessä muodostavat federaation arbitraasituomioistuinjärjestelmän sekä Perustuslakioikeus. Federaation subjektien tuomioistuihin kuuluvat: Venäjän Federaation subjektien perustuslakioikeudet sekä rauhantuomarit, jotka ovat Venäjän Federaation yleisten tuomioistuinten tuomareita.

Kuva 21. Venäjän oikeuslaitos

Liike-elämän osapuolten kiistoja käsitellään tavallisesti niin sanotussa arbitraasi- eli valtion välimiesoikeudessa. Kuluttajien oikeuksiin liittyviä sekä eräitä muita luonnollisten ja jurististen henkilöiden välisiä juttuja käsitellään yleisessä oikeudessa. Vaikka arbitraasioikeudet ovatkin nimeltään välimiesoikeuksia, ne ovat kuitenkin valtion elimiä, kun taas länsimaisen välimiesmenettelyn mukaisina toimivat niin sanotut välitysoikeudet ja kaupalliset arbitraasioikeudet.

Arbitraasioikeusmenettelyn etuja ovat:

- kanteesta johtuvien seuraamusten toteutettavuus,
- oikeuden päätöksen välitön voimaantulo,
- valitusmahdollisuus,
- päätöksen toimeenpano ilman oikeudellisia esteitä.

Näiden etujen ohella menettelyllä on myös heikkouksia:

- välimiesten puutteellinen pätevyys, erityisesti etäisten maakuntien ensimmäisen asteen oikeuksissa
- tuomarikunnan korruptio
- valtion perimien oikeuskulujen kalleus
- ulkomaisten oikeuspäätökset eivät ole automaattisesti hyväksyttävissä, koska Venäjän välimiesoikeusprosessilaki sisältää säädöksen, jonka mukaan ulkomaisten välimiesoikeuden päätöksen toimeenpano voidaan hylätä, jos päätös on ristiriidassa venäläiseen oikeusperiaatteisiin nähden.

Vaihtoehtona kiistojen ratkaisussa Venäjällä on tarjolla muutama valtiovallasta riippumaton oikeus, joista tunnetuimpiin kuuluvat Venäjän kauppa- ja teollisuuskamarin yhteydessä toimivat Kansainvälinen kaupallinen välimiesoikeus (venäläinen nimilyhenne MKAS) ja Merenkulun välimieslautakunta (venäläinen nimilyhenne MAK). Ne sijaitsevat Moskovassa. Kumpikin oikeus päättää itsenäisesti menettelystään, jotka suhteessa kansalliseen lainsäädäntöön ovat ensisijaisia. Tällä hetkellä kansainväliset kaupalliset välimiesoikeudet toimivat jo kaikkien kauppa-kamarien yhteydessä, muun muassa Pietarin kauppa- ja teollisuuskamarissa.

Venäjän lainsäädännön puutteisiin kuuluu edelleen ulkomaisten oikeuspäätösten toimeenpano, vaikka toimeenpanon edellytykset ovat yleensä tarkkaan määriteltyjä. Ulkomaan oikeuden antaman päätöksen toimeenpanoon tarvitaan, että asianosainen toteuttaa eräät venäläisen välimiesoikeuden tunnistamis- ja toimeenpanopäätökseen johtavat toimet. Myös ulosottomenettely on mahdollinen. Ulosotto suoritetaan päätöksen antaneen välimiesoikeuden täytäntöönpanomääräyksen nojalla.

Vaikka Venäjän ratifioiman New Yorkin yleissopimuksen mukaan ulkomaan välimiesoikeuden päätös on Venäjällä lopullinen ja lainvoimainen, venäläisen valtiollisen arbitraasioikeuden päätöksillä on joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta etusi- ja ulkomaisen oikeuden päätökseen nähden. Myös ulkomaisen välimiespäätöksen laillisuustarkastusvelvoitetta voidaan usein väärinkäyttää venäläisen arbitraasioikeuden puoleen käännyttäessä.

Välimiesoikeusprosessilaki sisältää mahdollisuuden ryhtyä ulkomaisen oikeuden pyynnöstä ulosottotoimiin venäläisen valtiollisen arbitraasioikeuden kautta. New Yorkin yleissopimusta ei kuitenkaan sovelleta ulkomaiden yleisten tai kaupallisten tuomioistuinten oikeustoimiin, joiden mukaan annettujen päätösten täytäntöönpanoon Venäjän alueella tarvitaan siis Venäjän ja kyseisen päätöksen antaneen oikeuden asemamaan kahdenvälinen sopimus.

Käytännössä on ollut ennakkotapauksia, joissa ulkomainen osapuoli on haettuaan ulkomaisen oikeuden antaman päätöksen täytäntöönpanoa törmännyt esteisiin. Nämä tapaukset ovat kuitenkin pikemmin poikkeuksia eivätkä säännönmukaisia tapauksia. Tiettyjä ongelmia aiheuttaa se, että Venäjä ei ole investoijan ja valtioiden välillä esiintyviä, investointitoimintaan liittyvien kiistoja säätelevän Washingtonin yleissopimuksen osapuoli.

Riippumaton oikeuslaitos on vasta kehitteillä Venäjällä. Oikeuskäytännön puutteita siis aiheuttaa neuvostokauden "huono perimä", johon kuuluu niin sanottu "puhelinoikeus"⁶, rikosoikeuden syytehakuisuus sekä valtion hallinnon korruptio yleensä. Osa tuomareistakin syyllistyy korruptioon. Eräissä arbitraatio-oikeuksissa korruptio on niin yleistynyt, että kyseisten paikkakuntien juristit ja yrittäjät kertovat avoimesti oikeusjutun olevan mahdoton käsitellä tuomaria lahjomatta. Lisäksi tuomarit näyttävät suosivan valtion viranomaista tai valtion omistamaa yritystä, jos ne ovat osapuolena oikeusjutuissa. Oikeuspäätösten täytäntöönpano edelleen saattaa olla hankalaa, erityisesti mikäli kyseessä on federaation tai aluetason hallintoelimien ja laitosten velkojen perintä.

3.2 Investointitoimintaa säätelevä lainsäädäntö Venäjällä

3.2.1 Investoijien oikeudet, velvollisuudet ja takuut sekä rajoitukset ulkomaalaisille

Venäjällä on useita investointitoimintaa suoranaisesti säänteleviä lakeja. Lisäksi laissa pyritään vahvistamaan investoijan oikeuksia muun muassa niin, että säädettyä investoijien oikeuksia rajoittavia lakeja niiden asetusten voimaantulo siirretään vähintään vuodeksi eteenpäin lain julkaisemisesta. Samoin hallituselimillä ja

6 "Puhelinoikeudella" on tarkoitettu Neuvostoliiton aikoina levinnyttä käytäntöä, jolloin tuomari ei päättänyt asiasta itsenäisesti, vaan otti ohjeita tavallisesti puhelimitse häneen yhteyttä ottaneelta puolueen tai valtion viranomaiselta.

viranomaisilla ei ole oikeutta rajoittaa investoijien sijoituskohteiden valintaa. Jos hallintoelimet tekevät investoijien sekä muiden investointitoimintaan osallistujien oikeuksia ja etuja rikkovia päätöksiä, niin kyseisten viranomaisten on korvattava investoijille siitä aiheutuvat tappiot.

Valtio julistaa sijoitusten olevan sen suojeluksessa omistusmuodosta riippumatta. Samalla investoijille luvataan yhdenvertaiset toimintaedellytykset, jotka estävät syrjivät ja sijoitusten hallintaa estävät toimenpiteet.

Sijoittajille luvataan myös suoja hyvityksetöntä kansallistamista ja muuta omaisuuden pakkoluovuttamista vastaan. Kyseisten toimenpiteiden soveltaminen on mahdollista Venäjän lainsäädännön mukaan vain, jos investoijille korvataan täysin investointiomaisuuden pakko-otosta johtuvat tappiot ottaen huomioon myös menetetty voitto.

Venäjän investointi-imagoon vaikutti kielteisesti niin sanottu Jukos-juttu. Vero- ja oikeusviranomaisten Jukos-yhtiötä ja sen osakkaita vastaan toteuttamien toimien johdosta yhtiön markkina-arvo vuodessa romahti 29 miljardista dollarista noin 1 miljardiin dollariin. Venäjän talouskehitys- ja kauppaministeri German Grefin hallituksen kokouksessa antaman ilmoituksen mukaan pääomapako Venäjältä melkein kolminkertaistui vuonna 2004 verrattuna edelliseen vuoteen eli kasvoi 2,9 miljardista dollarista vuonna 2003 peräti 8–8,5 miljardiin dollariin vuonna 2004. German Gref ei antanut selitystä jyrkkään pääomapakoon, mutta huomautti, että Venäjältä tulee ulkomaisen pääoman bruttotuotoja aikaisintaan vuosina 2006–2007.

Syyttäjän mukaan Jukos-yhtiö ja sen omistajat tekivät valtiolle merkittävää vahinkoa kiertäen veroja erittäin suurilla määrillä. Esimerkiksi Mihail Hodorkovski, ollessaan vuosina 2000–2001 Jukos-yhtiön pääjohtajana, ei saanut virkaansa vastaavaa palkkaa. Hän toimi yksityisyrittäjänä ja tarjosi konsulttipalveluita yrityksen johtamisesta eräälle kyproslaiselle yritykselle, joka tarjosi edelleen johtamispalveluita Jukos-yhtiölle. Yksityisyrittäjänä Hodorkovski maksoi yksinkertaistettua vähimmäisveroa saaden miljoonien palkkioita, kun hänen olisi pitänyt maksaa täysveroa kaikista tuloistaan. Jukos-yhtiö ei myöskään maksanut Hodorkovskin palkkioista sosiaalimaksuja. Tästä syyteestä Hodorkovski viimekädessä tuomittiin.

Samankaltaiset veropetosyytteet voisi kuitenkin nostaa useaa venäläistä suuryrittäjää vastaan. Lisäksi käyttäen hyväkseen lainsäädännön puutteellisuutta ja ristiriitaisuutta ja toimien muodollisesti lain mukaan, monet yrittäjät hankkivat omistukseensa 90-luvun alussa lähinnä valtion ja kuntien omaisuutta ilman tosiasiallisia perusteita. Koska vastaavia syytteitä ei kuitenkaan ole laajassa mitassa nostettu, asiantuntijat katsovat Jukos-jutulla olevan nimenmaan poliittinen tausta.

Jukos-jutun vaikutus Venäjän investointi-imagoon ei ole pelkästään kielteinen. Muodollisesti laillisten mutta käytännössä vain veronkiertoon tähtäävien harmaan talouden menettelytapojen laaja käyttö on saanut vakavan takaiskun. Jokaisen yrittäjän on nyt otettava huomioon kasvanut riski joutua hallinnolliseen ja rikosvastuuseen. Nykyään voikin todeta harmaan talouden menettelytapojen käytön vähenvän, erityisesti Venäjän markkinoille tulevien uusien ulkomaisten investoijien keskuudessa.

Investointilainsäädäntö sisältää priorisoidun investointihankkeen käsitteen, joka antaa investoijalle mahdollisuuden käyttää niin sanottua "isoisan ehtoa"⁷ (grandfather's clause). Eli mikäli saatetaan voimaan uusia investoijan verotusta kiristäviä säädöksiä verrattuna hankkeen rahoituksen alkuvaiheeseen, näiden säädösten soveltaminen lykätään kunnes sijoitukset ovat maksaneet itsensä takaisin, kuitenkin enimmillään seitsemän vuoden ajaksi hankkeen rahoituksen alkamisesta.

Kuitenkin sekä "isoisan ehto" että priorisoidun investointihankkeen menettely ovat edelleen "vasta lakipykälinä paperilla", kuten suurin osa investointilakien säännöksistä. Todellisuudessa on toteutunut vasta muutama välimiesoikeuden juttu, joiden puitteissa kyseisiä erityisesti investointitoimintaa muilta elinkeinoelämän tahoilta suojaavia säännöksiä käytettäisiin ulkomaisen investoijan tapauksessa viitaten "isoisan" klausuuliin. Esimerkiksi "isoisan ehto" ei toimi federaation tasolla maan hallituksen ja veroviranomaisten periaatekannan takia, jonka mukaan kyseisten lakien käyttö tulee mahdolliseksi vasta esimerkiksi merkittävien verolainsäädäntömuutosten yhteydessä. Näitä muutoksia ei edelleenkään ole tehty. Tämän erikoisen mutta monessa maassa hyvin laajalti sovellettavan ehdon käyttö Venäjällä on siis mahdollista vasta rajoitetuissa tapauksissa sekä pääosin investoijalle epäystävällisten alueellisten ja paikallisten lakien suhteen ja ainoastaan arbitraasioikeuden päätöksellä.

Talousrikostorjunnan ristiriitaisen kehityksen ja investointilainsäädännön oikeudellisten puutteiden takia Venäjällä ei nykyään ole investoinnille riittävää suojaa.

Ulkomaisten investoijan rajoitukset

Suurin osa Venäjän investointilainsäädännön myönteisistä asetuksista on olemassa vain paperilla. Lisäksi on otettava huomioon yleiset investointisäädösten rajoitukset, joiden tarkoituksena on lainsäädännössä julistettu "Venäjän perustuslakijärjes-

7 Itse asiassa lain hengen mukaan myös ne ulkomaiset investoijat, jotka eivät osallistu priorisoituun investointihankeeseen voisivat hyötyä "isoisan ehdosta".

telmän, yleisen moraalin, terveyden, muiden henkilöiden oikeuksien ja lainmukaisen etujen suoja, valtakunnan puolustuskyvyn ja turvallisuuden turvaaminen".

Lainsäädäntö rajoittaa ulkomaispääomaa käyttävien vakuutusyhtiöiden toimintaa sekä yleensä ulkomaisen pääoman sijoittamista venäläisiin vakuutusyhtiöihin.

Kansainvälisten investoijien tytärvakuutusyhtiöt sekä vakuusyrietykset, joiden ulkomaissijoitusten osuus yhtiön osakaspääomasta ylittää 49 prosenttia, eivät saa tarjota (i) henkivakuutuksia, (ii) pakollisia vakuutuksia, (iii) valtiollisia pakollisia vakuutuksia ja (iv) omaisuusvakuutuksia, jotka liittyvät valtion tilauksesta suoritettavaan urakointiin tai toimituksiin, (v) sekä valtiollisten ja kuntien laitosten omaisuusvakuutuksia.

Venäjän vakuutuslaki määrää ulkomaisen investoijan osuudesta venäläisissä vakuutusyhtiöissä. Kyseinen rajoitus lasketaan ulkomaisten sijoittajien tai niiden tytäryhtiöiden kokonaispääoman osuudesta vakuutusyhtiöiden osakaspääomassa suhteessa vakuutusyhtiöiden kokonaisosakaspääomaan. Venäjän WTO:n jäsenyys varmasti muuttaa ulkomaisia investoijia syrjivät menettelyt, mutta tämä kehitys vaatii kuitenkin paljon aikaa. WTO:n jäsenyysneuvottelujen päätöstä on toistuvasti lykätty ja tätä tutkimusta tehtäessä neuvottelujen arvioitiin päättyvän vuonna 2005.

Maanomistukseen liittyvässä lainsäädännössä ulkomaan kansalaiset sekä ulkomaiset yhteisöt eivät saa omistusoikeuksia raja-alueilla sekä muilla lainsäädännön määräämillä erikoisalueilla sijaitseviin tontteihin. Maatalouskäyttöön tarkoitettuja tontteja ja maanomistusosuuksia ulkomaan kansalaiset sekä ulkomaalaiset yhteisöt ja yhteisöt, joiden osakaspääomassa ulkomainen osuus on yli 50 prosenttia, saavat hallita ainoastaan vuokraamalla.

Arvopaperimarkkinoilla ulkomaalaisten oikeuksia voidaan rajoittaa arvopaperien liikkeelle laskijan päätöksellä, jolla on mahdollisuus estää ulkomaalaisia hankkimasta kyseessä olevia arvopapereita niiden tullessa julkisen kaupankäynnin kohteiksi ja liikkuessa Venäjän markkinoilla.

Pankkialalla ulkomaalaisen hallinnoidessa yhtiötä sovelletaan 50 prosentin kiintiötä, jolla taataan venäläisten osallistuminen pankkiyrityksen hallitukseen. Venäjän keskuspankin pankkivalvontakomissio saa tarvittaessa muuttaa kyseistä ehtoa.

Federaation lainsäädäntö määrää ulkomaisen pääoman osuuden ylärajan pankkiyhtiöissä (Venäjän hallituksen aloitteesta, josta on myös sovittu Venäjän Pankin kanssa). Kyseinen yläraja lasketaan ulkomaisia osakkuuksia omaavien pankkialan yri-

tysten osakepääoman ulkomaalaisosuuden ja ulkomaalaispankkien venäläisosastojen pääoman suhteena Venäjälle rekisteröityjen pankki-alan yritysten kokonaisosakepääomaan. Nykyään tämä yläraja on 12 prosenttia. Venäjän WTO:n jäsenyyden toteutuessa ulkomaisen pääoman osuuden Venäjän pankkisektorissa on sallittava nousta 30 prosenttiin ja viisivuotisen siirtymäkauden jälkeen 50 prosenttiin.

Yllä esitetystä esimerkeistä seuraa, että kyseiset rajoitukset eivät perustu aina selvään yhteiskunnan etuun eli perustuslakijärjestelmän suojatarpeeseen ynnä muihin sen tapaisiin käsityksiin. Jatkossa investointilainsäädännön kehittäminen vastaamaan nykyajan taloudellisia realiteetteja johtaa varmasti ulkomaisia investointeja rajoittavien ja ehkäisevien esteiden purkuun.

3.2.2 Yrityslainsäädäntö

Yrityslainsäädäntö nykyisessä muodossaan on muodostunut 90-luvun puolivälissä ja se sisältää myös siviililain säädöksiä kaupallisista yhteisöistä ja niihin liittyvistä eräistä laeista, joista tärkeimmät ovat rajavastuuyhtiölaki (OOO), osakeyhtiölaki (ZAO, OAO) sekä valtiollisista ja kunnallisista yrityksistä säätävä laki. Yrityslait perustuvat yleensä saksalaiseen ja ranskalaiseen yrityslakiperinteeseen sisältäen kuitenkin eräitä joskus aivan perustelemattomia erikoisuuksia.

Liikeyritykset ovat pääosin talousyhteisöjen muotoisia eli rajavastuuyhtiöitä (OOO) sekä suljettuja (ZAO) ja avoimia osakeyhtiöitä (OAO). Täyden vastuun yhtiöt ja kommandiittiyritykset, lisävastuuyhtiöt, niin sanotut kansalaisyhtiön muotoiset osakeyhtiöt, eivät juurtuneet Venäjällä ja jäivät "kuolleiksi yhtiömuodoiksi".

Yleisin yhtiömuoto Venäjällä ovat rajavastuuyhtiö (OOO) ja suljettu osakeyhtiö (ZAO). Kumpikin vastaa limited liability company -yhtiömuotoa (Ltd., GmbH, Oy ja niin edelleen). Rajavastuuyhtiössä (OOO) ei muodollisesti ole osakkeita vaan osakepääoman osakkuuksista todetaan yhtiöjärjestyksessä, perustamissopimuksessa ja valtion veroviranomaisen ylläpitämässä yhteisörekisterissä, mikä vastaa länsimaiden kaupparekisteriä⁸. Osakkuuksien ja osakkeiden hallintaoikeudet kolmansien henkilöiden hyväksi ovat kummassakin tapauksessa suunnilleen samassa määrin rajoitettuja. Rajavastuuyhtiöltä ei edellytetä tällä hetkellä yhtä paljon julkista raportointivelvoitetta kuin osakeyhtiöltä ja jatkossa siltä vaaditaan vielä vähemmän. OOO:n johtamiseen kohdistuu vähemmän rajoituksia ja kuluja kuin ZAO:n tapauksessa.

8 Vaikka "yhden luukun" -rekisteröintimenettely julistettiin laajamittaisesti jo vuodesta 1999 alkaen, yhtiön perustaminen on edelleen suhteellisen monimutkainen toimenpide ja edellyttää asiointia usean viranomaisen kanssa kuten verolaitoksessa ja valtion erikoisrahastoissa. Asiointiin kuluu keskimäärin 2–3 viikkoa alkuperäisen yhtiörekisteröintihakemuksen jättämisestä veroviranomaisille.

OOO:n ja ZAO:n yllä mainituista eroista huolimatta on esitetty epäilyjä kummankin yritysmuodon olemassaolon tarkoituksenmukaisuudesta. Tuntuu loogiselta muuttaa ne länsimaiseen tapaan yhdeksi yhtiömuodoksi eli osakeyhtiöksi.

Avoimet osakeyhtiöt (OAO) perustuvat pääasiallisesti samoihin periaatteisiin kuin länsimaiset julkiset osakeyhtiöt. Julkiseen raportointiin, osakkaiden (eikä pelkästään vähemmistöosakkaiden) oikeusturvaan ja liiketoimien läpinäkyvyyteen liittyvät vaatimukset eivät kuitenkaan määrältään ja laadultaan vastaa länsimaisia normeja. Tämä aiheuttaa muodollisesti laillisin keinoin toteuttavissa olevia hyökkäyksiä ja epärehellisiä valtauksia. Venäläisillä ja kansainvälisillä markkinoilla toimivien suuryritystenkin osakkailta puuttuu usein täysi ja luotettava tieto venäläisten avointen osakeyhtiöiden liiketoimista ja taloudellisesta tilasta. Venäläiset OAO:t ovat usein joko muodollisesti tai tosiasiallisesti yhden osakkaan omistuksessa, useimmat venäläiset OAO:t eivät ole pörssiyrityksiä. Tämä kaikki on julkisen osakeyhtiön oikeudellisen aseman ja rahoituksen hankinnan kannalta absurdi. Lainsäätäjän äskettäin tekemä ilmoitus tehostaa ja tiukentaa avoimiin osakeyhtiöihin sovellettavia vaatimuksia, mikä johtavaa ilmeisesti jatkossa niiden määrän laskuun. Osa avoimista osakeyhtiöistä muuttaa yhtiömuotoaan ja jäljelle jääneet OAO:t vastaavat länsimaisia yhtiönormeja.

Yhtiöiden ja yhteisöjen hallinto on pääasiassa samanlainen kuin Keski-Euroopassa poiketen kuitenkin kahden erikoisuuden suhteen. Eräänä erikoispiirteenä on tapa, millä Venäjän laki käsittelee sisäpiirikauppoja. Sisäpiirikaupan sääntelyä käytetään länsimaisessa yhtiölainsäädännössä perinteisesti suojaamaan yhtiön omistajien etuja yritysjohdon ja suurosakkaiden väärinkäytökseltä, joiden avulla he pystyisivät toteuttamaan yhtiön kannalta huonoja kauppoja omaksi hyväkseen tai sidonnaistahojensa lukuun. Sisäpiirikauppa on tavallisesti hyväksyttävä yrityksen johtelimissä erikoismenettelyjen kautta. Venäjän laki paitsi sisältää laajimman mahdollisen sisäpiiritahojen määrittelyn myös säätää sisäpiiriin kuuluviksi kaikki yli 20 prosenttia ja alle 100 prosenttia osakkeita omistavat yhtiömiehet. Esimerkiksi 99,99 prosenttia osakkeita omistavalla osakkaalla ei siten ole oikeutta osallistua johtokunnan tai yhtiökokouksen päätöksentekoon koskien kauppaa, josta hän on kiinnostunut. Tilanne luo tiettyjä esteitä konserniyhtiöiden (yritysryhmän sisäisiin) kauppoihin, yhden omistajaryhmän puitteissa tapahtuviin fuusioihin, sekä tarjoaa laajoja korporatiivisen kiristyksen mahdollisuuksia. Vaikka tämä sekä osake- että rajavastuuyhtiöiden kannalta ongelmallinen tilanne on asiantuntijoiden tiedossa, ei sitä ole vielä ratkaistu oikeuskäytännössä eikä parlamentin ja hallituksen tulossa olevissa lakiesityksissä.

Lisäksi on syytä tarkastella niin sanottuja unitaarisia yhtiöitä eli liikeyrityksiä, jotka ovat kokonaan valtion tai kuntien (kaupunkien) omistuksessa. Unitaarinen yhtiö ei omista omaisuuttaan, sillä omistajana ovat valtio ja valtion hallintoyksiköt eli

Venäjän federaatio, federaation subjektit ja kunnat (piirit ja kaupungit). Unitaariset yhtiöt omistavat, käyttävät ja hallinnoivat omaisuuttaan kahden erikoisoikeuden turvin – niin sanotun liikehallinnon ja operatiivisen hallinnan kautta. Liikehallinnon oikeus antaa useimmissa tapauksissa mahdollisuuden itsenäiseen kaupantekoon, mutta tärkeät sopimukset (kuten lainanotto, kiinteistön hallinta, suuret kaupat) vaativat omistajan suostumusta. Operatiivisen hallinnan oikeus edellyttää yhtiön päättävän omaisuudestaan vain omistajan hyväksynnällä. Federaation subjektien sekä kuntien ja kaupunkien omistamat ja operatiivisen hallintaoikeuden pohjalla toimivat unitaariset yhtiöt eivät käytännössä ole vielä yleistyneet. Perinteisesti unitaariset yhtiöt ovat Venäjän federaation omistamia ja suhteellisen harvallisia. Yhtiöt toimivat tyypillisesti erinä sosiaalialaa ja elinkeinoja säätelevinä laitoksina.

Liikehallintoihin perustuvat unitaariset yhtiöt ovat käytännössä valtion omistamia rajavastuuyhtiöitä. Velanperintä unitariselta yhtiöltä on menettelyltään sama kuin miltä tahansa yksityiseltä yritykseltä, vaikka unitarisen yhtiön omaisuus on muodollisesti valtion tai kunnan omistuksessa.

Unitaariset yhtiöt osallistuvat usein muiden investoijien rinnalla suuriin investointihankkeisiin, joilla on tärkeä merkitys paikkakunnan, alueen tai alueiden kannalta, kuten tyypillisesti energia-, kuljetus-, kunnallisanalyytiikka ynnä muiden sellaisten hankkeisiin, eli niillä aloilla, joissa unitaariset laitokset ovat perinteisesti esiintyneet peruspalvelujen infrastruktuurin omistajana ja käyttäjänä.

Investoijat ovat aina olleet kiinnostuneita panostamaan yksityistettäviin yrityksiin, erityisesti laajojen yksityistämissuunnitelmien yhteydessä, kun kyse on yhtiöistä tai laitoksista, jotka eivät tuota julkisia peruspalveluita. Venäläinen yksityistämislainsäädäntö on viidentoista vuoden voimassaolonsa aikana kokenut useita muutoksia. Alussa se oli epäselvä ja tehoton mahdollistaen väärinkäytöksiä ja valtion omaisuuden myyntejä polkuhinnoin. Toisaalta viime aikoina sitä on muutettu rajoitusten ja tiukkojen menettelytapojen suuntaan. Tärkein uudistus on tässä suhteessa ollut yksityistämismenettelyn kahden vaiheen periaate. Ensimmäisessä vaiheessa tapahtuu yhtiöittäminen muodostamalla avoin osakeyhtiö valtion, federaation subjektin, kunnan tai kaupungin sataprosenttisella osakkuudella. Tämän jälkeen osakkeet huutokaupataan kerrallaan tai osina. Ensimmäisen vaiheen eli yhtiöittämisen päätyttyä uusi osakeyhtiö, vaikka onkin edelleen julkisessa omistuksessa, on jo oikeudellisesti yksityinen yritys ja suurimmalta osin osakeyhtiölain piirissä.

Epärehelliset valtaukset

Yritys- ja oikeudenkäyntilainsäädäntö oli puutteellinen ja yrityskulttuuri kohtuullisen heikosti kehittynyt 1990-luvun Venäjällä. Näissä olosuhteissa oli mahdollista

tehdä sellaisia laittomia yritys- ja omaisuushankintoja, joissa omaisuutta ostettiin selvästi alihintaan, usein vastoin laillisten omistajien tahtoa.

Nykyään epärehellisten valtausten määrä on laskenut etupäässä uuden konkurssilain myötä. Uusi laki edellyttää, että arbitraasioikeus tarkistaa velkojan velalliselle esittämien vaatimusten perustelut ennen konkurssivaatimuksen esittämistä. Laki antaa arbitraasioikeuden asettamalle velkajärjestelijälle itsehallinnolliset valtuudet ja takaa konkurssimenettelyn paremman läpinäkyvyyden. Konkurssilain mukaan konkurssikanne on lakkautettava missä tahansa konkurssimenettelyssä, jos velallinen on täyttänyt velkojan ja toimivaltaisten viranomaisten vaatimukset.

Kyseiset toimintatavat ja instituutiot tekevät mahdottomaksi konkurssikanteen automaattisen nostamisen sekä estävät osakeyhtiön johdon vaihtoon tähtäävät epärehelliset hankkeet. Ennen uuden konkurssilain julkaisemista monet yritysoikeuden asiantuntijat olivat sitä mieltä, että haluttaessa Venäjällä voidaan asettaa konkurssiin mikä tahansa yhtiö.

Nykyään hyvin usein vähemmistöosakkaat valittavat yhtiön tai viranomaisten toimista joko yksityistämisen aikana tai myöhemmin kuin osakkeet noteerataan arvopaperimarkkinoilla, jolloin ne ovat arvopaperimarkkinoiden sääntelyn alaisia. Syinä tähän pidetään yleisesti:

- (i) oikeusjärjestelmän puutteellisuutta (korruptio, välimiesten puutteellinen pätevyys, mistä johtuu muun muassa se, että ulosottotoimia saataan määrätä väärin perustein)
- (ii) eri tasojen oikeusistuimien tapaa käyttää väärin ulosottotoimia yritysriidoissa (pidätykset, kiellot ja niin edelleen) ja muun muassa kieltämällä yhtiökokouksia, keskeyttämällä liiketoimia, estämällä yhtiöiden päätöksentekoa
- (iii) takavarikoimalla osakasrekisteri, jossa osakkaiden omistusoikeus on vahvistettu, yhdeltä kirjaajalta ja siirtämällä se toiselle muuttaen samalla rekisterimerkinnot sekä keskeyttäen rekisterin toiminnan
- (iv) venäläisen yksityistämiskäytännön 90-luvun erikoisuuksia ja nykyisen kirjanpitojärjestelmän puutteita, joista johtuu venäläisyriityksille tyypillinen vastaaviensa aliarviointi
- (v) omistajakannan sulkeutuneisuutta, joka estää todellisen tiedon saamista yritysten asioista.

Useimmat yritysvaltauksset perustuvat ulosottomenettelyyn. Ulosottoon liittyviä oikeuden määräämiä takavarikkoa ja toimintakieltoa käytetään usein keinoina

muodostaa rinnakkaisjohto osakeyhtiöön. Ulosottotoimien osakeyhtiölle ja osakkeille mahdollisesti aiheuttamat tappiot saattavat muodostua moninkertaisiksi varsinaisen kanteen vaatimuksiin verraten.

Vihamielisen yritysvaltauksen uhka pakottaa yrityksiä olemaan mahdollisimman sulkeutuneita ja läpinäkymättömiä, mikä vuorostaan rajoittaa niiden edellytyksiä saada sijoittajia arvopaperimarkkinoilta tai muuten strategisia investoijia. Läpinäkymättömässä yhtiössä osakkaiden ja erityisesti vähemmistöosakkaiden on usein myös mahdotonta valvoa johdon toimintaa. Valvonnan puute sekä laajasti virallisessa kirjanpidossa sovellettava vastaavien aliarviointi provosoivat yritysjohtoa myymään pois kallista omaisuutta. Tällä tavoin yritysjohto kiertää näille kaukoille asetettua yhtiökokouksen tai hallintoneuvoston hyväksymisvaatimusta.

Tänä päivänä omistuksesta puuttuu oikeudenmukainen menettely osakkeiden palauttamiseksi. Laki ei aseta yhtiökokouksen vaalilautakunnan jäseniä vastuunalaisiksi, minkä seurauksena heidän epärehellinen toimintansa voi estää yhtiökokouksen tahdon toteutumista tai johtaa vaalivilppiin.

Arvopaperimarkkinat

Arvopaperimarkkinalainsäädäntö on tähän mennessä jo merkittävimmitä osiltaan säädetty. Laissa on kuitenkin ristiriitaisuuksia, sillä mannermaista eli eurooppalaisia ja angloamerikkalaisia mallia ei ole siinä yhdistetty loogisella tavalla. Tästä esimerkkinä on valtion tiukka sääntely ja toisaalta itseään hallinnoivien yhteisöjen laaja toimintavapaus. Laissa on lisäksi huomattavia aukoja. Siinä ei esimerkiksi ole yhtään säädöstä sisäpiiritiedon epärehellisen käytön torjumiseksi arvopaperimarkkinoilla. Järjestäytyneet arvopaperimarkkinat ja pörssikauppa ovat edelleen heikosti kehittyneitä, mihin vaikuttavat toki pikemmin taloudelliset kuin institutionaaliset ja lainsäädännölliset tekijät.

Vaikka vuonna 2004 muodostettiin yhteinen valtakunnallinen Rahamarkkinavirasto (FSFR), valtion harjoittama viranomaisvalvonta, -seuranta ja -sääntely on tällä alalla edelleen hyvin monimutkaista. Muun muassa kaikesta arvopaperiemissiota harjoittavia pankkeja koskevasta ohjeistuksesta ja rekisteröinnistä vastaa edelleen Venäjän keskuspankki eikä FSFR.

Rahamarkkinaviraston päätökset ulottuvat yleisvelvoittavina arvopaperisääntelyyn, arvopaperimarkkinoiden ammattilaisten ja alan yhdistysten toimintaan sekä lainsäädännön valvontaan. Niin sanotuilla itseään hallinnoivilla rahamarkkinoiden yhteisöillä on tässä tilanteessa suuri merkitys. Arvopaperimarkkinoiden ammattilaisten järjestö tai yhdistys saa itseään hallinnoivan yhteisön aseman Rahamark-

kinaviraston antamalla luvalla. Näillä yhteisöillä on oikeus laatia arvopaperimarkkinoiden ammattimaisen toiminnan ja kaupan pelisääntöjä, kouluttaa alan ammattilaisia, määritellä arvopaperimarkkinatoimijalta vaadittavia edellytyksiä ja niin edelleen. Valtion tiukkaan valvontaan ei ole odotettavissa helpotuksia eikä markkinavetoiseen ja itsenäiseen sääntelyyn muutoksia.

3.2.3 Valuutta- ja tullisääntely, ulkomaankaupan perusteet

Duuma hyväksyi marraskuussa 2003 uuden valuuttasääntelylain, jonka tarkoituksena on venäläisten valuuttamarkkinoiden asteittainen liberalisointi. Ei ole mikään salaisuus, että valuuttarajoituksia on aina markkinauudistusten alusta saakka pidetty ulkomaisia sijoituksia estävänä tekijänä.

Laki edellyttää valuuttamarkkinoiden huomattavaa vapauttamista. Sillä puretaan pääomaliikkeisiin (muun muassa venäläisten sijoitukset ulkomailla) liittyvä valuuttakauppojen lupamenettely. Kotimaisten ja ulkomaisten tahojen välisille kaupoille ei enää edellytetä keskuspankin lupaa. Laki säättää sen sijaan taloudellisia puitteita. Hallitus ja keskuspankki voivat tarvittaessa määrätä kiintiöitä tietyille valuuttakaupoille, mikä tarkoittaa, että kauppahintaan suhteutettu rahamäärä on tallennettava määräaikaikaiselle suljetulle pankkitilille. Tiettyjä kaupunkeja sallitaan vain erikoistilien kautta, millä saadaan aikaan parempi läpinäkyvyys ja viranomaisvalvonta. Seuraava liberalisointivaihe käynnistyy 1.1.2007. Laissa mitätöidään silloin kaikki sen erikoistili- ja kiintiölausekkeet.

Uuteen lakiin on tullut *sisäinen* arvopaperi -käsite, jolla tarkoitetaan kaikkia Venäjällä liikkeelle laskettuja ruplamääräisiä osakkeita, velkakirjoja, shekkejä ja maksusitoumuksia. Juuri tätä "uudistusta" ei voida pitää liberaalina. Ulkomaiset eli ulkomailla kotipaikkaansa pitävät yhtiöt joutuvat tästä eteenpäin ostamaan venäläisen tahon liikkeelle laskemia osakkeita ja muita arvopapereita yksinomaan ruplilla. Aiemmin ulkomainen investoija saattoi ostaa osakesalkun haluamallaan valuutalla. Nyt edellyttää erikois- ja ruplatilejä venäläisessä pankissa, mikä saattaa aiheuttaa myös kurssitappioita, sekä pankin kotipaikan mukaista verotusrekisteröintiä.

Keskuspankki ja hallitus ovat edelleen valuuttakaupan sääntely- ja valvontaviranomaisia. Niillä on valtuudet antaa alan ohjeistusta lähinnä kiintiöihin ja tiettyjen valuuttakauppojen yhteydessä käytettäviin erikoistileihin liittyen.

Edellisessä laissa määriteltiin kaksi valuuttakaupan lajia: käyttökauppa ja pääomakauppa. Käyttökauppoihin ei liittynyt mitään rajoituksia kun taas pääomakauppoihin tarvittiin keskuspankin lupa tai erillinen lupasäädös. Uudessa laissa ei ole enää

tätä jakoa ja ulkomaalaisten kanssa sallitaan rajoituksitta kaikki valuuttakauppa paitsi laissa nimenomaisesti luetellut kaupat, joihin edellytetään osittainen kiintiöittäminen ja/tai erikoistili. Ulkomaisten asiakkaiden, luotonantajien ja sijoittajien kanssa asioivien yritysten arvostelema tietyn valuuttakaupan kauppakohtainen lupamenettely on siis poistettu käytännöstä. Venäläisten yritysten valuuttatulojen osittainen pakollinen vaihto rupliin on edelleen voimassa. Uuden lain mukaan 30 prosenttia valuuttatuloista on vaihdettava rupliksi. Keskuspankin päätöksellä tätä osuutta voidaan pienentää.

Uusi laki, kuten myös vanha, on luonteeltaan monessa suhteessa puitelaki ja jättää konkreettisen päätöksenteon hallituksen ja keskuspankin harkintaan. Hallituksen ja keskuspankin harkintavalta on kuitenkin vanhaan lakiin verrattuna hyvin rajoitettu ja liittyy enää vain kiintiöittämiseen, erikoistilien käyttöön sekä tiettyjen kauppojen ennakkorekisteröintiin. Kauppakohtainen lupamenettely on poistettu käytöstä.

Valuuttakauppojen sääntöjen ohella Venäjällä sovellettava ulkomaankaupan säännöstö sisältää useita valuuttakaupan rajoituksia muun muassa tulliverojen ja -maksujen sekä kiintiöiden ja lisenssimenettelyn kautta.

Erityistarkastelu 6. Ilim Pulpin tehtaiden kaappaukset

Ust-Ilimin metsäteollisuusyhtiö (Ust-Ilimski LPK)

Taistelu Ilim Pulpin omistuksessa olleen Ust-Ilimin metsäteollisuusyhtiöstä käytiin varsin tavanomaiseen tapaan. Se perustui Kalmukian tasavallan ja Orelin kaupungin oikeuksien tekemisiin ulosottopäätöksiin. Samalla yrityksen entisille johtajille annettiin takaisin heidän työpaikkansa. Irkutskin alueen ulosottomiesten tuella Sibirski alumiini -yhtiön turvallisuusyksikön avulla entiset johtajat pääsivät yrityksen tiloihin. Ust-Ilimin merkittävimpien osakkaiden yritykset palauttaa yhtiö hallintaansa eivät johtaneet tuloksiin. Loppuen lopuksi osakkeet oli myytävä Sibirski alumiini -yhtiölle. Tämä tapaus näytti, miten suuri osakas, joka muodollisesti ei hallitse yhtiötä, käyttäen hyväkseen oikeuden ulosottoa ja voimakeinoja sekä niin sanottua hallintoresursseja pystyy lamauttamaan yrityksen johdon sekä jatkossa pakottaa muut osakkaat myymään osuutensa. Hallintoresurssilla tarkoitetaan hyviä suhteita viranomaisiin, joilla voi vaikuttaa merkittävästi yritysriidan tuloksiin.

Bratskin metsäteollisuusyhtymä

Bratskin yhtymän osakekannasta 85 prosenttia oli Ilim Pulpin omistuksessa tai hallinnassa. Bratskilla oli velkoja muun muassa Irkutskin energialaitokselle

Irkutsk- energolle. Velka järjestettiin uudelleen vuonna 2000 lyhennettäväksi 12 vuodessa. Kun Sibirski alumiini tuli Irkutskenergon osakkaaksi, Ilim Pulp, epäillen velkajärjestelyillä keinottelun mahdollisuutta, yritti moneen otteeseen maksaa velkansa pois. Sibirskin alumiinin painostamana Irkutskenergo kieltäytyi kuitenkin vastaanottamasta velan lyhennyksiä.

Noin 100 ruplan arvosta osakkeita ostaneen ja Sibirski alumiinin juristille valtakirjansa myöntäneen vähemmistöosakkaan kanteesta eräs Nizhni Novgorodin käräjäoikeus päätti erotetun johtajan virkaan palauttamisesta. Aiemmin Ilim Pulpin palveluksessa olleesta Georgi Trifonovista tuli siis uusi johtaja. Johtaja Trifonov viipyi virassaan vain yhden päivän, jolloin hän ensimmäisenä päätöksensä mitätöi velkajärjestelysopimuksen Irkutskenergon kanssa. Samana päivänä Irkutskenergo nosti oikeudessa kanteen vaatien Bratskin metsäteollisuusyhtymän konkurssitilaan asettamista. Toisena päätöksensä johtaja Trifonov nimitti tilallensa pääjohtajaksi Oleg Lytkinin, joka on eräs Sibirski alumiinin yritysvaltauksiin erikoistuneista juristeista. Koko operaation aikataulu ja ajankohta olivat myös hyvin valittuja, sillä johdon vaihto tapahtui perjantaina ja uusille valtaajille jäi viikonloppu perehtyä edellisen johdon jättämiin asiakirjoihin ja pohtia jatkotoimia.

Ilim Pulp iski kuitenkin takaisin juridisin keinoin välittömästi. Pietarin, Vladivostokin ja Jekaterinburgin valitusoikeuksissa määrättiin käräjäoikeudessa vähemmistöosakkaiden ulosottovaatimuksista tehdyt päätökset laittomiksi sekä Bratskin uuden johdon toimivaltaisuus perättömäksi.

Bratski metsäteollisuusyhtymä palautettiin Ilim Pulp Enterpriselle 16. tammi-kuuta 2002 kuitenkin seuraavin ehdoin: 750 miljoonan ruplan eli noin 24,6 miljoonan dollarin velka Irkutskenergolle oli maksettava välittömästi, Ust-Ilimin metsäteollisuusyhtymä oli ostettava Sibirski alumiinilta kalliilla lunastushinnalla sekä luovutettava kaikista vaateista.

Kotlasin sellu- ja paperitehdas

Kotlasin sellu- ja paperitehtaan osakas Sergei Melkin nosti huhtikuussa 2002 Kemerovon kaupungin Zavodskij-käräjäoikeudessa kanteen sen johdosta, että Ilim Pulp Enterprise -holding, omistaessaan 88 prosenttia tehtaan osakkeista, ei ollut täyttänyt investointisitoumuksiaan ja aiheutti sitä kautta tehtaalte 3 400 miljoonan ruplan tappiot. Käräjäoikeus hyväksyi vähemmistöosakkaan kanteen ja Ilim Pulpin suoraan omistamat 36 prosenttia tehtaan osakkeista takavarikoitiin ja myytiin Sankt-Peterburg -nimisen pankkiiriliikkeen pääjohtaja Vladimir Koganin yhtiöille. Heinäkuussa 2002 Ilim Pulpin tytäryhtiöiden omistamat 25 prosenttia Kotlasin osakkeista pakkosiirrettiin Basic Element

(Bazovyj Element) -yhtiöille. Basic Elementin herra Deripaskan ja herra Kogannin hallitsemat yhtiöt saivat siten 61 prosenttia Kotlasin osakkeista, jotka keskitettiin heille ystävälliselle Continental Management -yhtiölle. Lisäksi he nimittivät yhtiölle uuden hallintaneuvoston ja pääjohtajan. Ilim Pulp esti uuden johdon pääsemisen työpaikalle vedoten johdon olleen valittu laittomin perustein.

Kemerovon läänioikeudessa on Ilim Pulpin valituksen perusteella päätetty keväällä 2002 tehtyjen päätösten laittomuudesta ja kumottu ne siirtäen vähemmistöosakkaiden valitukset edelleen arbitraasioikeuteen. Moskovan arbitraasioikeudessa laittomin keinoin hankituiksi todetut osakkeet ovat tosiasiallisesti Continental Managementin ja Sankt-Peterburg -pankkiiriliikkeen omistuksessa. Osakkeiden palauttamiseksi on toteutettava niin sanottu restitutio eli kiistanalaisten osakkeiden palauttaminen myymällä ne takaisin.

Venäjälle saa tuoda ja Venäjältä viedä ilman määrärajoituksia. Määrärajoituksia voi poikkeuksellisesti määrätä maan hallitus valtion turvallisuuden takaamiseksi tai jos Venäjän kansainväliset sitoumukset vaativat tällaisia rajoituksia, sisämarkkinoiden suojelemiseksi taikka muilla tärkeillä perusteilla.

Venäjän hallitus ohjaa tullin toimintaa. Hallitus hyväksyy tullimenettelyyn liittyviä säädöksiä muun muassa kotimaisten tuottajien edunvalvontaan tähtääviä sääntöjä. Tullihallitus johtaa tullin käytännön toimintaa. Tullin organisaatioon kuuluvat alueelliset tullilaitokset (Venäjän federaation liittoalueilla eli subjekteissa), tullit ja tullipisteet.

Tullin suorittamat asiakirja- ja tavaratarkastukset saavat nykyään kestää enintään kolme työpäivää. Venäjän tullirajalla peritään seuraavia tulleja ja maksuja: vienti- tai tuontitulleja sekä tuotaessa tavaraa Venäjälle arvonlisävero ja valmisteveroja sekä tullimaksuja. Mainittuja tulleja voidaan maksaa maksajan valinnan mukaan sekä ruplilla että Venäjän keskuspankin kurssiluokitteluun sisältyvällä ulkomaisella valuutalla. Tullirikoksista seuraa lähinnä sakko tai tavarankorvaus.

Venäjän tullilaki vastaa yleensä ottaen länsimaaisia normeja (paitsi ehkä tulliliitton sisällä sovellettavat erikoisuudet) ja suurimmat ongelmat aiheutuvat pikemmin tullin toimintatavoista, jotka liittyvät ilman oikeuden päätöstä tehtävien takavarikojen väärinkäyttöön sekä tulliviranomaisten korruptioon. Venäjän valmistautuessa WTO-jäsenyyteen valtion sääntely tällä alalla toivottavasti kehittyy.

3.2.4 Kilpailulainsäädäntö

Venäjän kilpailulainsäädäntö on jatkuvasti kehittynyt monopoliasemaa sääntelevien ja rajoittavien, Länsi-Euroopan kilpailulakien kaltaiseksi. Se ei ole yhtä tiukka

kuin USA:n kilpailulainsäädäntö, joka kieltää monopoliaseman kokonaan. Venäjän kilpailulakiin sisältyy kuitenkin joitakin kartellitorjuntaan tähtäviä amerikkalaispiirteitä. Venäjän lakiin sisältyy muun muassa myyntivolyyymeittäin ja alueittain tapahtuvan markkinoiden jakamisen kieltö.

Venäläisen lain mukaan valtio kilpailuviranomaisensa kautta valvoo yritysten ja yhtymien muodostamista, uudelleenjärjestelyjä ja likvidointia sekä osakkeiden ja osakkuuksien hankintaa, omaisuuden hankintaa ja käyttöä sekä toimilupien saamista.

Ongelmia usein liittyy niin sanotun pääoman keskittämisrajoituksiin. Suurten osakkuuksien eli yli 20 prosentin äänivaltaisista osakkeista tai yrityksen kiinteiden varojen hankintaan tarvitaan kilpailuviraston lupa jopa niissä tapauksissa, kun monopoliaseman muodostaminen ei ole ajankohtaista. Lupapakko astuu voimaan kuitenkin sillä ehdolla, että esimerkiksi investoijan tai liikkeellelaskijan vastaavien kokonaismäärä ylittää muodollisen rajan, joka nykyisin on alle 700 000 dollaria. Mikäli sama sijoittaja, eli jo yli 20 prosenttia osakepääomasta omistava taho, pyrkii ostamaan lisää saman liikkeellelaskijan osakkeita, nykyisin voimassa oleva hallinto- ja oikeuskäytäntö edellyttää joka kerta kilpailuviranomaisen lupaa hankittavasta arvopaperimäärästä huolimatta. Tästä muodostuu osakekaupan este, joka kannustaa kiertämään määräyksiä ostamalla osakkeita kolmansien henkilöiden nimissä, joiden sidonnaisuuksien paljastaminen on vaikeaa. Jopa strategisesti toimivat moitteettomat länsimaiset pörssiyritykset joutuvat käyttämään näitä ratkaisuja. Usein osakkeita ostaa monimutkaisten yritys- ja sopimusjärjestelyin hallinnoitu yhtiö. Kun on saatu näin aikaan haluttu osakesalkku, sen ostaa kerralla "vakava sijoittaja" hankkimalla myös kaikki tarvittavat luvat.

Sidonnaisuudet yrityskaupoissa on aina tarkasteltava erikseen, sillä siltä osin venäläinen kilpailulain säännöstö on ehkä maailman laajin ja epämääräisin. Etujen ristiriitaan johtavaksi sidonnaisuudeksi katsotaan sekä vaikutusvaltaisuus että vaikutuksenalaisuus esimerkiksi 20 prosentin ylittävän osakeomistuksen kautta mukaan lukien myös kyseisen tahon sukulaiset, sopimuskumppanit ja samaan organisaatioon kuuluvat muut tahot. Näin sidonnaisuusehtojen tiukkuutta kuitenkin lieventää löysä sovelluskäytäntö, jonka takia sidonnaisuudet harvoin johtavat seuraamuksiin – talous-, vero- tai kilpailusanktioihin.

Venäjän siirtyessä markkinatalouteen syntyi useita luonnollisia monopoliyhtiöitä muun muassa pääputkistojen kautta tapahtuvissa öljy- ja öljytuote- sekä kaasukuljetuksissa, sähkön ja lämmön jakelussa, rautatiekuljetuksissa, kuljetustermiinali-, satama- ja lentokenttälalla, sähköisissä viestimissä ja postikuljetuksissa.

Venäjän federaation kilpailuvirasto valvoo kilpailuviranomaisena kaikkia kauppoja, joilla luonnollista monopoliasemaa omaava taho hankkii päätoimialaansa kuu-

lumatonta omaisuutta sekä investoi muiden kuin päätoimialansa tuotteiden valmistukseen. Lisäksi se seuraa monopolin päätoiminnan edellyttämän kiinteän omaisuuden myyntiä.

Luonnollista monopoliasemaa nauttivien yritysten toiminnan sääntelemiseksi valtion kilpailuviranomaiset käyttävät hinnoittelua määräämällä pakolliset palvelujen saajat ja käyttäjät sekä niihin sovellettavat hinnat. Koska hinnanmuodostus ei näissä tapauksissa määräydy markkinoista, luonnollista monopoliasemaa käyttävät yhtiöt sekä niiden suurasiakkaat pyrkivät vaikuttamaan hintasääntelyyn maan hallituksen kautta. Lopputulokseen vaikuttavat paitsi lobbaus myös poliittiset tavoitteet. Kaikilla sähkön, kaasun tai muiden luonnollisten monopolien hinnan nousuilla on suora kielteinen vaikutus väestön reaalityuloihin. Tällaisen hinnoittelun poliittiset reunaehdot edelleen estävät useimpia luonnollisia monopoleja saamasta investointiansa rahoitusta hintoihinsa sisältyvällä katteella.

Venäjän sähkömarkkinat ovat olleet muutoksen alla vuodesta 1997. Nykyään RAO EES Rossii -holding tuottaa 70 prosenttia sähköstä sekä vastaa käytännössä kokonaan sähkön siirrosta ja jakelusta. RAO-holdingin perustalle muokkautuvat useimmat tulevan sähkömarkkinan toimijat. RAO EES:llä on siksi avainasema sähköalan uudistuksessa. Uudistuksen on julistettu tähtäävän tehokkaaseen kilpailuun ja sijoitusten saamiseen alalle.

Uudistuksen sisältö on seuraava: RAO EES ja siihen vertikaalisesti integroidut tytäryhtiöt (energian tuotannossa ja siirrossa) jakautuvat kolmeen osaan, eli tuotantoon, jakeluun ja myyntiin. Venäjän kantaverkko sekä kantaverkon käyttö ja ohjaus jäävät edelleen valtion hallintaan, sillä Venäjän valtio myös uudistuksen päätyttyä omistaa 75+1 prosenttia kyseisestä toiminnasta vastaavien yritysten osakkeista. Yksityistä pääomaa päästetään osallistumaan sähkön tuotantoon lukuun ottamatta ydinvoimaloita. Ydinvoimaloihin ja yllämainittuihin kantaverkkoa operoiviin yrityksiin kohdistuvien investointirajoitusten ulkopuolella kaikki yksityisen sijoittamisen esteet energia-alalla purettiin 1.1.2005.

Emoyhtiö RAO EES Rossiin organisaatiomuutos toteutetaan kahdessa vaiheessa. Aluksi RAO EES:stä erotetaan kaksi jo täysin muodostunutta tukkutuottajaa vaihtamalla tukkutuottajien osakkeita RAO EES:n osakkeita vastaan. Vaihdon on määrä tapahtua ensin niin sanotun suhteellisen vaihtokaupan kautta eli RAO:n osakas on oikeutettu vaihtamaan osan omistamistaan RAO-osakkeista suoraan erotettavaan tukkutuottajayhtiön osakkeisiin. Osakevaihtomenettelyn jälkeen vaihtamatta jääneet osakkeet sitten huutokaupataan, jolloin huutokaupan maksuvälineenä käytetään taas RAO EES:n osakkeita.

Toisessa uudistusvaiheessa toteutetaan RAO:n varsinainen organisaatiomuutos, jossa erotetaan RAO:n kokoonpanoon jääneet tukku tuottajaosakkeita omistavat yhtiöt, vesivoimaloiden yhteyteen muodostetut ja tukku tuottajaosakkeita omistavat yhtiöt, valmiiksi muodostettujen alueellisten tuottajien osakkeita omistavat yhtiöt, alueiden välisen jakeluverkon kaikkien (enintään viiden) yrityksen osakkeita omistava yhtiö. Tätä seuraa jako toimialoittain eli tuotantoon, verkkopalveluihin, myyntiin, ylläpitoon.

Tuleva uudistus rajoittaa niiden venäläisten ja kansainvälisten sijoittajien oikeuksia, jotka eivät tässä vaiheessa ole RAO EES:n osakkaita, sillä tukku tuottajien osakkuuksiin pääsevät käsiksi vain RAO EES:n osakkaat. Uudistus on lisäksi läpinäkymätön, lain asettama uudistusvaiheiden aikataulu ei pidä ja RAO EES:n sekä sen tytäryhtiöiden osakkaiden riskit pysyvät hyvin korkeina. Uudistusta säätelevät lait sisältävät useita ristiriitaisuuksia voimassa olevaan lainsäädäntöön nähden, mikä aiheuttaa vielä huonoja seurauksia. Eräs näistä ristiriidoista on muun muassa mahdollisuus päättää energia-alan yrityksen uudelleenjärjestämisestä pelkällä äänenemmistöllä, mikä on vastoin Osakeyhtiölain edellyttämää $\frac{3}{4}$ -määräenemmistösäädöstä.

RAO EES:n uudistus on ensimmäinen tärkeän toimialan muutoshanke Venäjän nykyhistoriassa. Uudistuksen toteutuksessa tehdyillä virheillä on jo ollut kielteistä vaikutusta alalle suuntautuvien sijoitusten kannalta. Toivottavasti virheistä opitaan sen verran, että niiltä vältytään uudistettaessa muita luonnollisia monopoleja.

Luonnollisten monopolien purku onnistuu tässä vaiheessa vain kokonaisvaltaisen uudistuksen kautta. Yhtään näistä uudistuksista ei ollut vielä viety loppuun – lailla määrättyjä aikatauluja jatkuvasti muutetaan. Liberalisointinäkömät muun muassa energia-alalla ovat hyvin epämääräisiä. Tässä tilanteessa tehoton luonnollisten monopolien markkinarakenne vakiintuu entisestään ja estää sijoitusten pääsyä usealle liitännäisosalalle.

3.2.5 Tekninen sääntely

Venäläinen teknistä sääntelyä koskeva lainsäädäntö vastaa jo pääosin WTO:n teknisiä kaupan esteitä koskevaa TBT-sopimusta sekä muun muassa Eläin- ja kasvi-terveys sopimusta, jota noudatetaan Euraasian talousyhteisön jäsenmaiden kesken. Tuotteiden, töiden ja palvelujen osalta teknisten vaatimusten, standardien ja sopimusehtojen vastaavuuden todistamiseksi käytetään vastaavuussertifiointia, joka voi olla vapaaehtoinen tai pakollinen. Venäjälle tuotavasta pakollisen vastaavuussertifiointin alaisesta tavarasta on tulliviranomaisille tulliselvityksen lisäksi toi-

mitettava vastaavuusselvitys tai vastaavuussertifikaatti taikka niiden hyväksymisasiakirjat⁹.

Vuonna 1997 alkaneen seitsenvuotisen uudistuksen aikana maailman käytäntöä vastaavat tulli-ilmoitukset ja vapaaehtoinen sertifiointin piti korvata täysin vanhan pakollisen sertifiointin. Pakollisen sertifiointin ja ilmoitusten välinen suhde on tällä hetkellä 80 ja 20 prosenttia. Uudistuksen päätyttyä on tarkoitus, että sertifiointin piiriin kuuluisi enää 10 prosenttia sekä ilmoitusten piiriin 30 prosenttia Venäjälle tuotavasta tavarasta ja 30 prosenttia olisi vapautettu vastaavuuden todentamisesta kokonaan.

Venäjän hallituksella on valtuudet päättää toimintakohtaisesti lisenssikäytännöstä ja antaa se tehtäväksi joko valtakunnalliselle tai federaation subjektien viranomaiselle. Lisensoitavien toimintojen luettelo on kuitenkin määrätty laissa ja kehitys näyttää selkeästi johtavan luettelon lyhentämiseen. Vuodesta 2002 lisensoitavaksi eivät kuuluneet enää muun muassa kiinteistöjen välittäminen, kustantaminen, lottojen järjestäminen ja toteuttaminen ja huoltoasemien pitäminen sekä monet muut toiminnot. Kyseisiltä toimialoilta on näin poistettu lisenssien hankintaan liittyvät hallinnolliset esteet, mikä on tarjonnut paremmat edellytykset yritystoiminnalle näillä aloilla.

3.2.6 Luonnonvarojen käyttö

Investointien ja elinkeinotoiminnan yhteydessä tapahtuvaa luonnon käyttöä ja suojelua säätelee ympäristöalan lainsäädäntö. Luonnonvarojen käytön ja ympäristönsuojelun alalla Venäjän hallituksella on laajoja federaatiotason valtuuksia. Hallitus tekee päätöksiä ja antaa määräyksiä, huolehtii federaation ympäristölakien täytäntöönpanosta sekä osallistuu lakiluonnosten laatimiseen. Hallitus on delegoinut luonnonkäyttöön liittyvät valtuudet eteenpäin luonnonvarojen ministeriölle, maatalousministeriölle, teollisuus- ja energiaministeriölle sekä useille valtakunnalliselle valvonta- ja seurantaviranomaiselle. Alue- ja paikallistason hallinnoilla on perinteisesti suuria valtuuksia paikallisesta luonnonvarojen käytöstä ja kansalaisten ympäristöturvallisuudesta vastaavina viranomaisina. Toisaalta, tämä tehtävien laaja delegointi on omiaan ruokkimaan korruptiota ja lisäämään hallinnollisia investointien esteitä. Oikeus- ja hallintokäytänteisiin liittyvien esteiden lisäksi suuri merkitys on myös poliittisesti merkittävillä tekijöillä, kuten niin sanotulla kansalli-

9 Venäjän ulkopuolella saatuja vastaavuustodistuksia hyväksytään Venäjän tekemien kansainvälisten sopimuksien mukaan.

sen vaurauden hallinta -periaatteella ynnä muilla seikoilla, sekä luonnonvarojen markkinoilla pelaavien vaikutusvaltaisten sidosryhmien lobbauksella.

Maan käyttö

Kaikki maan omistamiseen ja käyttöön liittyvät uudistukset ovat aina sujuneet hankalasti Venäjällä, jossa maata on valtavia määriä, mutta samalla yhteiskunnan suhtautuminen maakysymykseen on hyvin omalaatuinen. Viimeisen parin vuoden sisällä on kuitenkin tehty kaksi suurta uudistusta maankäytön alalla. Ensinnäkin on hyväksytty maarekisteri, mikä mahdollisti maankäytön ohjeistuksen ja maan hinnoittelun, sekä antoi oikeuspuitteet maan omistusta ja käyttöä hallinnoiville valtion viranomaisille. Toiseksi on hyväksytty Maakaari, millä maan omistukseen ja käyttöön liittyvät suhteet on saatu yhteisiin puitteisiin koko maan alueella sekä vahvistettu lopullisesti yksityinen maanomistusoikeus elinkeinoelämässä.

Maakaareen jääneiden aukkojen joukossa on kuitenkin edelleen valtion omistaman maan rajaamisen oikeusmenettelyn puute, sillä valtion omistaman maan yksityistämisen oikeusmekanismia ei ole vielä saatu aikaan.

Mineraalivarojen käyttö

Mineraalivarojen omistajan eli valtion ja yksityisten mineraalivarojen käyttäjien välisiä suhteita säätelevät puitteet luotiin Venäjällä 1990 alussa. Niillä tähdättiin mineraalivarojen kestäväan ja kannattavaan hyödyntämisyjärjestelmään. Uusien lakien tarkoituksena oli päästä irti suunnittelutalouden rajoituksista ja heikkouksista ja antaa teollisuudelle, muun muassa polttoaine- ja energia-alalle, mahdollisuuden vapaaseen kehitykseen markkinaedellytysten mukaisesti. Ennen uuden lain voimaantuloa vuoden 1992 elokuussa käynnistyi kuitenkin laajamittainen ja valvontaa vailla harjoitettu lupien jakelu mineraalivarojen käyttöön oikeutetuille yrityksille. Vuodesta 1993 alettiin järjestää tarjouskilpailuja ja huutokauppoja uusista esiintymistä tarkoituksena valita parhaat lupaehdokkaat. Hyvän markkina-arviointijärjestelmän puuttuessa yksityisille yrityksille luovutettiin valtavia luonnonvarojen esiintymiä samalla yksityistettiin mineraaliraaka-aineiden tuotantoon erikoistuvia tehtaita ja laitoksia, mistä on kerrottu edellä.

Osa ongelmista on poistunut viimeisten lakimuutosten myötä. On muun muassa kehitetty käyttöoikeuksien myöntämiseen liittyvä menettely. Omalla riskirahoituksella etsintää toteuttava yritys saa myös löytämänsä esiintymän käyttöoikeudet. Lakiin on tullut markkinasuhdanteen huomioon ottava säädös. Luvan myöntämiseen liittyvää käyttöönottoaikataulua voidaan tarkistaa käyttäjästä riippumattomien tekijöiden aiheuttama muutoksia tuotteiden kysyntään. Tällä muutoksella on

suuri merkitys, mikäli öljyn ja muiden mineraalituotteiden hinta jyrkästi laskee. Lakiin on lisätty uusia säädöksiä liittyen tarjouskilpailujen ja huutokauppojen järjestelyihin sekä niiden voittajien valintaan.

Mineraalivarojen käyttöluopien uusinta on nyt mahdollinen oikeuksien siirtämisen lisäksi myös muodostamalla käytön jakamiseen tarkoitettuja uusia juridisia henkilöitä (yhteisöjä). Tällä lain määräyksellä luodaan oikeudelliset puitteet yhteisyrityksille sijoittajien kanssa, jolloin alkuperäiselle mineraalivarojen käyttäjälle jää vähintään puolet osakepääomasta ja lupa uusitaan uudelleen muodostetulle yritykselle.

Nämä ynnä muut lain muutokset tähtäävät houkuttelemaan kansainvälisiä ja kotimaisia investointeja polttoaine- ja energia-alalle sekä tukemaan sidonnaisalojen etenkin metallin, kemian ja kuljetusten kehitystä. Hallituksen ja kaikkien öljyalan suuryritysten pitkän työn tuloksena vuonna 2005 on tarkoitus myös ottaa käyttöön mineraalivarojen tuotannon porrastettu verotus, mikä lisää toiminnan tehokkuutta.

Mineraalivarojen arviointimenettely on valitettavasti edelleen auki samoin kuin niin sanottu tuotannonjako eli production sharing agreement -järjestely (PSA). Vaikka PSA-laki on ollut voimassa vuodesta 1995, PSA-sopimuksia on tehty hyvin vähän. PSA-järjestelyn mukaiset sijoittajille käyttöön myönnettävät esiintymät määräytyvät federation tason lailla ja näitä ovat vain ne esiintymät, joiden käyttö muilla ehdoilla on todettu epätarkoituksenmukaiseksi. PSA:n antamat verohelpotukset ovat vähäisiä, sopimusten tekeminen hankalaa ja siihen liittyy jopa eräitä rajoituksia investoijan kannalta. Esimerkiksi rajoitetaan tuontilaitteiden ja -koneiden käyttöä esiintymän hyödyntämisessä. PSA-järjestelmästä ei ole siksi tullut investointeja ja näin mineraalivarojen käyttöä edistävää instrumenttia.

Metsien käyttö

Vuonna 1997 hyväksytty Metsälaki on metsälainsäädännön kehittämisen perusta. Uusi metsälain käsittely on loppusuoralla. Lain uudistaminen on tarpeen Venäjän metsien suuren taloudellisen merkityksen takia. Venäjälle on keskittynyt yli 22 prosenttia maailman metsistä ja 21 prosenttia laskennallisista puuvaroista. Venäjä on maailman kolmanneksi suurin hyötöpuun tuottaja.

Metsän ja maan käytön erottamattomuudesta johtuen metsävarojen käyttöä on mahdollisuus säädellä sekä metsälain että maakaaren turvin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita maakaaren olevan suhteessa metsälakiin ensisijainen. Maakaari säätelee metsien käytön oikeuspuitteita siinä määrin, mikä on metsälain ulottuvuuden ulkopuolella.

Markkinataloudessa ratkaiseviksi ovat nousseet metsien omistukseen liittyvät asiat. Tämä tekijä yhdistettynä paikallisten toimijoiden korruptioon ja lobbaukseen on

esteenä kansainvälisten sijoitusten etenemiselle. Tällä hetkellä Venäjällä on jo päätetty metsien omistamisen monimuotoisuudesta, vaikka yleisin muoto on edelleen valtion omistus. Tämä tilanne ei kuitenkaan ole ristiriidassa maailman käytäntöihin nähden. Esimerkiksi Kanadassa valtio omistaa metsät ja vuokraa niitä teollisuudelle. Valtion omistuksen muodoista tärkein on valtakunnallisen federation tason omistus.

Uusi metsälaki lähtee siitä, että metsäalan omaisuussuhteista on huolehdittava siviilioikeusnormien avulla. Metsien omistuserusteista, rasiuksista, vuokrasta ynnä muista kaupoista säädetään metsälaissa siviililainsäädännön mukaan taikka siviilioikeusnormeihin viitaten. Metsävarannon ja metsätontin on katsottu olevan kiinteistön muoto.

Metsäalan keskeinen viranomainen on Metsätalousvirasto (vertaa metsäkeskus), joka vastaa alaisensa metsänhoitoalueiden (leshoz) ja kansallispuistojen harjoittamasta metsätaloustoiminnasta, sekä valtakunnallisista valvonta- ja seurantatehtävistä ja esiintyy valtion nimissä omistajan edustajana. Metsätalousvirasto määrää lisäksi metsätalouden toteutussääntöjä muille viranomaisille sekä seuraa sääntöjen toteuttamista.

Metsälaki on edelleen melko puutteellinen. Laista puuttuvat kannusteet metsänuudistamiseen ja tarvittavat vastuuseuraamukset. Tuloksena on laajoja laillisia ja laittomia hakkuita sekä metsäalan vuosittainen kutistuminen ennennäkemättömällä vauhdilla. Eräät investoinneille tärkeät metsälain säädökset, ennen kaikkea liittyen metsäkonsessioihin, jäävät tarvittavien normien ja ohjeistuksen puuttuessa käyttökelvottomiksi.

3.2.7 Työlainsäädäntö

Venäjän uusi työlaki vuodelta 2001 muutti koko työlainsäädännön tavoitteet ja tarkoitukset. Aiempi työlaki julisti tavoitteekseen "asteittain tehdä yhteiskunnan hyvää palvelevasta työstä jokaisen työkykyisen henkilön ensisijaisen elintarpeen". Uuden työlain mukaisia tavoitteita ovat taas "valtion takuut kansalaisten työhön liittyviin oikeuksiin ja vapauksiin, hyvä työympäristö, työntekijöiden ja työnantajien etujen ja oikeuksien valvonta".

Työlaki luo edellytyksiä ay-liikkeelle, työehtosopimustoiminnalle ja säätelee sosiaalista kumppanuutta työmarkkinaosapuolten kesken. Laki antaa tällä alalla kuitenkin liian vähän tehokkaita keinoja ja takuita vahvan ay-liikkeen kehittämiseksi länsimaiseen tapaan. Kansainvälinen investoija yllättyy usein todetessaan, että toimittaessa Venäjällä ei ole käytännössä tarpeen huomioida ammattiliittojen kantaa.

Työnantaja ja työntekijä voivat tehdä keskinäisiä työsopimuksia joko toistaiseksi taikka määräaikaisina enintään viideksi vuodeksi. Määräaikaisten työsopimusten mahdollisuus on hyvin rajoitettu tarkalla sovellustapausten luettelolla. Tuloksena on tuntuvasti suppeampi henkilöstöjousto kuin joidenkin investoijien kotimaissa. Erityisesti joustavan työlainsäädännön maista, kuten muun muassa USA:sta, tuleville investoijille Venäjän järjestelmä on jäykkä.

Ulkomaalaiset Venäjän työelämässä

Ulkomaisen työvoiman laillistamismenettely Venäjällä edellyttää työnantajan ha-
kevan maahanmuuttoviranomaisilta tarvittavan työluvan sekä paikalliselta hallin-
toviranomaiselta lausunnon ulkomaisen työvoiman käytön tarkoituksenmukaisuus-
desta, joka perustuu ulkomaisten työntekijöiden erikoisosaamiseen, valmiuksiin ja
pätevyyteen ynnä muihin sellaisiin tekijöihin. Vasta aikaansaatuun tällaiseen niin
sanotun ulkomaalaiskiintiön työnantaja ryhtyy tekemään henkilöpäätöksiä. Kun
ulkomaaiset työntekijät ovat saapuneet Venäjälle, on heille haettava henkilökohtai-
set työlupatodistukset.

Vuoden 2002 Ulkomaalaislakia edeltävänä kautena ulkomaista pääomaa sisältävi-
en yritysten korkeimmalle johdolle oli tarjolla helpotettu työlupamenettely. Uuden
lain myötä tämä etuus on poistettu lukuun ottamatta johtokunnan jäseniä.

Ulkomaisen työvoiman käyttörajoitukset ovat edelleen vaikea este joko ulkomai-
sella pääomalla tai ammattitaidolla toteutettaville kansainvälisille investointihank-
keille. Harmaan työvoiman markkinoiden tarjoamat ratkaisut ja toisaalta nykyisen
oikeudellisen sääntelyn tiukkuus johtaa siihen, että Venäjälle on helpompi järjestää
halpatyövoimaa naapurimaista kuin saada virallinen työlupa yhtiön johtotehtäviin
ulkomaisen osakkaan edustajalle tai Venäjältä puuttuvaa ammattitaitoa omaavalle
kansainväliselle asiantuntijalle.

3.2.8 Verotusympäristö

Venäjän nykyinen verotusjärjestelmä perustuu kahteen tärkeään kokoavaan lakiin
eli vuoden 1998 Verokaareen (Verokoodiin) ja osittain edelleen sovellettavaan
Venäjän federaation verojärjestelmälakiin vuodelta 1991. Viimeksi mainittu vero-
laki oli ensimmäinen yritys kokonaisvaltaisen vero- ja maksujärjestelmää kattavan
lainsäädännön kehittämiseksi. Laki otettiin käyttöön markkinauudistusten alkuvai-
heessa ja vuonna 2005 lain voimassaolo päättyi. Verokaari astuu voimaan asteit-
tain ja lopuksi täydellisesti korvaa aiemman verolain. Federaation tasolla perittävi-
en tärkeimpien verojen, kuten arvonlisäveron, yhteisöjen voittoveron, henkilökoh-

taisen tuloveron, yhteisen sosiaaliveron ja valmisteverojen, eli niin sanottujen valtionbudjettia kattavien verojen lisäksi Venäjällä peritään myös federaation subjektien tason ja paikallisia veroja. Investointihankkeen kannalta tärkeimpinä ovat epäilemättä juuri federaation tason verot. Finanssi- ja budjettijärjestelmän kehitys Venäjällä viittaa selvästi nimenomaan federaation tasolla perittävien verojen ja maksujen osuuden tavoitehakuiseen kasvattamiseen. Samalla alueellista ja kunnallista verotaakkaa pyritään keventämään.

Eurooppalaisen mittapuun mukaan Venäjän verotus on suhteellisen lievää. Normaali arvonlisävero on enintään 18 prosenttia, voittojen verotus (yhtiövero) on 24 prosenttia¹⁰, henkilöiden tulovero on 13 prosenttia. Aiemmin niin sanottuihin budjetin ulkopuolisiin rahastoihin perittyjen maksujen tilalle tullut sosiaalimaksu eli yhtenäinen sosiaalivero, joka on taas huomattava ja sisältää muun muassa palkkamäärästä laskettavan 35,6 prosentin työnantajan eläkemaksun, vaikka eläkemaksun regressio mahdollistaakin suuripalkkaisten työntekijöiden kohdalla vero-osuuden tuntuvan supistamisen¹¹. Venäjälle ulkomaisten sijoittajien pääomapanokseen tuomat kiinteät varat ovat perinteisesti verovapaat eli vapautetut arvonlisä- ja tullimaksusta. Yleisesti lievästä verotuksesta on poikkeuksena 2,5 prosentin varallisuusvero, joka on huomattavasti yli tavallisen eurooppalaisen tason. Korkea varallisuusvero on todellisenä esteenä suurilla investointeilla vaativien ja alhaisen kannattavuuden alojen kehitykselle (metallurgia, sellu- ja paperiteollisuus).

Venäläisen verojärjestelmän ongelmat eivät tunnetusti liity verotuksen tasoon. Veroja on säännöllisesti lievennetty, muun muassa alentamalla yhtiöverokantaa vuodesta 1999 voimassa olleesta 35 prosentista vuodesta 2004 alkaen 24 prosenttiin. Uusi verojärjestelmä puolentoista vuosikymmenen historiastaan huolimatta on edelleen lainsäädännöltään epästabili. Verojärjestelmän soveltamiseen liittyy suuri määrä verotusministeriön antamia päätöksiä sekä usein keskenään ristiriitaisia oikeustulkintoja. Muutoksia vuoden 1998 Verokaaren tulee keskimäärin seitsemän kertaa vuodessa¹². Verotukseen liittyviä Korkeimman arbitraasioikeuden, Korkeimman oikeuden ja Perustuslakioikeuden päätöksiä tehdään vuositasolla satoja usein muuttaen lain sisältöä kokonaan. Päätäjät ovat hyvin perillä verolainsäädännön epävakauden aiheuttamista ongelmista, mutta parlamentti ja hallitus eivät näytä aikovan puuttua tähän jatkuvaan lainsäädännön muutteluun.

10 Edustustoaan muodostamatta Venäjällä toimiville ulkomaisille yhtiöille useimpien kauppojen ja operaatioiden kohdalla sovellettava voittovero on 20 prosenttia, ja venäläisiltä yhtiöiltä saatavien osinkojen verotus on 15 prosenttia.

11 Yhtenäisen sosiaaliveron alennus alkaa jo 3500 USD:n vuosipalkkatasolta.

12 Verokaaren varsinaisia veroja ja maksuja säättävä 2. osa on vasta vuodelta 2001.

Verotuslainsäädännön puutteellisuus vaatii muiden oikeuspuitteiden ja normien kehittämistä, jota verotus voi olla oikeudenmukaista. On muun muassa kipeä tarve hyväksyä mahdollisimman pikaisesti sisäistä siirtohinnoittelua (transfer pricing) koskeva laki taikka tehdä vastaavat muutokset Verokaareen. Nykyisin asiaan liittyy ainoastaan yhteen verokaaren artiklaan sisältyvä lauseke, jonka perusteella veroviranomaisen on käytännössä mahdotonta valvoa veronkiertoa sisäpiirissä tai sidonnaisryhmien välillä tapahtuvissa varallisuuden siirroissa ja luovutuksissa. Yhtäältä, tilanne mahdollistaa sekä investointi- että muiden kauppojen tekemisen minimoiden yhtiöveroja ja arvonlisäveroa. Toisaalta, veroviranomaisella on aina niin halutessaan tilaisuus puuttua tällaisiin kauppoihin vetoamalla lain epämääräisyyksiin ja soveltaa hyvinkin ankaria sanktioita. Erityisesti niiden ulkomaisten sijoittajien, jotka tekevät Venäjällä portfolioinvestointeja ja usein luottavat liikaa venäläisten kumppaneiden ja verokonsulttien antamiin kaupan laillisuusvakuuteluihin sekä viittauksiin niin sanotun vero-optimoinnin yleistyneisiin käytäntöihin, on otettava huomioon nämä riskit.

Vero-optimointi eli erilaiset veronkiertoon tähtäävät toimet ovat yleistyneet juuri verotuslainsäädännön aukkojen ja puutteiden takia. Tämä houkuttelee viranomaisista soveltamaan yrittäjiin ja yhtiöihin verosanktioita niin sanotusti valikoidusti. Kansantaloudelle koituisi todella katastrofaalisia seurauksia, mikäli veronkierrosta saataisiin vastuuseen kattavasti kaikki siihen syyllytyneet eli vähintään puolet kaikista venäläisyrityksistä. Veroviranomainen toimiikin siksi valikoidulla tavalla, soveltaen sanktioita ainoastaan tilanteessa, jossa juridisten perusteiden lisäksi löytyy muita syitä, esimerkiksi poliittinen tarkoituksellisuus, kilpailijoiden tilaus tai verojohtajan kanssa tulosneuvotteluissa niin sanotusti sovittu verokertymän tulostavoite.

Verolait eivät kaiken kaikkiaan kannusta investoimaan, eivätkä auta osingonjaon ohittavan pimeän voiton ulosjakamisen torjunnassa. Verolainsäädännön puutteet ovat esteenä läpinäkyvälle ilman offshore-järjestelyjä tapahtuvalle kalliiden osakesalkkujen myynnille. Laki ei tue tulojen uudelleen investointia. Investointiympäristön tärkeänä vaikuttajana Venäjän verojärjestelmä on siis parhailtaan hyvin kaukana sekä ihanteellisesta että entisten sosialistimaiden joukossa ilmenevistä menestyksekkäämmistä esimerkeistä.

3.2.9 Tekijän oikeudet ja muut immateriaalioikeudet

Immateriaalioikeuksien sääntelyyn tarkoitettut lait astuivat Venäjällä voimaan jo 1990-luvun alussa eli kauan ennen Venäjän uutta siviililakia. Valtiovallan takaama erityisten ja yksinoikeuksien turva sisällytettiin muun muassa vuoden 1993 perustuslakiin. Patenttilaki vuodelta 1992, laki tekijänoikeudesta ja sidonnaisoikeuksista-

ta, laki tavaramerkeistä, palvelumerkeistä sekä tavaran alkuperänimistä ynnä muut tämän alan lait ovat käytännössä pysyneet voimassa muutoksitta uuden siviililain astuttua voimaan. Nämä lait tähtäsivät alun perin Manner-Euroopassa muodostuneeseen käytäntöön, jossa valtion taholta säännellään immateriaalioikeuksien käyttöä ja suojelua, sekä alan kansainvälisiin sopimuksiin, joihin Venäjä oli alkanut liittyä vielä ennen vallankumousta (esimerkiksi Teollisoikeuden suojelemista koskeva Pariisin yleissopimus vuodelta 1883). Patenttioikeuden sisältö, tekijänoikeudet ja tekijänoikeuden kaltaiset oikeudet ohjelmistotuotteisiin ja selektiotuotteisiin sekä tavaramerkkeihin liittyvät säädökset eroavat hyvin harvoin ja vain yksityiskohdiltaan Euroopan normeista.

Lainsäädännössä on kuitenkin puutteita, jotka vaikuttavat kielteisesti sijoittajien etuihin. Puuttuu läpinäkyvä ja yleistä oikeuskäytäntöä vastaava yritysnimien suoja. Yritysnimeä ei Venäjällä kuulu rekisteröidä, ja mikäli yritys ei ole rekisteröinyt vastaavaa tuotemerkkiään (tai palvelumerkkiä) yritysnimen luvatonta käyttöä ei käytännössä voida estää. Immateriaalioikeuksien suojalla (esimerkiksi patenttivirastossa vahvistetulla suojalla) ei ole oikeuspäätösten tehokkuutta. Esitykset alalla toimivasta erikoisoikeudesta eivät ole johtaneet tulokseen. Tekijä- ja teollisoikeuksien rikkomisesta säädettyjen hallinto- ja rikosoikeudellisten seuraamusten äskettäin tapahtuneesta tiukentamisesta huolimatta, näistä toimenpiteistä ei muodostu tehokasta estettä viime aikoina levinneelle väärennettyjen ja piraattituotteiden laajamittaiselle valmistukselle ja myynnille. Internet-oikeuksien suoja on hyvin alkeellinen Venäjällä, kuten muuallakin. Kaikki sääntely nojaa valtion arbitraatiopäätöksiin ilman minkäänlaisia yksiselitteisiä lakiperusteita.

Yllä mainittuja immateriaalioikeuksien suojaan liittyviä puutteita ei kuitenkaan tarvitse yliarvioida. Kyseistä alaa pidetään ongelmallisena useissa muissa, myös kehittyneissä maissa. Tilannetta mutkistaa tietoyhteiskunnan kehityksen yleisesti tunnetut seuraukset, Internetin käytön laajeneminen ja nykyisten oikeusjärjestelmien eroavat tulkinnat niin sanotuista yksinoikeuksista. Myönteisenä kehityksenä myös investoijan kannalta todettakoon Venäjän lainsäädännön jatkuvasti kehittyvän ja Venäjän osallistuvan kaikkiin immateriaalioikeuksia suojaaviin kansainvälisiin sopimuksiin. Maa on maailman henkisen omaisuuden järjestön WIPO:n ynnä muiden alan kansainvälisten järjestöjen jäsen.

3.3 Yhteenveto

Verrattuna uudistusten alkua seuranneeseen ensimmäiseen vuosikymmeneen investointien oikeusympäristö on valmiiksi muodostunut ja joillakin aloilla jopa vastaa länsimaisia normeja. Investointilainsäädäntö on käsitteenä melko epämääräi-

nen, sillä investointikehitykseen vaikuttaa paljon laajempia talous- ja sosiaaliasioita, kuten muun muassa maanomistukseen ja käyttöön, varallisuuteen ynnä muuhun sellaiseen liittyviä kysymyksiä säätelevä lainsäädäntö ja ohjeistus. Investointilainsäädäntö on laajassa merkityksessä useiden oikeusalojen eli perustuslaillisen oikeuden, siviili-, hallinto- ja finanssioikeuden kokonaisuus. Venäjän federaatiotasolla on voimassa suuri määrä tavalla tai toisella investointitoimintaa koskevia lakeja. Nämä lait kaiken kaikkiaan vastaavat kansainvälisiä normeja.

Uusien investointilakien oikeudellinen sovelluskäytäntö ei ole vielä vakiintunut. On siksi ennen aikaista arvioida niiden tehokkuutta. On kuitenkin todettava, että niissä on pyritty aiempaa tarkempaan investointitakuiden määrittelyyn sekä valtiovallan taholta annettaviin tukimuotoihin ja -keinoihin investointiedellytysten luomiseksi. Venäjän lainsäätäjien toimet ovat ilmeisesti vaikuttaneet kansainvälisten luokituslaitosten antamien luottoluokitusten (Moody's 8.10.2003 ja Fitch 18.11.2004) nousuun investointiystävälliselle tasolle.

Parhaillaan on kuitenkin vaikea arvioida hallituksen toimintaa erityisen menestyksellä juuri investointi-ilmaston lainsäädäntö- ja normikehityksen kannalta. Rakenteelliset uudistukset takertelevat ja mikä tahansa veronkevennys "korjautuu" veronmaksajien oikeusturvaa heikentävillä viranomais- tai oikeuspäätöksillä. Veropolitiikka ei kannusta investointeihin.

Talouskehitysministeriön usein luottamusta herättävät kannanotot ja toimet menettävät merkitystään Jukos-jutun kaltaisten tapahtumien aiheuttaman osakemarkkinoiden myrskyisän heilahtelun takia. Investointilakien myönteiset säädökset jäävät enimmäkseen paperille. Ulkomaisten investointien määrä on kansainvälisesti verrattuna yhä vaatimaton ja samanaikaisesti pääomapako on kiihtynyt, puhumattakaan siitä, että arviot offshore-alueilta odotetun venäläispääoman paluusta ovat osoittautuneet liian optimistisiksi. Vaikka ulkomaiset investoijat on muodollisesti rinnastettu kotimaisiin sijoittajiin, oikeusympäristö sekä hallinto- ja prosessikäytäntö osoittautuu joskus ulkomaalaisten kannalta tosiasiallisesti syrjiväksi.

Useat korruption leikkaamiseen, sisäisen siirtohinnoittelun säännöstelyyn, sisäpiiritietojen väärän käytön torjuntaan, hallinnon esteiden poistamiseen, luonnollisten monopolien uudistamiseen tähtäävät ja kipeästi tarvittavat lakiesitykset jäävät toteuttamatta. Kauppasalaisuuden ja immateriaalioikeuksien suoja on edelleen huono.

Asiantuntijoiden mukaan Venäjän talouskasvu pohjautuu pikemmin makrotaloudellisiin ja ulkoisiin seikkoihin kuin venäläisten edistykseen investointimarkkinoiden oikeusjärjestelmän ja lainsäädännön kehittämisessä. Mikä tahansa nykyisten pelisääntöjen vertailu markkinauudistusten ensimmäiseen vuosikymmeneen osoittaa kuitenkin, että nykyiset säännökset ovat investoijan kannalta paremmat.

Lainsäädännön ja oikeuskäytännön edistys on selvä. Vaikka eräille, etenkin luonnonvarojen käyttöä ja luonnollista monopolia edellyttävälle, toimialoilta pääsy on vielä hankalaa, harmaan talouden ratkaisusta kieltäytyneiden investoijien kohdalla kaikille tasapuolisia pelisääntöjä asettavat oikeudelliset puitteet on luotu ja niitä kehitetään jatkuvasti. Sääntöjen ja normien tuleva kehitys edellyttää myös investoijien aloitteellisuutta ja pyrkimystä hakea ongelmilleen ratkaisua yhteistyössä Venäjän päätöksentekijöiden kanssa. Kansainvälisten suuryhtiöiden mukanaolo Venäjän markkinoilla on hyvin tärkeää, sillä ne kykenevät niin sanotusti sivistyttämään liike-elämän käytänteitä sekä valtiovallan ja elinkeinoelämän välisen vuorovaikutuksen hallinnollisia reunaehdoja.

4 Investoinnit toimialoittain

4.1 Venäjän toimialojen kasvu ja toimialarakenne

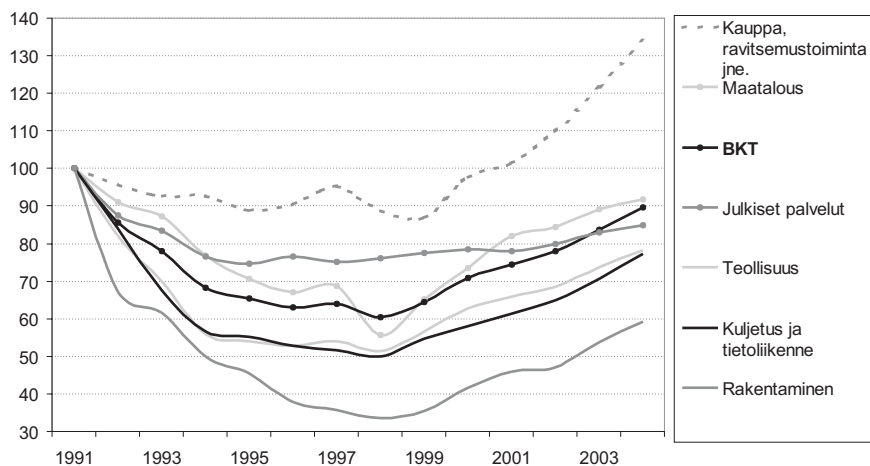
Venäjän toimialojen tuotantoon ja samalla toimialarakenteeseen vaikutti voimakkaasti suunnitelma- ja komentotalouden asteittainen korvautuminen markkinatalouden mukaisilla taloussuhteilla. Sisäiset taloussuhteet alkoivat organisoi-
tua markkinaperiaatteiden mukaan ja ulkomaankauppaa muovasivat tuotteiden todelliset kilpailuedut tai niiden puute. Venäjä integroitui maailmantalouteen etupäässä energia- ja muiden raaka-aineiden ja alhaisesti jalostettujen tuotteiden tuotajana. Perustavanlaatuisen talousjärjestelmän muutos aiheutti ja aiheuttaa vieläkin eroja toimialojen kasvuvauhteihin ja samalla talouden toimialarakenteeseen. Näitä kasvueroja on kuvattu Venäjän talouden päätoimialojen osalta kuvassa 22 a ja teollisuuden osalta kuvassa 23 a.

Toinen merkittävä muutos tapahtui vuonna 1998, kun Venäjän rupla jouduttiin devalvoimaan ja loppujen lopuksi sen annettiin määräytyä vapaasti kansainvälisillä valuuttamarkkinoilla. Tämä tapahtumasarja johti Venäjän voimakkaaseen talouskasvuun lähes kaikilla toimialoilla, kun tuontitavaroiden hintojen nousu antoi kasvusäyksen kotimaiselle tuotannolle. 2000-luvun alkupuolella talouskasvua on lisäksi voimistanut öljyn ja eräiden muiden raaka-aineiden voimakkaasti kohonneet maailmanmarkkinahinnat. Nämä ovat tuoneet Venäjän talouteen vientituloja, ja nostaneet venäläisten ostovoimaa. Vuoden 1998 jälkeistä toimialojen tuotantomäärin kasvua tarkastellaan kuvissa 22 b ja 23 b.

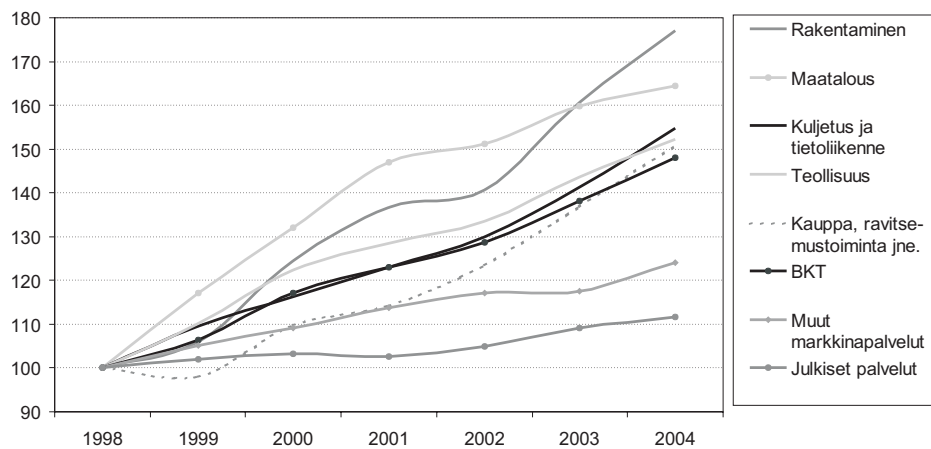
Näiden muutosten jälkeen toimialojen kasvuun alkavat vaikuttaa kahdenlaiset voimat: eri alojen investoinnit ja ulkomaiset sijoitukset sekä niihin liittyvät tekijät kuten teknologian uudistuminen, rahoituksen saannin helpottuminen ja uudet tuotteet vaikuttavat eri tavoin eri toimialoilla parantaen niiden kilpailukykyä vienti- ja kotimarkkinoilla. Toinen muutos liittyy kotimarkkinoiden kehitykseen. Elintason noustessa tietyt alat kuten maatalous- ja elintarviketuotanto pakosta kasvavat keskimääräistä hitaammin. Kysyntä suuntautuu suhteellisesti enemmän palveluihin ja elintasohyödykkeinä pidettäviin teollisuustavaroihin. Investointitavaroiden kysyntä kasvaa nykyisestä. Teollisuudesta lohkeaa palveluita liike-elämän palveluihin, jotka muutenkin kasvavat nopeasti.

Neuvostoliiton romahtaminen johti 1990-luvulla BKT:n määrän voimakkaaseen laskuun, joka saavutti pohjansa vuonna 1998. Siirtymätalous ja sen mukanaan tuoma markkinatalous aiheutti kuitenkin heti alusta lähtien voimakkaita eroja eri toimialojen tuotannon muutokseen. Kauppa, ravitsemustoiminta ja muut markkinaeh-

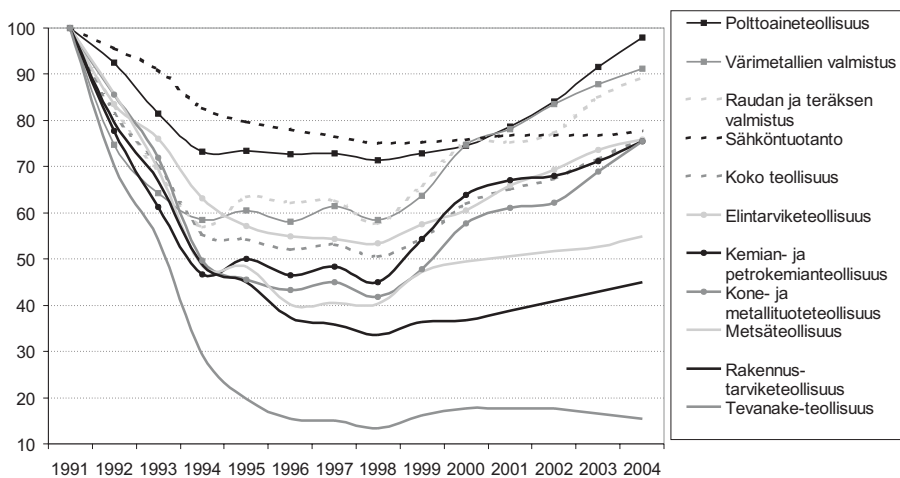
toiset palvelut kykenivät lähes säilyttämään volyyminsa. Ne olivat alikehittyneitä ja niille oli sosiaalinen tilaus patoutuneen kysynnän takia, vaikka kansantalous kokonaisuudessaan romahtikin. Suunnitelmataloudessa teollisuutta ja rakentamista suosittiin. Kun keinotekoiset markkinat hävisivät, teollisuuden tuotantovolyymit laskivat 60 prosenttiin vuoden 1991 tasosta ja rakennustoiminta romahti lähes 30 prosenttiin. Osan talouden romahduksesta aiheutti Neuvostoliiton ja koko sosialistisen talousleirin tuotantoketjujen ja markkinoiden hajoaminen.

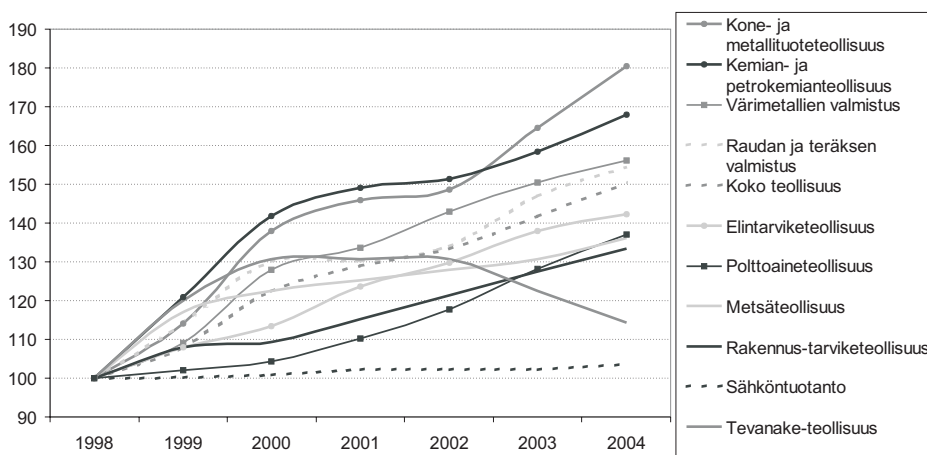
Kuva 22 a. Venäjän päätoimialojen tuotannon määrän muutos vuosina 1991–2004, 1991 = 100 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, 2005)

Kuva 22 b. Venäjän päätoimialojen tuotannon määrän muutos vuosina 1998–2004, 1998 = 100 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, 2005)

Kuva 23 a. Venäjän teollisuuden tuotannon määrän muutokset vuosina 1991–2004, 1991 = 100 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, 2005)

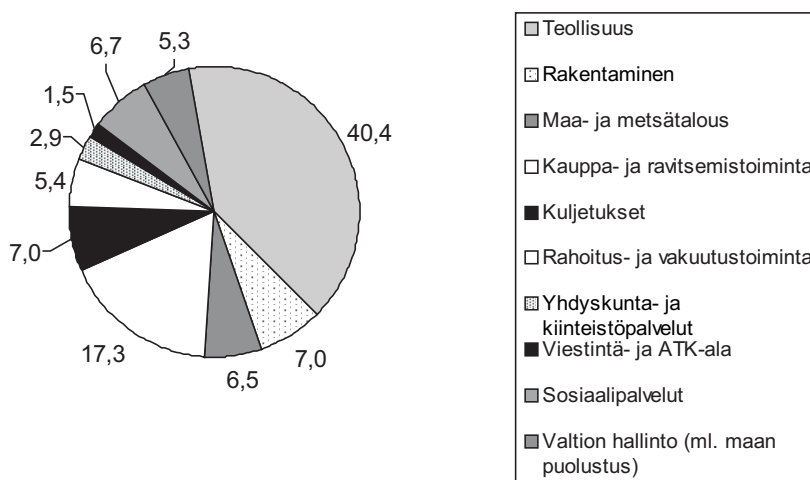
Kuva 23 b. Venäjän teollisuuden tuotannon määrän muutokset vuosina 1998–2004, 1998 = 100 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, 2005)

Ruplan devalvoituminen sekä öljyn ja raaka-ainehintojen nousu aiheuttivat tietynlaisen heiluriliikkeen kehityksessä. Teollisuuden ja kuljetusten kasvuvauhti saavutti palveluiden keskimääräisen kasvuvauhdin ja rakentaminen kasvoi selvästi nopeammin. Ruplan devalvaatio loi esimerkiksi kysyntää kotimaisille jalostetuille elintarvikkeille ja juomateollisuudelle, mikä heijastui panosostoina maatalouteen. Elintarviketeollisuuden alatoimialoista jalostettujen ruokatuotteiden ja juomien tuotantovolyyymi oli vuonna 2004 jo 15 prosenttia yli vuoden 1991 lähtötason, kun

teollisuudessa toiseksi nopeimmin kasvanut öljyntuotanto oli 13 prosenttia yli lähtötason. Päätoimialoista kasvun kärjessä oli kuitenkin kauppa ja ravitsemustoiminta.

Toimialojen yleisestä kehityksestä on nostettavissa esille joitakin merkittäviä piirteitä. Julkiset palvelut kykenivät säilyttämään suhteellisen hyvin asemansa 1990-luvulla. Nyt ne selvästi menettävät osuuttaan, vaikkakin kasvavat. Rakentaminen on kääntynyt erittäin voimakkaaseen kasvuun, mutta se ei vielä näy rakennustarviketeollisuuden kasvuna. Rakentaminen on kasvanut lähes 80 prosenttia vuodesta 1998 vuoteen 2004 ja rakennustarviketeollisuus vain runsaat 30 prosenttia. Elintarviketeollisuus tuo vielä merkittävän osan raaka-aineistaan, mutta pyrkii kustannussyistä ostamaan mahdollisimman paljon kotimaisia raaka-aineita. Tämä näkyy maatalouden nopeana kasvuna. Venäläisenkään tekstiili- ja vaatetusteollisuus ei menestynyt kansainvälisen kilpailun paineessa. Tuotantomäärät kääntyivät laskuun vuoden 2000 jälkeen.

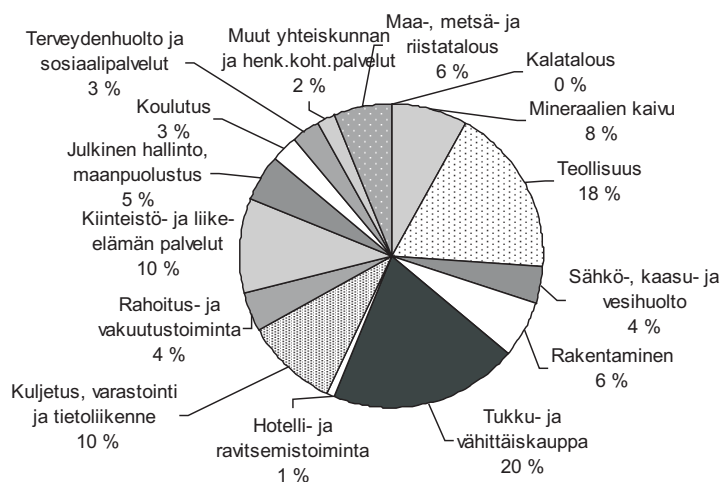
Venäjän kansantalouden tilinpidon laskentamenetelmät ovat muuttuneet, mikä vaikuttaa myös tuotantorakenteen tarkasteluun. Vanha laskentatapa perustui bruttotuotokseen ja uusi perustuu jalostusarvoihin, mikä vastaa länsimaista laskentatapaa. Bruttotuotokseen perustuva laskentatapa kuvasi toimialoja melko lailla niiden liikevaihto-osuuksien mukaan. Koska teollisuus ostaa runsaasti panoksia muilta toimialoilta, joiden arvo tietysti sisältyy myyntiin, teollisuuden tuotanto-osuudesta tuli vanhan laskentatavan mukaan tavallaan liian suuri. Osa myynnin arvosta on tuotettu itse asiassa muilla toimialoilla, mutta tuli näin lisätyksi myös teollisuuden tuotantoon. Seuraavassa tarkastellaan toimialarakennetta molemmilla laskutavoilla.

Kuva 24. Venäjän tavara- ja palvelutuotannon rakenne keskimäärin vuosina 1998–2002, %-osuuksina (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, 2005)

Vanhan laskutavan mukaan vuosien 1998 ja 2002 välisenä ajanjaksona tavaratuotannon eli teollisuuden, rakentamisen sekä maa- ja metsätalouden tuotannon osuus oli keskimäärin noin 54 prosenttia kokonaistuotannosta, mitattuna siis liikevaihdolla eli bruttotuotannolla. Etupäässä markkinataloudelle tyypillisten palvelujen, kuten kaupan, hotelli- ja ravitsemistoiminnan, rahoituksen, liikenteen, asumis- ja kiinteistöpalveluiden, viestinnän ja atk-palveluiden, yhteenlaskettu osuus oli 34 prosenttia. Markkinatalouden yksityiselle sektorille epätyypillinen palvelutuotanto, kuten sosiaalipalvelut, valtion hallinto ja maan puolustus, vastaa kokonaistuotannon jäljelle jäävästä 12 prosentin osuudesta (Kuva 24).

Uudella laskutavalla laskettu Venäjän markkinahintainen BKT oli 467,7 miljardia euroa ja tuottajahintainen BKT oli 408 miljardia euroa vuonna 2004. Tuottajahintainen BKT jakaantui kuvan 25 mukaisesti eri toimialojen kesken. Uusissa tilastoissa myös toimialajako on uudistunut vastaamaan pääpiirteissään Euroopan unionin maissa käytettävää toimialajakoa. Merkittäviä uudistuksia ovat muun muassa kaivos-toiminnan sekä öljyn- ja kaasunpumpauksen siirtäminen alkutuotantoon, mineraalien kaivuuseen. Aiemminhan esimerkiksi kaivokset sisältyivät raudan ja teräksen valmistukseen – venäläisittäin mustametallurgiaan – ja värimetallien valmistukseen. Raakaöljyn ja luonnonkaasun tuotanto sisältyivät polttoaineteollisuuteen, joka oli teollisuuden alatoimiala. Puunhakkuu, joka oli ennen osa metsäteollisuutta, on siirretty maa-, metsä ja riistatalouteen. Sähkön- ja lämmöntuotanto ja -jakelu sekä kaasu- ja vesihuolto on yhdistetty omaksi toimialakokonaisuudekseen, kun aiemmin sähköntuotanto katsottiin kuuluvaksi teollisuuteen ja esimerkiksi sähkönjakelu sekä lämmön tuotanto ja jakelu kuuluivat kiinteistö- ja yhdyskuntapalveluihin.

Kuva 25. Venäjän toimialarakenteen jalostusarvojen ja uuden toimialalukituksen mukaan vuonna 2004

Merkillepantavaa toimialarakenteessa on tukku- ja vähittäiskaupan sekä korjaustoiminnan merkittävä tuotanto-osuus. Kauppa on kasvattanut osuuttaan nopeasti. Siirtymätalouden aikana on alkanut muovautua tukkukauppajärjestelmä, vähittäiskauppa on alkanut ketjuuntua ja merkittävimpiin asutuskeskuksiin on rakennettu suurimittaisia marketteja, jotka valtaavat markkinaosuutta. Kehittyvän, läpinäkyvämmän toiminnan myötä alan tilastointi on myös helpottunut, mistä on saattanut johtua osa kasvusta. Toimialaan sisältyvä korjaustoiminta kuten kotitalousesineiden, vaatteiden ja jalkineiden sekä autojen korjaus, on laajempaa kuin länsimaissa. Kansainvälisesti korkea on myös mineraalien kaivuun osuus. Venäjä on voimakkaasti riippuvainen raaka-aineperustastaan – energiasta ja muista raaka-aineista saaduista vientituloista. Kuljetusten, varastoinnin ja tietoliikenteen suurta kansantuoteosuutta selittävät pitkät kuljetusmatkat ja toisaalta voimakkaat investoinnit öljyn ja muiden hyödykkeiden vientikuljetuksiin sekä matkapuhelinliikenteen laajentuminen. Vientikuljetuksissa Venäjä on tietoisesti siirtänyt liikennettä kulkemaan omien satamiensa kautta, mikä osaltaan on lisännyt alan tuotantoa.

Teollisuuden osuudesta uusi tilastointi antaa nyt länsimaiden kanssa vertailukelpoisen kuvan. Osuus on yllättävän alhainen, vain 18 prosenttia vastaten OECD-maiden keskiarvoa. Suomessa teollisuuden BKT-osuus on 26 prosenttia. Merkittävältä osaltaan teollisuuden alhainen osuus Venäjällä johtuu siitä, että suunnitelmatalouden aikana rakennettu teollisuus ei kyennyt selviytymään markkinatalouden testistä. Sillä ei ollut kilpailukykyisiä tuotteita. Lisäksi tuotantoketjuissa erikoistuneet tehtaat oli sidottu toisiinsa spesifien, kansainvälisistä standardeista poikkeavien tuotteiden valmistukseen (koneteollisuus, sotateollisuus). Kun kysyntä tyrehtyi, ketju halvaantui eikä pystynyt muuntumaan tuotantoverkostoiksi uuteen tuotantoon. Pk-teollisuus, joka tavallisesti on muuntautumiskykyistä, oli olematonta, koska 75 vuoteen ei sallittu perustaa yksityisiä yrityksiä ja valtio preferoi tuotantoa suurissa yksiköissä. Ennen mittavan sotateollisuuden romahdus näkyi toiminnan supistumisena eri teollisuudenaloilla.

Taulukossa 11 on esitetty jalostusarvon käypähintainen arvo euroissa eri toimialoilla vuosina 2002–2004. Jalostusarvon kasvu vuosina 2003 ja 2004 on eritelty tuotantomäärien ja hintojen muutokseen euroissa. Lisäksi on esitetty ruplamääräisten hintojen nousu. Tuotannon määrällinen kasvu on ollut keskimäärin yli 7 prosenttia. Nopeinta kasvu on rakennustoiminnassa, tukku- ja vähittäiskaupassa, kuljetuksissa ja tietoliikenteessä sekä rahoitustoiminnassa ja hitainta julkisen sektorin toimialoilla.

Tähän uuteen toimialaluokituksen perustuu jatkossa Venäjän tilastointi. Vanhan toimialaluokituksen mukaisten lukujen julkaisu päättyi vuoteen 2004. Eräitä tilastoja julkaistaan taaksepäin uuden toimialaluokituksen mukaisina, josta esimerkki on taulukon 11 jalostusarvotiedot.

Taulukko 11. Venäjän päätoimialojen tuotannon jalostusarvo ja tuotannon hintojen muutos vuosina 2003–2004 (Lähde: Venäjän tilastopalvelut, Rosstat, 2005 ja IMF ja ECB)

	Jalostusarvo milj. euroa v. 2002	Määränmuutos, v. 2003, %	*Tuottajaintojen muutos ruplissa v. 2003, %	**Tuottajaintojen muutos euroissa v. 2003, %	Jalostusarvo milj. euroa v. 2003	Määränmuutos, v. 2004, %	*Tuottajaintojen muutos ruplissa v. 2004, %	**Tuottajaintojen muutos euroissa v. 2004, %	Jalostusarvo milj. euroa v. 2004
Maa- ja metsä- ja riistatalous	20 722	5,5	12,4	-3,7	21 059	1,8	15,7	12,0	24 004
Kalatalous	997	3,4	99,3	70,8	1 759	2,5	10,8	7,3	1 935
Mineraalien kaivu	21 904	10,8	8,9	-6,7	22 642	7,1	36,1	31,8	31 952
Teollisuus	56 927	9,5	6,7	-8,6	57 003	8,0	26,3	22,2	75 233
Sähkö-, kaasua- ja vesihuolto	12 107	1,6	17,1	0,4	12 345	0,9	21,8	17,9	14 688
Rakentaminen	17 594	13,0	21,3	3,9	20 658	10,2	13,7	10,1	25 054
Tuukku- ja vähittäiskauppa, korjaustoiminta	74 326	13,2	3,6	-11,2	74 690	10,1	12,1	8,5	89 220
Hotelli- ja ravitsemistoiminta	2 996	1,3	5,5	-9,6	2 743	7,7	12,8	9,1	3 225
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	33 455	7,2	18,4	1,5	36 389	10,6	6,5	3,0	41 472
Rahoitus ja vakuutus toiminta	10 033	9,6	21,7	4,3	11 468	10,0	25,8	21,7	15 358
Kiinteistö- ja liike-elämän palvelut	34 643	3,0	18,8	1,8	36 323	5,2	13,9	10,3	42 134
Julkisen hallinto, maanpuolustus	16 456	-0,5	33,9	14,7	18 786	3,6	14,7	11,0	21 609
Koulutus	9 437	0,9	12,6	-3,5	9 187	1,7	17,8	14,0	10 651
Terveystieteiden ja sosiaalipalvelut	10 851	-3,9	21,6	4,2	10 865	2,0	16,3	12,6	12 477
Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut	6 164	0,0	20,2	2,9	6 346	4,0	17,5	13,7	7 504
Rahoituspalvelumaksut	-6 036	7,5	9,7	-6,0	-6 100	11,0	29,2	25,0	-8 468
BKT tuottajainnoin	322 572	7,4	13,3	-3,0	336 165	7,2	17,0	13,2	408 047
Nettoerot	42 057	5,9	20,1	2,9	45 818	7,2	25,4	21,4	59 624
BKT markkinainnoin	364 629	7,3	14,0	-2,4	381 980	7,2	18,0	14,2	467 668

*Tuottajaintojen muutos on laskettu vähentämällä jalostusarvon muutoksesta jalostusarvon määrän muutos (implisiittinen hintaindeksi).

**Tuottajaintojen muutoksessa euroissa on lisäksi otettu huomioon euron vahvistuminen suhteessa ruplaan: RUR/EUR oli 29,7078 v. 2002, 34,6699 v. 2003 ja 35,8191 v. 2004

Toinen tärkeä elinkeinorakenteen kuvaaja tuotantovolyymin lisäksi on työntekijöiden jakautuminen talouden aloittain (katso taulukko 12). Useimmat työpaikat, noin 42 prosenttia työpaikoista, sijoittuvat tavaratuotantoon eli teollisuuteen, maa- ja metsätalouteen sekä rakentamiseen. Työntekijöiden määrä tavaratuotannossa vähenee kuitenkin nopeasti lähinnä maatalouden työpaikkojen supistumisen takia. Noin 30 prosenttia Venäjän työntekijöistä toimii markkinataloudelle tyypillisessä palvelutuotannossa. Tämä osuus kasvaa erityisesti kaupan sekä rahoitustoiminnan työpaikkojen lisääntyessä. Asumis- ja kiinteistöpalveluissa kärsitään työvoimapulasta. Noin neljännes työpaikoista on yritystoiminnan ulkopuolella, julkisessa sektorissa ja muissa tehtävissä. Näiden alojen työvoimaosuus on suhteellisen pysyvä. Kuitenkin valtion hallinnossa työpaikat kasvat muun muassa hallinnon uudistuksen myötä. Viranomaisten määrän ja samalla työntekijämäärän kasvu onkin yksi hallinnon uudistusten seurauksista, mitä tuskin tavoiteltiin uudistuksilla. Työpaikkojen lukumäärä on kasvanut 2,4 prosenttia vuodesta 2000 vuoteen 2004.

Työn tuottavuudessa johtavat rahoituslaitokset. Myös markkinataloudelle tyypillisissä palveluissa, lukuun ottamatta asumis- ja kiinteistöpalveluita, on suhteellisesti korkea tuottavuus. Heikoimmillaan tuottavuus on sosiaalipalveluissa, koulutuksessa, maataloudessa ja asumis- ja kiinteistöpalveluissa. Kun työn tuottavuutta tarkastellaan toimialoittain, merkittävimmät trendit ovat rahoituslaitosten tehokkuuden kasvu ja tuottavuuden huononeminen asumis- ja kiinteistöpalveluissa. Työn tuottavuutta on tässä tarkasteltu jalostusarvolukujen avulla bruttotuotoslukujen sijaan. Jalostusarvoluvut antavat teollisuudelle suhteellisesti alhaisemmat tuottavuusluvut kuin bruttotuotosluvut.

Taulukko 12. Työvoima Venäjän päätoimialoilla vuosina 2000–2004 ja työn tuottavuus vuonna 2004 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat)

	Henkilöstöä keskimäärin vv. 2000–2004, 1000 henkilöä	Osuus henkilöstä vv. 2000–2004	Henkilöstön määrän muutos vv. 2000–2004	Jalostusarvo/henkilö v. 2004*	Tuottavuus suhteessa koko talouteen
Teollisuus	14 449	22,2 %	-2,8 %	7 586	1,2
Maa- ja metsätalous	7 858	12,1 %	-18,1 %	3 403	0,5
Rakentaminen	5 044	7,7 %	2,8 %	4 874	0,8
Kauppa ja ravitsemustoiminta	10 529	16,2 %	20,3 %	8 156	1,3
Kuljetukset ja viestintä	5 065	7,8 %	2,6 %	8 069	1,3
Asumis- ja kiinteistöpalvelut	3 240	5,0 %	-4,4 %	3 715	0,6
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	824	1,3 %	22,5 %	16 895	2,7
Koulutus, terveydenhoito ja sosiaalipalvelut	10 539	16,2 %	4,5 %	2 133	0,3
Valtion hallinto (ml. puolustus)	2 997	4,6 %	7,9 %	6 847	1,1
Muut toimialat	4 648	7,1 %	14,6 %	7 834	1,3
Yhteensä	65 192	100 %	2,4 %	6 192	1,0

Lisätietoja: * Toimialoittaiset jalostusarvo/henkilöluvut perustuvat tutkijoiden Goskomstatin tilastojen pohjalta tekemiin laskelmiin.

Työpaikkojen jakautuminen Venäjän teollisuudessa on esitetty taulukossa 13. Venäjän teollisuuden työvoima on vähentynyt vuodesta 2000 vuoteen 2004 yli 11 prosenttia. Erityisen voimakasta, työvoiman suhteellinen väheneminen on työvoimavaltaisessa kevytteollisuudessa, jossa palkat ovat alhaiset ja kannattavuus huono. Työpaikkojen lukumäärässä mitattuna vielä enemmän työpaikkoja on poistunut kone- ja metallituoteteollisuudesta. Ainostaan polttoaineteollisuuden toimialat ja väri-metallien jalostus kasvattavat työvoimaansa. Työvoiman lisääntyminen raaka-aineloille onkin yksi työllisyyden kehitystrendeistä. Taulukkoa 13 tarkasteltaessa on syytä ottaa huomioon, että se perustuu uusiin tilastotietoihin, joissa Venäjän tilastovirasto on korjannut alaspäin varsinkin kone- ja metallituoteteollisuuden ja eräiden muiden toimialojen henkilöstömääriä. Toimialoilta vähennetty henkilöstö sisältyy kuitenkin Venäjän tilastokomitean tiedoissa koko teollisuuden henkilöstömääriin, mistä syystä se on sisällytetty taulukossa 13 kohtaan muut toimialat¹³.

13 Eräs mahdollisuus on se, että sotatarviketuotantoon kuuluvat yksiköt on "siivottu" pois muilta toimialoilta.

Venäjän teollisuuden raaka-ainealojen kasvu käy ilmi myös työn tuottavuustilastoista, jotka tässä yksityiskohtaisten teollisuus toimialojen jalostusarvolukujen puuttuessa on jouduttu laskemaan bruttotuotosluvusta eli lähinnä liikevaihtojen avulla. Erittäin korkea työn tuottavuus on polttoaineteollisuudessa (hiiliteollisuus pois luki- en) sekä myös metallienjalostuksessa. Näiden raaka-ainealojen lisäksi korkea työn tuottavuus on myös sähköntuotannossa. Työn tehokkuuden kannalta vähiten kehittyneille aloille, kuten tevanake-teollisuudelle, kone- ja metallituoteteollisuudelle sekä rakennustarviketeollisuudelle, on tyypillistä työvoiman pako. Muilla toimialoilla bruttotuotos henkilöä kohti on suhteellisen korkea. Yksityiskohtaiset tiedot Venäjän teollisuuden toimialoittaisesta bruttotuotoksesta ja henkilöstömäärästä vuosina 2000–2004 on esitetty luvun 4 lopussa olevassa liitetaulukossa 4.1.

Taulukko 13. Teollisuuden työvoima vuosina 2000–2004 ja työn tuottavuus vuonna 2004 Venäjän teollisuudessa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, Russia in Figures 2005)

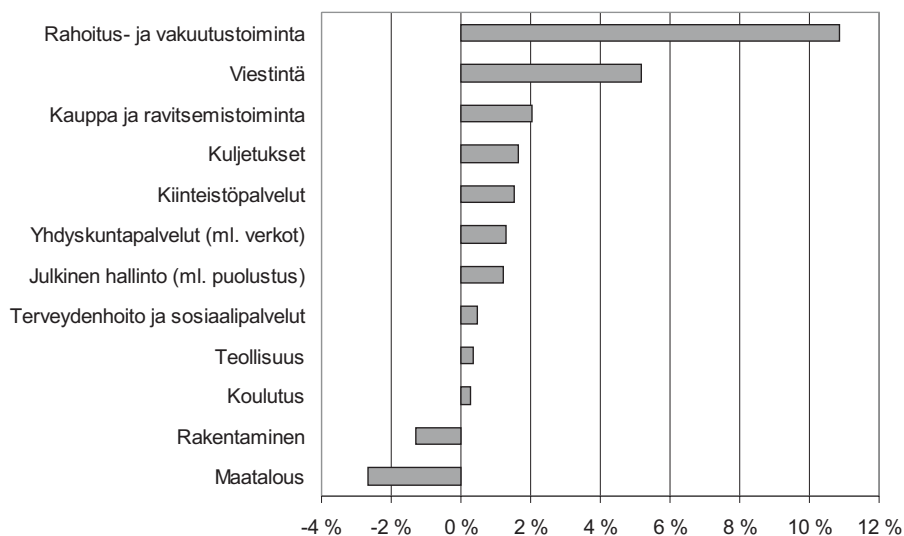
	Henkilöstöä keskimäärin vv. 2000–2004, 1000 henkilöä	Osuus teollisuuden henkilöstä vv. 2000–2004	Henkilöstön määrän muutos vv. 2000–2004	Bruttotuotos/henkilö v. 2004	Tuottavuus suhteessa koko teollisuuteen
Koko teollisuus	12 729	100 %	-11,2 %	26 520	1,0
Kone- ja metallituoteteollisuus	3 489	27,4 %	-17,2%	15 346	0,6
Elintarviketeollisuus	1 472	11,6 %	-5,7 %	24 526	0,9
Metsäteollisuus	996	7,8 %	-23,2 %	11 682	0,4
Sähköntuotanto	905	7,1 %	-6,8 %	31 461	1,2
Kemian- ja petrokemianteollisuus	849	6,7 %	-9,2 %	19 080	0,7
Polttoaineteollisuus	762	6,0 %	4,0 %	73 418	2,8
Tevanake-teollisuus	745	5,9 %	-28,9 %	4 992	0,2
Raudan ja teräksen valmistus	697	5,5 %	-3,0 %	45 559	1,7
Rakennustarviketeollisuus	647	5,1 %	-17,5 %	13 513	0,5
Värimetallien valmistus	569	4,5 %	3,4 %	32 258	1,2
Mylly- ja rehu-teollisuus	154	1,2 %	-27,6 %	26 589	1,0
Muut toimialat	1 144	11,3 %	2,8 %	41 361	1,6

Lisätietoja: Lähdetilastossa on siirretty merkittävä määrä työntekijöitä ja bruttotuotosta pois etenkin kone- ja metallituoteteollisuudesta, joka tässä on sijoitettu muihin toimialoihin.

Muutos toisen tärkeän tuotannon tekijän eli pääomakannan kehityksessä eri toimialoilla todistaa, että Venäjällä panostetaan palvelualojen kehittämiseen. Neuvos-

toliiton perinteisistä aloista, käyttöomaisuuden arvolla mitaten, kuljetukset sekä asumis- ja kiinteistöpalvelut ovat säilyttäneet ja jopa kasvattaneet osuuttaan. Niiden osuus pääomakannasta kasvoi teollisuuden ja maa- ja metsätalouden käyttöomaisuuden osuuksien pienenemisen myötä.

Viime vuosina eniten uutta pääomaa on kertynyt rahoitus- ja vakuutustoimintaan sekä televiestintään. Tulevaisuudessa asumisen ja kiinteistöpalveluiden pääomakannan kasvu jatkuu nopeutuvan asuntorakentamisen myötä. Maataloudessa jatkuu käyttöomaisuuden nopea supistuminen. Muiden alojen pääomavarojen määrä on pysynyt käytännössä samana (Katso kuva 26).

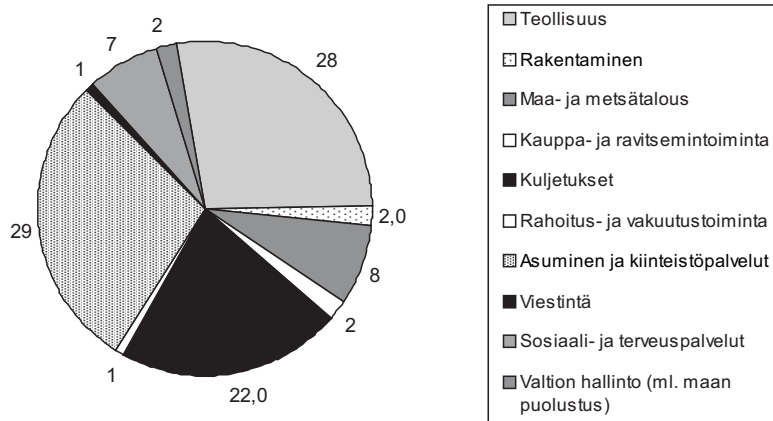
Kuva 26. Pääomakannan kehitys eri toimialoilla, keskimääräinen vuosimuutos vuosina 2000–2004 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, 2005)

Pääomakannan jakautuminen Venäjän talouden eri aloille on hyvin epätasainen (kuva 27). Noin 30 prosenttia kokonaispääomasta keskittyy asumiseen ja kiinteistöpalveluihin, etupäässä asuntokantaan. Merkittävä pääomakanta on myös teollisuudessa ja kuljetuksissa. Kolmen pääomavaltaisimman alan yhteinen osuus on jopa 78 prosenttia, kun Venäjän talouden nopeimmin kehittyvien alojen osuus ei ylitä edes 6 prosenttia kertyneen pääomakannan kokonaismäärästä.

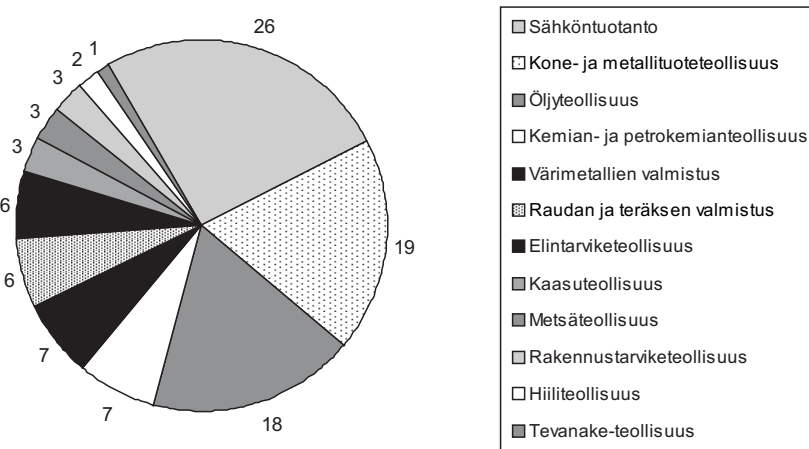
Pääomakannan rakenteessa 1990-luvun alkupuolella tapahtuneet muutokset olivat sidoksissa sähköntuotannon osuuden kasvuun, mikä johtui suurista investoinneista. Samalla kone- ja metallituoteteollisuuden käyttöomaisuuden osuus oli merkittävästi pienenemässä. Venäjän viime vuosikymmenen talouskehityksen luonnollisena seurauksena oli myös polttoaineteollisuuden, etupäässä öljyntuotannon, pää-

omakannan kasvu. Viime vuosina öljyn ja sähkön tuotannon osuuksien kasvu on jatkunut ja muiden alojen osuudet vastaavasti vähentyneet.

Teollisuuden pääoman rakenne vastaa karkeasti ottaen tuotantorakennetta. Yli 85 prosenttia teollisuuden käyttöomaisuudesta keskittyy seitsemälle tuotantovo-lyymeiltään merkittävämmälle alalle. Venäjän teollisuuden pääomavaltaisin ala on sähkön tuotanto. Suuri pääomakanta on myös kone- ja metallituoteteollisuudessa sekä öljyn tuotannossa ja jalostuksessa. Näiden alojen yhteinen osuus ylittää jo 60 prosenttia koko Venäjän pääomakannasta. Loppu pääoma jakautuu muiden alojen kesken suhteellisen tasaisesti (Katso kuva 28).

Kuva 27. Venäjän pääomakannan rakenne päätoimialoittain ilman poistoja keskimäärin vuosina 1998–2003 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, 2005)

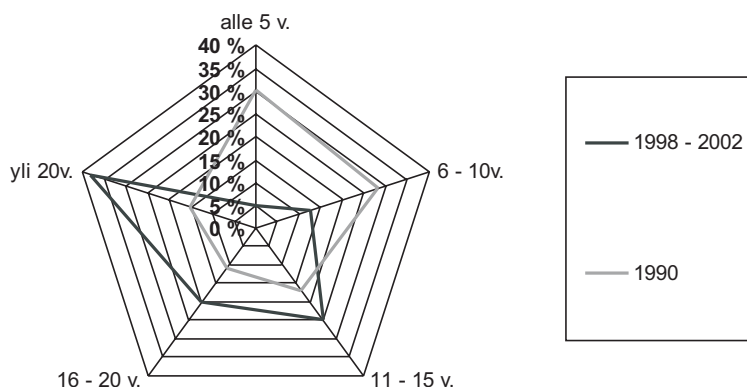
Kuva 28. Venäjän teollisuuden pääoman rakenne ilman poistoja, keskimäärin vuosina 1999–2003, % (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, 2005)

Venäjän toimialat voidaan jakaa kolmeen pääryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat uusiin toimintaolosuhteisiin hyvin sopeutuneet alat. Samaan ryhmään voidaan sijoittaa myös markkinatalouden myötä uusia kehitysedellytyksiä saaneet alat. Tähän ryhmään kuuluvat ennen kaikkea kauppa, rahoitustoiminta, teleliikenne ja kuljetukset sekä teollisuudesta öljyn- ja kaasuntuotanto, metallienjalostus ja sähköntuotanto.

Toiseen ryhmään kuuluvat sellaiset alat, joiden toiminnassa on esiintynyt kehitystä vasta vuoden 1998 kriisin jälkeen. Tähän ryhmään sijoittuu rakentaminen sekä teollisuudesta koneenrakennus, elintarviketeollisuus, kemian- ja petrokemianteollisuus sekä puu- ja paperiteollisuus.

Kolmas ryhmä koostuu aloista, joiden kehitysvauhti oli viime vuosikymmenenä hitaimmillaan, kuten maatalous, asumis- ja kiinteistöpalvelut, sekä kevyen teollisuuden alat eli tekstiili- ja vaatetusteollisuus sekä jalkineiden ja nahkatuotteiden valmistus, hiiliteollisuus ja osittain myös rakennustarviketeollisuus. Nämä alat ovat kuitenkin hyvin merkittäviä Venäjän taloudelle. Asuminen ja kiinteistöpalvelut ovat tärkeitä niihin sitoutuneiden pääomien takia ja maatalous on tärkeä työpaikkojen tarjoaja.

Markkinatalouteen tähtäävien uudistusten käynnistämisen jälkeisestä Venäjän elinkeinorakenteesta voidaan todeta kaksi merkittävintä trendiä. Yhtäältä markkinataloudelle tyypillisen palvelutuotannon merkitys ja osuus tuotannon kokonaisvolyymistä kasvaa ja samalla lisääntyy palvelutuotannon työntekijöiden määrä. Tämä trendi on ominainen komentotaloudesta markkinatalouteen siirtyvälle maalle. Kehitys todennäköisesti jatkuu edelleen. Toisaalta Venäjä säilyttää entiseltä Neuvostoliitolta perittyä teollisuustalouden luonnetta. Perinteiset alat edelleenkin tuottavat merkittävän osan tuotannosta hyödyntäen kymmeniä vuosia sitten hankittua kone- ja laitekantaa. Tätä todistaa myös niiden käytössä olevien koneiden ja laitteiden, joiden keski-ikä on yli 20 vuotta, suuri osuus. Käyttöomaisuuden kunto on jopa komentotalouden aikoihin verrattuna huono. Vuonna 1990 laitteiden ja koneiden keski-ikä oli alle 10 vuotta (katso kuva 29). Kehitys ei voi jatkua tällaisena.

Kuva 29. Venäjän teollisuuden kone- ja laitekannan ikärakenne vuonna 1990 sekä vuosina 1998–2002 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat)

Venäjän talouden tärkeimmän segmentin, teollisuuden, rakenne on viime vuosikymmenenä selvästi huonontunut. Eniten ovat kehittyneet luonnonvaroja hyödyntävät alat samalla kun korkean lisäarvon alojen asema on heikentynyt merkittävästi. Tämän seurauksena Venäjä menettää mahdollisuuksiaan erikoistua maailmanmarkkinoilla. Viime vuosina muiden kuin raaka-ainealojen supistuminen on osittain taittunut. Laadullisesti uudentalaisesta kehityksestä on kuiteinkin liian aikaista puhua.

4.2 Venäjän investoinnit toimialoittain

Venäjän virallisissa tilastoissa on tilastoitu investoinnit kiinteään pääomaan ja aineettomaan pääomaan kuten patenteihin, tavaramerkkeihin ja liikeniimiin, varastojen muutokseen, maan ja luonnonvarojen hankintaan. Lisäksi on tilastoitu yritysten finanssisijoitukset, esimerkiksi sijoitukset muiden yhtiöiden osakkeisiin, valtion lainoihin tai lainoihin muille yrityksille. Kansainväliseen tapaan tilastoidaan ulkomaiset sijoitukset jaoteltuina suoriin ulkomaisiin sijoituksiin, portfoliosijoituksiin sekä muihin sijoituksiin, kuten lainoihin ja kauppaluottoihin. Seuraavassa tarkastellaan nimenomaan kiinteitä investointeja. Ne muodostavat 99 prosenttia yritysten investoinneista. Investoinnit aineettomaan pääomaan, varastojen kasvuun ja maa-alueisiin muodostavat vain noin prosentin investoinneista. Ulkomaisia sijoituksia käsitellään investointien tarkastelun jälkeen luvussa 4.3.

Venäjän kiinteän pääoman investoinnit olivat runsaat 76,2 miljardia euroa vuonna 2004. Vertailun vuoksi todettakoon, että Suomen investoinnit olivat samaan aikaan 28,2 miljardia euroa eli runsas kolmannes Venäjän investoinneista. Venäjän inves-

toinneista maan omia investointeja oli 85 prosenttia, ulkomaalaisten tekemiä investointeja 5,6 prosenttia ja venäläisten ja ulkomaalaisten yhteisiä investointeja 9,4 prosenttia. Venäläisistä investoinneista yksityiset tekivät 56 prosenttia, valtio 21 prosenttia, kunnat 5 prosenttia ja loput 18 prosenttia olivat näiden yhteisinvestointeja.

Investoinnit toimialoittain

Investointien rakenteessa toimialoittain teollisuudella on johtava asema. Viime vuosien investointibuumin aikana teollisuuden osuus investointien kokonaisvolyymista on kasvanut 33 prosentista vuonna 1998 peräti 41 prosenttiin vuonna 2004. Myös kuljetukset ja liikenne ovat päässeet osalliseksi investoinneista. Kuljetuksiin ja liikenneverkkoihin tehdyt investoinnit ovat muodostaneet viime vuosina noin viidennes osuuden investoinneista. Viestintään tehdyt investoinnit ovat trendinomaisesti kasvattaneet osuuttaan 3 prosentista vuonna 1998 7 prosenttiin vuonna 2004. Investoinnit kiinteistö- ja yhdyskuntapalveluihin, kuten vesi-, lämpö- ja sähköverkkoihin, ovat euroissa pysyneet lähes ennallaan tarkasteluajanjaksolla. Kun muut investoinnit ovat kasvaneet, asumisen sekä kiinteistö- ja yhdyskuntapalvelujen osuus investoinneista on voimakkaasti laskenut, 25 prosentista vuonna 1998 12 prosenttiin vuonna 2004.

Vuosien 1998–2004 välisenä ajanjaksona euromääräiset investoinnit kasvoivat yhteensä 104 prosenttia teollisuusinvestointien kasvaessa 151 prosenttia. Tavara- tuotannon aloilla investoinnit kasvoivat 139 prosenttia pääosin teollisuuteen suuntautuneiden investointien takia. Palvelualalla investointien kasvu oli vaatimat- tomampi eli 80 prosenttia. Tavaratuotannon investoinnit ovat kuitenkin kehittyneet viime vuosina palvelualaa heikommin lukuun ottamatta vuotta 2004, jolloin teollisuus investoi voimakkaasti.

Muuhun tavaratuotantoon, eli rakentamiseen sekä maa- ja metsätalouteen, suuntautuvat investoinnit ovat huomattavasti pienemmät kuin teollisuuden investoinnit. Investoinnit rakentamiseen kasvoivat 65 prosenttia vuosina 1998–2004 teollisuuden investointien kasvuvauhdin ollessa samaan aikaan yli kaksinkertainen. Pääomasijoitukset maatalouteen vastasivat tilastojen keskiarvoa eli kasvoivat 111 prosenttia.

Metsätaloudessa investoinnit laskivat. Viimeisenä 15 vuotena valtion – ainoana metsämaan omistajana – suorittamat erittäin niukat investoinnit metsätalouteen ovat johtaneet saatavana olevien metsävarojen laadun huononemiseen. Tilanne voi kääntyä parempaan päin, kun selkeät ja yhtenäiset, pitkäaikaiset vuokrasopimukset salliva laki astuu voimaan. Tuolloin metsävuokraajien kannattaa panostaa myös metsän uudistamiseen ja metsäteiden rakentamiseen.

Taulukko 14. Investoinnit toimialoittain käyvin hinnoin vuosina 1998–2004, miljoonaa euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2005, Rosstat)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kaikki investoinnit yhteensä	37 416	25 550	44 859	57 599	59 334	63 063	76 211
Tavaratuotanto	15 126	11 308	20 276	26 783	27 430	28 208	36 147
Teollisuus	12 456	9 541	17 271	22 291	22 072	22 955	31 246
Maatalous	1 119	750	1 211	2 246	2 611	2 523	2 363
Metsätalous	25	33	45	58	18	19	23
Rakentaminen	1 525	984	1 750	2 189	2 729	2 712	2 515
Palvelut	22 290	14 243	24 583	30 815	31 904	34 855	40 064
Kuljetukset	5 281	4 733	9 465	11 923	10 206	11 604	15 395
Viestintä	1 311	820	1 166	1 670	2 017	3 027	4 954
Kauppa- ja ravitsemistoiminta	936	615	1 256	1 728	2 195	2 649	1 981
Kiinteistö- ja yhdyskuntapalvelut	9 249	5 300	8 075	9 504	11 096	10 658	9 221
Terveystieteiden ja sosiaalipalvelut	1 008	673	1 301	1 613	1 365	1 577	2 058
Koulutus	680	406	628	864	890	883	1 296
Kulttuuri ja taide	269	403	475	694	838
Tiede	179	139	224	346	415	441	610
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	1 303	425	359	461	593	757	1 067
Hallinto	1 483	470	628	806	1 187	1 198	1 677
Muut palvelut	861	662	1 211	1 498	1 466	1 368	968

Palvelualalla investoinnit jakautuvat epätasaisesti. Eniten sijoituksia suunnattiin vuosina 1998–2004 kuljetuksiin, asumisen ja kiinteistöpalveluiden pudottua toiselle sijalle. Investoinnit kuljetuksiin vuosina 1998–2004 kasvoivat 191 prosenttia. Jopa elokuun 1998 finanssikriisin jälkeisenä vuonna 1999 kuljetuksiin suuntautuneet investoinnit laskivat suhteellisen vähän, vain 10 prosenttia. Prosenttimääräisiä kasvuja arvioitaessa on otettava huomioon, että kyse euroissa ilmaistuista luvuista, joista inflaatiota ei ole putsattu. Siitä huolimatta kasvuluvut ovat suuria, kun ottaa huomioon, että investointihyödykkeet ovat tuontitavaraa ja inflaatio keskeisissä tuotantohyödykkeiden tuottajamaissa on ollut suhteellisen vähäistä.

Myönteisen investointikehityksen yksi selittäjä on joko osittain valtion budjettituella tai kokonaan valtion varoilla toteutetut liikenne- ja kuljetusinfrastruktuurin suurhankkeet, muun muassa uusien öljyputkien, rauta- ja maanteiden sekä satamien ja niiden terminaalien rakentaminen. Vuoden 2003 joulukuussa valmistui vihdoin Kaukoidän ja Itä-Siperian alueita yhdistänyt Baikal-Amurin rata, josta tuli Trans-Siperian radan vaihtoehtoinen rautatie reitti. Baikal-Amurin suurhanke käynnistyi jo 1970-luvulla. Itämeren öljynputkijärjestelmän ja Suomenlahden satamien rakentamisesta muodostui toinen suuri liikenneinvestointihanke (katso erityis-tarkastelu 2).

Kauppa ja ravitsemistoiminta kehittivät hyvää vauhtia vuosina 1998–2004 niihin suuntautuvien investointien kasvaessa 212 prosenttia. Vuonna 2004 kauppaan ja ravitsemistoimintaan tehtyjen sijoitusten kokonaisarvo oli rinnastettavissa lähes rakentamisen ja maatalouden investointeihin. Euroopan maihin verrattuna Venäjällä on edelleenkin puolet vähemmän liiketiloja ja ravintola-alan yrityksiä asukasta kohti, joten alalla on edelleen suuri kasvupotentiaali. Viime vuosina merkittäviä investointeja on suunnattu keskitasoa halvempia elintarvikkeita ja kulutustavaroita myyvien, useita kaupunkeja kattavien alennusketjujen rakentamiseen. Pienten ja keskisuurten liikeyritysten segmentissä investoidaan pienten ravintoloiden, kahviloiden ja pienikokoisten myymälöiden perustamiseen.

Palvelualan sektoreista pääomasijoitukset lisääntyivät vuosina 1998–2004 suhteellisesti eniten viestinnässä, 278 prosenttia. Investoinnit kasvoivat etupäässä uusien segmenttien kuten matkaviestimien ja internetin kehityksen myötä. Matkapuhelinverkon peitettävyyden Venäjän alueella ylitti 40 prosenttia vuonna 2004.

Venäjän valtion budjettitulot ovat kehittyneet myönteisesti öljyn ja maakaasun maailmanmarkkinahintojen kallistuttua, Venäjän oman talouskasvun nopeuduttua ja sen ansiosta, että verojen perintää on saatu tehostettua. Tämä on luonut edellytyksiä panostaa enemmän budjettirahoitteisiin julkisen talouden aloihin eli koulutukseen, tutkimukseen sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Vuonna 2004 sosiaali- ja terveydenhuoltoon investoitiin 104 prosenttia sekä koulutukseen 90 prosenttia ja tieteeseen ja tutkimukseen 240 prosenttia enemmän kuin vuonna 1998.

Vuoden 1998 investointitaso saavutettiin vuoteen 2004 asumisen ja kiinteistöjen palveluissa, mutta rahoitus- ja vakuutustoiminnan investoinnit ovat vielä jonkun verran alle tuon vuoden tason. Viime vuosina rahoitus- ja vakuutusala ovat alkaneet kiinnostaa investoijia yhä enemmän muun muassa pakollisen ja vapaaehtoisen vakuutusjärjestelmän (esimerkiksi yksilölliset liikennevakuutukset) sekä kulutusluottomarkkinoiden kehityksen myötä. Toiminta on kuitenkin alkuvaiheessaan, eikä välttämättä edellytä investointeja kiinteään pääomaan.

Suhteellisen pienet investointimäärät asumiseen ja kiinteistöpalveluihin sekä valtionhallintoon johtuvat kyseisillä aloilla toteutuvista uudistuksista. Valtionhallinnossa pyritään säästöihin ja tehokkuuden nostoon. Asumisen ja kiinteistöpalvelujen julkinen rahoitus supistuu, mutta sitä korvannevat lähitulevaisuudessa yksityiset sijoitukset, sillä toimialan uudistuksen perustavoitteisiin kuuluu sen avaaminen yksityiselle sijoittamiselle. Uudistusten toteututtua asuntoja ja infrastruktuuria huoltavien pienten ja keskisuurten, yksityisten yritysten oletetaan saavan hoidettavakseen merkittäviäkin osuuksia Venäjän kiinteistöpalveluista.

Investointien kehitystrendi on kyseisellä aikavälillä ollut hyvin vaihteleva. Vuonna 1999, Venäjän valuuttakriisin jälkeen, investoinnit supistuivat melkein kaikilla toi-

mialoilla. Sitä seurasi investointihalukkuuden raju kasvu vuosina 2000–2001, ja sitten väliaikainen tasaantuminen vuonna 2002. Sen jälkeen investoinnit taas alkoivat lisääntyä jälleen nopeasti.

Vuosien 2000–2001 investointien rajuun kasvuun vaikuttivat ruplan devalvaation myötä toteutunut kustannustason lasku, tuontituotteiden syrjäytyminen kotimarkkinoilta, millä oli suurta merkitystä kotimaisille markkinoille suuntautuneiden toimialojen kannalta, sekä vientiin tähtääville aloille olennainen öljyn ja maakaasun ja muiden raaka-aineiden vientihintojen kasvu. Vuonna 2003 pääomasijoitukset kasvoivat etenkin maailmanmarkkinoiden korkeista öljyn ja maakaasun sekä eräiden muiden raaka-aineiden hinnoista hyötyneissä talussektoreissa. Toisaalta sisämarkkinoille tähtäävät alat eivät pystyneet panostamaan yhtä paljon käyttöomaisuuteensa.

Investoinnit teollisuusaloittain

Kuten aiemmin on jo mainittu, Venäjän teollisuuden houkuttelevuus investointikohteena kokonaisuudessaan lisääntyi vuosina 1998–2004. Toimialoittaisessa kehityksessä on kuitenkin eroja. Eniten investointeja houkutteli polttoaineteollisuus ja erityisesti raakaöljyntuotanto. Polttoaineteollisuus sijoittui metallien jalostuksen jälkeen toiseksi investointien kasvuvahdissa investointien kasvaessa kyseisellä aikavälillä kolminkertaisiksi. Öljy- ja kaasuyritykset sijoittivat tehokkaasti tuotannon kehitykseen muun muassa hyödyntäen jatkuvasti kasvavaa hintatasoa maailman öljy- ja kaasumarkkinoilla. Lontoon öljymarkkinoilla Brent-laatuksen raakaöljyn hinta nousi dollarista tynnyriltä joulukuusta 1998 yli 50 US dollariin lokakuussa 2004 ja nousu jatkui vuonna 2005. Venäläisen Ural-öljyn hinta seuraa Brent-laatua, mutta se on rikkipitoisuutensa takia hieman halvempaa¹⁴. Polttoaineiden hintojen jyrkkä kallistuminen houkutteli polttoaineteollisuuteen suuria investointeja. Öljyn suotuisa hintataso ja jalostamokapasiteetin maailmanlaajuinen puute tekee myös Venäjän öljynjalostuksesta mielenkiintoisen sijoituskohteen. Kaasuteollisuuden suurhanke on uusien kenttien avaaminen Barentsinmerelle ja kaasuputken rakentaminen sieltä Itämeren kautta Saksan markkinoille. Hiilen tuotantoon on panostettu suhteellisen vähän lukuun ottamatta vuotta 2004.

14 15.9.2005 Urals-laadun tynnyrihintana oli 56 dollaria.

Taulukko 15. Investoinnit kiinteään pääomaan teollisuusaloittain, miljoonaa euroa (käyvin hinnoin)(Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2005, Rosstat)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Koko teollisuus yhteensä	12 456	9 541	17 271	22 291	22 072	22 955	31 246
Sähköteollisuus	2 285	1 140	1 660	2 074	2 492	2 775	4 268
Polttoaineteollisuus	4 528	3 569	8 299	11 059	9 968	10 090	13 565
Öljyntuotanto	2 715	2 237	5 204	7 315	6 289	6 117	7 392
Öljynjalostus	410	214	807	979	890	883	1 143
Kaasuntuotanto	938	870	1 929	2 246	2 195	2 712	3 887
Hiiliteollisuus	462	247	359	461	475	378	838
Raudan ja teräksen valmistus	710	513	897	1 210	949	1 072	2 667
Värimetallien valmistus	617	622	1 256	1 728	1 602	1 577	2 134
Kemianteollisuus	608	402	718	1 037	949	1 072	1 372
Kone- ja metallituote-teollisuus	1 213	924	1 301	1 670	1 839	1 955	2 286
Metsäteollisuus	359	422	673	634	831	946	1 067
Rakennustarviketeollisuus	200	158	314	403	415	441	533
Tevanake-teollisuus	92	82	90	115	119	126	152
Elintarviketeollisuus	1 519	1 498	1 750	1 958	2 373	2 333	2 439
Muu teollisuus	325	211	314	403	534	568	762

Öljyalan investointibuumilla on omat rajansa. Valtion lisääntyvä puuttuminen aiheuttaa kasvavia poliittisia riskejä. Valtio myös omistaa öljyn runkokuljetusputket, mukaan lukien vientiputket. Niiden ongelmana on kapasiteetin mahdollinen rajallisuus ja toisaalta tariffeihin liittyvä hintariski, jotka ovat yksityisten öljy-yhtiöiden kontrollin ulkopuolella.

Sähköteollisuuden investoinnit vuonna 2004 olivat 87 prosenttia suuremmat kuin vuonna 1998. Vuonna 1999 investoinnit laskivat puoleen vuoden 1998 tasosta. Sen jälkeen sähköntuotantoon alkoi nopeasti tulla sijoituksia. Viime vuosien investointihankkeista merkittävin on ollut Bureiskaja-vesivoimalaitoksen rakentaminen Kaukoidässä. Osa voimalaitoksen tuottamasta sähköstä viedään Kiinaan. Myös Luoteislaitoksen rakentamisella Leningradin alueelle on kaksi päämäärää – sähköä tuotetaan sekä paikallisiin tarpeisiin että vietäväksi Suomeen ja pohjoismaisille sähkömarkkinoille.

Raudan ja teräksen valmistuksen investoinnit kasvoivat 275 prosenttia vuosina 1998–2004. Ala kärsi elokuun 1998 finanssikriisistä monia muita talousaloja vähemmän teräksen tuottajien sopeuduttua ulkomaisten markkinoiden vaihteleviin olosuhteisiin. Esimerkiksi Venäjän Euroopan puoleisissa osissa sijaitsevat suuret Severstal ja Novolipetskij -terästehtaat siirtyivät vuonna 1999 lamautuneilta Aasian markkinoilta Pohjois-Amerikan ja EU:n markkinoille. Toisaalta Venäjän Aasi-

an puoleisilla osilla sijaitsevat metallurgian yritykset, muun muassa Magnitogorskin tehdas, vakiinnuttivat asemansa vuonna 2000 lamasta nousseilla ja uudelleen kasvavilla Kaakkois-Aasian maiden markkinoilla. Tuloja viime vuosien viennistä suunnataan pääosin tuotannon modernisointiin. Nykyään rauta- ja terästeollisuus uudistaa käyttöomaisuuttaan korvaamalla uusilla hankinnoilla vanhentuneita, tehotomia koneita ja laitteita, millä luodaan edellytyksiä jatkokehitykseen.

Värimetallien valmistuksessa, kuten metsäteollisuudessakin, investointimäärät eivät laskeneet edes kriisin jälkeisenä vuotena 1999. Vuosina 1998–2004 pääomasijoitukset värimetallurgiassa kasvoivat 246 prosenttia. Investointien merkittävän kasvun taustalla on värimetallien hintojen nousu maailmanmarkkinoilla. Samaan aikaan ruplamääräiset kustannukset, tärkeimpänä sähkön hankintakustannukset, supistuivat vuoden 1998 ruplan devalvaation johdosta. Sähkötariffit ovat valtion sääntelyn piirissä. Kyseisellä aikavälillä sähkötariffit ovat toki kallistuneet, mutta kasvu on ollut tasaista ilman äkkilisiä heilahduksia.

Kemianteollisuuden investoinnit kasvoivat 126 prosenttia vuosina 1998–2004. Kemianteollisuus pystyi aloittamaan käyttöomaisuutensa uudistamisen hyvän ulkomaankaupan suhdanteen myötä. Tärkeä tekijä oli myös tuonnin tehokas korvaaminen kotimaisilla tuotteilla kodin kemikaalien segmentissä, millä oli eniten vaikutusta vuosina 1999–2000 eli heti finanssikriisin jälkeen. Erityisesti Venäjän kemianteollisuus hyötyi väestömäärältään suurten Etelä- ja Itä-Aasian, erityisesti Kiinan, kasvaneesta kysynnästä. Venäjän kemianteollisuuden tärkein vientituote on mineraalilannoitteet.

Koneenrakentamisessa investoinnit vähentyivät vuonna 1999, mutta ovat sen jälkeen tasaisesti kasvaneet. Vuoteen 1998 verrattuna vuoden 2004 investointien taso oli 88 prosenttia suurempi. Investointien myönteiseen kehitystrendiin ovat vaikuttaneet eniten uusien henkilöautojen, televisioiden ja toimistotekniikan kokoonpanoon erikoistuneet tehtaat. Kokoonpanoa tapahtuu yleensä alan kansainvälisten suuryritysten valmistusluvulla. Erityisesti lisenssituotteiden kokoonpano on levinnyt autojen tuotannossa. Venäjän tehtailla kootaan muun muassa Hyundain, BMW:n, Citroënin, Fordin ja Toyotan autoja.

Metsäteollisuudessa investoinnit ovat lisääntyneet merkittävästi. Vuodesta 1998 vuoteen 2004 investoinnit kasvoivat 197 prosenttia. Metsäteollisuuden, erityisesti sellu- ja paperituotannon kehitystä on nopeuttanut suuntautuminen vientiin. Suuria uusinvestointeja ei kuitenkaan mikään merkittävä alan kansainvälinen toimija vielä ole uskaltanut Venäjälle tehdä. Yhtenä tärkeänä tekijänä on epävarmuus raaka-aineen saannista, mitä uusi metsälaki helpottaisi. Vuosina 2001–2003 sellun ja paperin maailmanmarkkinahinnat nousivat, mikä vauhditti alan kehitystä ennestään. Viime vuosina on uusilla saha- ja levytehdasinvestoinneilla voimakkaasti kehitetty sekä sisämarkkinoille että vientiin suuntautuvaa mekaanista metsäteollisuutta.

Rakennustarviketeollisuuden investointien yli 167 prosentin kasvu vuosina 1999–2003 johtuu rakentamisen yleisestä lisääntymisestä sekä merkittävistä infrastruktuurihankkeista. Rakennustarviketuotannon tärkeimpien asiakkaiden eli rakennusliikkeiden ja rakennuttajien mukaan tuotantokapasiteettien kehitysvauhti ei edelleenkaan vastaa jatkuvasti kasvavaa kysyntää. Rakennustarvikkeiden kotimaisen tuotannon riittämättömyys ilmenee nykyään useassa segmentissä, jossa vastaavien tuontituotteiden – esimerkiksi sementin, teräsbetoni- ja teräsrakenteiden, lasin ja niin edelleen – tuonti ei kannata. Alalla on siis edellytyksiä merkittäviin lisäinvestointeihin. Asuntolainoituksen kehitys lähivuosina voi merkittävästi laajentaa asuntojen kysyntää, mistä seuraa myös rakennustarvikekysynnän kasvu.

Kevytteollisuus pysyi tavallaan vuosina 1998–2004 investointibuumin ulkopuolella. Kevytteollisuuden investoinnit kasvoivat silti 66 prosenttia. Ruplan devalvaatio loi edellytyksiä kevytteollisuuden kehitykselle. Tämä suotuinen vaikutus jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Venäjän kevytteollisuuden yrityksille on kaiken kaikkiaan vaikeata kilpailla ulkomaisten tuontituotteiden kanssa sekä kalliiden että edullisten vaatteiden segmentissä. Alalla on kuitenkin esimerkkejä markkinarakonsa löytäneistä, menestyvistä yrityksistä.

Elintarviketeollisuudessa investointimäärät eivät vaihdelleet kovin merkittävästi. Elintarviketeollisuus on teollisuusalojen keskeisessä vertailussa ollut suhteellisen iso investoija jo 1990-luvulta lähtien. Elintarviketuotantoa on modernisoitu nopeaan tahtiin. Erityisiä edellytyksiä investointien merkittävään kasvuun ei kuitenkaan lähivuosina ole, sillä aiemmin nopeasti kehittyneiden Venäjän sisämarkkinoiden kehityspotentiaali alkaa olla loppuun hyödynnetty. Venäjän elintarvikealalla myyntivolyymiltään johtaville aloille eli panimo- ja tupakkateollisuuteen sijoituksia on tullut lähinnä segmenttien suurimmilta kansainvälisiltä yrityksiltä.

Investointien rakenne rahoituslähteittäin

Eri toimialojen investoinnit erottuvat toisistaan merkittävästi rahoituslähteidensä perusteella. Useilla aloilla investointeja rahoitetaan omista varoista eräiden sektorien ollessa melkein kokonaan julkisen rahoituksen varassa. Pankkiluotot eivät toistaiseksi toimi päärahoituslähteinä millään Venäjän talouden toimialalla.

Venäjällä tehdään saman verran investointeja yritysten omilla varoilla kuin vieraalla pääomalla. Vuoden 2003 tilastojen mukaan omarahoitus oli 45,6 prosenttia ja vieraan pääoman osuus 54,4 prosenttia. On tyypillistä, että viime vuosina omien varojen osuus on ollut vähittäin supistumassa. Vuonna 2002 se oli 48,0 prosenttia ja vuonna 2001 vielä 49,4 prosenttia. Myös julkisten varojen osuus rahoituslähteenä näyttää supistuvan. Vuonna 2001 se oli 20,4 prosenttia, seuraavana vuonna 19,6 prosenttia ja vuonna 2003 enää 18,7 prosenttia.

Taulukko 16. Toimialojen pääomasijoitukset rahoituslähteittäin vuonna 2003, %-osuuksina (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

	Rahoituslähteet						
	Oma- rahoi- tus	ml. poistot	Vieras pää- oma	Mukaan lukien			
				Pankki- luotot	Budjet- tivarat	Joista	
						Valtion budjet- tivarat	Aluei- den budjet- tivarat
Investoinnit, yhteensä	45,6	23,8	54,4	5,3	18,7	6,3	11,4
Teollisuus, ml.:	61,3	34,7	38,7	7,8	1,7	0,9	0,7
Sähköntuotanto	57,6	46,2	42,4	6,5	4,0	2,5	1,3
Polttoaineteolli- suus	52,8	35,9	47,2	4,8	0,2	0,1	0,0
Öljyntuotanto	73,2	52,6	26,8	4,7	0,2	0,1	0,1
Öljynjalostus	62,1	26,5	37,9	4,6	0,0	0,0	0,0
Maakaasun- tuotanto	7,7	3,5	92,3	2,7	0,1	0,1	0,0
Hiiliteollisuus	50,8	37,3	49,2	21,9	1,3	1,2	0,1
Raudan ja teräk- sen valmistus	83,0	33,4	17,0	13,2	0,1	0,0	0,1
Värimetallien valmistus	79,8	26,9	20,2	5,4	1,9	0,8	1,1
Kemianteollisuus	66,0	32,3	34,0	16,2	9,0	2,6	6,4
Kone- ja metalli- tuoteteollisuus	77,7	42,3	22,3	7,3	2,6	2,3	0,2
Metsäteollisuus	51,8	25,0	48,2	17,4	0,8	0,1	0,7
Rakennustarvi- keteollisuus	71,2	28,1	28,8	11,0	2,4	0,8	1,5
Tevanake- teollisuus	66,8	24,6	33,2	19,6	3,2	2,4	0,7
Elintarvike- teollisuus	69,1	23,4	30,9	12,9	1,7	1,3	0,4
Maatalous	64,8	25,1	35,2	13,1	11,7	6,1	5,3
Metsätalous	63,5	7,6	36,5	2,1	26,3	13,1	11,2
Rakentaminen	41,2	18,4	58,8	6,7	34,0	22,1	11,2
Kuljetukset	38,1	27,6	61,9	2,9	31,9	12,4	19,2
Viestintä	50,2	20,3	49,8	20,0	2,0	1,2	0,8
Kauppa ja ravit- semistoiminta	53,5	12,1	46,5	13,8	1,7	0,7	0,9
Asuminen ja kiinteistöpalvelut	14,1	6,6	85,9	1,4	38,8	7,2	28,8
Terveystenhoolto ja sosiaali- palvelut	21,9	8,6	78,1	1,8	58,3	11,3	41,3
Koulutus	8,4	0,6	91,6	0,3	78,5	18,9	55,1
Tiede	43,6	23,1	56,4	1,8	41,0	39,2	1,3
Rahoitus- ja vakuutus toiminta	82,9	11,5	17,1	2,4	1,4	1,0	0,4
Hallinto	3,8	0,1	96,2	0,0	71,3	34,5	32,4

Teollisuuden investoinnit toteutetaan pääosin omilla varoilla. Viime vuosina omien varojen osuus teollisuusyritysten rahoituslähteenä on kuitenkin supistunut. Vuonna 2001 se oli 68,2 prosenttia, seuraavana vuonna 62,6 prosenttia ja vuonna 2003 enää 61,3 prosenttia. Supistumisen taustalla on rahoitus- ja pankkisektorin kehitys, jonka myötä teollisuusyritykset pystyvät hankkimaan varoja toteuttamalla osakeanteja, hankkimalla luottoja rahoitusyhtiöiltä sekä laskemalla liikkeeseen obligaatioita arvopaperimarkkinoille. Samalla teollisuudessa supistuu julkisen rahoituksen osuus, jonka merkitys on nykyään jäänyt pieneksi.

Teollisuusaloista nimenomaan rauta- ja terästeollisuuden sekä kone- ja metallituoteteollisuuden investoinneissa omien varojen osuus on erittäin merkittävä, yli 75 prosenttia investointien kokonaismäärästä. Asiantuntijoiden mukaan venäläiset metallurgiayritykset ovat viime vuosina suunnanneet merkittävän osan tuotostaan tuotannon uudistamiseen. Severstal-teräsyhtiö esimerkiksi sijoitti vuonna 2004 tuotantonsa modernisointiin kaksi kertaa enemmän kuin vuonna 2003.

Myös muilla aloilla yritysten omat varat ovat investointien rahoituksen peruslähde. Poikkeuksena on ainoastaan maakaasuteollisuus, jonka omien varojen osuus oli vuonna 2003 vain 7,7 prosenttia pääomasijoituksista. Edellisinä vuosina osuus oli vähän, mutta ei merkittävästi, suurempi ollen noin 10–15 prosenttia. Taustalla on liike-elämän luja luottamus Venäjän liikevaihdoltaan suurimman yhtiön, Gazpromin, talouteen. Yhtiö pystyy hankkimaan suuriakin luottovaroja laskemalla liikkeelle obligaatioita ja vekseleitä.

Venäjän pankkisektorin nimelliskorot ovat viime vuosina laskeneet ja vakiintuneet noin 11,5–12 prosentin vuosikorkoon. Reaalikorot ovat huomattavasti alemmat suhteellisen korkean inflaation takia. Lisäksi pankit ovat ryhtyneet tarjoamaan enemmän luottoja teollisuudelle. Useat yritykset hyödyntävät uusia, edullisempia luottoja ja ottavat pankkiluottoja investointeihinsa. Pankkiluottojen osuus investointien rahoituksessa on suurin hiilen tuotannossa, kevyessä teollisuudessa sekä metsä- ja kemianteollisuudessa. Teollisuusyritysten lisäksi pankkiluottoja ovat laajemmin käyttäneet viestinnän, kaupan ja maatalouden yritykset.

Julkisella rahoituksella eli valtion budjettivaroilla on, kuten on jo käynyt ilmi, hyvin pieni merkitys teollisuudessa, toisin kuin palvelualoilla. Erittäin suuri julkisen rahoituksen osuus investoinneista on koulutuksessa, sosiaali- ja terveydenhuollossa, sekä julkishallinnossa, joissa valtion budjettivarojen osuus on yli 50 prosenttia investointien kokonaismäärästä. Myös tutkimuksessa, asumisessa ja kiinteistöpalveluissa, rakentamisessa ja liikenteessä julkinen rahoitus on merkittävä, noin 30–40 prosenttia investointien kokonaismäärästä.

Viime vuosina asumisen ja kiinteistöpalveluiden tuki valtionbudjettivaroista on asteittain supistunut. Vuonna 2001 se oli 55,3 prosenttia, vuonna 2002 49,9 prosent-

tia ja vuonna 2003 enää 38,8 prosenttia. Vastaavasti valtion investointien osuus liikenneinfrastruktuurin rakennushankkeissa kasvoi 21,5 prosentista vuonna 2001 24,4 prosenttiin vuonna 2002 ja vuonna 2003 peräti 31,9 prosenttiin. Koulutusjärjestelmän investoinneissa valtio on vastannut yli 76 prosentista vuonna 2001, osuuden kasvaessa 78,5 prosenttiin vuonna 2003. Valtion rahoitusosuuden lisääntymistä ei kuitenkaan näissä segmenteissä seurannut sijoitusten kannattavuuden kasvua. Sitä paitsi valtion rahoitusosuuden kasvaessa myös valtion harjoittama toiminnan sääntely on tiukentunut

Maatalouden pääomainvestoinnit toteutuvat pääosin omista varoista ja vähemmässä määrin luottoina. Valtio tukee nykyään maataloutta merkittävästi vähemmän sekä suhteellisesti että absoluuttisissa luvuissa verrattuna EU-maihin.

Rakentamisen investointien rahoitusrakenteessa tapahtunee lähiaikoina muutoksia. Venäjän uusi asumista koskeva laki astui voimaan huhtikuun alussa 2005. Se rajoitti rakentajien mahdollisuuksia käyttää rakennushankkeesta kiinnostuneiden yksityishenkilöiden varoja hankkeen käynnistämiseksi. Lakimuutos johtaa todennäköisesti ulkopuolisten varojen osuuden supistumiseen rakennusyritysten investoinneissa.

Pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuudet ulkopuolisten investointien houkuttelemiseen kasvavat asteittain. Viime vuosina pankit ovat yhä enemmän kiinnostuneet pienyritysasiakkaista. Esimerkiksi koneiden ja laitteiden leasing-mahdollisuudet ovat parantuneet. Venäjän rahoitussektori ei kuitenkaan vielä kykene tarjoamaan riittävästi luottoja pienille ja keskisuurille yrityksille. Tämä johtuu pienyritysten toiminnan läpinäkyvyyden, vakuuksien ja luottohistorian puutteesta. Valtiokaan ei tarjoa pk-yrityksille Venäjällä huomattavaa rahoitustukea.

Investointitoiminnan tulokset toimialoittain

Investointitoiminnan tulosten kohtuullisen adekvaatti arvio voi perustua käyttöomaisuuden eli tuotantolaitteiden ja koneiden kulumiskehitykseen eri toimialoilla. Investointien hyvinkin nopeasta kasvuvauhdista huolimatta, investointien kokonaismäärä ei riitä pysäyttämään 1990-luvulla kiihtynyttä käyttöomaisuuden kulumista ja teknis-taloudellista vanhenemista. Eri toimialoilla investointitoiminnan tulokset kuitenkin poikkeavat toisistaan merkittävästi.

Taulukko 17. Suurten ja keskisuurten yritysten käyttöomaisuuden kulumisaste toimialoittain, prosenteissa. Kyseessä on tarkasteltavan vuoden alun tilanne. (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

	1995	1999	2003
Käyttöomaisuus yhteensä, ml.	38,6	41,9	49,5
Koko teollisuus	46,2	52,9	52,9
Sähköntuotanto	43,4	49,4	57,5
Polttoaineteollisuus	48,2	54,6	52,5
Öljyntuotanto	49,7	56,7	54,7
Öljynjalostus	67,0	59,9	46,9
Maakaasuntuotanto	39,8	50,0	29,6
Hiiliteollisuus	38,9	43,9	46,3
Raudan ja teräksen valmistus	44,8	53,1	50,8
Värimetallien valmistus	45,9	51,8	45,0
Kemian teollisuus	54,1	62,7	56,9
Kone- ja metallituoteteollisuus	45,4	53,2	54,8
Metsäteollisuus	46,8	55,4	45,4
Rakennustarviketeollisuus	43,3	53,7	51,7
Tevanake-teollisuus	42,8	55,1	48,6
Elintarviketeollisuus	41,1	43,9	35,7
Maatalous	37,6	48,8	49,0
Rakentaminen	37,0	40,7	43,9
Kuljetus ja viestintä	40,5	45,3	56,6
Kauppa- ja ravitsemistoiminta	36,0	43,9	30,7
Asuminen	19,5	19,2	19,5
Kiinteistöpalvelut	41,4	41,4	45,7
Terveystieteet ja sosiaalipalvelut	30,2	33,8	26,9
Koulutus	..	33,8	32,0
Tiede	44,0	46,5	46,5

Vuodesta 1999 alkaneen investointibuumin aikana käyttöomaisuuden kulumisaste on säilynyt ennallaan. Aiemmin, 1990-luvulla, tilanne paheni joka vuosi. Toisaalta sähköntuotannossa ja -jakelussa sekä kone- ja metallituoteteollisuudessa käyttöomaisuuden kulumisen ja teknis-taloudellinen vanhentuminen lisääntyi edelleen myös vuoden 1999 jälkeen. On kuitenkin muistettava, että juuri sähköntuotantoon ja -jakeluun sekä koneenrakentamiseen Neuvostoliiton perintönä keskittyi suurin käyttöomaisuus, jolloin tuotannon merkittävään uudistamiseen tarvitaan myös suurempia investointeja kuin on ollut viime vuosina mahdollista niihin sijoittaa.

Vuosina 1999–2003 käyttöomaisuuden kulumisen merkittävimmin hidastui (yli 10 prosentin kulumisasteen lasku) kaasuntuotannossa sekä öljynjalostuksessa ja metsäteollisuudessa, joilla viime vuosina on otettu käyttöön erittäin paljon uutta kapasiteettia. Epäilyjä sen sijaan herättää kaasuntuotannon käyttöomaisuuden kulumisasteen pieneneminen 20,4 prosentilla vuodesta 1999 vuoteen 2003. Gazprom-kaasuyhtiön toiminnan läpinäkyvyyden puute vaikeuttaa sen antamien tietojen totuudenmukaisuuden tarkistamista.

Elintarvike- ja tevanake-teollisuudessa sekä kemianteollisuudessa ja värimetallien tuotannossa tapahtui myös käyttöomaisuuden kulumisen merkittävää pienenemistä.

tä, noin 5–8 prosenttiyksikköä, vuosina 1999–2003. Jalostavan teollisuuden toimialojen joukossa pienin käyttöomaisuuden kulumisaste on elintarviketeollisuudessa, mihin vuoden 1998 jälkeen on merkittävästi investoitu.

Yllä esitetyistä luvuista käy ilmi, että pääomakantaa on saatu uudistettua merkittävästi vientiin suuntautuvilla teollisuusaloilla sekä eräillä Venäjän sisämarkkinoille tuotteitaan toimittavilla, voimakkaan kysynnän kasvun aloilla.

Rakentamisessa ja erityisesti kuljetuksissa käyttöomaisuuden kuluminen jatkui vuosina 1999–2003. Tämä kehitys jatkui siitä huolimatta että viime vuosina on toteutettu useita liikenneinfrastruktuurin suuria kehitysprojekteja. Venäjän liikenneverkon laajuus ja pitkät etäisyydet vaativat vielä nykyistä suurempia korvausinvestointeja ja uusien liikenneverkkojen rakentamista.

Kaupassa ja ravitsemistoiminnassa on uusittu tehokkaasti liiketiloja sekä kalusteita ja laitteita erityisesti suurkaupungeissa. Valtion merkittävällä tuella on hankittu paljon uutta peruskalustoa myös terveydenhuoltoon. Tiede- ja tutkimustoiminnassa puolestaan käyttöomaisuuteen ei viime vuosina ole tehty juuri mitään parannuksia. Asumisessa ja kiinteistöpalveluissa asuntokannan ja muun kiinteistötekniikan tilanteessa on jyrkkä ero. Asuntojen kunto on kaikkiaan melko kohtuullinen. Muiden kiinteistöjen kunto on heikko, ja se on vuosina 1998–2004 huonontunut edelleen.

Vuodesta 1999 alkanut investointibuumi on painanut unohduksiin pessimistiset ennusteet, joiden mukaan käyttöomaisuuden huonon tilan takia voi aiheutua onnettomuuksia ja jopa katastrofeja. Investointeja ei kuitenkaan tehdä läheskään riittävästi, jotta Venäjän pääomakanta olisi ratkaisevalla tavalla uudistunut ja mahdollistaisi myös talouden kasvun jatkumisen.

Yhteenvedona investointien kehityksestä voidaan esittää seuraavat yleiset johtopäätökset:

- 1 Useilla toimialoilla on viime vuosina tapahtunut investointien nopeaa kasvua. Teollisuuden ja muiden alojen käyttöomaisuuden kunto vaatii kuitenkin pikaista modernisointia, koska konekanta ja infrastruktuuri ovat suuressa määrin kuluneita tai teknis-taloudellisesti vanhentuneita.
- 2 Venäjän eri toimialojen investointipotentiaali eriytyy merkittävästi. Investointipotentiaali ei riipu pelkästään markkinoiden nykyisestä kehitystrendistä, jonka myötä eräät alat kuten öljy-, kaasu- ja elintarviketeollisuus, kiinnostavat investoijia toisia aloja enemmän. Myös tulevaisuudessa avautuvat investointimahdollisuudet vaikuttavat. Merkittävä

investointipotentiaali on tästä näkökulmasta niillä aloilla, joilla käyttöomaisuus on merkittävä kuten asumisessa ja kiinteistöpalveluissa, liikenteessä, sähköntuotannossa sekä kone- ja metallituoteteollisuudessa.

- 3 Rahoitus- ja pankkitoiminnan kehityksen taso ei toistaiseksi ole riittävä yritysten investointihankkeiden tehokkaaseen rahoittamiseen. Luottoehdot ovat liian rasittavia ja varsinkin suuryrityksille tarjolla olevat luottomäärät ovat liian pieniä. Näistä syistä johtuen omien varojen osuus yritysten investointihankkeista on edelleenkin hyvin suuri, vaikka se viime vuosina on kääntynyt laskuun. Monien alojen rahoittaminen valtion budjettivaroilla on mittasuhteiltaan vääristynyttä ja usein tehotonta.

Venäjän toimialat eivät kaikki ole samalla tavalla avoimia investoinneille. Valtio säilyttää monopoliasemansa kaasuteollisuudessa, sähköalalla, rautatieliikenteessä ja öljyn ja kaasun putkikuljetuksissa, lankapuhelintoiminnassa sekä asumisen ja kiinteistöjen palveluissa. Valtion sääntely on voimakasta, yhä kasvavaa ja talouden kehityksen kannalta epätarkoituksenmukaista myös valtion monopolin ulkopuolisilla aloilla. Toisaalta valtio julistaa kansallisen kehityksen keskeiseksi keinoksi kilpailun kaikilla talouden aloilla. Venäjän talouden investointipotentiaali riippuu voimakkaasti siitä, kumpi näistä kahdesta ristiriitaisesta trendistä tulee käytännössä vallitsemaan.

Liitetaulukko 4.1. Venäjän teollisuuden henkilöstö, bruttotuotanto ja tuottavuus vuosina 2000–2004 (Lähde: Venäjän tilastopalvelu, Russia in Figures 2005, Moskova 2005)

Henkilöstö, 1000 henkilöä	2000		2001		2002		2003		2004	
	1000 h	%	1000 h	%	1000 h	%	1000 h	%	1000 h	%
Koko teollisuus	13 294	100	13 282	100	12 886	100	12 384	100	11 800	100
Sähkön tuotanto	913	6,9	942	7,1	928	7,2	893	7,2	851	7,2
Polttoaine- teollisuus	730	5,5	806	6,1	774	6,0	740	6,0	759	6,4
Raudan ja teräk- sen valmistus	711	5,3	727	5,5	695	5,4	664	5,4	690	5,8
Värimetallien valmistus	560	4,2	582	4,4	570	4,4	553	4,5	579	4,9
Kemian- ja petrokemian- teollisuus	877	6,6	877	6,6	866	6,7	829	6,7	796	6,7
Kone- ja metalli- tuoteteollisuus	3 842	29,0	3 618	27,0	3 490	27,0	3 313	27,0	3 180	27,0
Metsäteollisuus	1 102	8,3	1 054	7,9	1 010	7,8	968	7,8	846	7,2
Rakennustarvi- keteollisuus	684	5,1	677	5,1	667	5,2	642	5,2	564	4,8
Tevanake- teollisuus	849	6,4	814	6,1	765	5,9	694	5,6	604	5,1
Elintarvike- teollisuus	1 484	11,0	1 492	11,0	1 495	12,0	1 488	12,0	1 399	12,0
Mylly- ja rehu- teollisuus	174	1,3	160	1,2	162	1,3	150	1,2	126	1,1
Muut toimialat	1 368	10,0	1 533	11,2	1 464	11,0	1 450	12,0	1 406	12,0

Bruttotuotanto, mrd. euroa	2000		2001		2002		2003		2004	
	Mrd. €	%	Mrd. €	%	Mrd. €	%	Mrd. €	%	Mrd. €	%
Koko teollisuus	183,1	100	225,0	100	231,5	100	245,0	100	312,9	100
Sähkön tuotanto	14,4	7,9	19,9	8,8	23,6	10,0	25,5	10,0	26,8	8,6
Polttoaine- teollisuus	32,1	18,0	37,8	17,0	39,9	17,0	40,6	17,0	55,7	18,0
Raudan ja teräk- sen valmistus	14,1	7,7	15,2	6,7	16,1	7,0	20,0	8,2	31,4	10,0
Värimetallien valmistus	16,0	8,7	16,1	7,1	15,5	6,7	15,3	6,2	18,7	6,0
Kemian- ja petrokemian- teollisuus	11,4	6,2	13,3	5,9	12,6	5,4	13,1	5,3	15,2	4,9
Kone- ja metalli- tuoteteollisuus	30,0	16,0	38,8	17,0	40,1	17,0	42,8	18,0	48,8	16,0
Metsäteollisuus	7,3	4,0	8,5	3,8	8,8	3,8	8,9	3,6	9,9	3,2
Rakennustarvi- keteollisuus	4,5	2,4	5,9	2,6	6,2	2,7	6,6	2,7	7,6	2,4
Tevanake- teollisuus	2,5	1,4	3,1	1,4	3,1	1,3	2,9	1,2	3,0	1,0
Elintarvike- teollisuus	20,3	11,0	26,3	12,0	27,8	12,0	28,7	12,0	34,3	11,0
Mylly- ja rehu- teollisuus	2,5	1,4	2,9	1,3	2,3	1,0	2,5	1,0	3,4	1,1
Muut toimialat	28,1	15,0	37,4	17,0	35,4	15,0	38,1	16,0	58,2	19,0

Bruttotuotanto henkilöä kohti, € ja suhteessa koko teollisuuteen (1)	2000		2001		2002		2003		2004	
	€	Tuottavuus*	€	Tuottavuus*	€	Tuottavuus*	€	Tuottavuus*	€	Tuottavuus*
Koko teollisuus	13 776	1	16 942	1	17 967	1	19 785	1	26 520	1
Sähkön tuotanto	15 793	1,1	21 122	1,2	25 464	1,4	28 606	1,4	31 461	1,2
Polttoaineteollisuus	43 980	3,2	46 855	2,9	51 610	2,9	54 860	2,8	73 418	2,8
Raudan ja teräksen valmistus	19 847	1,4	20 842	1,2	23 185	1,3	30 179	1,5	45 559	1,7
Värimetallien valmistus	28 563	2,1	27 612	1,6	27 145	1,5	27 633	1,4	32 258	1,2
Kemian- ja petrokemianteollisuus	12 977	0,9	15 139	0,9	14 558	0,8	15 790	0,8	19 080	0,7
Kone- ja metallituoteteollisuus	7 806	0,6	10 734	0,6	11 504	0,6	12 906	0,7	15 346	0,6
Metsäteollisuus	6 594	0,5	8 023	0,5	8 678	0,5	9 174	0,5	11 682	0,4
Rakennustarviketeollisuus	6 521	0,5	8 647	0,5	9 299	0,5	10 284	0,5	13 513	0,5
Tevanakeollisuus	2 944	0,2	3 798	0,2	4 050	0,2	4 238	0,2	4 992	0,2
Elintarviketeollisuus	13 654	1,0	17 618	1,0	18 602	1,0	19 260	1,0	24 526	0,9
Mylly- ja rehteollisuus	14 651	1,1	18 390	1,1	14 337	0,8	16 550	0,8	26 589	1,0
Muut toimialat	20 537	1,5	24 182	1,4	24 182	1,3	26 305	1,3	41 361	1,6

* Suhteellinen tuottavuus verrattuna koko teollisuuteen, jonka tuottavuutta on merkitty 1:llä.

Kyseessä on toimialojen bruttotuotannot, jotka vastaavat lähinnä liikevaihtotietoja. Muut toimialat kattavat tuotantoa, joka aiemmissa tilastojulkaisuissa sisältyi pääosin kone- ja metallituoteteollisuuteen.

4.3 Ulkomaiset sijoitukset toimialoittain

Ulkomaisten sijoitusten volyymin ja niiden kehitystrendien tarkastelu toimialoittain paljastaa mielenkiintoista tietoa nopeasti kehittyvistä ja ulkomaisia investoijia eniten kiinnostavista aloista. Kannattaa kuitenkin muistaa, että ulkomaisten sijoitusten suuntautuminen väistämättä vääristää todellista tilannetta, koska usealle alalle ulkomaiset sijoittajat eivät voi vielä investoida keinoetkoisten rajoitteiden takia. Näillä suljetuilla toimialoilla vallitsevat markkinaperiaatteista poikkeavat omistussuhteet.

Ulkomaiset sijoitukset Venäjän talouteen voi jakaa kahteen eri ryhmään:

- aidot ulkomaiset sijoitukset
- venäläisperäiset pääomasijoitukset.

Ulkomaisperäisiä pääomasijoituksia tekevät pääosin kehittyneiden maiden eli Saksan, Iso-Britannian, Yhdysvaltojen, Ranskan ynnä muiden maiden suuret, keskisuuret ja pienet yritykset. Venäjältä alun perin lähtöisin olevia, kotoperäisiä pääomasijoituksia tehdään offshore-alueille rekisteröityjen yritysten kautta. Tästä johdetaan muun muassa Kyproksen, Luxemburgin ja Bahama-saarten merkittävä osuus Venäjälle suuntautuvissa sijoituksissa.

Taulukko18. Venäjän talouden suurimmat sijoittajamaat, sijoitusten kanta 31.3.2005 (Lähde: Venäjän tilastokomitea, 2005)

Maa	Kumulatiiviset sijoitukset, miljoonaa euroa	Sijoitukset asukasta kohti sijoittajamaassa, euroa	Kumulatiiviset suorat sijoitukset, miljoonaa euroa	Suorat sijoitukset asukasta kohti sijoittajamaassa, euroa	Suorien sijoitusten osuus kaikista sijoituksista, %
Yhteensä, joista	64 460		28 664		44,5
Kypros	12 193	15 713	9 069	11 687	74,4
Luxemburg	10 240	22 117	218	471	2,1
Alankomaat	9 667	592	7 407	454	76,6
Saksa	6 565	80	1 578	19	24,0
Iso-Britannia	6 166	102	1 043	17	16,9
Yhdysvallat	4 912	17	3 216	11	65,5
Ranska	2 743	45	314	5	11,4
Bahama-saaret	1 343	12 322	494	4 531	36,8
Sveitsi	1 236	166	634	85	51,3
Itävalta	1 188	148	258	32	21,7
-----	-----	-----	-----	-----	-----
Suomi	585	112	320	62	54,7

Näiden kahden sijoittajaryhmän sijoitusten keskinäistä suuruutta on vaikea verrata virallisten tilastojen puutteiden takia. Jopa riippumattomien asiantuntijoiden laskelmat ovat hyvin likimääräisiä. Viimeisen 15 vuoden aikana pääomapako on ylittänyt kuitenkin moninkertaisesti ulkomailta tulevan pääoman määrän. Näin voitaneen olettaa kotimaasta peräisin olevien sijoitusten osuuden ulkomaisten sijoitusten kokonaisarvosta olevan hyvinkin merkittävän.

Eniten ulkomaisia sijoituksia on toistaiseksi tullut teollisuuteen ja kauppaan. Merkittäviä sijoituksia on viime vuosina tehty myös kiinteistökauppaan, jakelupalveluihin ja matkaviestintään. Toisaalta asumis- ja kiinteistöpalveluihin, terveydenhuoltoon, matkailualalle ja maatalouteen ulkomaisia sijoituksia on suuntautunut erityistä johtuen edelleenkin erittäin niukasti.

Esimerkiksi kiinteistöpalvelut ovat edelleenkin kaupunkien omistuksessa ja toimivat kilpailun ulkopuolella. Valtiovalta on kuitenkin käynnistänyt alan uudistamisen tavoitteena monopoliasemien purkaminen ja markkinaedellytysten luominen yksityisille yrityksille. Ilmoitettujen tavoitteiden toteutuessa ulkomaisille sijoittajille avautuu uusi, oletettavasti hyvin laaja toimintakenttä. Vuoden 2004 alussa Pietarissa saksalainen yhtiö sai tarjouskilpailun kautta oikeuden tuottaa kiinteistöpalveluita yhdessä kaupunginosassa, mitä voidaan pitää päänavauksena.

Taulukko 19. Ulkomaiset sijoitukset yhteensä toimialoittain vuosina 1998–2004, miljoonaa euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2005)

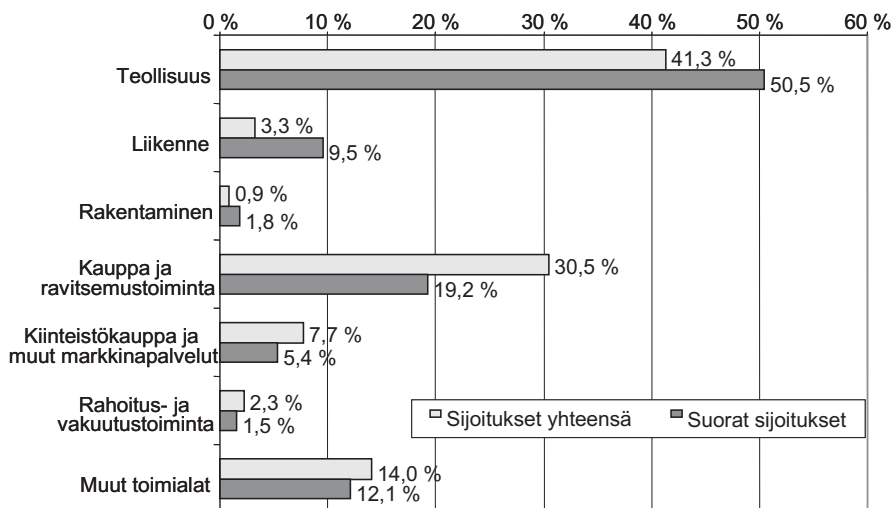
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Yhteensä
Yhteensä	10 584	8 970	11 864	15 920	20 918	26 254	32 566	127 076
<i>Teollisuus yhteensä</i>	4 224	4 575	5 112	6 322	7 754	10 900	15 788	54 675
Polttoaineteollisuus	1 688	1 592	671	1 136	2 045	4 654	6 542	18 328
Raudan ja teräksen valmistus	183	482	717	1 197	1 255	1 315	2 431	7 580
Värimetallien valmistus	290	388	468	530	1 356	1 774	2 573	7 379
Kemianteollisuus	47	97	263	307	353	445	707	2 219
Kone- ja metallituoteollisuus	274	371	509	785	518	680	1 272	4 409
Metsäteollisuus	218	181	278	269	330	530	796	2 602
Elintarviketeollisuus	1 324	1 328	1 934	1 738	1 280	905	777	9 286
Rakennustarviketeollisuus	23	29	66	57	76	97	143	491
Muu teollisuus	177	107	206	303	541	500	547	2 381
<i>Kuljetukset</i>	286	489	1 104	846	184	355	517	3 781
<i>Rakentaminen</i>	213	91	93	56	133	225	332	1 143
<i>Kauppa- ja ravitsemustoiminta</i>	1 080	1 522	2 116	5 907	9 306	9 296	10 441	39 668
<i>Asuminen ja kiinteistöpalvelut sekä muut markkina-palvelut*</i>	1 282	178	293	884	1 433	3 008	977	8 055
<i>Rahoitus- ja vakuustoiminta</i>	809	107	297	142	138	566	674	2 733
<i>Muut alat</i>	2 690	2 008	2 849	1 763	1 970	1 904	3 837	17 021

* Tilastokomitean määrittelyjen mukaan muihin markkinapalveluihin kuuluvat jakelupalvelut, ATK-palvelut, maaperätutkimukset ja malminetsintä, kartoitus- ja karttapalvelut, sekä sää- ja vesitutkimukset ja eräät muut palvelut. Suurin osa ulkomaisista sijoituksista keskittyy kiinteistökauppaan ja jakelupalveluihin.

Suorien ulkomaisten sijoitusten osuus Venäjän saamista ulkomaisista sijoituksista vuosina 1998–2003 oli 28 prosenttia. Ulkomaisten suorien sijoitusten ja kaikkien ulkomaisten sijoitusten toimialoittaisessa vertailussa käy selvästi ilmi, että suorissa

sijoituksissa teollisuuden, kuljetusten ja rakentamisen osuus on huomattavasti suurempi kuin näiden alojen osuus kokonaissijoituksista.

Toisaalta kaupan, rahoitus- ja vakuutus toiminnan, kiinteistökaupan ja muiden markkinapalveluiden osuus suorista sijoituksista on paljon pienempi kuin näiden alojen osuus kaikista ulkomaisista sijoituksista. Viime vuosina kyseisiin sektoreihin suuntautui etupäässä lainamuotoisia ulkomaisia pääomasijoituksia.

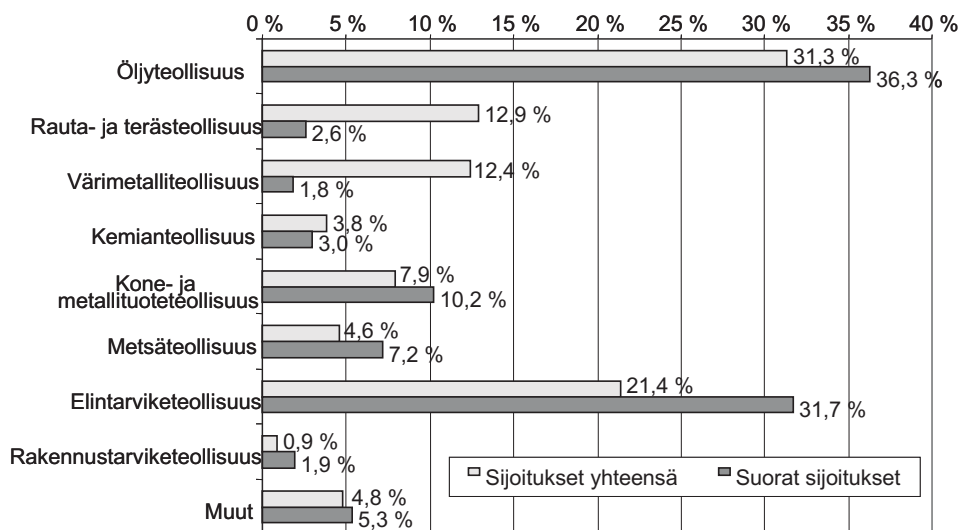
Kuva 30. Ulkomaisten sijoitusten jakautuminen päätoimialoittain vuosina 1998–2003, %-osuuksina (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004)

Eri teollisuudenalojen kesken on merkittäviä eroja ulkomaisten sijoitusten määrissä. Eniten sijoituksia viime vuosina ovat saaneet öljyntuotanto, elintarviketeollisuus sekä metallinjalostus. Merkittäviä sijoituksia on suunnattu ja suunnataan kasvavassa määrin myös kone- ja metallituoteteollisuuteen ja puunjalostusteollisuuteen, kaasu-, hiili- ja tevanake-teollisuuden jäädessä eri syistä merkittäviä ulkomaaninvestointeja vaille.

Kaasuteollisuus on melkein kokonaan valtion hallitseman Gazprom-yhtiön omistuksessa. Huonosta kannattavuudesta kärsivä hiiliteollisuus on myös merkittävilta osin valtion sääntelyn alainen. Valtiolla on osakesalkkuja hiiliteollisuuden yrityksissä ja oikeus määrätä tariffeja sisämarkkinoilla. Neuvostoliiton hajottua halvat raaka-ainelähteet menettäneet tevanake-teollisuuden yritykset eivät toistaiseksi ole sopeutuneet uusiin olosuhteisiin ja häviävät ulkomaalaisille kilpailijoille.

Taulukko 20. Suorat ulkomaiset sijoitukset investoinnit toimialoittain vuosina 1998–2003, miljoonaa euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Yhteensä
Yhteensä	3 022	3 997	4 795	4 444	4 232	5 995	26 485
Teollisuus, josta	1 790	2 442	1 997	1 957	2 043	3 023	13 252
Öljytuotanto	276	1 113	479	476	704	1 675	4 723
Raudan ja teräksen valmistus	35	52	42	130	21	74	354
Värimetallien valmistus	52	17	32	23	69	42	235
Kemianteollisuus	45	18	53	98	112	85	411
Kone- ja metallituoteteollisuus	114	118	247	353	277	286	1 395
Metsäteollisuus	101	131	153	146	141	278	950
Elintarviketeollisuus	1 072	904	889	590	464	305	4 224
Rakennustarviketeollisuus	20	23	28	47	52	78	248
Kuljetukset	115	485	1 026	769	118	146	2 659
Rakentaminen	97	55	49	54	93	126	474
Kauppa- ja ravitsemistoiminta	440	560	904	845	1 014	1 338	5 101
Kiinteistökauppa ja muut markkinapalvelut	227	78	160	253	316	390	1 424
Rahoitus- ja vakuutus-toiminta	59	29	28	44	59	164	383
Muut alat	293	347	631	521	588	808	3 188

Kuva 31. Teollisuuden ulkomaiden sijoitusten jakautuminen toimialoittain vuosina 1998–2003, %-osuudet

Teollisuudenaloista eniten sijoituksia suuntautuu öljyn ja kaasun tuotantoon. Ulkomaisten suorien sijoitusten rakenteessa suurin ero kaikkien ulkomaisten sijoitusten ja suorien ulkomaisten sijoitusten välillä on metallinjalostuksessa. Suorien sijoitusten osuus on vain noin viidennes kaikista ulkomaisista sijoituksista. Ero johtuu siitä, että metallinjalostukseen suuntautuvat luottomuotoiset ulkomaiset sijoitukset tulevat pääosin offshore-alueilta. Itse asiassa ne ovat takaisin sijoitettua venäläispääomaa.

Seuraavassa käsittelemme tarkemmin ulkomaisia sijoituksia Venäjän teollisuuden ja palveluiden eri sektoreilla.

Energiasektori

Parhaat toimintaedellytykset ulkomaalaisille sijoittajille Venäjän energiasektorilla on öljyntuotannossa. Öljyntuotantoon onkin tehty Venäjän suurimmat kansainväliset sijoitukset – brittiläinen British Petroleum valloitti TNK-öljy-yhtiön (Tjumen-skaja neftjanaja kompanija) ja amerikkalainen Conoco Philips hankki merkittävän osakesalkun Lukoil-yhtiössä. Viime vuosina amerikkalaiset, brittiläiset ja japanilaiset yhtiöt ovat osallistuneet Ohotanmeren öljyvarojen hyödyntämiseen Sahalinin saaren läheisyydessä. Öljyesiintymien hyödyntämiseen on jo sijoitettu 5 miljardia dollaria.

Ulkomaiset sijoitukset öljyntuotantoon ylittävät moninkertaisesti öljynjalostukseen, sähköntuotantoon ja energiatekniseen teollisuuteen suuntautuvien ulkomaisten investointien määrän. Ulkomaiset sijoitukset öljyntuotantoon olivat esimerkiksi vuonna 2003 yli 25-kertaiset verrattuina öljynjalostukseen ja sähköntuotantoon suunnattuihin sijoituksiin. Kaasu- ja hiiliteollisuuteen ei aiemmin mainituista syistä ole tehty merkittäviä sijoituksia tähän saakka.

Taulukko 21. Esimerkkejä ulkomaisista sijoituksista Venäjän energia-alalle sekä energia-alan laitteiden ja koneiden tuotantoon (Lähde: Liike-elämän antamat tiedot)

Yhdysvallat	
Conoco Philips	Omistaa Venäjän suurimmasta öljynyhtiöstä, Lukoilista, yli kahdella miljardilla dollarilla hankitun 10 prosentin osakesalkun, sekä on Komin tasavallassa ja Nenetsien autonomisessa piirissä öljyä tuottavan Poljarnoe sijanie -yhtiön osakas 50 prosentinn osuudella lopun 50 prosenttia olleessa valtiollisen Rosneft-yhtiön omistuksessa.
Exxon Mobil	Osallistuu Ohotanmeren pohjassa sijaitsevien öljyesiintymien hyödyntämiseen Sahalinin saaren läheisyydessä. Yhtiön keskipitkälle aikavälille suunnitteleminen sijoitusten määrä on jopa 3,5 miljardia dollaria, joista noin puolet on jo sijoitettu.
Iso-Britannia	
British Petroleum	Omistaa 50 prosenttia Venäjän suurimpiin öljy-yhtiöihin lukeutuvan Tumenin öljy-yhtiön (TNK-VR) osakkeista. Ne on hankittu 6,8 miljardilla dollarilla vuonna 2003. Yhtiön omistuksessa on myös osakesalkkuja eräissä muissa Venäjän öljy-yhtiöissä, muun muassa uusien öljyn etsintää ja tuotantoa Itä-Siperiassa ja Sahalinilla suorittavissa yrityksissä.
Iso-Britannia, Hollanti	
Royal Dutch/Shell	Omistaa neljä öljyhankintaa ja öljynetsintää Länsi-Siperiassa ja Sahalinilla sekä öljytuotteiden myyntiä harjoittavaa yritystä, joilla on muun muassa huoltoasemaketjut Moskovassa ja Pietarissa. Keskipitkällä aikavälillä yhtiö suunnittelee investoivansa Venäjälle noin 5 miljardia dollaria.
Ranska	
Total	Osallistuu 50 prosentin osuudella suuren, noin 100 miljoonan tonnin Harjaginskoje-öljyesiintymän hyödyntämiseen Nenetsien autonomisessa piirissä. Vuoden 2004 lopusta yhtiö on käynyt neuvotteluja Novatek-yhtiön 25 prosentin osakesalkun ostamisesta 850 miljoonalla dollarilla. Novatek-yhtiö on Venäjän toiseksi suurin maakaasuntuottaja, jonka tuotanto vuonna 2003 ylitti 20 miljardia m ³ .
Schlumberger	Omistaa Venäjän suurimman öljyalan palveluyrityksen, <i>PetroAliancen</i> , osakkeista 26 prosenttia. Aikoo hankkia loputkin osakkeista.
Saksa	
Ruhrigas	Omistaa yli 6 prosentin suuruisen osakesalkun Venäjän kaasualan monopolirytyksestä, <i>Gazprom</i> :sta.
Siemens	Tuottaa kaasuturbiineja pietarilaisen <i>Nevskij zavod</i> -tehtaan kanssa perustetussa yhteisytyksessä. Yhtiö omistaa noin 20 prosenttia osakkeista suuressa höyryturbiineja ja paineilmapumppuja tuottavassa <i>Kaluzhskij turbinnij zavod</i> -turbiinitehtaassa. Vuoden 2004 lopusta yhtiö on neuvotellut Silovyje mashiny -konsernin hankkimisesta (Kaluzhskij turbiinitehdas on yksi konsernin yhtiöistä).
Japani	
Mitsubishi	Osallistuu Ohotanmerellä, Sahalinin saaren läheisyydessä sijaitsevien öljyesiintymien hyödyntämiseen. Keskipitkällä aikavälillä suunniteltu sijoitusten määrä on noin 2 miljardia dollaria.

Mitsui	Osallistuu Ohotanmerellä, Sahalinin saaren läheisyydessä sijaitsevien öljyensiintymien hyödyntämiseen. Keskipitkällä aikavälillä suunniteltu sijoitusten määrä on yli 2,5 miljardia dollaria.
Norja	
Norsk Hydro	Osallistuu 40 prosentin osuudella suuren 100 miljoonan tonnin Harjaginskoje-öljyensiintymän hyödyntämiseen Nenetsien autonomisessa piirissä. Suunnittelee yhteistoimintaa Gazpromin kanssa suuren Barentsin merellä sijaitsevan Shtokmanovskoje-kaasukentän hyödyntämisessä.
Italia	
Enel	Hallinnoi pietarilaista Luoteislaitosta Venäjän energia-alan monopolin RAO EES -yhtiön kanssa tekemänsä sopimuksen nojalla. Sopimuksen mukaan yhtiön on määrä sijoittaa laitoksen loppurakentamiseen ja laitoksen kapasiteetin kasvattamiseen noin 100 miljoonaa dollaria.
Suomi	
Fortum	Omisti yli 30 prosenttia osakkeista RAO EES -yhtiön hallinnoimassa Pietarissa ja Leningradin alueella toimivassa Lenenergo-energiayhtiössä.
Neste Oil	Omisti 50 prosentin osuudella, lopun 50 prosenttia ollessa Lukoil-yhtiön omistuksessa, öljyntuotantoa Komin tasavallassa ja Nenetsien autonomisessa piirissä harjoittavan SeverTek -yhtiön. Sijoitukset öljyn tuotantoon ovat olleet 150–200 miljoonaa euroa. Neste Oil omistaa myös huoltoasemaketjun ja öljyterminaalin Pietarissa.

Kaasuteollisuudessa ensimmäinen ulkomaisten sijoittajien suurhanke on ranskalaisen Totalin hankkima yli 25 prosentin osuus Venäjän toiseksi suurimmasta kaasuntuotanto ja -jalostusyhtiöstä, Novatekistä. Tämän kaupan ehdot ovat parhaillaan Venäjän kilpailuviraston käsittelyssä.

Sähkökoneiden ja -laitteiden tuotannossa on vireillä toinen suuri yritysosto. Saksalainen Siemens haluaisi hankkia omistukseensa toisen Venäjän johtavista alan yrityksistä, Silovyje mashiny -konsernin. Kaupan ehdot olivat valtion viranomaisten käsittelyssä ja päätös oli kielteinen. Venäjän hallitus pelkää, että Silovyje mashiny -konsernin tehtaat eivät pysty riittävän nopeasti suorittamaan valtion kannalta tärkeitä tilauksia saksalaisvalloituksen jälkeen.

Suurin suomalainen investoija Venäjän energia-alalla on ollut Fortum-konserni, joka on tehnyt sijoituksia sähkön ja öljyn tuotantoon sekä polttoainekauppaan. Kaikki investointihankkeet ovat tähän saakka sijoittuneet Luoteis-Venäjälle. Fortum omistaa Lenenergosta yli 30 prosentin osuuden. Omistus mahdollistaa Fortumin osallistumisen uuden laajemman alueellisen sähköntuotantoyhtiön TGC-1:n (Territorial Generation Company 1) muodostamiseen. Ajan myötä Fortumin omistukset avannevat uusia markkinoita ja mahdollisuuksia omien investointihankkeitten toteuttamiseksi myös suomalaisille energiatekniikan valmistajille. Kun Neste Oil erotettiin Fortum-konsernista hoitamaan öljyliiketoimintaa, omistukset öljyntuotannossa eli Komissa ja Nenetsiassa toimivassa SeverTek -yhtiöstä, huoltoasemaketju Pietarissa ja Leningradin alueella ja Pietarin terminaali siirtyivät Neste

Oilin omistukseen. Neste Oil myi osuutensa Lukoilille 270 miljoonalla eurolla marraskuussa 2005, koska Neste Oil strategiansa mukaisesti keskittyy öljynjalostukseen ja öljytuotteiden kauppaan. Fortumin ja Neste Oilin toimintaa ja investointeja Venäjällä käsitellään erityistarkastelussa 7.

Erityistarkastelu 7. Fortum ja siitä erotettu Neste Oil Luoteis-Venäjällä

Energiayhtiö Fortum pitää Luoteis-Venäjän aluetta eräänä ulkomaantoimintansa prioriteeteista. Nimenomaan Luoteis-Venäjällä Fortum toteuttaa tärkeimpiä Venäjän investointihankkeitaan. Lisäksi juuri Luoteis-Venäjän kautta Suomeen tuodaan kaasua, öljyä ja sähköä.

Fortumin perustoiminnot Luoteis-Venäjällä mukaan luettuina nykyisen Neste Oil olivat seuraavat:

- sähköntuotanto ja sähköntuotannon palvelut
- öljyntuotanto
- öljytuotteiden myynti omistamansa huoltoasemaketjun kautta.

Fortumin pääkumppani sähköalalla on Luoteis-Venäjän merkittävin sähköntuottaja Lenenergo. Vuosina 1998–1999 toteutettiin ensimmäinen yhteishanke. Fortum tarjosi konsultointipalvelut kahden Vuoksen voimalaitoksen uudistamiseen Karjalan kannaksella, nykyisellä Leningradin alueella. Jatkossa Fortum alkoi hankkia Lenenergon osakkeita, ensimmäisen hankitun salkun ollessa 6 prosenttia. Vuoden 2005 alkuun mennessä Fortum omisti jo 30,7 prosenttia Lenenergosta. Fortum on nykyään Lenenergon, jonka myyntikate vuonna 2004 oli noin 850 miljoonaa euroa, suurin vähemmistöosakas. Osake-enemmistö on venäläisen kantaverkkoyhtiö RAO EES Rossiin hallussa. Fortum aikoo kasvattaa osuuttaan Lenenergossa sekä osallistua sähköverkkojen kehittämishankkeisiin Venäjän ja Suomen raja-alueella Venäjältä tapahtuvan sähkön tuonnin lisäämiseksi.

Fortumin muista hankkeista Luoteis-Venäjän alueella on mainittava Fortumin tarjoamat johtamis- ja kehityspalvelut Pietarin Luoteislaitoksen rakentamisvaiheessa. Tämä nykykapasiteetiltaan 900 megawatin voimala toimittaa sähköä Venäjän sisämarkkinoille.

Fortumin ja siitä erotetun Neste Oilin tärkeimmät sijoituskohteet Luoteis-Venäjällä (Lähde: Liike-elämän omat tiedot, asiantuntija-arviot)

Yhtiö	Investointihanke	Investointien määrä, miljoonaa euroa; osuus hankkeesta, %
Fortum	Nykyään Lenenergon suurin vähemmistöosakas. Fortumin johto on julkistanut aikeen hankkia Lenenergon osake-enemmistön.	150; 30,7 prosenttia
Neste Oil	Omistaa 30 huoltoaseman ketjun Pietarissa. Huoltoasemaista 9 on automaattiasemia. Keskipitkällä aikavälillä on suunnitteilla ketjun kehittäminen sekä Pietarissa että Leningradin alueella, mihin yhtiö aikoo sijoittaa 8–10 miljoonaa euroa vuosittain. Neste Oil omistaa Pietarin lähistöllä Bronkin öljytuoteterminalin, jonka kapasiteetti 0,5 miljoonaa tonnia. Yhteishankkeena Lukoil-yhtiön kanssa neljän öljykentän kehittäminen Nenetsien autonomisessa piirissä ja Komin tasavallassa.	Yli 100; 100 prosenttia Noin 150–200; 50 prosenttia

Vuonna 1996 Fortum perusti Venäjän suurimman öljy-yhtiön, Lukoilin, kanssa SeverTek-öljyntuotantoyrityksen, jonka yhtiöt omistavat puoliksi. SeverTekillä on oikeudet neljän öljynesiintymän hyödyntämiseen Nenetsien autonomisessa aluepiirissä ja Komin tasavallassa. Öljyvarat ovat yhteensä noin 40 miljoonaa tonnia. Öljyntuotanto aloitettiin vuonna 2003. Vuoden 2005 helmikuun mennessä on tuotettu jo 2 miljoonaa tonnia. SeverTekin hyödyntämiin esiintymiin on investoitu yhteensä 360 miljoonaa dollaria, joista 200 miljoonaa saatiin luottona Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankilta, EBRD:ltä. Eniten on sijoitettu infrastruktuuriin eli öljyputkiyhteyden rakentamiseen lähimpään öljyterminalin ja tuotantoyksiköiden perustamiseen. Fortum piti hanketta hyvin merkittävänä kahden Suomessa sijaitsevan öljynjalostamon raakaöljyhuollon kannalta. Neste Oil kuitenkin uuden strategiansa mukaisesti luopui öljykenttien omistuksista ja keskittyä öljynjalostukseen ja öljykauppaan.

Neste tuli Venäjän öljymarkkinoille jo vuonna 1991. Yhtiö perusti 60 prosenttia osuudella yhteisyrityksen Surgutneftegaz-yhtiön kanssa tavoitteena huoltoasemaketjun kehittäminen Pietarissa. Myöhemmin Neste osti koko ketjun. Nykyään Neste Oilin Pietarin huoltoasemaketjuun kuuluu 30 huoltoasemaa, joiden osuus paikallisista markkinoista on 10 prosenttia. Neste on johtavassa asemassa Pietarin markkinoilla Premium class -öljytuotteiden segmentissä. Vuonna 2001 Neste Oil avasi Pietarissa Venäjän ensimmäiset automaattiset huoltoasemat. Yhtiön johto on julkistanut suunnitelmansa laajentaa merkittävästi huoltoasema- ja automaattiverkostoaan Pietarissa ja Leningradin alueella.

1990-luvun lopulla Nesteen emoyhtiö Fortum teki päätöksen oman öljytuoteterminalin ja -sataman rakentamisesta Pietarin merisatamaan. Hanketta ei vielä ole toteutettu loppuun. Se ei toimi vielä satamana, koska laivojen

kulun mahdollistavaa merikanavaa ei ole rakennettu. Terminaali toimii öljyvarastona, joka suorittaa öljytuotteiden tukkutoimituksia yhtiön yritysasiakkaille sekä vastaa Nesteen huoltoasemien öljytuotehuollosta. Öljytuotteita Fortumin terminaaliin toimitetaan Leningradin alueella sijaitsevasta merkittävästä Kirishinefteorgsintezen öljynjalostamosta. Terminaalissa öljytuotteita jatkojalostetaan vastaamaan Neste Oilin laatuvaatimuksia.

Fortum aikoi laajentaa toimintansa myös kaasualalle. Vuonna 1996 viiden yhtiön konsortio (venäläinen Gazprom – 50 prosenttia, suomalainen Fortum, amerikkalainen Conoco Phillips, ranskalainen Total ja norjalainen Norsk Hydro, kukin 12,5 prosentin osuudella) solmivat yhteistyösopimuksen Barentsin meren mannerjalustalla sijaitsevan Shtokmanovskojen kaasukentän hyödyntämisestä. Sopimukseen sisältyi PSA- eli tuotannonjakosopimus. Gazpromin julkaisemien suunnitelmien mukaan tuotanto alkanee jo vuonna 2008. Shtokmanovskoje-kaasuesiintymän hyödyntämiseen liittyy myös Pohjoiseurooppalaisen kaasuputken rakentamishanke, jonka kautta kaasu kulkee Barentsin mereltä Eurooppaan. Nytemmin Fortum on vetäytynyt hankkeesta. Yhtiö ilmoitti, että sillä on edelleen intressejä kaasun saantiin asiakkaana ja sen käyttämiseen energiantuotannossa Suomessa ja Ruotsissa. Yhtiön uuteen strategiaan toimiminen kaasun tuottajana ja kaasuputkien rakentajana ei sovi.

Liiketoiminnassaan Venäjällä Fortum ja siitä erotettu Neste Oil ovat kohdanneet seuraavia ongelmia:

- viranomaisten byrokraattisesta toiminnasta aiheutuvat ongelmat
- Venäjän sähköalan uudistuksen tulosten epämääräisyys ja siihen liittyvät merkittävät riskit
- öljyntuotantoon liittyvät poliittiset ja hallinnolliset riskit
- uusien huoltoasematonttien vaikea saatavuus.

Kaiken kaikkiaan Fortumin ja Neste Oilin toiminta Venäjällä on yksi harvoista esimerkeistä, joissa ulkomaiset yhtiöt ovat kyenneet menestykselliseen kumppanuuteen venäläisten suuryritysten kanssa. Eräiden asiantuntijoiden mukaan toimivat suhteet johtuvat osittain siitä, että Suomen valtio on enemistöosakkaana Fortumissa ja Neste Oilissa, mikä takaa yhteistyölle molempien valtioiden poliittisen tuen.

Venäjän energiasektorilla avautuu yleisesti ottaen hyvin paljon mahdollisuuksia kansainvälisille investoijille. Energiasektori on Venäjän kansantalouden suurin sektori. Sen käytössä on suuria energiavaroja sekä huomattava teollisuus- ja infrastruktuurikapasiteetti, joka suurelta osin kaippaa nykyaikaistamista. Valtion hallit-

semien energiamonopoliin, kuten RAO EES:n ja Gazpromin uudistukset tähtäävät kilpailullisten markkinoiden muodostamiseen sekä energia-alojen laajempaan avaamiseen kansainvälisille investoijille.

Metallien jalostus ja kaivostoiminta

Viime vuosikymmenen merkittävät sijoitukset metallurgiaan olivat pääosin peräisin kotimaisesta pääomasta. Vasta vuoden 2005 alussa tehtiin ensimmäinen suuri kauppa, johon osallistui yksi maailman johtava ulkomainen metallurgiayhtiö, amerikkalainen Alcoa. Yhtiö osti kaksi venäläistä valssialumiinia valmistavaa tehdasta. Tämän kaupan ehdot olivat pitkään Venäjän hallituksen käsittelyssä, sillä väri-metalliteollisuudelle tyypillisesti kummankin tehtaan tuotantoa käytetään myös venäläisessä sotateollisuudessa.

On odotettavissa, että muut suuret alan strategiset sijoittajat tulkitsevat tämän kaupan hyväksi merkiksi metallinjalostuksen avautumisesta ulkomaisille sijoittajille. Metallinjalostus ja siihen liittyvä kaivostoiminta yhdessä ovat Venäjän kansantalouden toiseksi merkittävin sektori sekä tuotannossa että viennin arvossa. Tämä avaa kansainvälisille sijoittajille merkittäviä mahdollisuuksia. Venäjän sisämarkkinoiden kehitys kasvattaa lisäarvotuotteiden kuten seosten, korkealaatuisten metallituotteiden ja koneteollisuuden komponenttien kysyntää sekä luo tarvetta metallipalvelukeskuksille. Toisaalta alalle pääsyn esteet ovat edelleenkin korkeat.

Taulukko 22. Esimerkkejä ulkomaisista suorista sijoituksista Venäjän metallinjalostukseen (Lähde: Liike-elämän antamat tiedot)

Yhdysvallat	
Alcoa	Vuoden 2005 alussa yhtiö osti Venäjän alumiinimarkkinoiden johtavalta Rusal-yhtiöltä kaksi valssialumiinia tuottavaa tehdasta Samarassa ja Rostovin alueella.
Iso-Britannia	
Rexam	Omistaa juomatölkkejä valmistavan tehtaan Moskovan alueella.
Suomi	
Kuusakoski	Omistaa kaksi metalliromun hankintaan ja jalostukseen erikoistunutta tytäryhtiötä Luoteis-Venäjällä.

Suomen ja Venäjän yhteistyö metallurgia-alalla alkoi Neuvostoliiton aikana: Yhteisen rajan läheisyyteen, Kostamukseen rakennettiin yhteistyössä merkittävä Kareljskij okatysh (Karjalan pelletti) rautamalmilouhos ja -rikastamo, joiden tuotannosta merkittävä osa on toimitettu Suomeen. Rautaruukki hyödynsi venäläistä teknologiaa ja asiantuntijoita Raahan tehtaan eri rakennusvaiheissa. Outokumpu on toimittanut Venäjän värimetalliteollisuudelle teknologiaa. Viime vuosikymmenen

yksi suurimmista investoinneista oli Kuusakoski Oy:n metalliromun hankintaorganisaatio ja esijalostuskapasiteetin rakentaminen sekä niihin liittyvä vienti.

Kemianteollisuus

Ulkomaiset sijoitukset Venäjän kemianteollisuudessa ovat pääosin keskittyneet Venäjän markkinoilla myytävien kotitalouskemikaalien (kuten puhdistusaineiden) tuotantoon. Vuoden 2005 alussa toteutettiin ensimmäinen suurkauppa lannoite-tuotannossa. Norjalainen Yara-yhtiö hankki merkittävän osakesalkun suuressa fosfori- ja typpilannoitteita tuottavassa tehtaassa. Venäjän lannoitetuotanto on hyvin vientisuuntautunutta. Suurin osa tuotannosta viedään Aasian, Latinalaisen Amerikan ja Afrikan markkinoille.

Taulukko 23. Esimerkkejä ulkomaisista investoinnista Venäjän kemianteollisuuteen (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Saksa	
Henkel	Omistaa kolme tehdasta Leningradin, Permin ja Saratovin alueilla, jotka tuottavat kodin kemikaaleja sekä hajuvesiä, kosmetiikkatuotteita ja liimaa.
BASF	Yhteisyritys yhden Venäjän merkittävimmän, Tatarstanin tasavallassa sijaitsevan petrokemian tehtaan <i>Nizhnekams-kneftekhim</i> kanssa polymeerituotannossa.
Yhdysvallat	
Procter&Gamble	Omistaa suuren kodin kemikaaleja tuottavan tehtaan Tulan alueella. Yhtiön nykyiset investoinnit tuotantoon ovat ylittäneet 150 miljoonaa dollaria.
Norja	
Yara International	Vuoden 2005 alussa yhtiö hankki 50 miljoonalla dollarilla 30 prosentin osuuden suuressa fosfori- ja typpilannoitteita valmistavassa Minudobrenija-tehtaassa Voronezhin alueella.
Suomi	
Nokian Renkaat	Vuonna 2005 avattiin rengastehdas Leningradin alueella. Yhtiön investoinnit vuosina 2004–2005 ovat olleet 52 miljoonaa euroa. Tehtaan kasvattamiseksi täyteen kapasiteettiinsa vuoteen 2008 mennessä suunnitelmassa on noin 140 miljoonan euron lisäinvestoinnit. Noin 10 miljoonaa euroa yhtiö aikoo sijoittaa renkaiden myyntiverkon rakentamiseen Moskovassa ja Pietarissa.

Suomen ensimmäinen kemianteollisuuden suurhanke Venäjällä on Nokian Renkaat Oyj:n rengastehdas Leningradin alueella Pietarin kaupungin rajan läheisyydessä. Tuotanto käynnistyi vuonna 2005. Hankkeen tärkeimpänä edellytyksenä on ollut Venäjän henkilöautomarkkinoiden nopea kehitys. Aikaisempi Nokian Renkaat Oyj:n yritys tuottaa renkaiden yhdessä venäläisen Amtel-yhtiön kanssa ei onnistunut, ja suomalainen yhtiö päätti rakentaa uuden rengastehtaan täysin omin voimin.

Useat asiantuntijat olettavat, että ulkomaisille sijoittajille tarjoutuu merkittäviä investointimahdollisuuksia Venäjän kemianteollisuudessa. Investointiedellytyksiä luovat raaka-aineiden – muun muassa öljyn ja maakaasun sekä kali- ja fosforiraa-ka-aineiden saatavuus, alhaiset tuotantokustannukset sekä Venäjän kasvavat markkinat.

Metsäteollisuus

Metsäteollisuus on Venäjän teollisuusalojen keskinäisessä vertailussa neljännellä sijalla ulkomaisten sijoitusten tilastoissa. Metsäteollisuudessa on tehty merkittäviä yrityskauppoja. Kansainväliset suuryritykset ovat ostaneet kaksi suurta sellu- ja paperitehdasta, jotka sijaitsevat Komin tasavallan pääkaupungissa, Syktyvkarissa, ja Svetogorskissa Leningradin alueella. Viime vuosina myös mekaanisessa puunjalostuksessa on toteutettu saha- ja tehdashankkeita. Uusia tehtaita on rakennettu valmistamaan vaneria, puulevytuotteita ja huonekalujen osia.

Suomalaiset metsäteollisuusyritykset kuuluvat investointihalukkaimpiin yhtiöihin. Luoteis-Venäjällä suomalaisyhtiöt Stora Enso ja UPM ovat rakentaneet muutaman vuoden sisällä kolme uutta sahaa aiemmin toimineiden UPM:n vaneri- ja viilutehtaan lisäksi. Metsäliitto on lisäksi käynnistänyt suurhankkeen Leningradin alueella. Hankkeen puitteissa valmistuu kemiallisen ja mekaanisen puunjalostuksen tuotantokompleksi. Moskovan ja Nizhni Novgorodin pakkausmarkkinoita palvelemaan Stora Enso on rakentanut kaksi kartonkitehdasta.

Taulukko 24. Esimerkkejä ulkomaisista investoinneista Venäjän metsäteollisuuteen (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Yhdysvallat	
International Paper	Yhtiön omistuksessa on Svetogorskin tehdasintegraatti (entinen Enso), joka on yksi Venäjän suurimmista sellu- ja paperitehtaista. Integraattiin on sijoitettu kaikkiaan noin 250 miljoonaa dollaria, ja seuraavan viiden vuoden aikana suunnitellaan tehtäväksi samansuuruiset sijoitukset.
Ruotsi	
SCA	Yhtiön omistuksessa on ruotsalaiselta Tetra Laval -yhtiöltä 25 miljoonalla dollarilla hankittu talous- ja hygieniapaperia tuottava tehdas sekä kaksi aaltopahvia valmistavaa tehdasta Pietarin ja Krasnodarin alueilla.
Swedwood (IKEA-konsernin yksikkö)	Omistaa puuhuonekaluosia tuottavan tehtaan Leningradin alueella. Karjalan tasavallassa rakennetaan toista saha- ja puuhuonekalutehdasta. Sijoituksia on tähän mennessä tehty noin 60–70 miljoonan dollarin arvosta.
Itävalta	
Neusiedler	Yhtiön omistuksessa on 88 prosentin osuus Komin tasavallassa sijaitsevasta Syktyvkarin sellu- ja paperikombinaatista, joka on yksi Venäjän suurimmista sellu- ja paperitehtaista.
Alankomaat	
Kappa Alpha Holding	Yhtiön omistuksessa on aaltopahvitehdas Leningradin alueella, jonka rakentamiseen aiempi omistaja, ruotsalainen Assi Domän, sijoitti noin 30 miljoonaa dollaria.
Saksa	
Pfleiderer (osa Grupo Uralita-konsernia)	Rakentaa lastulevyjä ja muuta puurakennusmateriaalia tuottavaa tehdasta Novgorodin alueella, joka valmistuu syksyllä 2005. Ensimmäisessä vaiheessa sijoitetaan 70 miljoonaa euroa. Suunniteltu työpaikkojen määrä on 250. Jatkossa suunnitellaan sijoitettavan 200 miljoonaa euroa tuotannon laajentamiseen.
Suomi	
Stora Enso	Omistaa kaksi sahalaitosta Karjalan tasavallassa ja Novgorodin alueella, joihin sijoitettiin yli 15 miljoonaa dollaria, sekä kaksi aaltopahvia ja aaltopahvipakkauksia tuottavaa tehdasta Kalugan ja Nizhni Novgorodin alueilla. Nizhni Novgorodiin on investoitu 35 miljoonaa euroa. Leningradin alueelle suunnitellaan uuden tehtaan rakentamista, johon suuntautuvien sijoitusten määrä nousee 60–70 miljoonaan euroon.
UPM-Kymmene	Yhtiön omistuksessa on Novgorodin alueella saha- ja vaneri- sekä viilutehtaat. Sahaan investoitiin 47 miljoonaa dollaria. Novgorodin alueelle rakennetaan myös uutta 16,5 miljoonan dollarin vaneritehdasta.
Metsäliitto	Leningradin alueelle on käynnistynyt sahan rakentaminen. Investoinnin arvo on 54 miljoonaa euroa. Jatkossa Leningradin alueelle suunnitellaan sellu-, vaneri- ja puunjalostustehtaiden rakentamista, joihin yhteensä sijoitetaan useampi sata miljoonaa euroa. Yhtiön omistuksessa on myös osakesalkku suurissa metsähakkuuyhtiöissä Pietarin ja Vologdan alueilla.

Ulkomaiset investoijat ovat olleet viime aikoina yhä kiinnostuneempia Venäjän itäisistä alueista, koska ne sijaitsevat Kiinan, Japanin ja Korean nopeasti kasvavien markkinoiden läheisyydessä. Venäjän itäosissa on suuret havupuuvarat, mutta kuljetusinfrastruktuuri on huonosti kehittynyt. Länsimaisten investoijien lisäksi kiinnostusta näiden varojen hyödyntämiseen osoittavat luonnollisesti myös japanilaiset ja kiinalaiset yritykset.

Venäjän metsäteollisuus on jatkossakin ulkomaisille investoijille hyvin kiinnostava sijoituskohde. Venäjällä on maailman suurimmat, trooppisen vyöhykkeen ulkopuolella sijaitsevat metsävarat, mikä houkuttelee investointeja. Toteutettavat ja suunnitteilla olevat liikenneinfrastruktuurin suurhankkeet, kuten maanteiden ja rautateiden rakentaminen Venäjän pohjois- ja itäosissa, luovat myös edellytyksiä investoinneille puunjalostukseen. Infrastruktuurihankkeiden etenemisnopeus riippuu paljolti julkisen ja yksityisen sektorin kyvystä yhdessä toteuttaa näitä hankkeita soveltamalla erilaisia kumppanuusmekanismeja esimerkiksi rahoituksessa.

Kone- ja metallituoteteollisuus

Koneenrakennus ja siihen liittyvä metallituoteteollisuus ovat Venäjän teollisuusalojen keskeisessä vertailussa kolmannella sijalla suorien ulkomaisten sijoitusten saajana. Alan investointipotentiaali on useiden asiantuntijoiden mukaan hyvin merkittävä. Investointipotentiaalın taustalla on Neuvostoliiton kautena koneenrakentamisen eri segmenteissä hankittu tietotaito sekä perinteet. Energiateknologiasa, laivanrakennuksessa, autoteollisuudessa, elektroniikkateollisuudessa, ilmailu- ja avaruusteollisuudessa sekä useilla muilla aloilla toimii laajan tuotevalikoiman yrityksiä.

Ulkomaiset sijoitukset Venäjän kone- ja metallituoteteollisuuteen ovat toistaiseksi suuntautuneet pääosin kulutustavaroiden eli henkilöautojen sekä kodintekniikan ja -sähkölaitteiden (kuten televisioiden, pesukoneiden) tuotantoon. Muun muassa Fordin, General Motorsin ja Indesitin menestykselliset suurhankkeet kannustavat muitakin kansainvälisiä yrityksiä tuotantonsa käynnistämiseen Venäjällä tavoitteena helpompi pääsy Venäjän jatkuvasti kasvaville sisämarkkinoille. Muutama suuri investointihanke on jo edennyt toteutusvaiheeseen. LG Electronics, Toyota, Volkswagen ja eräät muut ovat ilmoittaneet aikeistaan perustaa Venäjälle omaa tuotantoa.

Taulukko 25. Esimerkkejä ulkomaisista investoinneista Venäjän kone- ja metallituoteteollisuuteen (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Yhdysvallat	
Ford Motor	Omistaa henkilöautojen kokoonpanotehtaan Leningradin alueella. Hankkeeseen investoitiin noin 250 miljoonaa dollaria.
Caterpillar	Yhtiön omistuksessa on suuriin tienhoito- ja siirtokoneisiin osia valmistava tehdas. Investointien kokonaismäärä on ollut noin 50 miljoonaa dollaria.
Otis (United Technologies Company – UTC)	Yhtiö omistaa kolme hissien osien valmistukseen ja hissien kokoonpanoon erikoistunutta tehdasta Moskovassa, Moskovan alueella ja Pietarissa.
General Motors	Perusti 41,6 prosentin osuudella Chevrolet-merkkisten henkilöautojen kokoonpanoon yhteisyrityksen Venäjän suurimman, Samaran alueella sijaitsevan henkilöautojen valmistajan Avto Vaz -yhtiön kanssa. Investointien suuruus oli noin 340 miljoonaa dollaria. Suunnitteilla on uuden moottoritehtaan rakentaminen ja kokoonpanon laajentaminen.
Boeing	Ilmailu- ja avaruusalan T&K-keskus Moskovassa, jossa työskentelee noin 1000 venäläistä insinööriä.
Ruotsi	
Scania	Omistaa noin 100 työntekijän linja-autojen kokoonpanotehtaan Pietarissa. Investoinnit ovat ylittäneet 10 miljoonaa dollaria.
Volvo	Omistaa 66 prosentin osuudella kuorma-autojen kokoonpanotehtaan Moskovan lähistöllä ja muutaman huoltamon.
Electrolux	Vuoden 2005 alussa yhtiö avasi pesukoneitehtaan Pietarissa. Alkusi- sijoitusten määrä oli 10 miljoonaa euroa. Lähitulevaisuudessa suunnitellaan toisen tehtaan rakentamista noin 80 miljoonan euron panoksella. Electroluxin tehdashakkeet on hoidettu Suomen yksikön kautta.
Sveitsi-Ruotsi	
ABB	Yhtiön täydessä tai yhteisomistuksessa on kahdeksan noin 900 henkilöä työllistävää energia- ja automaatiolaitteita tuottavaa yritystä Venäjän eri osissa.
Saksa	
Claas	Omistaa uuden leikkuupuimuritehtaan Krasnodarin alueella. Alkusi- sijoitusten määrä on ollut 20 miljoonaa euroa. Tuotantoa laajennettaneen lähivuosina.
Bosch	Yhtiön omistuksessa on kaasuliesitehdas Moskovan alueella sekä muutama henkilöautojen laitteita ja varusteita tuottava yritys. Työntekijöitä on yhteensä noin 1500. Yhteistyössä Siemensin kanssa on suunnitteilla kustannusarvioltaan 45–50 miljoonan euron pesukoneitehdas Pietariin, joka rakennettaisiin vuosina 2005–2007.
Ranska	
Renault	Omistaa puoliaksi Moskovan kaupungin kanssa henkilöautojen kokoonpanoyrityksen, Avtoframosin. Investoinnin arvo on 350 miljoonaa dollaria. Keskipitkällä aikavälillä on tarkoitus sijoittaa noin 230 miljoonaa euroa lisää tuotannon laajentamiseen.
Italia	
Indesit	Yhtiön omistuksessa on kaksi pesukone- ja jääkaappitehdasta Lipetskissä sekä vedenlämmityslaitteita tuottava tehdas Leningradin alueella. Lipetskin tehtäisiin on investoitu yhteensä yli 230 miljoonaa dollaria ja Pietarin lähistöllä sijaitsevaan tehtaaseen 45 miljoonaa euroa. Tuotannon laajentamista suunnitellaan.

Etelä-Korea	
LG Electronics	Valmistelee kodin sähkölaitteita tuottavan tehtaan rakentamista Moskovan alueelle. Suunniteltu investointi on 150 miljoonaa dollaria.
Turkki	
Vestel	Omistaa osan televisioiden kokoonpanotehtaasta Vladimirin alueella. Tehtaan osuus Venäjän televisiomarkkinoista oli 6 prosenttia vuonna 2004. Sijoituksen kokonaisarvo on 40 miljoonaa dollaria, joista 25 miljoonaa dollaria on sijoitettu.
Suomi	
PKC Group	Omistaa autojen sähkö- ja elektroniikkalaitteita valmistavan tehtaan Karjalan tasavallassa. Investointien kokonaismäärä on ollut noin 20 miljoonaa dollaria. Tehdas työllistää 1150 henkilöä.
Helkama	Omistaa Viipurissa kylmälaitetehtaan, jonka markkina-alueena on Pietari ja Leningradin alue.

Erityistarkastelu 8. Indesit Venäjällä

Italialainen Indesit-yhtiö (entinen Merloni) on yksi eurooppalaisista, niin sanottujen valkoisten kodinkoneiden (jääkaappien, pesukoneiden ja niin edelleen) avainyrityksistä. Indesit toteutti ensimmäisen hankkeensa Venäjällä jo vuonna 1975, jolloin se rakennutti pesukoneita valmistavan tehtaan Kirovin alueelle Volgan federaatiopiiriin. 1990-luvun alussa Indesit, joka silloin vielä toimi nimellä Merloni, rakensi noin 250 miljoonalla dollarilla toisen jääkaappeja valmistavan tehtaan Lipetskin kaupunkiin Keskiseen federaatiopiiriin venäläiselle tilaajalle. Samalla yhtiö aloitti jakeluketjuna tehokkaan kehittämisen Venäjällä. Vuonna 1993 avattiin kaupallinen edustusto Moskovaan ja vuonna 1996 Leningradin alueelle.

Vuodesta 2000 lähtien Indesit on määrätietoisesti kehittänyt Venäjän tuotantonsa strategiaa. Syynä tähän on ollut Venäjän valkoisen linjan kodinkoneiden markkinoiden raju, 20 prosentin vuotuinen kasvu. Yhtiön Lipetskiin rakentama Stinol-jääkaappitehdas ostettiin 119,3 miljoonalla dollarilta Novolipetskij metallurgitseskij zavod -teräsyhtiöltä. Myöhemmin 10 prosenttia osakkeista myytiin Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankille EBRD:lle ja 5 prosenttia italialaiselle Simest-pankille, joka on Indesitin vakituinen kumppani.

Indesit on kehittänyt tuotantoaan perinteisen strategiansa mukaan eli avaintehtaan yhteyteen perustetaan perustuotantoa komponenteilla varustavat pienten ja keskisuurten yritysten klusterit. Toistaiseksi Indesit on luonut kaksi valkoisten kodinkoneiden klusteria, toisen Lipetskin kaupungissa ja toisen Leningradin alueella Vsevolozhskin kaupungissa Pietarin naapurissa. Lipetskissa jääkaappitehtaan läheisyyteen rakennettiin vuonna 2004 uusi pesukonetehdas ja parhaillaan rakennetaan suurta logistiikkakeskusta, josta on

tulossa Indesitin Venäjän sekä Itä-Euroopan ja IVY-maiden päälogistiikkakeskus. Leningradin alueella diesel-tehtaalta vuokratuissa tiloissa alettiin vuonna 2003 vedenlämmityslaitteiden tuotanto. Nykyään Indesit on siirtynyt loppusuoralle uuden oman tehtaan rakentamisessa vuokratun tehtaan rinnalle siirtäkseen vedenlämmityslaitteiden tuotannon omiin tiloihinsa.

Kehittäessään tuotantoaan Indesit jatkaa myös jakeluketjuna laajentamista ja varastotilojensa lisäämistä. Yhtiön omistuksessa on viisi varastokeskusta: Moskovassa, Pietarissa, Rostov-na-Donussa, Ekaterinburgissa ja Novosibirskissa.

Indesitin tuotantolaitokset Venäjällä (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Tehdas, hankkimis- tai rakentamisvuosi, rakentamis- tai hankkimispäätöksen vuosi	Päätuotanto, kapasiteetti kappaletta vuodessa (nykyinen tai tuleva)	Indesitin osuus yrityksestä vuonna 2004, prosenteissa	Työntekijöiden määrä henkilöä, pinta-ala neliötä
Stinol (Lipetsk), 2000, 2000	Stinol ja Indesit -jääkaapit, 1,5 miljoonaa	85	5 000, 25 000
Indesit (Lipetsk), 2004, 2001	Pesukoneet, 1 miljoonaa	100	1 000, 25 000
Ariston (Vsevolozhsk, Leningradin alue), 2004, 2003	Vedenlämmityslaitteet, 1 miljoonaa	100	400, 45 000
Lipetskin logistiikkakeskus	IVY- ja Itä-Euroopan maihin suuntautuva, erikoistuva varasto- ja jakelukeskus	Rakentaminen kesken	Pinta-ala yhteensä 54 000 neliometriä, 10 000 neliötä lisää varataan infrastruktuurille.

Indesitin investointien kokonaismäärää ylittää 300 miljoonaa euroa. Eniten sijoituksia (noin 250 miljoonaa euroa) on tehty vuosina 2000–2004 tehtaiden hankkimiseen, rakentamiseen ja uudistamiseen. Esimerkiksi Stinoil-tehtaan uudistamiseen on sijoitettu yli 60 miljoonaa euroa. Lipetskin logistiikkakeskuksen rakennuskustannukset tulevat olemaan asiantuntijoiden mukaan noin 50 miljoonaa euroa.

Uuden tuotannon sijoitukseen ovat Indesitin johdon mukaan vaikuttaneet seuraavat tekijät:

- alueen myönteiset investointiolosuhteet
- tarvittava teollisuusinfrastruktuuri: yhtiön Lipetskin tehtaat sijaitsevat Novolipetskij-teräsyhtiön rinnalla ja Leningradin alueen tehdas vuonna 2002 avatun Fordin kokoonpanotehtaan läheisyydessä
- markkinoiden läheisyys.

Paikalliset valmistajat eivät toistaiseksi pysty kattamaan Indesitin kysyntää perustuotannon komponenteissa, venäläisten osien ja komponenttien osuus ei ylitä 10 prosenttia yhtiön kaikissa kolmessa tehtaassa. Paikallisia valmistajaketjuja kehitetään kuitenkin hyvin tehokkaasti. Esimerkiksi Lipetskin pesukonetehdas on tilannut muoviosien valmistusta paikalliselta tehtaalta. Tämä supistaa tuotantokustannuksia 30 prosenttia. Indesit aikoo kasvattaa paikallisten valmistajien osuutta yli 50 prosenttiin kaikissa yhtiön venäläisissä tehtaissa muun muassa yllä mainittujen valkoisten kodinkoneiden klusterien kehittämisen myötä.

Indesitin Venäjän tehtaiden tuotteita viedään myös ulkomaille. Esimerkiksi Itä- ja Länsi-Euroopan 17 maahan suuntautuvan jääkaappiviennin osuus on 10 prosenttia tuotannon kokonaisvolyymista. Venäjän jääkaappimarkkinoilla Indesitin osuus on 40 prosenttia. Yhtiön tehokas markkinointi on tehnyt Indesit, Ariston ja Stinol -tuotemerkeistä hyvin tuttuja venäläisille kuluttajille. Myynnin merkittävä tuki on Indesitin huoltoluvalle toimivien huoltokeskusten ketjun kehittäminen. Vuonna 2005 Indesitillä on yli 200 huoltokeskusta Venäjän 80 eri alueella.

Indesit soveltaa Venäjällä samaa henkilöstöpolitiikkaa kuin muissakin maissa eli avainpaikoilla (komponenttien toimitukset, tuotannon johto ja yleisjohto) ovat yhtiön edustajat, kun taas tuotannosta ja jakelusta vastaa venäläinen henkilöstö.

Yhtiön menestyksen perustekijät Venäjän markkinoilla ovat siis oman tuotannon kehittäminen Venäjän alueella, tehokas markkinointi ja myynti, mukaan lukien brändäys ja tehokas logistiikka.

Indesitin johto korostaa, että Indesit pitää Venäjän markkinoita eräänä lähivuosien prioriteeteista sekä aikoo jatkaa toimintansa kehittämistä. Indesitin sekä muiden valkoisten kodinkoneiden tuottajien kuten Boschin ja Electroluxin arvioiden mukaan Venäjän markkinoiden vuosikasvu näissä tuotteissa on vähintään 12–16 prosenttia vuoteen 2010 saakka.

Muissa koneteollisuuden segmenteissä eli koneteollisuudessa, voimalaitosten ja sähkölaitteiden tuotannossa ja niin edelleen toteutettavat hankkeet eivät toistaiseksi ole olleet mittasuhteiltaan suuria. Ne ovat lähinnä pilottiprojekteja, joiden tavoitteena on tunnustella Venäjän markkinatilannetta ja tuotannon kannattavuutta. Ensimmäiset suomalaisen koneteollisuuden hankkeet ovat todennäköisesti tämäntyyppisiä.

Useiden asiantuntijoiden mukaan merkittäviä kulutustavaratuotannon investointeja seuraa riskeistä huolimatta ulkomaisten sijoitusten kasvu myös investointitavaroitten eli teollisuuden ja muiden toimialojen koneiden ja laitteiden tuotantoon.

Ulkomaisten sijoittajien on erityisen monimutkaista tehdä sijoituksia Venäjän huipputeknologia-aloille. Neuvostoliiton aikana valtion laajamittaisiin panostuksiin näille aloille luotiin innovaatio- ja tuotantopotentiaalia. Niiden kehitystä kuitenkin haittaa valtion tiukka sääntely, tutkimus- ja kehitystulosten salassapitomääräykset ja henkisten oikeuksien (patentit, tavaramerkit ja niin edelleen) suojauksen ja markkinoiden kehittymättömyys, korkean teknologian henkilöstön osaamisen heikkeneminen (nuorten ammattilaisten puute, osaamisen vanhentuminen ja niin edelleen) sekä vanhentunut T&K-järjestelmä. Näistä johtuen merkittäviä ulkomaisia tuotantoon tähtäviä korkean teknologian investointihankkeita ei toistaiseksi ole toteutettu. Poikkeuksiakin on – amerikkalainen Boeing on perustanut T&K-keskuksen Moskovaan.

Rakennustarviketeollisuus

Venäjän rakennusmarkkinoiden jatkuva kasvu edellyttää ulkomaisten sijoitusten lisääntymistä rakennustarviketeollisuudessa. Venäläisten yritysten ohella myös ulkomaiset yhtiöt laajentavatkin toimintaansa Venäjän rakennustarvikemarkkinoilla, samalla kun rakennustarvikkeiden laatuvaatimukset nousevat. Näissä olosuhteissa useat länsimaiset suuret tuottajat pitävät tuotannon aloittamista Venäjällä kannattavana.

Jo 1990-luvulla käynnistetyt lämmöneristys-, kipsituote- ja rakennusmaalituotannon lisäksi ulkomaiset suuryritykset ovat viime aikoina päässeet mukaan lasin- ja sementinvalmistukseen. Esimerkiksi japanilainen Asahi Glass hankki omistukseensa vuonna 2004 Venäjän suurimpiin kuuluvan Borskij-lasitehtaan, joka sijaitsee Nizhni Novgorodin lähistöllä. Brittiläinen Pilkington on rakentamassa uutta lasitehdasta Moskovan alueelle. Sementintuotantoon on tunkeutunut alan suuryrityksiä Ranskasta ja Saksasta.

Taulukko 26. Esimerkkejä ulkomaaninvestoinneista Venäjän rakennustarviketeollisuuteen (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Saksa	
Knauf	Yhtiön omistuksessa on 7 kipsiaineita ja muita rakennustarvikkeita tuottavaa tehdasta Venäjän eri alueilla. Toteutuneiden investointien kokonaismäärä on yli 300 miljoonaa euroa.
Heidelberg Sement	Omistaa sementti- ja betonitehtaat Leningradin alueella ja Pietarin kaupungissa. Investointien määrä sementtitehtaaseen on ollut 40 miljoonaa dollaria. Tuotannon laajentamiseen suunnitellaan sijoittavan lisää noin 100 miljoonaa dollaria.
Ranska	
Lafarge	Yhtiön omistuksessa on sementtitehdas Moskovan alueella. Tuotannon laajentamiseen sijoitetaan 170 miljoonaa euroa vuoteen 2008 mennessä.
Saint-Gobain Isover	Omistaa lasikuitutehtaan Moskovan alueella. Rakennushankkeeseen on sijoitettu yhteensä 35 miljoonaa euroa.
Tanska	
Rockwool	Omistaa lämpöeristetehtaan Moskovan alueella. Vuonna 2004 aloitettiin uuden tehtaan rakentaminen Leningradin alueelle, hankkeen kustannusarvo on 50 miljoonaa euroa.
Espanja	
Ursa (Grupo Uralita-konsernissa)	Omistaa kaksi lasikuitueristetehdasta Novgorodin ja Moskovan alueilla. Investointien kokonaismäärä on ollut noin 60 miljoonaa euroa.
Alankomaat	
Akzo Nobel	Omistaa teollisuusmaaleja valmistavan tehtaan Moskovan alueella. Investointien kokonaismäärä on ollut 10 miljoonaa euroa.
Japani	
Asahi Glass	Omistaa kaksi suurta lasitehdasta Nizhni Novgorodin ja Tverin alueilla. Investointien kokonaismäärä on ollut yli 100 miljoonaa euroa.
Iso-Britannia	
Pilkington	Rakentaa lasilevyjä valmistavan suuren mittakaavan tehtaan Moskovan alueelle. Investointien kokonaismäärä on noin 165 miljoonaa euroa.
Suomi	
Tikkurila	Omistaa kaksi liima- ja maalitehdasta, jotka sijaitsevat Pietarissa ja Moskovan alueella ja osti vuoden 2005 lopulla Venäjän suurimman maaliyrityksen.
Ranniila (emo Rautaruukki)	Omistaa metallisia rakennustarvikkeita (katelevyjä ja niin edelleen) tuottavan tehtaan Pietarin kaupungissa.
Saint-Gobain Isover Oy, osa ranskalaista Saint-Gobain-konsernia	Suomalainen tytäryhtiö on rakentanut lasivillatehtaan Jegorievskiin Moskovan alueella. Tehdas työllistää noin 200 henkilöä ja kaikkiaan Venäjällä mukaan lukien markkinointiverkosta henkilöstöä on 340. S-G Isover Oy:n vienti- ja toiminta-alue käsittää Venäjän, Baltian maat sekä Ukrainan, Valko-Venäjän ja Kazakstanin alueen.
Tiivi Oy	Venäjän tytäryhtiöllä AOA Eurotiivillä on ikkuna- ja ovitehdas Muurmans- kissa ja palvelupisteet Moskovassa ja Pietarissa. Henkilöstön kokonaismäärä on 120 kattaen tuotannon, asennukset ja myynnin.
Kone Oyj	Yhtiö on perustanut yhteisyrityksen Venäjän johtavan hissiyhtiön Karacharovo Mechanical Factoryn (KMZ) kanssa. Koneen omistusosuus yhteisyrityksestä, KMZ-Koneesta, on 40 prosenttia ja KMZ:n nykyisen omistajan, Promsvyaz Capitalin, osuus on 60 prosenttia. Sopimukseen sisältyy optio nostaa Koneen omistus myöhemmin yli enemmistörajan. KMZ:n hissiiketoiminnasta suurin osa siirtyy uuteen yhteisyritykseen. Koneen ja KMZ:n yhteenlaskettu markkinaosuus Venäjällä on yli 35 prosenttia.

Rakennustarviketeollisuuden potentiaali ulkomaisille investoijille on useiden asiantuntijoiden mukaan hyvin suuri. Tämä johtuu rakentamisen eri osa-alueiden

eli asunto-, liike- ja toimitila-, teollisuus- sekä infrastruktuurirakentamisen melko nopeasta kasvuvauhdista, mikä on seurausta jatkuvasta talouden kasvusta. Lisäksi Venäjän rakennusnormit tiukkenevat ja rakentamisen laatu saavuttaa kehittyneiden maiden laatutasoa, mikä samalla merkitsee kehittyneempien rakennustarvikkeiden käytölle lisää markkinoita.

Venäjän markkinoita tehokkaasti valloittavilla suomalaisilla rakennusyrittäjillä (Capgemini, Hansastr Oy, Lemcon, SRV, YIT) ja suomalaisilla rakennustarviketuottajilla on hyvät edellytykset laajentaa liiketoimintansa Venäjällä.

Ulkomaisten yritysten kohtaamilla vaikeuksilla Venäjän rakennustarviketeollisuudessa on usein joko taloudellinen tausta, kuten markkinoiden kapasiteetin yliarviointi tai riippuvuus venäläisten tuottajien tuotelaadusta, tai ne liittyvät yhteisyritysten omistamisen riskeihin. Esimerkiksi suomalainen Rannila joutui vuonna 2004 sulkemaan tehtaansa Moskovan alueella teollisuustontin ja kiinteistön omistaneen yhtiön vuokravaikeuksien takia. Rannila on keskittänyt Venäjän tuotantonsa Pietarissa sijaitsevalle tehtaalleen, joka on yhtiön täydessä omistuksessa.

Elintarvike- ja tupakkateollisuus

Kansainvälisten elintarvikealan suuryhtiöiden kiinnostus Venäjän markkinoihin johtuu ensisijaisesti markkinoiden nopeasta kehityksestä. Ernst & Youngin mukaan Venäjän elintarvikemarkkinoiden eri segmenttien kasvun keskiarvo oli vuonna 2004 peräti 20 prosenttia, kun Euroopan elintarvikemarkkinoiden kasvu oli korkeintaan 3–5 prosenttia ja kasvu on asteittain hidastumassa. Kiinnostusta lisää myös se, että Venäjän teollisuuden toimialoista investointien takaisinmaksuaika on lyhyimmillään juuri elintarvike- ja tupakkateollisuudessa. Siten Venäjällä, epävakaa taloudellisen ja poliittisen kehityksen olosuhteissa, elintarvike- ja tupakkateollisuudessa on pienimmät sijoitusriskit.

Suurimmat investoinnit ja yrityskaupat on viime vuosikymmenenä tehty oluen ja virvokkeiden tuotannossa sekä tupakka-alalla. Ulkomaisten sijoitusten kokonaismäärä on verrattavissa Venäjän öljyalalle suuntautuviin sijoituksiin. Nykyisin Venäjän olut- ja tupakkateollisuus on pääosin ulkomaisten yritysten omistuksessa.

Viime vuosina Venäjän olut-, tupakka- ja virvokemarkkinat ovat osoittaneet merkkejä kyllästymisestä. Lisäksi hallitus aikoo supistaa olut- ja tupakkatuotteiden mainontaa joukkotiedotusvälineissä ja rajoittaa niiden käyttöä julkisilla paikoilla. Kooltaan Venäjän olut-, tupakka- ja virvokemarkkinat ovat kuitenkin niin suuret, että ne kiinnostavat alan ulkomaisia strategisia sijoittajia. Kansainvälisillä johtavilla toimijoilla on riittävät resurssit selvittää koventuneesta kilpailusta. Niinpä monet venäläisomistuksessa olevat merkittävät yritykset ovat siirtymässä niiden

haltuun. Venäjän tupakka- ja olutteollisuudessa vuonna 2004 toteutetut suurkaupat kuten Heinekenin, InBevin ja Altadisin yritysostot ovat hyvä näyttö tästä.

Taulukko 27. Esimerkkejä ulkomaisista sijoituksista Venäjän elintarvike- ja tupakkateollisuuteen (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Yhdysvallat	
Coca-Cola	Yhtiö omistaa 11 virvoketehdasta Venäjän eri alueilla. Kokonaisijoitukset ovat yli 1 miljardia dollaria. Venäjän yksiköiden liikevaihdon kokonaisarvo oli 700 miljoonaa dollaria vuonna 2004.
Pepsi-Cola	Pepsi-Colalla on viisi virvoketehdasta Venäjän eri alueilla. Yhtiön kokonaisinvestoinnit ovat noin 1 miljardi dollaria.
Wrigley's	Yhtiöllä on kaksi purukumia valmistavaa tehdasta, jotka sijaitsevat Moskovassa ja Pietarissa.
Kraft Foods	Makeistehtas Vladimirin alueella ja murukahvin pakkastehtas Leningradin alueella. Investointien kokonaismäärä on yli 80 miljoonaa dollaria.
Philip Morris	Kolme suurta tupakkatehdasta: Leningradin alueella, Pietarin kaupungissa ja Krasnodarin alueella. Investointien kokonaismäärä on noin 900 miljoonaa dollaria, joista Leningradin alueelle rakennettuun Philip Morris Izhora -tehtaan osuus on yli 500 miljoonaa dollaria.
Mars	Kaksi lemmikkieläinruokatehdasta, Moskovon ja Novosibirskin alueilla sekä konditoriatuotteita ja valmiita keittoja tuottava tehdas Moskovon alueella. Sijoitusten kokonaismäärä on yli 500 miljoonaa dollaria, joista noin 100 miljoonaa dollaria suunnattiin makeistehtaan rakentamiseen Moskovon lähistöllä.
Cargill	Yhtiön omistuksessa on rypälesokeri- ja siirappitehtas Tulan alueella sekä vilja-eleavaattori (viljavarasto ja lastausasema) Krasnodarin aluepiirissä. Vuodesta 1991 alkaen yhtiö on yhteensä investoinut noin 150 miljoonaa dollaria. Vuonna 2004 alkoi yhteensä 60 miljoonaa dollaria maksavien ruokaöljytehtaan ja mallastehtaan sekä 1000 miljoonaa dollaria maksavan tärkkelystehtaan suunnittelu. Tehtaat on määrä rakentaa Tulan alueelle.
Iso-Britannia	
British American Tobacco	Kolme suurta tupakkatehdasta, jotka sijaitsevat Moskovassa, Pietarissa ja Saratovissa. Investointien kokonaisarvo on yli 120 miljoonaa dollaria.
Gallaher Group	Suuri tupakkatehtas Moskovassa.
Iso-Britannia-Tanska	
Scottish & Newcastle ja Carlsberg A/S	Molemmat yhtiöt omistavat 50 prosentin osuuden Baltic Beverages Holdingissa (BBH), joka omistaa Baltikasta 75 prosenttia ja Jarpivosta 61 prosenttia sekä eräitä muita panimoalan yrityksiä. Näillä yrityksillä on hallussa yli kolmannes Venäjän olutmarkkinoista. Alun perin Scottich & Newcastlelta ostamat BBH:n osakkeet kuuluivat suomalaiselle Hartwallille, jonka Scottish & Newcastle osti vuonna 2002. BBH on juridisesti ruotsalainen yritys, mutta sen sijoituksia ja toimintoja johdetaan Suomesta.
Iso-Britannia-Alankomaat	
Unilever	Osake-enemmistö neljässä pesuaineiden, margariinin ja teen paketoitua suoritavassa tehtaassa Moskovassa, Pietarissa, ja Tulassa. Investointien kokonaismäärä on noin 200 miljoonaa dollaria.
Alankomaat	
Heineken	Neljä olutpanimoa Pietarissa, Nizhni Novgorodissa, Novosibirskissa ja Bashkortostanin tasavallassa. Yritysostojen ja modernisointi-investointien kokonaisarvo on noin 100 miljoonaa dollaria.
Campina	Yhtiöllä on meijeri Moskovon alueella. Investointien määrä on noin 100 miljoonaa dollaria.
Ranska	
Danone	Yhtiö omistaa osake-enemmistön suuressa makeistehtaassa Moskovassa ja meijerit Moskovon alueella ja Samarassa. Danone omistaa myös 8,3 prosenttia Venäjän suurimmasta mehu- ja maitotuotteiden valmistajan, Vimm Bill Damm:n, osakekannasta. Investointien kokonaismäärä on noin 500 miljoonaa dollaria.

Bonduelle	Yhtiön omistuksessa on vihannessäilykkeitä valmistava tehdas Krasnodarin aluepiirissä. Investointien kokonaismäärä on ollut noin 40 miljoonaa euroa.
Harry's	Kaksi makeistehdasta, jotka sijaitsevat Moskovan alueella ja Bashkortostanin tasavallassa.
Soufflet	70 prosentin osake-enemmistö mallasta olutteollisuuden tarpeisiin valmistavassa tehtaassa Pietarissa.
Ranska-Espanja	
Altadis	Vuonna 2004 yhtiö hankki 177 miljoonalla eurolla 81 prosentin osake-enemmistön Jaroslavin kaupungissa sijaitsevasta suuresta tupakkatehtaasta.
Espanja	
Chupa Chups	Karamellitehdas Pietarissa. Investointien kokonaismäärä on noin 45 miljoonaa dollaria.
Italia	
Parmalat	Kaksi meijeriä, jotka sijaitsevat Belgorodin kaupungissa ja Sverdlovin alueella.
Norja	
Orkla	Vuoden 2004 lopussa yhtiö hankki noin 140 miljoonalla dollarilla yli 96 prosenttia Venäjän suurimpiin lukeutuvasta makeisyriyts Sladkosta, jonka kyseisen vuoden myynti oli 160 miljoonaa dollaria.
Japani	
JT International	Kolme tupakkatehdasta, jotka sijaitsevat Pietarissa, Krasnodarin aluepiirissä ja Lipetskin kaupungissa. Sijoitusten kokonaisarvo on 600 miljoonaa dollaria.
Sveitsi	
Nestlé	Yhtiön omistuksessa on 12 konditoriatuotteita ja muita elintarvikkeita tuottavaa tehdasta Venäjän eri alueilla. Investointien kokonaisarvo on yli 300 miljoonaa dollaria.
Glencore	Vuonna 2004 yhtiö hankki suuren jauhotehtaan Rostovin alueella. Lisäksi suunnitteilla on 100–150 miljoonalla dollarin investoinnit viljan vientiä varten perustettavaan viljaelevaattorien verkostoon.
Saksa	
Ehrmann	Meijeri Moskovan alueella. Investointien arvo on noin 55 miljoonaa dollaria.
Onken	Meijeri Belgorodin alueella. Investointien arvo on 20 miljoonaa euroa.
Belgia	
InBev	Venäjän toiseksi suurin oluenvalmistaja Sun Interbew, johon kuuluu 8 panimoa Venäjän eri alueilla. Tehtaiden osakkeet hankittiin 650 miljoonalla eurolla vuonna 2004.
Etelä-Afrikka	
SAB Miller	Yhtiön omistuksessa on suuri oluttehdas Kalugan alueella. Investointien määrä on noin 100 miljoonaa dollaria.
Turkki	
Efes Beverage Group	Kolme olutpanimoa, jotka sijaitsevat Moskovassa, Rostovin alueella ja Bashkortostanin tasavallassa. Investointien kokonaismäärä on noin 200 miljoonaa dollaria.
Suomi	
Fazer	Fazer omistaa 75 prosentin osuuden pietarilaisesta leipomoyrityksestä Hlebny Dom: sta ja pari pienempää leipomoa. Yhtiöllä on 27 prosentin markkinaosuus Pietarissa ja sen ympäristön markkinoista. Vuonna 2005 Fazer osti 96,7 prosenttia moskovalaisesta leipomoalan yrityksestä, Zvezdnystä, joka on yksi Venäjän johtavista valmispitsojen ja pakastetaikinojen valmistajista.
Raisio	Yhtiöllä on margariinitehdas Moskovan alueella Istrassa, jossa työskentelee 60 henkilöä. Investoinnin kokonaisarvo on 2 miljoonaa euroa. Raision tuontimargariinin markkinaosuus Moskovassa ja Pietarissa oli ennen investointia noin 10 prosenttia. Lisäksi Raisio ja Lännen Tehtaat ovat päättäneet perustaa tasaomistuksin maatilarehujia valmistavan tehtaan Luoteis-Venäjälle.

Viime vuosina ulkomaiset yritykset ovat tehostaneet toimintaansa myös muissa Venäjän elintarviketeollisuuden segmenteissä. Suuria yrityskauppoja ja investointeja on tehty muun muassa maito- ja konditoriatuotteiden valmistukseen sekä lemmikkieläinten ruuanvalmistukseen. Ulkomaisten yritysten toiminnan kehityskulku näyttää yleisesti seuraavalta: ensin luodaan tuontituotteiden jakeluverkosto Venäjäl-

le ja lopuksi käynnistetään oma tuotanto joko kapasiteettien oston ja modernisoinnin tai uusien tehtaiden rakentamisen kautta.

Erityistarkastelu 9. Nestlé-yhtiö Venäjällä

Sveitsiläinen Nestlé-yhtiö tuli Venäjän markkinoille 1980-luvun lopulla, ja viiden seuraavan vuoden aikana se kehitti lähinnä Nescafé ja Nesquik -tavaramerkkiensä jälleenmyyjäverkostoa Venäjän alueella. Näistä yhteyksistä ja kerätyistä tiedoista tuli yksi tärkeimmistä tekijöistä investointeja koskevasa strategisessa päätöksenteossa.

Vuonna 1995 Nestlé perusti Moskovaan tytäryhtiön, jonka välityksellä hankitaan Venäjällä tuotantokapasiteettia ja tuodaan raaka-aineita. Tytäryhtiön perustamisesta saakka yhtiön strategiaan on kuulunut seuraavat päälinjaukset:

- 1 Laajentuminen uusille aluemarkkinoille ostamalla ja modernisoimalla paikallisia tehtaita.
- 2 Brändien edistäminen tehokkaalla ja laajalla mainonnalla ja markkinoinnilla, jopa 15 miljoonan euron vuotuisella budjetilla. Rosbiznes consultingtiedotustoimiston mukaan Nestlé-yhtiön mainosten osuus Venäjän televisiolähetyksen mainosajasta oli yli 3 prosenttia vuonna 2003.
- 3 Jälleenmyyntiverkon jatkuva kehittäminen.
- 4 Tuotevalikoiman kehittäminen yhä pidemmälle viedyllä erikoistumisella.

Nestlé hankkii tuotantokapasiteettia seuraavalla menettelyllä: ensi kädessä hankitaan yrityksestä määräävä osakesalkku ja sitten lunastetaan vaiheittain loput osakkeista tavoitteena saavuttaa 100 prosentin omistus.

Nestlén merkittävimmät tuotantolaitokset Venäjällä (Lähde: yhtiön antamat tiedot)

Tehdas, hankkimis- tai valmistusvuosi	Perustuotanto	Alue, federaatiopiiri	Nestlén osuus tehtaasta v. 2004, %	Työntekijöiden määrä, henkilöä
<i>Rossija-tehdas, 1995</i>	Suklaatuotteita	Samara, Volgan federaatiopiiri	100	> 1600
<i>Kamskaja-tehdas, 1998</i>	Karamellituotteita	Permi, Volgan federaatiopiiri	87,35	>1200*
<i>Altaj-tehdas, 1998</i>	Keksejä, suklaatuotteita	Altain aluepiiri, Siperian federaatiopiiri	95,7	> 700
<i>Zhukovskimeijeri, 1996</i>	Jäätelöä, ruoanlaittatuotteita (liemikuutioita, majooneisia, keittovalmisteita)	Moskovan alue, Keskinen federaatiopiiri	89,41	> 450
<i>Hladoprodukt, 1998</i>	Jäätelöä, pakattua murukahvia	Krasnodarin aluepiiri/ Eteläinen federaatiopiiri	94,89	160
<i>Vologodskij zavodetskogo pitänija (Vologdan lastenruokatehdas), 2003</i>	Lastenruokaa (puuroja ja muita viljatuotteita)	Vologda, Luoteinen federaatiopiiri	100	Ei tietoa
<i>Nestlé Kubanj, 2005</i>	Murukahvia	Krasnodarin aluepiiri, Eteläinen federaatiopiiri	100	Ei tietoa

*) Henkilöstömäärässä mukana myös Permissä sijaitseva pullovesitehdas

Nestlé-yhtiö omistaa yhtiön antamien tietojen mukaan 12 yritystä Venäjän eri alueilla, joissa työskentelee 5 500 työntekijää. Taulukossa mainittujen tehtaiden lisäksi Nestléllä on pullotettua vettä, muroja ja myslejä sekä lemmikkieläinruokaa tuottavia tehtaita. Erittäin nopeasti viime vuosina on kehittynyt pullotetun veden tuotanto. Kaksi vuosina 2003 ja 2004 hankittua tehdasta kattaa nykyään yli kaksi kolmasosaa pullotetun veden kokonaismyynnistä Venäjän suurkaupunkien, muun muassa Moskovan ja Pietarin, markkinoilla. Yhtiön vesien tavaramerkit ovat *Svjatoj istotshnik* ja *Tshistaja voda* (puhdas vesi).

Nestlé-yhtiön kokonaisinvestoinnit Venäjälle viimeisen kymmenen vuoden aikana ovat olleet runsaat 300 miljoonaa euroa. Ennen vuotta 2004 yhtiön suurin hanke oli yli 100 miljoonan euron sijoitukset vaatinut *Rossija*-karamellitehdas.

Vuonna 2004 Nestlé teki merkittävän päätöksen rakentaa Venäjän ensimmäisen murukahvitehtaan. Kahvin maahantuontia ovat vaikeuttaneet kalliit tullimaksut. Samalla murukahvi Nestlén havaintojen mukaan on kannattavimpia tuotteita Venäjällä. Tehdas rakennetaan Krasnodarin aluepiiriin Timashevskin kaupunkiin Nestlén omistaman Hladoprodukt-tehtaan yhteyteen. Uuteen tehtaaseen sijoitetaan runsaat 120 miljoonaa euroa. Yli 18 000 tonnia muru-

kahvia vuodessa valmistavan tehtaan pinta-ala on 20 000 neliötä. Tuotanto on tarkoitettu käynnistämään elokuussa 2005. Uuden tehtaan sijoitukseen ovat vaikuttaneet Krasnodarin aluepiirin suotuisat investointiolosuhteet sekä hyvät välit paikallisiin viranomaisiin.

Nestlé-yhtiö markkinoi Venäjällä tuotteitaan yli 50 tavaramerkillä, joista useilla on johtoasema markkinasegmenteissään. Osa tavaramerkeistä on perinteisiä Nestlén brändejä, osa on venäläisille kuluttajille alkuperäisinä säilytettyjä tuttuja nimiä, esimerkiksi Rossija-suklaatuotteet ja Savinov-makeiset. Nestlé-yhtiön osuus Venäjän murukahvin markkinoista on yli 40 prosenttia, konditoria- ja suklaatuotteiden markkinoista yli 20 prosenttia, lastenruokien sekä murojen ja myslin markkinoista noin 30 prosenttia ja noin 5 prosenttia jäätelön markkinoista. Nestlén Venäjän vuotuinen liikkeenvaihto on 850–900 miljoonaa euroa. Liikevaihto on kasvanut viimeisen 4 vuoden aikana noin 15–20 prosenttia vuodessa.

Nestlé-yhtiö tuo Venäjälle suurimman osan tarvitsemastaan raaka-aineesta. Tulevaisuudessa suunnitellaan tuonnin korvaamista kotimaisilla raaka-ainetoimituksilla. Venäläisen raaka-aineen laatu ei kuitenkaan vielä vastaa yhtiön hyväksymiä vaatimuksia.

Nestlé-yhtiön menestyksen takana ovat systemaattisesti toteutetut toimenpiteet: ostetun vanhan tuotantokapasiteetin kehittäminen ja modernisointi, yhtiön tavaramerkkien tehokas mainostaminen sekä paikallisen jakeluverkon kehittäminen.

Suomalaiset elintarvikeyritykset ovat olleet uranuurtajia Venäjän panimo- ja leipäteollisuudessa:

- Hartwall perusti yhdessä ruotsalaisen Prippsin kanssa Baltic Brevery Holdingin, joka nopeassa tahdissa rakensi Baltika-panimon ja -tavaramerkin ympärille Venäjän johtavan panimoyrityksen viemällä teknologia- ja laatu- sekä rahoitus- ja markkinointiosaamista. Hartwallin johto oli etabloitumisessa keskeisessä asemassa. Itse asiassa BBH valtasi merkittävän osan muidenkin entisten Neuvostoliiton tasavaltojen markkinoista. Vuonna 2002 Scottish & Newcastle osti Hartwallin juuri tästä syystä perustellen osakkeenomistajilleen suunnatulla kirjeellä ostoa seuraavasti: BBH on selvä markkinajohtaja Venäjällä (30 prosenttia), BBH on markkinajohtaja Virossa (49 prosenttia), Latviassa (45 prosenttia) ja Liettuassa (45 prosenttia), BBH on kolmas Ukrainassa (18 prosenttia). BBH:n kokonaisuus on näillä markkinoilla 2,4 miljardia lit-

raa ja sen vuotuinen kasvu on ollut 50 prosenttia vuosina 1996–2001. Hartwall on johtava olut- ja virvoitusjuomayritys Suomessa (45 prosenttia). Sinebrychoff puolestaan osti pietarilaisen Vena-panimon, jonka jälkeen sen oluet saivat laatuoluen maineen, mutta yhtiö ei panostanut panimotoiminnan laajentamiseen Venäjällä. Myös Vena-panimo päätyi BBH:n omistukseen.

- Fazer osti pietarilaisen leipomom Hlebny Domin (Leipätalo) ja ryhtyi kehittämään sitä teknisesti ja teki leivästä ensimmäisenä Venäjällä merkkituotteita, jotka kuluttajat huomasivat myymälöissä ja olivat valmiit niistä maksamaan. Ottaen huomioon leivän aseman entisessä Neuvostoliitossa – se oli peruselintarvike, jota ainakin piti olla saatavilla ja jonka hinta oli voimakkaasti subventoitu – tätä voidaan pitää kunnioitettavana saavutuksena. Kahden muun leipomom oston jälkeen Fazerilla on nyt 27 prosentin markkinaosuus Pietarissa ja sen ympäristössä. Toukokuussa 2005 Fazer osti Moskovasta leipomoalan yrityksen, Zvezdny. Sille on asetettu kaksi tärkeää strategista tavoitetta: sen avulla yritetään valloittaa vahva markkinaosuus Moskovassa hyödyntämällä Pietarin kokemuksia ja tuotteita. Lisäksi Zvezdny on yksi Venäjän johtavista valmispitsojen ja pakastetaikinoiden valmistajista, tätä asemaa Fazer pyrkii vahvistamaan.

Valiolla ja Raisiolla on Venäjällä vientiin perustuva markkina-asema. Valion tuotteet ovat venäläisille kuluttajille tuttuja jo Neuvostoliiton ajoilta, jolloin yhtiö Suomen ja Neuvostoliiton bilateraalisen kaupan puitteissa pääsi yhtenä harvoista ulkomaisista elintarvikeyrityksistä toimittamaan tuotteitaan Neuvostoliiton markkinoille. Valion tuotteet saivat silloin hyvän laatumaineen. Raision margariineilla on noin 10 prosentin markkinaosuus Pietarin ja Moskovan markkinoilla. Nyt yhtiöt pyrkivät vahvistamaan asemiaan etabloitumalla. Raisio on aloittanut margariini-tuotannon Moskovan lähetyvillä ja perustaa yhdessä Suomen Rehun kanssa rehu-tehtaan Luoteis-Venäjälle. Valio puolestaan alkaa pakata Venäjällä tuotteitaan. Omaan valmistukseen yhtiö ei ole vielä ryhtynyt. Yhtenä syynä tähän on raaka-aidon saanti- ja laatuongelmat.

Asiantuntijoiden mukaan tupakka- ja elintarviketeollisuus pysyvät edelleenkin Venäjän teollisuusalojen yhtenä kiinnostavimmista sijoituskohteista. Kiinnostusta tukevat suuret kotimarkkinat, joita kasvattaa nopeasti väestön ostovoiman vahvistuminen. Eri segmenttien markkinat eivät useassa suurkaupungissa, joissa jakelu on tehokkaasti järjestettävissä, vieläkään ole kyllästyneet. Myös paikalliset raaka-ainetuotannon ja alihankkijoiden verkostot ovat kehityksessä – paljolti juuri ulkomaisten strategisten sijoittajien ansiosta.

Muut teollisuuden toimialat

Muiden toimialojen osuus Venäjän teollisuuden ulkomaisista sijoituksista on noin 5 prosenttia, tärkeimpänä pakkaus- ja lääketeollisuus. Ulkomaisten yhtiöiden suuria investointihankkeita on toteutettu jopa tevanake-teollisuudessa, joka on viimeisen 10–15 vuoden aikana ollut yksi huonoiten menestyneitä teollisuuden aloista Venäjällä. Tämä on osoitus, että Venäjällä on merkittäviä investointi- ja kehitysmahdollisuuksista melkein kaikilta teollisuudenaloilla.

Taulukko 28. Esimerkit ulkomaaninvestoinneista Venäjän teollisuuden muille aloille (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Yhdysvallat	
Gillette	Yhtiön omistuksessa on parranajovälineitä valmistava tehdas Pietarissa. Investointien kokonaismäärä on ollut noin 60 miljoonaa dollaria.
Saksa	
Stada Arzneimittel	Vuonna 2004 yhtiö hankki 105 miljoonalla dollarilla 97,5 prosenttia yhdestä Venäjän suurimmista lääketeollisuuden yrityksestä, Nizhfarmasta, joka sijaitsee Nizhni Novgorodissa.
Ruotsi	
Tetra Pak	Yhtiön omistuksessa on kaksi pakkauksia elintarviketeollisuuden tarpeisiin valmistavaa tehdasta Moskovan alueella ja Krasnodarin aluepiirissä. Henkilöstön määrä on noin 500.
Kurt Kellerman	Yhtiön omistuksessa on 50,1 prosentin osake-enemmistö suuressa naisten vaatteita valmistavassa tehtaassa.

Venäjän teollisuuteen tehdyissä ulkomaisissa sijoituksissa on kaikille tai useille toimialoille yhteisiä piirteitä ja kehitystrendejä. Toteutuneista hankkeista saatu kokemus paljastaa, että toiminta on tehokkaimmillaan yrityksen ollessa täysin ulkomaisten sijoittajayritysten hallussa. Sen saavuttamiseen on kaksi ratkaisua: joko uuden tehtaan rakentaminen, tai olemassa olevien yritysten osake-enemmistön hankkiminen ostamalla jatkossa mahdollisimman paljon jäljelle jääneistä osakkeista.

Ensimmäinen menettelytapa avaa investoijille enemmän edellytyksiä päästä tavoitteisiinsa, mutta vaatii kuitenkin merkittäviä resursseja sekä asettaa yrityksen alttiiksi suuremmille riskeille. Siksi uudisrakentaminen on yleistynyt ainoastaan sellaisilla aloilla, joilla tilanne on investoijille selkeimmillään ja ennustettavissa. Useimmiten hankitaan olemassa olevat tuotantotilat infrastruktuureineen ja modernisoidaan niitä joko kokonaan tai osittain.

Yhteisyritysten perustaminen venäläisten kumppaneiden kanssa samoin kuin tuotantotilojen vuokraaminen venäläisiltä yhtiöiltä on kokemuksen mukaan yleensä vähiten tehokas menettely, sillä ulkomainen investoija ei pysty luotettavasti toteuttamaan tavoitteitaan venäläisen osapuolen toimien huonon ennustettavuuden takia.

Poikkeuksina ovat ainoastaan yhteisyritykset jo hyvän maineen maailmalla ansainneiden venäläisten suurimpien yritysten kanssa.

Hyvin olennainen on myös kysymys venäläisten toimittajien palveluiden ja tuotteiden saatavuudesta ja laadusta. Siitä on usein tullut kompastuskivi ulkomaalaisille investoijille. Venäjällä tuotannossa toimivien ulkomaisten teollisuusyritysten on pakko joko käyttää ulkomaisia alihankkijoita ja toimittajia tai perustaa omia toimittajaverkostoja melkein tyhjästä. Molemmat menettelyt aiheuttavat merkittäviä kustannuksia. Venäjän PK-sektori ei ole kehittynyt riittävän nopeasti eikä pysty vielä palvelemaan suuryrityksiä. Toisaalta tästä avautuu uusia mahdollisuuksia ulkomaalaisille alihankkijayrityksille, jotka haluavat sijoittua Venäjälle.

Ulkomaalaisten sijoittajien toimintaan vaikuttaa valtion sääntely. Viime vuosina Venäjällä valtion sääntely ja viranomaisten vaikutusvalta on selvästi kasvanut kaikilla toimialoilla, myös teollisuudessa. Useilla toimialoilla jatkuvat uudistukset, kilpailuympäristöä kehitetään ja tiedonvaihtoa parannetaan. Nämä toimet luovat uusia edellytyksiä investoijille eri aloilla.

Liikenne ja kuljetukset

Ulkomaiset kuljetusliikkeet ovat viimeisenä 10–15 vuotena vakiinnuttaneet asemansa Venäjän markkinoilla. Eri toimialojen Venäjällä toimivat ulkomaiset yhtiöt käyttävät mieluiten ulkomaisten kuljetusyritysten palveluita. Ulkomaisten yritysten osuus on erityisen suuri kansainvälisissä maantie- ja merikuljetuksissa.

Ulkomaiset suuryritykset ovat viime vuosina sijoittaneet yhä enemmän infrastruktuurikohteisiin kuten suurkaupunkien – tärkeimpänä Moskova ja Pietari – varastoterminaaleihin ja kuorma-autojen huoltokeskuksiin. Suomalainen Containerships hankki konttiterminaalin Venäjän toiseksi suurimmasta satamasta, Pietarin merisatamasta. Konttiterminaali kehittyi nopeasti ja lähivuosina siitä kasvaa yksi Venäjän suurimmista konttiterminaaleista Itämerellä.

Taulukko 29. Esimerkit ulkomaaninvestoinneista Venäjän liikennealalle (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Saksa	
DHL Logistics (Danzas)	Yhtiön venäläisessä yksikössä on yli 1000 työntekijää, oma autokanta on yli 300 kuorma-autoa. Yhtiön omistuksessa on 4 varastoa Moskovassa, Pietarissa, Nizhni Novgorodissa ja Jekaterinburgissa sekä yhteisyrittys Sahalinilla.
Ranska	
FM Logistic	Yhtiön venäläisissä yksiköissä on yli 1 600 työntekijää. Moskovan alueelle on rakennettu kaksi suurta varastotermiinaalia pinta-alaltaan yli 100 000 neliötä. Niiden laajennus on suunnitteilla. Yksi yhtiön suurista kumppaneista Venäjällä on ranskalainen Auchan-kauppayhtiö.
Suomi	
Containerships	Yhtiön omistuksessa on konttitermiinaali Pietarin merisatamassa, johon on investoitu noin 20 miljoonaa dollaria. Suunnitteilla on myös kapasiteettien laajentaminen 70 miljoonan euron investoinnilla.

Containerships-yhtiön termiinaali on hyvä osoitus venäläisten merisatamien ulkomaalaisille yrityksille tarjoamista mahdollisuuksista, joita avautuu erikoiskuormien käsittelykapasiteetin riittämättömyyden takia.

Hyviä mahdollisuuksia tarjoutuu kansainvälisille sijoittajille myös liikenneinfrastruktuurin uusrakentamisessa ja modernisoinnissa venäläisten toimijoiden hankkeissa. Molempien osapuolten kannalta edullisia hankkeita voidaan toteuttaa sekä kansainvälisillä reiteillä (esimerkiksi Venäjän ja Suomen rajan ylittävän infrastruktuurin kehittäminen) että Venäjän sisäväylillä, joiden rakentaminen avaisi muun muassa pääsyn aiemmin hyödyntämättömiin luonnonvaroihin.

Venäjän liikennemarkkinoiden useat segmentit kuten sisäiset lento- ja rautatiekuljetukset, sisävesikuljetukset sekä putkikuljetukset ovat toistaiseksi ulkomaisilta investoijilta joko kokonaan suljettu tai niille pääsy on vaikeaa. Näitä aloja tullaan asteittain uudistamaan ja lisäämään niissä kilpailua, mikä avaa uusia mahdollisuuksia ulkomaisille liikenne- ja logistiikkayhtiöille. Putkikuljetukset ovat kuitenkin jatkossakin suljettu ala, koska valtio aikoo säilyttää monopoliasemansa.

Viestintä ja informaatioteknologia

Viestintään ja IT-alalle suuntautuvat ulkomaiset sijoitukset ovat viimeisenä 10–15 vuotena olleet palvelualojen investoinneista suurimpia. Uuden suuren segmentin, matkaviestinnän kehitys Venäjällä on suurimmalta osin ulkomaalaisten operaattoreiden ansiota. Venäjän vahvimmat kansalliset matkapuhelinoperaattorit Mobile Telesystems (MTS), Vimpelkom, ja Megafon ovat merkittävältä osaltaan ulkomaisten teleoperaattorien hallussa. Mobile Telesystemsia omistaa Deutsche Telecom, Vimpelkomia Telenor ja Megafonia TeliaSonera.

Taulukko 30. Esimerkkejä ulkomaaninvestoinneista Venäjän viestintään ja IT-alalle (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Yhdysvallat	
Intel Technologies	Omistaa neljä yhteensä yli 1 500 työntekijää työllistävää tutkimuskeskusta Nizhni Novgorodissa, Moskovassa, Pietarissa ja Novosibirskissa. Investointien kokonaismäärä on noin 300 miljoonaa dollaria mukaan lukien investoinnit johtavien yliopistojen laboratorioihin ja koulutusohjelmiin.
Sun Microsystems	Omistaa kehitys- ja tutkimuskeskuksen Pietarissa, jossa on 250 työntekijää. Moskovon ja Novosibirskin yliopistojen yhteislaboratorioissa työskentelee lisäksi 150 ohjelmoijaa ja insinööriä.
Motorola	Matkaviestimille ohjelmistotuotteita kehittävä tutkimuskeskus Pietarissa, jossa on 350 työntekijää. Matkapuhelimien latauslaitteiden kokoonpanotehdas yhteisyrityksenä Izhevskin kaupungissa. Vuodesta 1993 lähtien yhtiö on investoinut Venäjälle yhteensä yli 100 miljoonaa dollaria.
LucentTechnologies	Telelaitteita valmistava tehdas Pietarissa, jossa on noin 200 työntekijää.
Borland	Ohjelmistosuunnitteluun erikoistuva tutkimuskeskus Pietarissa, jossa on yli 100 työntekijää.
Quest	Vuonna 2004 Quest hankki 115 miljoonalla dollarilla ohjelmistosuunnitteluun erikoistuneen, Pietarissa ja Moskovassa toimivan <i>Aelita</i> -yhtiön.
Iso-Britannia	
Cable & Wireless	Omistaa osakesalkkua kolmessa viestintäpalveluita tarjoavassa yrityksessä Sahalinilla sekä kaksi internet-palveluihin ja datasiirtoon, asiakaina suuret teleoperaattorit ja kansainväliset yhtiöt erikoistuvaa keskusta Moskovassa. Kymmenessä vuodessa yhteisyrityksiin ja -hankkeisiin on investoitu yhteensä noin 300 miljoonaa dollaria.
Saksa	
Deutsche Telecom	Omistaa 30 prosentin osakesalkun Venäjän suurimmasta teleoperaattorista, <i>Mobile Telesystems</i> stä. Suunnitteilla on osuuden supistaminen ja jopa myynti. Omistaa yhden maailman suurimmista IT-yhtiöistä <i>T-Systemsin</i> , jolla on venäläinen yksikkö.
Siemens	Perusti Venäjälle tytäryhtiön, jonka yhdeksän yksikköä tarjoavat automaatio- ja viestintäratkaisuja sekä -palveluja. Mukana yhteisyrityksissä venäläisten ja ulkomaalaisten (esimerkiksi japanilaisen Fujitsun) kumppaneiden kanssa.
Ranska	
Alcatel	Telelaitteita valmistava tehdas Pietarissa, jossa on yli 300 työntekijää mukaan lukien 125 insinööriä.
Ruotsi	
Tele2	Omistaa 12 matkapuhelinoperaattoria Venäjän Euroopan puoleisissa osissa. Vuoden 2003 puolivälistä alkaen, jolloin yhtiö tuli Venäjän markkinoille, Venäjälle on investoitu noin 100 miljoonaa dollaria.
Norja	
Telenor	Omistaa 26,6 prosentin osakesalkun Venäjän toiseksi suurimmasta teleoperaattorista, Vimpelcomista. Vuodesta 1992 lähtien investoinnit ovat olleet noin 400 miljoonaa dollaria. 20,4 prosentin osakesalkku Venäjän toiseksi suurimmasta lankapuhelinoperaattorista <i>Golden Telekomissa</i> . Suurin salkku on valtion omistamalla <i>Svazinvest</i> -holdingyhtiöllä.
Japani	
NEC	Suurin osakas 40 prosentin omistusosuudella telelaitteita (digitaalisia puhelinkeskuksia) valmistavassa tehtaassa Pietarissa.
Etelä-Korea	
Samsung Electronics	Ohjelmistoja ja uusia tekniikoita emoyhtiölle tuottava tutkimuskeskus Moskovassa.

Kiina	
Huawei Technologies	3G-matkaviestimiä kehittävä tutkimuskeskus Moskovassa (noin 200 työntekijää), 80 prosentin osakesalkku telelaitteiden komponentteja valmistavassa tehtaassa Ufan kaupungissa (noin 100 työntekijää).
Ruotsi-Suomi	
TelinaSonera	45 prosentin osakesalkku, markkina-arvoltaan 2,5 mrd euroa, Venäjän kolmanneksi suurimmasta teleoperaattorista Megafonista. Yli 10 miljoonaa dollaria on investoitu optisen kuitukaapeliyhteyteen Venäjän ja Suomen välillä yhteishankkeena venäläisen <i>Rostelecom</i> -yhtiön kanssa.
Suomi	
Elcoteq	Elektroniikkakomponenttien kokoonpanotehdas Pietarissa. Vuonna 2005 valmistui uusi elektroniikkalaitteiden kokoonpanotehdas Pietariin. Tehdas tulee työllistämään 1 500 henkilöä. Investoinnit ovat 25 miljoonaa euroa. Suunnitteilla jopa 100 miljoonan euron lisäinvestoinnit.

Myös Venäjän viestintä- ja IT-markkinoiden muissa segmenteissä ulkomaalaisilla yrityksillä on merkittävä rooli. Investoinnit ovat viime vuosina lisääntyneet ohjelmistosuunnittelussa, pitkälle erikoituneessa T&K-toiminnassa ja elektroniikkakomponenttien tuotannossa. Suuria investointeja ohjelmistotuotantoon sekä tutkimukseen ja tuotekehitykseen on tehnyt amerikkalainen *Intel*, joka pitää Venäjää yhtenä tärkeimmistä tulevaisuuden T&K -keskittymistä.

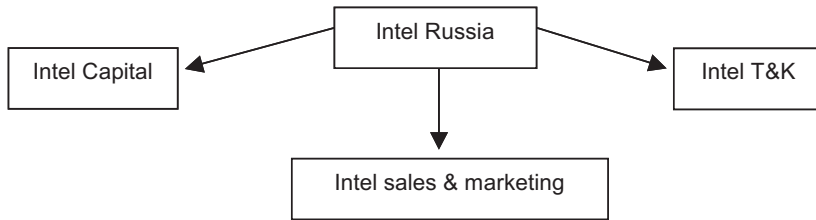
Erityistarkastelu 10. Intel Technologies Venäjän IT-markkinoilla

Yksi maailman johtavista IT-yhtiöistä amerikkalainen *Intel* tuli Venäjän markkinoille vuonna 1991. Intel avasi Moskovaan edustustonsa, jonka tavoitteena oli yhtiön tuotteiden myynnin edistäminen ja venäläisten IT-ammattilaisten rekrytointi tutkimushankkeiden toteuttamiseksi Venäjällä. Venäjän vasta orastavat PC-markkinat (sekä tuotanto että myynti) todettiin yhdeksi kannattavimmista *Intelin* laajentumisen kannalta.

IT-osaajien rekrytointi johti vuonna 1992 *Intelin* Nizhni Novgorodiin ja Saroviin, joka on Venäjän valtakunnallinen ydinvoimakeskus (entinen Arzamas-16 -niminen suljettu kaupunki), jossa palkattiin osa-aikatyöhön useita ohjelmoijia ja puolijohteiden tutkijoita. Osaamisen käyttö oli järjestettävä niin sanotusti paikallisesti, sillä useilla Venäjän sotateollisuuden salahankkeisiin osallistuvilla huippuammattilaisilla ei ollut lupaa poistua maasta.

Vasta vuonna 2000, yhdeksän vuoden jälkeen, *Intel* perusti Venäjälle ensimmäisen oman tutkimuslaboratorion, joka sijaitsee Nizhni Novgorodissa. Vuonna 2002 päätettiin laajentaa merkittävästi toimintaansa Venäjällä. Vuonna 2003 edustustonsa Moskovaan avanneen, maailman suurimman yrityskehittämisen riskipääomasijoitusryhmän Intel Capitalin investointiyksikkö toteutti vuosina 2003–2004 ensimmäiset kauppansa Venäjän alueella.

Intelin organisaatio Venäjällä

Intel on hankkinut omistukseensa johtavat venäläisyhtiöt prosessorien kehitysalalla, eli moskovalaisen *Elbrusin* ja novosibirskilaisen *UniPron*, jotka aikoinaan perustettiin Venäjän tiedeakatemian hienomekaniikka- ja ATK-tutkimuslaitoksen työntekijöistä ja puitteissa. Intel on lisäksi panostanut eräisiin Intelin toiminnan kannalta välttämättömiin venäläisyhtiöihin. Yhtiö on sijoittanut noin 2 miljoonaa dollaria moskovalaiseen *TopS BI*-yhtiöön, joka markkinoi Intelin palvelinratkaisuja ja sähköverkossa Internetin laajakaistapalveluja tarjoavaan ElektroComiin.

Intel-yhtiön markkinointi- ja kehityskeskukset Venäjällä (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Keskuksen sijainti ja perustamisvuosi	Erikoisala	Työpaikkojen määrä v. 2005 alussa
Intel-kehityskeskus Moskovassa, 1991	Intelin merkittävin markkinoinnin ja myyntituen yksikkö. Ohjelmistojen ja laitteistojen sekä prosessoritekniikan japroessorituotannon T&K-laboratorio	320
Elbrus, Moskova, 2004	Prossoritekniikan ja mikropiirityyppien kehittäminen	450
Nizhni Novgorod ja Sarov, 2003	Ohjelmointia ja algoritmisuunnittelua prosessoritekniikan optimoinnissa, langattomissa viestimisissä, Intel-sovellusratkaisuissa, Intel-tuotteiden testauksessa, multimediakäsittelyssä ja niin edelleen Intelin alueellinen markkinointikeskus	340 ja 100
Intel-kehityskeskus Novosibirskissa, 2003	Tutkimusta ja ohjelmistotuotantoa: ohjelmistomodiikkaa sekä nykyaikaisilla ohjelmointikielillä ohjelmointityökalujen, sovellusten ja matematiikan tehoalgoritmien kehittämistä. Venäjän Aasian puoleisten alueiden markkinointikeskus.	50
UniPro, Novosibirsk, 2004	Järjestelmäohjelmistojen suunnittelua prosessoreille ja mikropiireille.	250
Pietari, 2004	Reaaliaikaisen päätöksentekojärjestelmän kehittäminen (Management RunTime Environment) sekä alueen markkinointikeskus.	50

Intel on viimeisen kahden vuoden sisällä kaksinkertaistanut Venäjällä työskentelevän henkilökuntansa määrän. Intelillä on parhaillaan Venäjällä 1 500 työntekijää eli enemmän kuin missään muussa maassa USA:n ulkopuolella. Intel jatkaa sopimus pohjaista yhteistyötä johtavien venäläisyliopistojen kuten

Moskovan yliopiston (MGU), Moskovan Baumanin teknillisen yliopiston (MGTU), Moskovan insinööri- ja fysiikkainstituutin (MIFI), Moskovan fysiikka- ja teknologiainstituutin (MFTI) sekä Nizhni Novgorodin ja Novosibirskin yliopistojen kanssa. Osa yliopistojen asiantuntijoista siirtyy aikoinaan Inteliin. Intel aikoo lisätä venäläisen henkilökuntansa määrää vielä 500 työntekijällä, lähinnä rekrytoimalla ohjelmistosuunnittelijoita Nizhni Novgorodista ja Sarovista.

Intel on tukenut myös koulutusohjelmia Venäjällä panostaen niihin sekä yliopistojen laboratorioihin yli 10 miljoonalla dollarilla.

Intelin kokonaisinvestoinnit Venäjälle ovat nousseet 300 miljoonaan dollariin keskittyen seuraaville aloille:

- brändin edistäminen, muun muassa monitasoyhteistyö jälleenmyyjien, yliopistojen, valtion viranomaisten ja loppukäyttäjien kanssa
- tutkimustiimien kokoonpano.

Intelillä ei vielä ole omaa tuotantoa Venäjällä. Intel pitää Venäjää ennen kaikkea tärkeänä T&K-keskittymänä sekä suurena ja kehittyvänä myyntimarkkinana. Intelin myynti on viimeisen neljän vuoden aikana kasvanut kaikissa Intelin tuoteryhmissä noin 40 prosentin vuosivauhtia. Myynti tapahtuu Intelin sertifioiman jälleenmyyjäverkoston kautta. Tällä hetkellä, asiantuntija-arvion mukaan, Intelillä on yli 70 prosentin osuus Venäjän PC-prosessorimarkkinoista sekä yli 90 prosentin osuus kannettavien tietokoneiden prosessorimarkkinoista. Intel kohtaa prosessorimarkkinoilla pahimman kilpailijansa amerikkalaisen AMD:n kasvavaa kilpailua Venäjällä. AMD avasi vuonna 2002 edustuston Moskovaan. Intel on myös tehnyt tärkeän päätöksen ilmoittaessaan siirtävänsä lähiaikoina Euroopan ja IVY-maiden myyntiohjaus- ja tukikeskuksensa Lontoosta Nizhni Novgorodiin. Tämän yksikön liikevaihto on yli 1 miljardia dollaria.

Intel on ilmoittanut laajentavansa tuntuvasti T&K-toimintojaan Venäjällä muun muassa puolijohdesuunnitteluun ja -valmistukseen liittyvässä ohjelmistotuotannossa. *Intel* aikoo myös laajentaa muiden kansainvälisten yritysten kanssa, esimerkiksi *IFC*:n yhteisinvestoinnin puitteissa, riskisijoittamista. Vuositasolla on tarkoitus tehdä 6–8 kauppaa yhteensä 15 miljoonalla dollarilla, enintään kuitenkin 5 miljoonaa dollaria hanketta kohti.

Intelin tärkeimmät menestystekijät Venäjällä ovat seuraavat: tehokas markkinointi, venäläiset tutkimuslaboratoriot integroituna osaksi Intelin maailmanlaajuisista T&K-järjestelmää sekä niiden sijoittaminen Venäjän innovaatiokeskusten puitteisiin ja Intelin tehokas toiminta koulutuksen alalla.

Kansainväliset yritykset ovat etabloituneet myös elektroniikkakomponenttien valmistukseen Venäjälle. Niitä houkuttelevat Neuvostoliiton aikana syntyneet alueelliset keskittymät, joissa on ammattitaitoa ja elektroniikkateollisuuden infrastruktuuria. Japanilaiset, korealaiset ja kiinalaiset ovat viime aikoina tulleet yhä vahvemmin eurooppalaisten ja amerikkalaisten yhtiöiden rinnalle. Suomalainen *Elcoteq* päätti vuonna 2004 toimintansa laajentamisesta Venäjällä. Yhtiö alkoi rakentaa Venäjän ensimmäistä täysimittaista matkapuhelintehdasta Pietariin. Tehdas aloitti toimintansa syksyllä 2005. Täydellä kapasiteetilla toimiessaan se työllistää 1 500 henkilöä. Elcoteqilla on ennestään ollut tehdas Pietarissa vuodesta 1997 alkaen.

Kansainvälisten investoijien mahdollisuudet Venäjän ICT-alalla perustuvat kolmeen perusedellytykseen:

- ICT-palvelujen sisäiset markkinat Venäjällä kehittyvät nopeasti. Asiantuntija-arvion mukaan Venäjä on ICT:n käytössä jäljessä maailman johtavista maista noin 3–5 vuotta, mitä nyt kurotaan umpeen.
- Neuvostoliiton perintönä saatu teknillisten yliopistojen verkosto tuottaa jatkuvasti uusia asiantuntijoita yritysten T&K-tarpeisiin ja palveluyksiköihin.
- Elektroniikan laitteiden ja -komponenttien valmistukseen on valmiina teollinen infrastruktuuri.

Toimintaa vaikuttavat ongelmat ja esteet, kuten tullisääntely ja paikallisten standardien poikkeavuus suhteessa eurooppalaisiin standardeihin, ovat luonteeltaan väliaikaisia.

Kauppa- ja ravitsemistoiminta

Ulkomaisia kaupan yrityksiä houkuttelee Venäjälle markkinoiden laajuus ja viime vuosien jatkuva kysynnän kasvu. Venäjän Tilastokomitean mukaan Venäjän vähittäiskaupan liikevaihto vuonna 2004 ylitti 160 miljardia euroa, mikä on viidenneksi suurin arvo Euroopan maista. Markkinoiden vuosittainen keskimääräinen kasvuvauhti on viimeisenä viitenä vuotena ollut yli 10 prosenttia ja uusissa kaupan segmenteissä kuten super- ja hypermarketkaupassa sekä alennusmyymälöissä jopa 20–30 prosenttia vuodessa. Näiden myymälätyyppien osuus Venäjän suurkaupunkien elintarvikekaupasta on jo yli 20 prosenttia.

Virallisten tilastojen mukaan väestön reaalitytulot kasvoivat viimeisen viiden vuoden aikana keskimäärin 11 prosenttia vuodessa. Käytännössä väestön reaalityulojen keskitaso on virallisia tilastoja 50–100 prosenttia korkeampi johtuen harmaan talouden laajuudesta. Kun tulot kasvavat, nousevat myös kuluttajien vaatimukset pal-

velun laadusta. Tämä ja suurkaupunkien myyntitilojen puute avaavat uusia mahdollisuuksia ulkomaalaisille yrityksille.

Ravintola-alalla ulkomaalaisten yhtiöiden mahdollisuudet ovat rajoitetumpia, koska kuluttajien ruokatottumukset ovat kansallisia. Ulkomaalaiset suuryritykset ovat silti onnistuneet perustamaan menestyksellisiä ketjuja, joista paras esimerkki on *McDonald's*.

Taulukko 31. Esimerkkejä ulkomaaninvestoinneista Venäjän kauppa- ja ravintola-alalle (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Saksa	
Metro	Omistaa 14 hypermarkettia Venäjän eri kaupungeissa, joista kuusi Moskovassa ja kaksi Pietarissa. Investointien kokonaismäärä on yli 300 miljoonaa euroa. Suunnitteilla on laajentaa merkittävästi kauppaverkostoa, ja sijoittaa keskipitkällä aikavälillä yli 500 miljoonaa euroa lisää.
AVA	Omistaa Moskovan alueella hypermarketin, jonka pinta-ala on noin 30 000 neliötä. Investointien kokonaisarvo on 48 miljoonaa dollaria, joista 40 miljoonaa kului tontin ja rakennuksen hankkimiseen ja 8 miljoonaa laite- ja kalusteinvestointeihin. Suunnitteilla on investoida yli 200 miljoonaa dollaria uuteen kaupakeskukseen Moskovassa ja Moskovan alueella.
OBI	Omistaa kaksi rakennustarvikkeita ja kodintavaroita myyvää hypermarkettia Moskovassa ja Moskovan alueella pinta-alaltaan yhteensä 33 000 neliötä. Investointien arvo on yli 200 miljoonaa dollaria. Vuoteen 2008 mennessä on suunnitteilla avata 15 hypermarkettia lisää investoimalla niihin yli 200 miljoonaa dollaria.
Ranska	
Auchan	Omistaa kuusi elintarvikkeita ja taloustuotteita myyvää hypermarkettia Moskovassa ja Moskovan alueella pinta-alaltaan yhteensä yli 100 000 neliötä. Investointien kokonaismäärä on noin 300 miljoonaa dollaria.
Leroy Merlin	Omistaa kodin ja puutarhan tarvikkeita myyvän hypermarketin Moskovan alueella pinta-alaltaan 12 000 neliötä. Investoinnin arvo on 30 miljoonaa dollaria. Lähivuosina yhtiö aikoo perustaa kahdeksan hypermarketin ketjun Venäjän eri kaupunkeihin panostamalla noin 250 miljoonaa dollaria.
Ruotsi	
IKEA	Omistaa neljä kodinkalusteita ja tarvikkeita myyvää hypermarkettia Moskovan alueella (Moskovan lähistöllä), Leningradin alueella (Pietarin rajalla), Kazanin kaupungissa sekä Venäjän suurimman huvi- ja kauppakeskuksen Moskovan lähistöllä. Investointien kokonaismäärä on yli 400 miljoonaa dollaria. Nyt rakennetaan muutamaa uutta suurmyymälää sekä huvi- ja kauppakeskusta Venäjän eri kaupungeissa. Investointien kokonaismäärää lähestyy 1 miljardia dollaria jo vuonna 2005.
Turkki	
Ramstor	Omistaa 22 kaupan ketjun, joista 6 hypermarkettia, Venäjän eri kaupungeissa sekä suuren 72 000 neliön huvi- ja kauppakeskuksen Moskovassa. Venäjän ensimmäinen ulkomaalainen suuryritys vähittäiskaupan alalla, toiminta alkoi vuonna 1997.
Irlanti	
Paterson	Omistaa 45 kaupan ketjun Venäjän eri kaupungeissa, joista 22 sijaitsee Moskovassa ja Moskovan alueella ja 9 Pietarissa. Suunnitteilla on Venäjän verkon laajentuminen lähivuosina.
Kanada	
McDonald's	Omistaa 127 ravintolaa Venäjän 37 kaupungissa, joista 56 Moskovassa. Vuodesta 1990 lähtien investointien kokonaismäärä on ollut noin 300 miljoonaa dollaria. Tuotanto- ja jakelukeskukseen Moskovassa on sijoitettu yli 50 miljoonaa dollaria.

Suomi	
Stockmann	Kolme tavarataloa ja 11 muuta myymälää Moskovassa sekä Pietarissa kaksi myymälää. Tavaratalo ja kauppakeskus Pietarin ydinkeskustaan valmistuvat vuonna 2008. Investointi tulee maksamaan noin 80–110 miljoonaa euroa.
Rautakesko	Vuonna 2005 Rautakesko osti venäläiseltä Teks-ryhmältä 19,6 miljoonalla dollarilla viisi omatoimirakentajille suunnattua DIY-kauppaa (Do-It-Yourself) Pietarista, joiden osuus on 20 prosenttia Pietarin markkinoista. Lisäksi Pietarista on ostettu kaksi tonttia, joille avataan nykyisiä myymälöitä suuremmat K-raudat vuonna 2006. Rautakauppaketjun laajentaminen muille Venäjän alueille on suunnitteilla. Lisäksi Rautakeskolla on tukukauppa ja -varasto Moskovassa.

Kansainväliset yritykset aloittavat toimintaansa Venäjällä useimmiten suurimmilla markkinoilla eli Moskovassa. Moskovan osuus Venäjän markkinoista on kansainvälisten asiantuntijoiden mukaan noin 30–40 prosenttia. Jones Lang LaSallen mukaan Moskovan vähittäiskaupan markkinat olivat 65,6 miljardia dollaria vuonna 2003. Moskovan markkinat ovat kuitenkin kyllästyneimmät Venäjän muiden alueiden markkinoihin verrattuna. Moskovassa kilpailu on kovempaa, tontit ovat tavanomaista kalliimpia, ja viranomaisten toiminta usein huonosti ennustettavaa. Näistä syistä johtuen useimmat ulkomaalaiset suuryritykset, vakiinnutettuaan asemansa Moskovan markkinoilla, pian laajentavat verkkonsa muihinkin Venäjän suurkaupunkeihin. Hyvänä esimerkkinä on saksalaisen Metro AG -yrityksen liiketoiminnan kehitys.

Erytistarkastelu 11. Metro AG Venäjän pientukku- ja vähittäiskaupan markkinoilla

Saksalainen Metro on 1990-luvulla moneen otteeseen tutkinut Venäjän markkinoiden potentiaalia, muttei kiirehtinyt etabloitumaan. Tämä johtui Metron perusstrategiasta, jonka mukaan yhtiö kehittää toimintamenetelmiä ensin uuden suuralueen yhden maan markkinoiden puitteissa ja vasta sen jälkeen soveltaa niitä alueen muiden maiden markkinoille. Itä-Euroopan maista Metro valitsi Bulgarian koekentäkseen.

Metro aloitti Venäjän toimintansa vasta vuonna 2000 perustamalla Moskovaan pientukkukauppaan erikoistuneen Metro Cash&Carry International -tytäryhtiön. Sen jälkeen Metro lähti kehittämään toimintaansa hyvin tehokkaasti. Ekspert-arviointitoimiston Venäjän liikevaihdoltaan merkittävimpien yritysten rating-luettelossa Metro Cash&Carry oli 55. sijalla vuonna 2003 ohittaen muut ulkomaalaiset kaupan yritykset reilusti. Metro Cash&Carry -yhtiön liikevaihto oli 530 miljoonaa euroa vuonna 2003. Venäjän toiseksi suurimman ulkomaisen kaupan yrityksen, ranskalaisen Auchanin, liikevaihto oli 312 miljoonaa euroa ja Venäjän merkittävimpien yritysten listalla se sijoittui 99. sijalle.

Venäjän markkinoiden edut Metro-yhtiön kannalta ovat seuraavat:

- Laajat ja väestön reaalityulojen nousun myötä kasvavat Venäjän sisämarkkinat.
- Myymälätilojen puute monissa segmenteissä – muun muassa Metron toiminnan erikoisalalle kuuluvien pientukku- ja vähittäiskauppaan erikoistuvien hypermarkettien segmenteissä.
- Kauppa- ja ravintola-alan pienyritysten, eli Metron pientukkukaupan hypermarkettien asiakkaiden, merkittävä lisääntyminen. Venäjän pienyrityksistä 48 prosenttia kuului vuonna 2003 nimenomaan tähän ryhmään.

Vuoden 2001 lopussa Metro Cash&Carry avasi kaksi ensimmäistä hypermarkettiaan ja seuraavina vuosina Metron myymäläketju kasvoi nopeasti. Metro avasi neljä hypermarkettia lisää Moskovassa, kaksi Pietarissa sekä yhden Kazanin, Jaroslavin, Rostov-na-Donun, Samaran, Volgogradin ja Krasnodarin kaupungeissa. Vuosina 2005–2006 avataan 10–14 uutta hypermarkettia Venäjän eri kaupungeissa.

Metron Venäjän strategia toteutuu kaikkiaan kolmessa eri vaiheessa:

- Metron Cash&Carry -pientukkukaupan etabloituminen Venäjän suurimmille markkinoille eli Moskovaan ja Pietariin.
- Metron Cash&Carry -toiminnan laajentuminen muille Venäjän alueille.
- Etabloituminen Venäjällä myös vähittäiskauppaan käynnistämällä Metron vähittäiskauppaan erikoistuneen yksikön, Realin, hypermarkettiketjun toiminnan.

Metrolle ominaista on pyrkimys valloittaa mahdollisimman nopeasti merkittävä osa markkinoista voimakkaalla investointitoiminnalla. Näin tehtiin myös Venäjällä. Tämä toimintatapa tähtää tulevaisuuteen, sillä Metro pitää Venäjän markkinoita eräänä toimintansa prioriteeteista.

Metron toiminnan kehitys Venäjällä (Lähde: Metro-yhtiö ja Venäjän Tilastopalvelu, Rosstat)

Vuosi	Liikevaihto, miljoonaa euroa	Uusien hypermarkettien lukumäärä/henkilöstön määrä	Pinta-ala, tuhatta neliötä	Investoinnit rakentamiseen, miljoonaa euroa	Vähittäiskaupan liikevaihdon kasvuvauhti Venäjällä, %	Väestön reaalitylöjen kasvu, %
2001		2/830	> 20 000	51	11	10
2002	287	1/400	> 10 000	26	9	10
2003	860	4/1 600	n. 40 000	93,6	11	14
2004	1 500	7/2 450	n. 60 000	132,7	12	9
Yhteensä vuosina 2001–2004	2 647	14/5 480*	n. 130 000	303,3	11 (vuosikeskiarvo)	11 (vuosikeskiarvo)
Suunnitelma vuosille 2005–2006		10–14 / 5 500	n. 140 000	280	10–12	10–12

*) mukaan lukien 200 Moskovan toimistossa

Yhden hypermarketin rakentamiskustannukset, lukuun ottamatta tontin hintaa, ovat olleet enintään 26 miljoonaa euroa. Keskimäärin yhden hypermarketin rakennuskustannukset ovat olleet 22 miljoonaa euroa. Moskovassa ja Pietarissa yhden hypermarketin rakentaminen maksoi keskimäärin 24 miljoonaa euroa, muissa kaupungeissa vain 19 miljoonaa euroa. Eri kaupungeissa hypermarkettien pinta-alat ovat hyvin erikokoisia. Hypermarkettien keskikoko on 10 000 neliötä ja työntekijöiden keskivertomäärä on 400 henkilöä. Tontit vuokrataan pitkäaikaisella, 49 vuoden vuokrasopimuksella, joka sisältää lunastusoikeuden, tai ostetaan omaksi. Tontin pinta-ala on yleensä 6–7 hehtaaria, joita käytetään hypermarketin ja keskimäärin 750 auton parkkipaikan rakentamiseen. Tonttihinnat eroavat alueittain. Esimerkiksi Pietarissa yhden tontin hankintaan on kulunut yli kaksi miljoonaa euroa. Moskovassa tonttien hinnat ovat vielä kalliimmat.

Valitessaan rakennusliikkeitä Metro käyttää mieluiten ulkomaalaisten suuryritysten tytäryhtiöiden palveluja. Esimerkiksi Pietarissa pääurakoitsijana on ollut suomalaisen YIT-yhtymän Lentek-tytäryhtiö. Yhden hypermarketin valmistumisen aikataulu on noin 5–7 kuukautta.

Venäjällä Metron hypermarkettien valikoima sisältää keskimäärin 20 000 kuluttajatuotenimikettä, mukaan lukien 11 000 elintarvikenimikettä. Venäläisten valmistajien osuus on vain 10–15 prosenttia elintarviketuotteiden valikoimasta. Niin pieni kotimaisten elintarvikkeiden osuus johtuu tuotteiden riittämättömästä laadusta verrattuna Metron edellyttämään laatuun sekä yhtiön tiukasta hintapolitiikasta, jonka puitteissa kotimaisilta tuottajilta vaaditaan mer-

kittäviä alennuksia. Paikallisten valmistajien tuotteiden pieni osuus Metron hypermarkettien valikoimasta aiheuttaa jatkuvaa vääntöä paikallisten viranomaisten kanssa, jotka vaativat Metroilta valikoiman merkittävää laajentamista kotimaisilla tuotteilla.

Kehittäessään liiketoimintaansa Venäjällä Metro on yhtiön johdon mukaan kohdannut seuraavia ongelmia:

- tarvittavalla infrastruktuurilla varustetuista tonteista on pulaa
- Metron standardit täyttävistä, venäläisistä toimittajista on puute
- viranomaisten myöntämien lupien käsittelyajat ovat pitkät
- pätevän ja koulutetun paikallisen henkilöstön puute.

Vuonna 2004 Metro siirtyi liiketoiminnan kehityksen kolmanteen vaiheeseen eli aloitti Venäjän vähittäiskaupan valloituksen. Moskovassa aloitettiin kahden vähittäiskauppaan keskittyvän, Real-hypermarketin rakentaminen. Uudet hypermarketit avattiin vuonna 2005. Vähittäiskaupaketjun rakentamista varten Metro on perustanut yhteisyrityksen venäläisen kumppanin kanssa. Yhteisyrityksessä Metrolla on osake-enemmistö, joten yhtiö on sen kontrollissa.

Lähivuosina Cash&Carry -pientukkukauppaverkoston rakentamiseen ja Real-vähittäiskaupaketjun kehittämiseen varataan investointeja suhteessa 40 prosenttia ja 60 prosenttia. Yksinomaan Pietarin viiden–kuuden Real-hypermarketin perustamiseen keskipitkällä aikavälillä on tarkoitus sijoittaa noin 150 miljoonaa euroa. Yhteensä Metron Venäjän sijoitusten kokonaismäärä tulee lähivuosina ylittämään 500 miljoonaa euroa, mikä on yksi Venäjän suurimmista ulkomaisten yritysten julkaisemista investointimääristä.

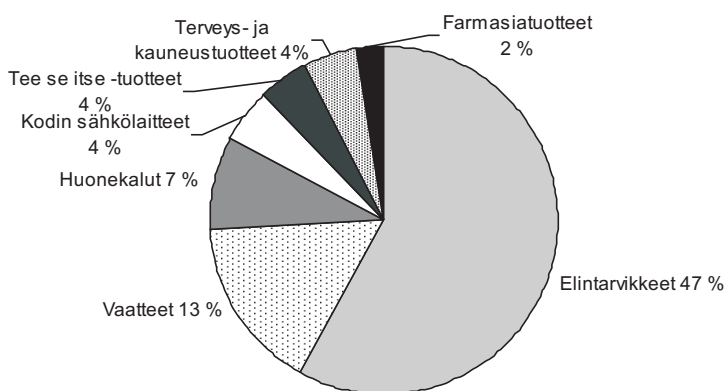
Metron tärkeimmiksi menestystekijöiksi voidaan todeta seuraavat: tehokas markkinointi, tuotteiden korkea laatu, tehokas ekspansio Venäjän eri alueille.

Viime vuosina nopeimmin Venäjän vähittäiskaupassa ovat kehittyneet seuraavat segmentit: elintarvikkeet, kodin sähkölaitteet, omatoimirakentajille suunnatut DIY-tuotteet eli tee se itse -tuotteet (erityisesti pintakäsittelyaineet ja -materiaalit), terveys- ja kauneustuotteet sekä farmaseuttiset tuotteet. Vaatteiden ja huonekalujen suuret tuotesegmentit kasvavat yllä mainittuja hitaammin.

Ulkomaalaiset kaupan yritykset toimivat tehokkaimmin toistaiseksi elintarvikealalla. Viime aikoina ulkomaiset yritykset ovat osoittaneet enemmän kiinnostusta muihinkin segmentteihin, muun muassa DIY-tuotteisiin (saksalaiset OBI ja AVA sekä ranskalainen Leroy Merlin), huonekaluihin (IKEA) sekä kauneus- ja terveys-

tuotteisiin (ranskalaiset Marionnaud ja L'Etoile). Ulkomaalaisille yrityksille on ominaista kehittää toimintaansa asteittain aloittaen franchising-sopimuksista ja yhteisyritysten perustamisesta aina omien kauppaketjujen muodostamiseen.

Kilpailu kiristyy Venäjän elintarvikekaupassa ja muilla vähittäiskaupan alueilla sekä pientukkumarkkinoilla. Nämä sektorit ovat nykyään Venäjän toimialoista kilpailukykyisimpiä ja kärsivät muita aloja vähemmän valtion säätelystä. Menestyäkseen uusien yritysten olisi siksi sovellettava epätyypillisiä ratkaisuja ja suuntauduttava tarkoin harkittuihin markkinarakoihin.

Kuva 32. Venäjän 130 miljoonan euron vähittäiskaupan markkinoiden rakenne vuonna 2003 (Lähde: Venäjän finanssiyhtymän tiedot, 2004, Objedinennaja finansovaja grupp)

Muut palvelutoimialat

Kansainvälisen pääoman mukanaolo on viime vuosina vaihteittain laajentunut myös muissa Venäjän talouden palvelusegmenteissä. Rahoitus- ja vakuutusala on viime aikoina tullut yhä houkuttelevampi sijoituskohde Venäjän rahajärjestelmän vakiintuessa ja yritys- sekä yksityisrahoituspalvelujen kysynnän kasvaessa. Suuret kansainväliset pankit, kuten Citybank, Dresdner Bank, ABN AMRO Bank, Credit Lonnais ja Raiffeisen Bank ovat kehittämässä toimipisteidensä verkkoa ja avaamassa uusia yritysten ja yksityisten kuluttajien rahoitusohjelmia.

Kansainvälinen suurpääoma ottaa ensimmäisiä askeleitaan myös Venäjän mediamarkkinoilla. Suomalainen Sanoma WSOY on, ostettuaan kuuluisan Independent Media -kustannusliikkeen, tunkeutunut Venäjän suurimmalle kustannusmarkkinalle

eli Moskovaan. Saksalainen Bertelsmann on myös julkistanut tekevänsä mittavia investointeja Venäjän markkinoille lähivuosina.

Taulukko 32. Esimerkkejä ulkomaisista sijoituksista Venäjän mediamarkkinoilla (Lähde: Liike-elämän omat tiedot)

Saksa	
Bertelsmann	Omistaa 75 prosentin osuudella kustannusliikkeen Moskovassa ja 51 prosentin osuudella 1 200 työpaikan painotalon Jaroslavin kaupungissa. Yhtiö on julkaissut 300 miljoonaa euron investointiaikeet uuden suurpajon rakentamisesta Kalugan alueelle.
Ruotsi	
Bonnier Business Press	Omistaa päivittäin ilmestyvän Delovoj Peterburg -talouslehden (Pietarin liike-elämä), jonka lukijakunta koostuu Luoteis-Venäjän liike-elämän vaikuttajista.
Suomi	
SanomaWSOY	Hankki 142 miljoonalla eurolla suuren Moskovassa sijaitsevan Independent Media -kustannusliikkeen 100 prosentin osakkuuden.

Venäjällä sovellettavista salassapitomääräyksistä sekä aineetonta omaisuutta ja tekijänoikeuksia säätelevästä puutteellisesta lainsäädännöstä huolimatta ovat myös tutkimushankkeet lisääntyneet viime vuosina. Tutkimushankkeissa on mukana ulkomaisia partnereita. Neuvostoliiton aikana kehittynyt perustutkimuksen potentiaali antaa hyviä edellytyksiä investoida tutkimushankkeisiin.

Julkisesta rahoituksesta riippuvissa palvelualan segmenteissä eli kiinteistöpalveluissa, terveydenhuollossa ja koulutuksessa ei toistaiseksi ole toteutettu merkittäviä ulkomaisia investointihankkeita. On kuitenkin esimerkkejä kansainvälisten yritysten rahoittamista koulutushankkeista, joiden tavoitteena on ollut joko tuotemarkkinointi tai pätevän henkilöstön kouluttaminen.

Kiinteistöpalveluissa avautunee erittäin suuria mahdollisuuksia, kun valtion monopoli purkautuu ja kilpailu kehittyy. Kuten aiemmin jo mainittiin, Pietarissa aloitettiin vuonna 2005 ensimmäinen ulkomainen hanke asumisen ja kiinteistöpalvelujen alalla. Saksalainen Peter Dussmann on saanut hoidettavakseen yhden Pietarin vanhoista kaupunginosista, jossa asuu 35 000 asukasta. Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa Peter Dussmann aikoo sijoittaa noin 2 miljoonaa euroa kiinteistötekniikan uudistamiseen. Yhtiö on päättänyt olla nostamatta nykyisiä kiinteistöpalvelujen hintoja. Tavoitteena on saada katetta lähinnä saneerattujen tilojen vuokratuloista.

Muut toimialat

Teollisuuden ja palvelujen lisäksi ulkomaiset sijoitukset suuntautuvat eniten rakennuslalle. Ulkomaisten rakennusliikkeiden etabloituminen Venäjälle alkoi siten,

että ne osallistuivat eri toimialojen ulkomaisten yhtiöiden Venäjän investointeihin. Kohteidensa rakentamisessa ulkomaiset yhtiöt ovat mieluummin käyttäneet niille tuttuja ja luotettavia kansainvälisiä rakennusalan pääurakoitsijoita. Rakennusliikkeet jatkavat tavallisesti toimintojaan Venäjällä ensimmäisen rakennushankkeensa jälkeenkin tarjoamalla rakennusurakoita sekä ulkomaalaisille että venäläisille rakennuttajille. Tähän tarkoitukseen perustetaan joko yhteisyrityksiä venäläisten kumppaneiden kanssa tai sataprosenttisesti omia tytäryhtiöitä.

Suuret suomalaiset rakennusyhtiöt kuten Lemcon, SRV ja YIT ovat toimineet pääosin Luoteis-Venäjän ja ennen kaikkea Pietarin markkinoilla. Tyypillisesti ne ovat päässeet rakentamaan suomalaisten ja muiden ulkomaisten yritysten tuotantotiloja ja vaativia erikoiskohteita myös muualle Venäjälle. Venäjän suurinta markkinaa, Moskovaa hallitsevat etupäässä saksalaiset, turkkilaiset ja serbialaiset rakennusliikkeet. Suomalaiset yritykset ovat kuitenkin tunkeutumassa myös Moskovan markkinoille. YIT on nykyisin voimakkaasti mukana myös asuntotuotannossa, jossa yhtiön tuotanto Venäjällä on jo suurempaa kuin Suomessa.

Alussa ulkomaalaisten rakennusyhtiöiden toiminta rajoittui vain teollisuus- ja liikeyritysten rakentamiseen. Viime vuosina ulkomaiset rakentajat ovat etabloituneet myös asunto- ja infrastruktuurirakentamiseen. Asuntorakentamisessa ulkomaisten rakennusyritysten mahdollisuudet liittyvät lähinnä laadukkaitten arvoasuntojen kasvavaan kysyntään ja asuntolainajärjestelyjen kehitykseen. Infrastruktuurirakentamisessa työtilaisuuksia syntyy, kun sisämaan ja kansainvälisten reittien infrastruktuuria rakennetaan yhteishankkeina, joihin osallistuvat myös Venäjän valtio ja venäläisiä yrityksiä.

Venäjän maataloudessa suuria ulkomaisia investointeja ei toistaiseksi ole toteutettu, vaikka edellytyksiä siihen on olemassa. Nämä mahdollisuudet ovat sidoksissa ulkomaalaisten elintarviketeollisuusyritysten laajenevaan toimintaan, sillä ne ovat kiinnostuneita paikallisten raaka-ainetoimittajaverkostojen kehityksestä tuotantokustannustensa säästämiseksi ja raaka-aineen laadun parantamiseksi. Nyt elintarviketyritykset joutuvat tuotannossaan turvautumaan pääosin tuontiraaka-aineisiin.

Metsätalouden investointiedellytykset avautuvat vasta, kun Venäjällä astuu voimaan selkeä metsänvuokrauslainsäädäntö, joka sallii metsäalojen pitkäaikaisen vuokraamisen. Asiantuntijoiden mukaan yksityinen maanomistus ei merkittävässä mittakaavassa lähivuosina toteutune Venäjällä. Pitkäaikaiset, esimerkiksi vähintään 49 vuotta ja pidemmät, vuokrasopimukset antavat metsäteollisuudelle varmuutta puunsaannista ja luovat kiihokkeen sijoittaa merkittäviä varoja metsätalouteen – metsänhoitoon ja -istutuksiin. Tällöin yhtiöt pääsevät osallisiksi tehtyjen

sijoitusten tuotosta eli metsän kasvusta ja Venäjä puolestaan turvaa metsiensä uusiutumisen.

Ulkomaisten yhtiöiden investointihankkeiden ja keskipitkän ajanjakson investointimahdollisuuksien yhteenvedona voidaan todeta, että melkein kaikilta Venäjän talouden aloilta löytyy reilusti investointipotentiaalia. Ainoastaan julkisen rahoituksen varassa olevat segmentit (terveydenhuolto ja koulutus) eivät lähiaikoina vielä tarjoa edellytyksiä merkittäville sijoituksille. Venäjän talouden muilla aloilla on monenlaisia mahdollisuuksia suurille ja keskisuurille sijoittajille. Eri toimialoilla investointimahdollisuudet perustuvat eri tekijöille, kuten luonnonvarat, paikallisten markkinoiden volyyymi, valtion monopolien purkaminen, pätevä ja koulutettu työvoima sekä teollisuus- ja innovaatiopotentiaali. Hankkeiden suunnittelussa ulkomaisten sijoittajien on huomioitava venäläisen liike-elämän erikoisuudet. Muissa maissa sovellettujen strategioiden suora siirtäminen Venäjälle johtaa tavallisesti vaikeuksiin ja estää mahdollisuuksien täysimittaisen hyödyntämisen.

5 Investoinnit alueittain

5.1 Venäjän alueet

Venäjän nykyinen alueellinen työnjako on enimmäkseen peritty entiseltä Neuvostoliitolta, jolloin rakennettiin suurin osa nykyisestä tuotantokapasiteetista. Venäjän laajuudesta sekä muista syistä johtuva talouden kehityksen hitaus vaikeuttaa toimialarakenteen uudistumista.

Venäjän alueiden kesken on merkittäviä eroja muun muassa luonnon olosuhteissa ja luonnonvaroissa, väestötiheydessä, taloudellisessa tehokkuudessa ja erikoistumisessa. Toisaalta voidaan puhua Venäjän yhteisestä kulttuuritaustasta, mikä helpottaa investoijien toimintaa useammalla alueella.

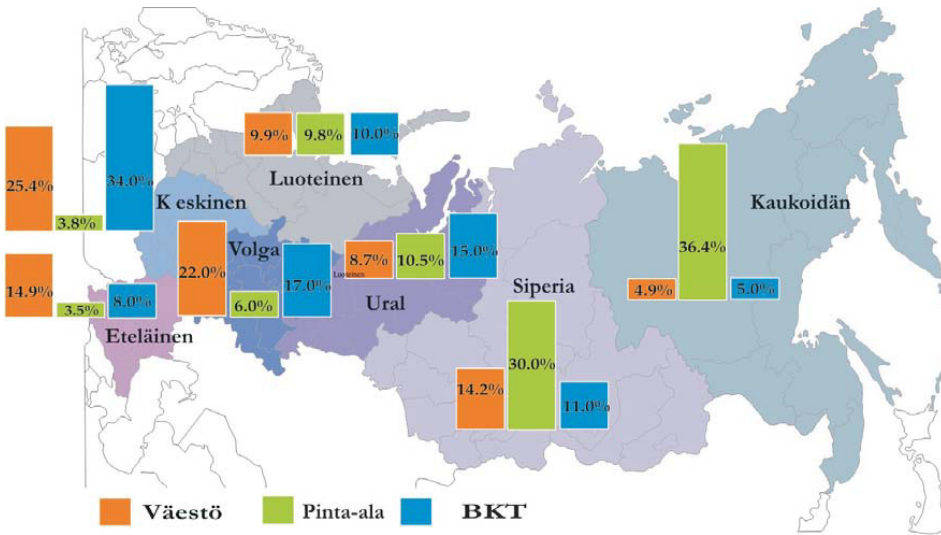
Alueiden taloudellinen erilaistuminen on ollut viimeisen 15 vuoden tärkein kehitystrendi. Useiden ennusteiden mukaan se tulee keskipitkällä aikavälillä jatkumaan. Erilaistuminen ilmenee seuraavilla tavoilla:

- Moskovan osuus Venäjän taloudesta tulee rajusti kasvamaan ja se erottuu merkittävästi Venäjän muista alueista. Moskovasta on tulossa niin sanotusti valtio valtiossa.
- Nopeasti kehittyvät sellaiset alueet, joiden käytössä on runsaasti vientiin kelpaavia luonnonvaroja kuten öljyä ja maakaasua. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa Hanti-Mansin ja Jamalo-Nenetsian autonomiset piirit sekä Tatarstanin ja Bashkortostanin tasavallat.
- Menestyksekkäitä alueita ovat myös Pietari ja Leningradin alue sekä Krasnodarin alue, koska ne ovat kehittyneet nykyisen Venäjän ulkomaankaupan kuljetusten pääreiteiksi.
- Vaikeuksista kärsivät sellaiset alueet, joiden teollisuus on erikoistunut sotatarviketuotantoon tai koneenrakennukseen ja kevytteollisuuteen, jotka ovat riippuvaisia kotimarkkinakysynnästä. Nämä alueet kärsivät suurimmat tuotannon menetykset Neuvostoliiton romahdettua, ja on kyseenalaista voivatko alat elpyä entiselleen.
- Pienet alueet, joilla ei ole runsaita luonnonvaroja ja teollisuuskeskitty-miä, taantuvat.

Erityistarkastelu 12. Venäjän Federaation hallinnollinen rakenne

Vuonna 2005 Venäjän Federaatioon kuului 88 jäsenaluetta, niin sanottuja subjekteja. Nämä subjektit ovat hallinnollisesti tasavaltoja, aluepiirejä, alueita tai autonomisia piirikuntia, ja lisäksi Moskovan ja Pietarin kaupungit ovat suoraan federaation jäseniä. Hallinnon tehostamiseksi alueet yhdistettiin seitsemäksi federaatiopiiriksi eli suuralueeksi.

Federaatiopiiri, hallintokeskus, alueiden lukumäärä	Federaatiopiiriin kuuluvat alueet
Luoteis-Venäjän federaatiopiiri, Pietari, 11 aluetta	Pietarin kaupunki, Leningradin alue, Novgorodin, Pihkovan, Arkangelin, Vologdan, Murmanskin, ja Kaliningradin alueet, Karjalan ja Komin tasavallat sekä Nenetsin autonominen piiri
Keski-Venäjän federaatiopiiri, Moskova, 18 aluetta	Moskovan kaupunki, Moskovan, Tverin, Smolenskin, Jaroslavin, Kostroman, Ivanovon, Vladimirin, Rjazanin, Tulan, Kalugan, Brjanskin, Kurskin, Orlovin, Belgorodin, Voronezhin, Lipetskin ja Tambovin alueet
Volgan federaatiopiiri, Nizhni Novgorod, 14 aluetta	Nizhni Novgorodin, Kirovin, Orenburgin, Penzan, Uljanovskin, Samaran ja Saratovin alueet, Permin aluepiiri (ennen vuotta 2005 – Permin alue ja Komi-Permin autonominen piiri), Tatarstanin, Bashkortostanin, Mari-Elin, Mordovian, Udmurtian, Tshuvashian tasavallat
Eteläinen federaatiopiiri, Rostov-na-Donu, 13 aluetta	Rostovin, Volgogradin ja Astrahanin alueet, Krasnodarin ja Stavropolin aluepiirit, Dagestanin, Tshetshenian, Ingushian, Pohjois-Ossetian, Kabardi-Balkarian, Karatshai-Tsherkessian, Kalmukin ja Adygeian tasavallat
Uralin federaatiopiiri, Jekaterinburg, 6 aluetta	Sverdlovskin, Tsheljabinskin, Tymenin ja Kurganin alueet, Hanti-Mansin, sekä Jamalo-Nenetsian autonomiset piirit
Siperian federaatiopiiri, Novosibirsk, 16 aluetta	Novosibirskin, Omskin, Tomskin, Kemerovon, Irkutskin ja Tshitän alueet, Krasnojarskin ja Altain aluepiirit, Burjatian, Tyvan, Hakasian ja Altain tasavallat, Tajmyrin (Dolgano-Nenetsin), Evenkien, Ustj-Ordynian Burjatian ja Aginski Burjatian autonomiset piirit
Kaukoidän federaatiopiiri, Habarovsk, 10 aluetta	Habarovskin ja Primorskin aluepiirit, Amurin, Sahalinin, Magadanin ja Kamtshatkan alueet, Sahan -Jakutian Tasavalta, Tshuktsien ja Korjakien autonomiset piirikunnat sekä Juutalainen autonominen alue.

Kuva 33. Venäjän federaatiopiirit ja niiden osuus maan väestöstä, pinta-alasta sekä bruttokansantuotteesta vuonna 2003 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Investoijia kiinnostavat ilmeisesti eniten taloudelliselta volyymiltaan suurimmat alueet. Viidellä alueella on muita selvästi isompi aluetuotos. Näiden alueiden taloudet pohjautuvat eri aloihin. Moskova ja Moskovan alue sekä Pietari ympäristöineen ovat Venäjän tärkeimmät taloudelliset keskittymät, joissa jalostusteollisuuden rinnalla on hyvin kehittynyt palveluala. Hanti-Mansin sekä Jamalo-Nenetsian autonomisiin piireihin on keskittynyt pääosa Venäjän öljyn ja kaasun tuotannosta, josta riippuu myös näiden alueiden muiden toimialojen kehitys. Muiden aluetuotostilastoja johtavien alueiden talous perustuu kehittyneeseen raaka-aine- ja jalostusteollisuuteen. Ainoan poikkeuksen muodostaa Krasnodarin aluepiiri, jossa palvelut ja etenkin kuljetukset, kauppa- ja terveydenhuoltopalvelut ovat kooltaan teollisuustuotantoa suuremmat.

Taulukko 32. Venäjän aluetuotokseltaan yli 5 miljardin euron alueet vuonna 2003 (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Alue, hallintokeskus	Alueellinen kansantuote vuonna 2003, mrd. euroa	Alueellinen kansantuote neliökilometriä kohti, 1000 euroa	Alueellinen kansantuote henkilöä kohti, euroa	Väestön määrä v. 2002 väestönlaskennassa, milj. henkilöä	Väestötiheys, henkilöä neliökilometriä kohti
Moskova	72,2	66 790	7 000	10,358	9 581,9
Hanti-Mansin a.p., Hanti-Mansijsk	21,1	40,3	14 700	1,433	2,7
Pietari	12,5	9 198	2 700	4,669	3 435,6
Moskovan alue, Moskova	12,2	259,6	1 800	6,627	141,0
Jamalo-Nenetsian a.p., Salehard	11,6	15,5	22 900	0,507	0,7
Samaran alue, Samara	8,4	156,7	2 600	3,240	60,4
Sverdlovskin alue, Jekaterinburg	8,2	42,1	1 800	4,490	23,0
Krasnodarin alue- piiri, Krasnodar	8,0	105,3	1 600	5,124	67,4
Krasnojarskin aluepiiri, Krasnojarsk	8,0	3,4	2 700	2,966	1,3
Tatarstanin Tasavalta, Kazan	7,9	116,2	2 100	3,780	55,6
Bashkortostanin Tasavalta, Ufa	7,4	51,5	1 800	4,103	28,6
Nizhni Novgorodin alue, Nizhni Novgorod	7,1	92,3	2 000	3,524	45,8
Tsheljabinskin alue, Tsheljabinsk	6,7	76,2	1 900	3,606	41,0
Permin alue, Perm	6,5	40,5	2 300	2,824	17,6
Rostovin alue, Rostov-na-Donu	5,1	50,6	1 200	4,407	43,7
Irkutskin alue, Irkutsk	5,0	6,5	1 900	2,582	3,4

Venäjän 26 aluetta tuotti vuonna 2003 alueellista kansantuotetta alle 1 miljardia euroa. Kuuden pienimmän alueen kansantuote oli alle 100 miljoonaa euroa. Pienien alueiden joukossa on muutama suomalaisille sijoittajille kiinnostava alue. Esimerkiksi Nenetsien autonomisessa piirissä on suuret öljyvarat, joiden hyödyntäminen loisi uusia edellytyksiä energiatekniikan ja teollisuuspalveluiden toimittajille. Keskisen federaatiopiirin pohjoisosassa olevalla Kostroman alueella on runsaasti hyödyntämättömiä metsävaroja. Pihkovan alueen investointiedellytyksiä parantaa sen sijainti EU:n rajalla. Pihkovan alueella on yhteinen raja Viron ja Latvian sekä myös Valko-Venäjän kanssa.

Useimmat kansantuotteeltaan pienet alueet sijaitsevat kuitenkin harvaanasutuilla alueilla Pohjois-Kaukasuksella ja Venäjän Aasian puoleisissa osissa. Ne pysynevät keskipitkällä aikavälillä huonoina investointikohteina.

Venäjän Euroopan puoleisissa osissa asuu väestön enemmistö ja alueella sijaitsevat useimmat taloudelliset keskuksset. Kolmestatoista yli miljoonan asukkaan kaupungista yhdeksän kaupunkia sijaitsee nimenomaan Venäjän Euroopan puoleisella alueella. Taloudellinen tehokkuus on suurempi ja infrastruktuuri tiheämpi Venäjän Euroopan puoleisessa osassa. Aasian puoleisessa osassa jopa paikallisilta teollisuuskeskittymiltä puuttuvat usein keskinäiset yhteydet. Toisaalta kolmessa itäisessä federaatiopiirissä ovat Venäjän suurimmat luonnonvarat.

Taulukko 33. Venäjän yli miljoonan asukkaan kaupungit vuoden 2002 väestönlaskennan mukaan (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot)

Kaupunki	Alue, Federaatiopiiri	Miljoonaa asukasta
Moskova	Moskova, Keski-Venäjän federaatiopiiri	10,101
Pietari	Pietari, Luoteis-Venäjän federaatiopiiri	4,669
Novosibirsk	Novosibirskin alue, Siperian federaatiopiiri	1,426
Nizhni Novgorod	Nizhni Novgorodin alue, Volgan federaatiopiiri	1,311
Jekaterinburg	Sverdlovin alue, Uralin federaatiopiiri	1,293
Samara	Samarin alue, Volgan federaatiopiiri	1,158
Omsk	Omskin alue, Siperian federaatiopiiri	1,134
Kazan	Tatarstanin Tasavalta, Volgan federaatiopiiri	1,105
Tsheljabinsk	Tsheljabinskin alue, Uralin federaatiopiiri	1,078
Rostov-na-Donu	Rostovin alue, Eteläinen federaatiopiiri	1,070
Ufa	Bashkortostanin alue, Volgan federaatiopiiri	1,042
Volgograd	Volgogradin alue, Eteläinen federaatiopiiri	1,013
Perm	Permin alue, Volgan federaatiopiiri	1,000

Alueiden investointihoukuttelevuus riippuu talouden volyymin lisäksi myös infrastruktuurin kehittyneisyydestä, väestön elintasosta, talouden ja elinkeinoelämän erikoistumisesta, poliittisen tilanteen vakaudesta ja monista muista tekijöistä. Venäjän alueiden sosiaalis-taloudellisen kehityksen oikeata ja kokonaisvaltaista arviointia vaikeuttaa muun muassa se, että talouden perusluvut eroavat merkittävästi alueittain sekä vaihtelevat suuresti ajan mukaan. Esimerkiksi Hanti-Mansin autonomisella piirillä on johtoasema Venäjän teollisuudessa, jos mittarina käytetään tuotannon arvoa, mikä johtuu kuitenkin ainoastaan öljyntuotannon suuruudesta. Muut alat ovat heikommin kehittyneitä ja pienyritysten työpaikkojen määrä on vain 6 prosenttia työpaikkojen kokonaismäärästä, kun se keskimäärin Venäjällä oli 14 prosenttia vuonna 2003.

Erityistarkastelu 13. Venäjän alueiden talouden ranking-lista

Venäjän talouskehitys- ja kauppaministeriö laati vuonna 2004 alueiden ranking-listan. Sen pohjana ovat vuoden 2003 sosiaalis-taloudellisen kehityksen

seuraavat mittarit: henkilöä kohti laskettu alueellinen kansantuote, käyttöomaisuuden arvo, ulkomaankaupan arvo sekä vähittäiskaupan myynti ja palveluiden ostot, pienyritysten työpaikkojen osuus työpaikkojen kokonaismäärästä, rekisteröity työttömyys, väestön keskitulot suhteessa toimeentulominimiin, toimeentulon alapuolella elävän väestön osuus, tieverkon tiheys ja sosiaalisen infrastruktuurin kehitystaso. Näiden arvojen analysoinnin tuloksena Venäjän alueet jaettiin viiteen ryhmään.

Ryhmät	Ryhmään kuuluvat alueet
1. ryhmä: Alueet, jossa sosiaalis-taloudellisen kehityksen taso on keskitasoa korkeampi.	Moskova, Pietari, Samaran, Jaroslavin, Permin, Lipetskin, Moskovan, Nizhni Novgorodin, Sverdlovin ja Tymenin alueet, Komin ja Tatarstanian Tasavallat, Hanti-Mansin ja Jamalo-Nenetsian autonomiset piirit eli yhteensä 14 aluetta.
2. ryhmä: Sosiaalis-taloudellinen kehitys on keskitasolla	Astrahanin, Pietarin, Tomskin, Novgorodin, Orenburgin, Belgorodin, Tulan, Rjazanin, Vologdan, Smolenskin, Volgogradin, Tsheljabinskin, Orlovin, Murmanskin, Omskin, Sahalinin ja Tverin alueet, Krasnojarskin, Habarovskin, ja Krasnodarin aluepiirit, Bashkortostanin, Saha-Jakutian ja Karjalan tasavallat sekä Nenetsien autonominen piiri eli yhteensä 24 aluetta.
3. ryhmä: Sosiaalis-taloudellisen kehityksen taso on keskitasoa alempi.	Kaliningradin, Magadanin, Kalugan, Rostovin, Pihkovin, Novosibirskin, Kamtshatkan, Saratovin, Voronezhin, Kemerovin, Tambovin, Kurskin ja Arkangelin alueet, Udmurtian, Tshuvashian ja Pohjois-Osetian-Alanian tasavallat eli yhteensä 16 aluetta.
4. ryhmä: Sosiaalis-taloudellisen kehityksen taso on alhainen.	Irkutskin, Kostroman, Brjanskin, Kirovin, Vladimirin, Uljanovskin, Amurin, Penzan ja Ivanovon alueet, Stavropolin, Altain ja Primorjen aluepiirit, Mordovian, Hakassian, Kalmykian, Altain, Adygean, Mari-Elin, Burjatian ja Kabardino-Balkarian tasavallat, Tshuktsien, Tajmyrin (Dolgano-Nenetsien) ja Evenkien autonomiset piirikunnat eli yhteensä 23 aluetta.
5. ryhmä: Erittäin alhainen sosiaalis-taloudellisen kehityksen taso	Kurganin ja Tshitän alueet, Karatshaevo-Tsherkesian, Dagestanin, Ingushetian, Tuvan ja Tšetšeniaan tasavallat, Juutalaisten autonominen piirikunta, Korjakien, Komi-Permjakien, Ustj-Ordynian Burjatian ja Aginskin Burjatien autonomiset piirikunnat eli yhteensä 12 aluetta.

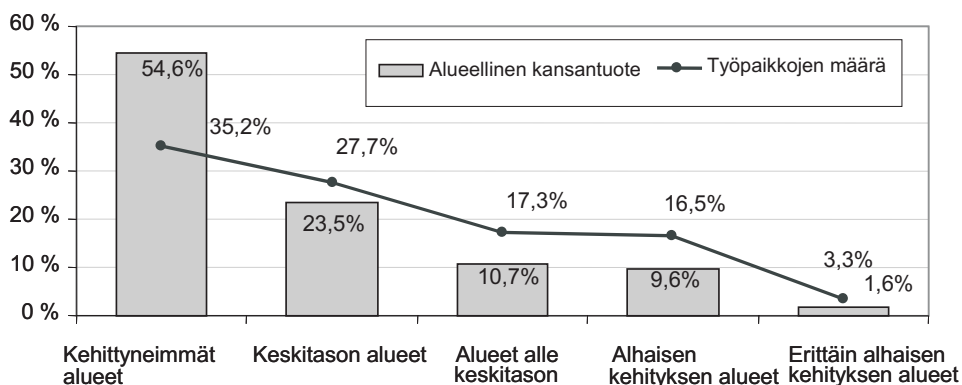
Venäjän talouskehitys- ja kauppaministeriön mukaan Venäjän kehittyneimpiin alueisiin kuuluu 4 aluetta eli Komin Tasavalta, Jaroslavin, Tymenin ja Lipetskin alueet, vaikka ne alueelliselta kansantuotearvoltaan eivät kuulu johtavien alueiden joukkoon. Komin Tasavallan talous perustuu raaka-aineiden eli öljyn-, maakaasun-, hiilen-, puun- sekä bauksiitin tuotantoon ja jatkojalostukseen. Tymenin alue hyödyntää sijaintiaan ja hallintoyhteyksiään pohjoisiin naapureihinsa, Hanti-Mansin ja Jamalo-Nenetsian autonomisiin piireihin, jotka ovat öljyn ja kaasun suurtuotannon alueita. Ennen nämä kolme aluetta olivat yksi hallinnollinen kokonaisuus. Jaroslavin ja Lipetskin alueet ovat me-

nestyksellisiä teollisuusalueita, joissa on Venäjän mittapuun mukaan hyvin kehittynyt infrastruktuuri. Jaroslavin alueella on öljynjalostusta, elintarviketeollisuutta, koneenrakennusta ja kemianteollisuutta. Lipetskin alueella on merkittävää raudan ja teräksen tuotantoa. Siellä sijaitsee Venäjän kolmanneksi suurin metallurginen tehdas, Novolipetski.

Kauppa- ja talouskehitysministeriön listaa ei voi kuitenkaan käyttää investoijan perusoppaana, sillä se kuvaa kutakuinkin yhtäpitävästi alueiden nykyistä taloudellista kehitystä. Investointimahdollisuuksia tai -riskejä otetaan huomioon vain osittain. Siinä voi myös heijastua ministeriön tavoitteita. Lista osoittaa kuitenkin, ehkä alla mainittuja poikkeuksia lukuun ottamatta, eri alueiden taloudellisen infrastruktuurin kehitystason sekä väestön enemmistön elintason.

Finnveran, joka seuraa Venäjän aluekehitystä, asiantuntijankemeyksen mukaan Bashkortanin Tasavalta kuuluisi kehittyneimpien alueiden joukkoon eli 1. ryhmään. Karjalan Tasavallan kehitystaso ei ole Venäjän keskitasoa (2. ryhmä), vaan pikemminkin kehityksen taso on alhainen (4. ryhmä), jos tarkastellaan koko aluetta eikä pelkästään Petroskoita ja eräitä suurimpia kaupunkeja. Rostov pitäisi siirtää ryhmästä 3 ylemmäksi keskitasoisten alueiden ryhmään 2. Jaroslavin alue ja Komin Tasavalta, jotka nyt ovat johtavien alueiden joukossa ryhmässä 1, eivät sinne objektiivisesti arvioituna kuulu vaan ehkä keskitasolle ryhmään 2.

Merkittävää eriytymistä alueiden talouksien kehityksessä todistaa myös se, että Talouskehitys- ja kauppaministeriön arviossa (eritystarkastelu 13.) ykkösryhmään kuuluvien taloudellisesti kehittyneimpien 14 alueen osuus Venäjän alueellisesta kokonaiskansantuotteesta oli vuonna 2003 noin 50 prosenttia ja työpaikoista niiden osuus oli noin 30 prosenttia. Muilla alueilla työn tuottavuus oli paljon pienempi. Johtavien alueiden ja muiden Venäjän alueiden välinen ero on viime vuosina jatkuvasti kasvanut. On odotettavissa, että keskipitkällä aikavälillä tämä trendi säilyy. Toisin sanoen houkuttelevimpien investointialueiden listassa ei tapahdu merkittäviä muutoksia.

Kuva 34. Alueellisen kansantuotteen ja työpaikkojen jakautuminen alueryhmittäin vuonna 2003, %-osuuksina (Lähde: Venäjän talouskehitys- ja kauppaministeriö, 2004)

Venäjän alueille on kaikkiaan ominaista kehityksen merkittävä epävakavuus. Syyinä siihen on paikallisten talouksien elinkeinorakenteen ohaus ja riippuvuus ulkoisista tekijöistä kuten maailmanmarkkinoiden hinnoista ja kysynnästä sekä Venäjän taloudessa tapahtuvista muutoksista.

Venäjän nykyinen hallinnollinen aluejako on tehoton ja vaikuttaa investointiolosuhteisiin. Kaikki 88 aluetta on muodollisesti rinnastettu toisiinsa, mutta tosiasiasa alueiden merkitys Venäjän taloudessa ja politiikassa on kuitenkin hyvin erilainen. Eräät alueet, etenkin kansalliset tasavallat kuten esimerkiksi Tatarstan ja Bashkortostan, saavat etuuskia Federaation johdolta yrityksenä lieventää poliittisia ristiriitoja.

Toisaalta on myös pyrkimyksiä muuttaa nykyistä aluejakoa. Useimmiten harkitaan taloudeltaan pienten ja väestöltään vähäisten alueiden yhdistämistä tai niiden liittämistä suuriin naapureihin. Tätä mallia alettiin toteuttaa jo kansallisten autonomisten piirikuntien tasolla, jotka olivat Neuvostoliitonkin aikoihin suurempien naapurialueiden alaisia. Myös muunmuotoiset yhdistämiskäytännöt ovat tulevaisuudessa mahdollisia. Eräiden hallituksen asiantuntijoiden mukaan Venäjän tehokas valtiollahinto edellyttäisi korkeintaan 50 hallinnollista aluetta. Alueiden yhdistäminen vaikuttaisi myönteisesti Venäjän investointiolosuhteisiin, sillä rajojen ja niihin liittyvien lainsäädännöllisten erojen vähentäminen helpottaisi investoijien toimintaa, sekä mahdollistaisi alueiden merkittävimpien varojen keskittämisen uusien investointihankkeiden toteuttamiseen.

5.2 Venäjän alueiden investointien rating-luettelo

Investointiolosuhteet Venäjällä ja sen alueilla ovat kansainvälisten ja venäläisten asiantuntijoiden välisen, pitkällisen väittelyn aihe. Eri toimistot käyttävät erilaisia investointiolosuhteiden arviointimenetelmiä. Venäjän investointiolosuhteita käsiteltiin jo luvussa 2. Tässä luvussa keskitytään tunnetun venäläisen Ekspert-toimiston arvioon. Ekspert on arvioinut Venäjän alueiden investointihoukuttelevuutta jo 9 vuotta. Investointihoukuttelevuutta selvitetään kahden tekijän – investointimahdollisuuksien ja investointiriskien – avulla. Ne puolestaan koostuvat useammasta osatekijästä.

Erityistarkastelu 14. Ekspert-arviointitoimiston rating-listauksen laatimismenetelmät

Perustiedot arviointiin saadaan valtiollisista lähteistä kuten Venäjän Federaation tilastolaitokselta, Venäjän talouskehitys- ja kauppaministeriöltä, Venäjän keskuspankilta, alueiden hallituksilta ja muiden arviointitoimistoiden perustiedoista. Arviot alueiden riskeistä ja investointipotentiaalista kerätään venäläisten ja kansainvälisten investointi- ja konsulttiyhtiöiden asiantuntijoilta. Asiantuntijoiden joukossa on myös Venäjän aluehallintojen ja investointilaitosten johtajia.

Investointiriskien, eli sijoitusten ja tulojen menettämisen uhan, arviointi perustuu seitsemän riskityypin analyysiin. Nämä riskityypit ovat lainsäädännöllinen, poliittinen, taloudellinen, rahoituksellinen, sosiaalinen, kriminaalinen sekä ekologinen riski. Venäjän kaikki alueet, joita vuonna 2004 oli vielä 89, luokiteltiin kunkin riskityypin kannalta. Jokainen asiantuntija asetti alueet eri riskityyppien osalta järjestykseen 1–89 siten, että riskiltään vähäisin alue sai arvon 1.

Investointipotentiaali arvioidaan kahdeksan eri osatekijän avulla. Nämä ovat työvoimaan, kuluttajamarkkinoiden kokoon, tuotantokapasiteettiin, rahoitusmahdollisuuksiin, instituutioiden toimivuuteen, innovaatiokykyyn, infrastruktuurin toimivuuteen ja luonnonvaroihin liittyvät potentiaalit. Kukin asiantuntija asetti Venäjän alueet eri tekijöiden suhteen paremmuusjärjestykseen 1–89.

Kokonaisriskin ja investointipotentiaalın laskemiseksi kultakin asiantuntijalta kysyttiin eri riskityyppien paino kokonaisriskissä ja eri investointipotentiaalın osatekijöiden painot investointipotentiaalissa. Näiden painojen avulla laskettiin alueiden riski- ja investointipotentiaalisijoitukset. Lisäksi laskettiin

kullekin alueelle ominaisriski siten, että koko Venäjän ominaisriski oli yksi ja alueelliset ominaisriskit skaalattiin tämän suhteen. Investointipotentiaalilukujen avulla laskettiin prosenttiosuutena kunkin alueen osuus Venäjän koko investointipotentiaalista.

Poliittiset, rahoitukselliset ja taloudelliset riskit Venäjän alueilla ovat laskeneet vuosina 2003–2004 verrattuna vuosiin 1997–1998, kun taas sosiaaliset, kriminaaliset, ja ekologiset riskit ovat kasvaneet. Sosiaalisen riskin kasvuun vaikutti muun muassa rikkaiden ja köyhien välisten tuloerojen lisääminen (Venäjällä tuloerot ovat nykyään maailman suurimpia), lakkojen lisääntyminen sekä kunnallisten verkkojen (sähkö, lämpö, vesijohto) lisääntynyt vaurioituminen etenkin talviaikana.

Kriminaalista riskiä kasvattaa lähinnä terrori-iskujen vaara. Ekologisen riskin kasvu johtuu teollisen tuotannon jatkuvasta lisäämisestä ja valtion sääntelyn riittämättömyydestä. Riskeistä tärkein, lainsäädännöllinen riski, on tutkimusajanjaksolla pysynyt ennallaan. Alueelliset viranomaiset ovat pystyneet sopeutumaan nopeasti muuttuvaan lainsäädäntöön.

Venäjän investointiriskien kannalta turvallisimpien alueiden listassa tapahtuu jatkuvasti muutoksia. Tämä johtuu muun muassa poliittisen ja lainsäädännöllisen riskin merkittävästä osuudesta, jonka taso vaihtelee jatkuvasti, sillä valtiosääntely ei ole nykyvaiheessa riittävä. Viimeisen yhdeksän vuoden sisällä kymmenen investointiriskien kannalta turvallisimman alueen joukkoon ovat jatkuvasti kuuluneet vain Belgorodin alue Keskisestä federaatiopiiristä ja Tatarstanin Tasavalta Volgan federaatiopiiristä.

Taulukko 34. Venäjän turvallisimmat alueet investointiriskin kannalta vuosina 2003–2004 (Lähde: Ekspert-arviointitoimisto, 2004. Yksityiskohtaisempi luettelo on Liitetaulukossa 5.1)

Sijoitus riskiluokituksessa	Sijoitus investointipotentiaaliluokituksessa	Alue	Alueen ominaisriski, kun koko Venäjän riski = 1	Sijoitus investointiriskin luokituksessa eri riskityypeissä Venäjän 89 alueen keskinäisessä vertailussa							Muutos riskiluokituksessa verrattuna vuosiin 1998–1999
				Lainsäädännöllinen	Poliittinen	Taloudellinen	Rahoituksellinen	Sosiaalinen	Kriminaalinen	Ekologinen	
1	65	Novgorodin alue	0,861	3	44	9	20	7	39	19	6
2	33	Jaroslavin alue	0,871	1	74	48	22	2	45	50	8
3	2	Pietarin kaupunki	0,872	52	76	6	2	3	40	44	-1
4	25	Belgorodin alue	0,876	58	26	14	24	4	16	11	0
5	58	Orlovin alue	0,885	24	6	15	23	8	33	74	23
6	9	Tatarstanin Tasavalta	0,886	64	2	23	27	17	43	40	-3
7	39	Vologdan alue	0,897	30	23	16	10	6	41	70	20
8	3	Moskovan alue	0,902	9	28	8	14	40	24	43	-2
9	6	Nizhni Novgorodin alue	0,907	2	72	52	16	9	29	18	-1
10	15	Bashkortostanin Tasavalta	0,923	4	7	3	35	38	63	42	14

Eräiden alueiden investointiriskien vaihtelevuus riippuu myös pääosin lainsäädännöllisistä ja poliittisista tekijöistä. Nimenomaan poliittisesta vakavuudesta sekä investoijille suotuisasta lainsäädännöstä johtui viime vuosien investointiriskin merkittävä väheneminen seuraavilla alueilla: Orlovin, Vologdan, Tomskin, Rostovin ja Jaroslavin alueilla sekä Bashkortostanin Tasavallassa.

Taulukko 35. Venäjän turvallisimmat alueet investointiriskin kannalta eri vuosina

Investointiriskin luokka	1995–1996	1997–1998	1999–2000	2001–2002	2003–2004
1	Tatarstanin Tasavalta	Pietarin kaupunki	Moskovan kaupunki	Novgorodin alue	Novgorodin alue
2	Nizhni Novgorodin alue	Moskovan kaupunki	Novgorodin alue	Moskovan kaupunki	Jaroslavlilin alue
3	Astrahanin alue	Belgorodin alue	Kaliningradin alue	Moskovan alue	Pietarin kaupunki
4	Moskovan kaupunki	Tatarstanin Tasavalta	Belgorodin alue	Jaroslavlilin alue	Belgorodin alue
5	Moskovan alue	Novgorodin alue	Tatarstanin Tasavalta	Belgorodin alue	Orlovin alue
6	Vladimirin alue	Saratovin alue	Krasnodaarin aluepiiri	Orlovin alue	Tatarstanin Tasavalta
7	Kaliningradin alue	Jaroslavlilin alue	Saratovin alue	Nenetsien autonominen piirikunta	Vologdan alue
8	Belgorodin alue	Tverin alue	Bashkortostanin Tasavalta	Pietarin kaupunki	Moskovan alue
9	Kabardino-Balkarian Tasavalta	Lipetskin alue	Nenetsian autonominen piirikunta	Tatarstanin Tasavalta	Nizhni Novgorodin alue
10	Novgorodin alue	Samaran alue	Moskovan alue	Leningradin alue	Bashkortostanin Tasavalta

Moskovan kaupungin investointiriskin kasvuun vaikuttivat muun muassa viimeisen kahden vuoden aikana säädetty monimutkainen paikallinen investointilainsäädäntö sekä kriminaalisen tilanteen huonontuminen, mikä johtui kasvavasta korrumpitiosta sekä terrori-iskujen vaarasta. Kaliningradin alueen investointiriskin kasvu johtui alueen poliittisesti epämääräisestä tulevasta asemasta EU:n alueen ympäröimänä saarekkeena sekä lisääntyneestä rikollisuudesta.

Suurimpia investointiriskejä Venäjällä ilmenee pienillä, kansallisilla alueilla Pohjois-Kaukasuksella, erityisesti Tshetsheniassa, sekä taloudellisista keskuksista kaukana sijaitsevilla Siperian ja Kaukoidän alueilla.

Investointiriskin rating-listausta verrattiin alueellisiin investointeihin (katso taulukot 37 ja 38) sekä ulkomaisten sijoitusten ja ulkomaisten suorien sijoitusten (katso taulukot 49, 50, 51 ja 52) tilastoihin. Tässä vertailussa ei voi havaita mitään selvää yhteyttä. Esimerkiksi kymmenestä alueesta neljä investointien riskiarviossa parhaiten pärjäävää aluetta eli Jaroslavlilin, Belgorodin, Orlovin ja Vologdan alueet eivät kuulu toteutuneiden sijoitusten volyyymilla johtavien alueiden joukkoon. Tämä ilmiö johtuu pienemmän investointiriskin alueiden riittämättömästä investointipotentiaalista sekä investointiriskien epävakaasta tasosta.

Venäjän alueiden investointipotentiaalin kahdeksasta tekijästä merkittävin paino on asiantuntijoiden mukaan työvoimalla ja infrastruktuuriedellytyksillä. Sen sijaan luonnonvarojen merkityksen asiantuntijat arvioivat vähäisimmäksi. Tästä syystä investointipotentiaalin tilastoja johtavat Moskova ja Moskovan alue sekä Pietari ja Leningradin alue. Luonnonvaroiltaan rikkaimpaan ja Venäjän alueista suurimman, Kaukoidän federaatiopiirin investointipotentiaaliltaan paras alue, Saha-Jakutian Tasavalta, on vasta 19. sijalla. Venäjän alueista vähiten investointipotentiaalia on väestöluvultaan pienissä, kansallisissa autonomisissa aluepiireissä ja tasavalloissa, joissa on huonosti kehittynyt infrastruktuuri.

Eräiden alueiden investointipotentiaali vaihtelee paljon vähemmän eli 1–2 pistettä kuin investointiriskit, jotka vaihtelevat 6–10 pistettä eri vertailuissa. Vakaimmillaan investointipotentiaalin arvot ovat investointipotentiaalin luetteloa johtavilla alueilla. Investointipotentiaalitilastot vastaavat pääomasijoitusten volyymitilastoja paljon suuremmissa määrin kuin investointiriskin luettelot.

Venäjän alueiden investointiolosuhteiden analyysistä (katso Kuva 32) käy ilmi että vuoden 2003–2004 rating-luettelossa mikään alue ei sijoitu pienen investointiriskin alueisiin. Vuoden 2002–2003 investointiolosuhteiden rating-luettelossa oli mukana jopa neljä pienen investointiriskin aluetta: Pietarin, Belgorodin, Novgorodin ja Jaroslavin alueet.

Venäjän alueiden investointiolosuhteiden uusimmassa ratingissä ilmenee selvästi investointiriskien osuuden kasvu verrattuna viime vuosien luetteloihin. Tämä tapahtui samanaikaisesti kun koko Venäjän yleinen investointiriski on vähentynyt, eli Venäjän investointiriskit ovat siirtyneet valtiolliselta tasolta alueelliselle tasolle. Investointiriskit alueilla vähenevät useiden asiantuntijoiden mukaan aikaisintaan vuosina 2009–2010, kun nyt käynnistetyt hallinnonuudistukset on toteutettu ja uusi hallintojärjestelmä alkanut toimia kaikilta osiltaan myös alue- ja kuntatasolla.

Taulukko 36. Venäjän suurimman investointipotentiaalin alueet vuosina 2003–2004 (Lähde: Ekspert-arviointitoimisto, 2004)

Sijoitus investointipotentiaali luokissa	Sijoitus riskiluokituksessa	Alue	Osuus Venäjän kokonaistalosta, %	Sijoitus investointipotentiaalin luokituksessa eri osatekijöiden suhteen Venäjän 89 alueen keskinäisessä vertailussa							Muutos potentiaali luokassa verrattuna vuosiin 1998–1999		
				Työvoimapotentialiaali	Kulutuspotentialiaali	Tuotantopotentiaali	Rahotuspotentialiaali	Instituutionaalinen potentiaali	Innovaatiopotentialiaali	Infrastruktuuripotentialiaali		Luonnonvarojen potentiaali	
1	15	Moskovan kaupunki	17,78	1	1	1	1	1	1	1	2	89	0
2	3	Pietarin kaupunki	6,57	2	3	5	4	2	3	3	1	89	0
3	8	Moskovan alue	4,51	3	2	3	3	3	2	2	4	48	0
4	52	Sverdlovin alue	2,77	8	4	4	5	4	5	5	48	8	0
5	40	Hanti-Mansien autonominen piiri	2,55	26	15	2	2	27	37	81	6	2	2
6	9	Nizhni Novgorodin alue	2,24	6	10	15	15	9	4	33	57	3	3
7	57	Krasnojarin aluepiiri	2,18	13	13	11	7	14	17	75	3	-1	-1
8	21	Samarin alue	2,16	7	6	6	10	8	7	20	45	-3	-3
9	6	Tatarstanin Tasavalta	2,05	10	9	7	8	7	10	35	34	5	5
10	19	Krasnodarin aluepiiri	2,02	4	5	12	9	5	27	6	30	2	2

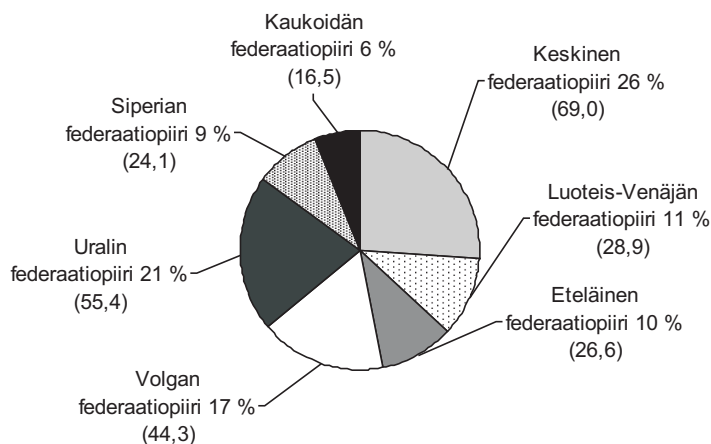

Kuva 35. Venäjän alueiden investointipotentiaali ja -riskit (Lähde: Ekspert-arviointitoimisto, 2004)

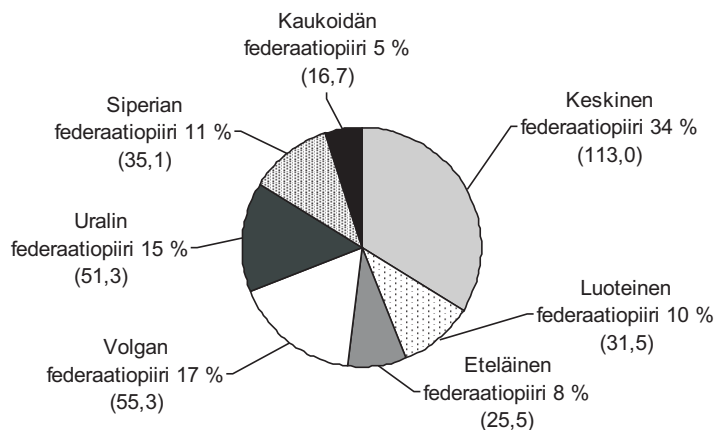
Investointi-ilmaston luokituksen vertailu alueiden saamiin investointeihin, ulkomaisten sijoitusten ja ulkomaisten suorien sijoitusten määriin (katso taulukot 37, 49 ja 51) osoittaa, että niiden välillä on merkitsevä keskinäinen riippuvuus. Parhaan investointi-ilmaston alueet ovat saaneet myös eniten investointeja. Löytyy kuitenkin myös epäsuhtaa, muun muassa pääomasijoitusten luvuissa henkilöä kohti. Selkein poikkeus on Sahalinin alue. Alueen investointi-ilmasto on yleisesti ottaen huono, mutta alueen uusia öljy- ja kaasuesiintymiä hyödynnetään aktiivisesti ja investoinnit ovat suuret, koska lähellä sijaitsevat Kiinan, Japanin ja Korean suuret markkinat.

5.3 Pääomasijoitusten rakenne Venäjän alueittain

Investointien jakautuminen Venäjän federaatiopiireittäin vastaa lähinnä federaatiopiirin osuutta Venäjän kansantuotteesta.

Kuva 36. Investointien jakautuminen Venäjän federaatiopiirien kesken vuosina 1998–2003, % ja miljardia euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Kuva 37. Kansantuotteen jakautuminen Venäjän federaatiopiirien kesken, % ja miljardia euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Uralin, Eteläisen ja Kaukoidän federaatiopiirien osuus Venäjän investointien kokonaisvolyyymista on suurempi kuin niiden osuus alueellisesta kokonaiskansantuotteesta. Erittäin vilkkaasti investointitoiminta kehittyy Uralin federaatiopiirissä, sillä alueella kasvaa jatkuvasti vientiin suuntautuva öljyn ja maakaasun tuotanto. Keski-Venäjän, Siperian ja Volgan federaatiopiirien osuus investointien kokonaisvolyyymista on taas pienempi kuin niiden osuus kansantuotteesta. Keskiseen federaa-

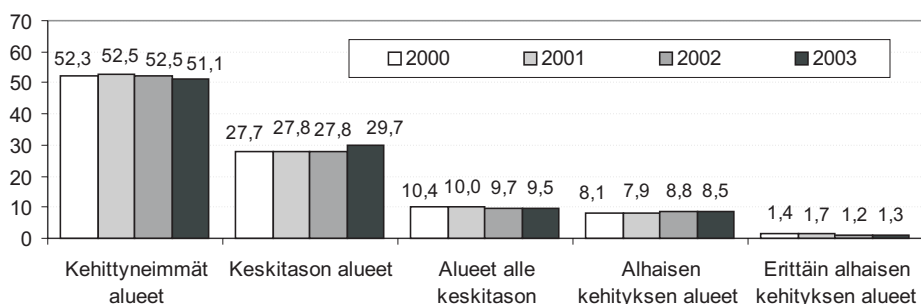
tiopiiriin suuntautuu vähemmän sijoituksia huolimatta jopa siitä, että Moskovan kaupunki, joka on saanut eniten ulkomaisia sijoituksia, kuuluu tähän federaatiopiiriin.

Taulukko 37. Investointien volyymilla johtavat Venäjän alueet vuosina 1998–2003, miljoonaa euroa, käyvin hinnoin (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat, a. p. = autonominen piirikunta)

Alue	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Yhteensä
Moskovan kaupunki	5 995	3 661	6 008	6 651	6 928	6 742	35 985
Hanti-Mansin a. p.	2 462	1 594	4 122	5 882	5 116	4 875	24 051
Jamalo-Nenetsian a. p.	2 361	1 391	3 171	3 816	4 152	4 326	19 216
Moskovan alue	1 913	1 415	1 951	2 017	2 025	2 289	11 610
Krasnodarin aluepiiri	1 111	1 000	2 105	2 426	2 265	1 788	10 695
Pietarin kaupunki	1 231	1 245	1 381	2 034	2 143	2 360	10 394
Tatarstanin Tasavalta	1 151	777	1 720	2 157	1 921	1 643	9 369
Bashkortostanin Tasavalta	1 167	662	1 365	1 800	1 759	1 689	8 443
Sverdlovin alue	1 103	651	996	1 157	1 285	1 297	6 489
Permin alue	708	575	1 058	1 453	1 252	1 180	6 226
Samaran alue	925	503	889	1 245	1 235	1 280	6 077
Krasnojarskin alue	762	480	979	1 292	1 097	1 083	5 693
Sahalinin alue	497	576	311	643	860	2 479	5 366
Tseljabinskin alue	795	479	855	1 158	1 108	1 035	5 430
Rostovin alue	628	424	860	1 105	847	799	4 663
Leningradin alue	374	479	741	1 235	790	945	4 563
Nizhni Novgorodin alue	793	414	591	697	912	998	4 404

Venäjän tärkeimmät teollisuusalueet johtavat investointien volyymitilastoja. Poikkeuksena ovat Krasnodarin aluepiiri ja Sahalinin alue. Krasnodarin alueella sijoitetaan eniten liikenneinfrastruktuuriin, pääasiallisesti merisatamien kehitykseen. Alueella sijaitsee Venäjän suurin merisatama, Novorossijsk, suuri Tuapsen merisatama ja lisäksi rakenteilla on Tamanin merisatama. Alueella sijoitetaan myös terveydenhuoltoon, ja Mustanmeren rannalle sekä Kaukasuksen vuorille on syntynyt suuri kylpyläkeskittymä. Sahalinin alueella investointeja suunnataan pääosin kasvavaan öljyn- ja kaasuntuotantoon, vaikka Sahalinin alueen tuotantovolyymit ovatkin vielä huomattavasti pienemmät kuin Venäjän johtavilla öljy- ja kaasualueilla.

Venäjän 14 kehittyneintä aluetta on viime vuosina saanut yli 50 prosenttia kaikista investoinneista. Kahden ensimmäisen ryhmän 38 parhaiten kehittyneelle alueelle keskittyy yhteensä yli 80 prosenttia Venäjän investoinneista. Kolmannen ja neljännen ryhmän 39 alueelle suuntautuu vain 18 prosenttia investoinneista. Vähiten kehittyneen viitosryhmän 12 alueen osuus on vuosittain vain 15 prosenttia. Venäjän alueiden erilaistuminen investointihoukuttelevuuden kannalta on näin ollen ilmeinen. Venäjän alueiden laajempi rating-luettelo on liitetäulukossa 5.1.

Kuva 38. Pääomasijoitusten jakautuminen alueryhmittäin, %-osuuksina (Lähde: Venäjän talouskehitys- ja kauppaministeriö, 2004)

Taulukko 38. Venäjän investoinnit henkilöä kohti johtavilla yli 100 000 asukkaan alueilla vuosina 1998–2003, euroa asukasta kohti (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat, a. p. = autonominen piirikunta)

Alue	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Keskimäärin 1998–2003
Jamalo-Nenetsian a. p.	2 990	2 759	6 275	7 499	8 088	7 033	5 774
Hanti-Mansin a. p.	1 787	1 154	2 941	4 131	3 543	4 146	2 950
Sahalinin alue	780	963	525	1 100	1 486	1 519	1 062
Moskovan kaupunki	702	429	703	779	812	1 023	741
Sahan-Jakutian Tasavalta	388	349	617	851	826	857	648
Komin Tasavalta	348	221	584	744	680	695	545
Leningradin alue	224	287	446	748	481	649	473
Tomskin alue	454	216	336	564	545	389	417
Tatarstanin Tasavalta	304	206	456	573	511	416	411
Magadanin alue	554	211	352	427	440	423	401
Astrahanin alue	243	206	472	593	428	398	390
Permin alue	238	195	360	497	432	602	387
Kalmukian Tasavalta	166	56	811	599	514	126	379
Pietarin kaupunki	262	267	298	442	470	499	373
Krasnodarin aluepiiri	222	200	421	487	456	301	348
Krasnojarin aluepiiri	247	158	323	429	366	545	345

Öljyn- ja kaasuntuotantoon panostavat alueet johtavat pääomasijoitusten kokonaisvolyymissa henkilöä kohti. Niitä on ensimmäisten kahdeksantoista alueen joukossa kahdeksan. Kaukoidän federaatiopiirin kuuluvien Sahan-Jakutian Tasavallan talous perustuu timanttien louhintaan, Magadanin alueen taas kullon louhintaan. Eniten investointeja Venäjällä suuntautuu raaka-aineiden hankinta-alueille, jotka pysyvät kilpailukykyisinä maailmanmarkkinoilla ja ovat kyenneet säilyttämään merkittävän teollisen pääoman.

Erityistarkastelu 15. Komin Tasavalta

Komin Tasavalta on tyypillinen Venäjän raaka-ainealue, sillä sen talous pohjautuu raaka-aineiden tuotantoon ja niiden jalostukseen. Suuret kansainväliset investoijat ovat tällaisilla alueilla eniten kiinnostuneet sellaisista hankkeista, joissa hyödynnetään runsaita paikallisia luonnonvaroja ja sen jälkeen hyödykkeet joko viedään tai myydään Venäjän markkinoille. Lähivuosina Komin kannattavimpia investointikohteita lienevät mekaaninen ja kemiallinen puunjalostus sekä alueen pohjoisosan öljyvarojen hyödyntäminen.

Komin Tasavallassa on Venäjän Euroopan puoleisen osan runsaimmat puuvarat, lähinnä kuusi- ja mäntymetsää on yli 29 miljoona hehtaaria. Öljy- ja kaasuvarat ovat myös suuret. Komi on kahdeksannella sijalla Venäjän öljyntuotannossa ja viidennellä sijalla kaasutuotannossa. Lisäksi alueella on merkittäviä metallimalmioita, alumiinia, kromia ja titaania, joiden hyödyntäminen on vasta alkuvaiheessa.

Liikenneinfrastruktuurin puutteellisuus on yksi merkittävimmistä sijoitusten esteistä. Alueella on vain yksi päärautatie, ja maantieverkko on huono. Liikenneinfrastruktuurin kunnossapitoa ja uusrakentamista vaikeuttaa ankara ilmasto sekä harvojen kaupunkien väliset suuret etäisyydet. Komin väestötiheys on vain 2,7 henkilöä neliökilometriä kohti. Uuden Belkomur-radana avulla haluttaisiin avata pääsy uusille, vielä hyödyntämättömille alueille. Radan rakentaminen on kuitenkin edennyt hitaasti, koska hankkeen rahoitus on riittämätön. Tarvittava rahoitus voitaisiin saada kasaan julkisen vallan ja alueiden sekä radasta kuljetuksissaan hyötyvien yritysten ja siihen sijoittamaan halukkaiden rahoittajien yhteistyönä. Venäjällä ei kuitenkaan vielä ole kokemusta julkisen vallan ja yksityisen sektorin yhteistyöhön perustuvasta (Private-Public-Partnership) PPP-rahoituksesta.

Ulkomaisia suoria sijoituksia metsäteollisuuteen vaikeuttaa merkittävästi selkeiden ja pitävien pitkäaikaisten maanvuokrasääntöjen puuttuminen, mikä on ongelmana muillakin Venäjän alueilla. Sijoittamista öljy- ja kaasualaan estää se, että valtiolla on yksinoikeus, monopoliyritys Transneftin kautta, pääputkistoihin, joiden kuljetustariffit ratkaisevasti vaikuttavat yritysten kannattavuuteen. Transneft omistaa öljyputkiston runkokuljetuslinjat.

Eniten pääomasijoituksia suuntautuu Komin Tasavallassa teollisuuteen ja liikenteeseen. Näiden alojen yhteinen osuus pääomasijoitusten kokonaisvolyymista on 85 prosenttia. Johtava venäläinen öljy-yhtiö, Lukoil on merkittävvin investoija öljyalalla. Lukoilin omistuksessa on useita öljyesiintymiä ja

Komin ainoa öljynjalostamo. Kaasualalla ainoa investoija on kaasutuotannossa monopoliasemaa pitävä Gazprom-yhtiö. Gazpromin tytäryhtiöiden omistuksessa ovat kaikki hyödynnettävät kaasuesiintymät, kaasunjalostuslaitos ja pääkaasuputki, jonka välityksellä maakaasua toimitetaan Länsi-Siperiasta Venäjän Euroopan puoleisiin osiin. Metsäteollisuuden merkittävin omistaja ja investoija on kansainvälisen Anglo-American -konsernin itävaltalainen yksikkö, Neusiedler-yhtiö. Sen omistuksessa on Syktyvkarissa sijaitseva sellu- ja paperitehdas, joka on yksi Venäjän suurimmista puunjalostuslaitoksista. Komin toinen suursijoittaja on SUAL-alumiiniholding eli Sibirsko-Uralskij aluminij -yhtiö. SUAL alkoi muutama vuosi sitten louhia bauksiittiesiintymiä, joiden läheisyyteen yhtiö suunnitellee alumiinioksidi- ja alumiinitehtaan rakentamista.

Sijoitukset Komin teollisuuteen luovat uusia investointiedellytyksiä kulutus- tavara- ja palvelutuotantoon. Useimmissa suuryrityksissä ansiot ovat venäläisittäin hyvin korkeat eli alueen viidessä suurimmassa kaupungissa on suhteellisen hyvät edellytykset pienten ja keskisuurten investointihankkeiden toteuttamiselle palvelualueilla.

Komin poliittinen tilanne on viime vuosina ollut suhteellisen rauhallinen. Alue ei siinä suhteessa erotu muista Venäjän alueista. Aluehallinnon poliittinen linja on olla sopusoinnissa sekä Venäjän Federaation keskushallinnon että suurten teollisuusyritysten kanssa. Tähän asetelmaan ei keskipitkällä aikavälillä tuskin ole tulossa mitään muutoksia.

Taulukko 39. Investointien rakenne käyttöomaisuuslajeittain johtavilla Venäjän alueilla vuosina 2000–2003, keskimäärin prosenteissa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, Rosstat, 2004)

Alue	Asunnot	Muut rakennukset	Koneet, laitteet ja kuljetusvälineet	Muu käyttöomaisuus
Moskovan kaupunki	18,2	43,1	31,8	6,9
Hanti-Mansin a. p.	6,4	36,0	32,4	25,2
Jamalo-Nenetsian a. p.	2,7	64,5	18,1	14,7
Moskovan alue	24,6	27,6	39,8	8,0
Krasnodarin aluepiiri	10,5	54,7	26,3	8,5
Pietarin kaupunki	9,1	42,6	47,2	1,1
Tatarstanin Tasavalta	13,7	36,7	36,7	12,9
Bashkortostanin Tasavalta	15,4	40,3	39,1	5,2
Sverdlovin alue	12,8	37,5	46,2	3,5
Permin alue	5,1	37,2	49,3	8,4
Samaran alue	8,4	34,6	53,6	3,4
Krasnojarin aluepiiri	10,8	39,5	47,6	2,1
Sahalinin alue	6,6	42,1	14,7	36,6
Tseljabinskin alue	11,5	41,1	46,0	1,4
Rostovin alue	8,9	38,3	43,2	9,6
Leningradin alue	7,9	46,4	42,7	3,0
Nizhni Novgorodin alue	15,0	32,8	50,0	2,2

Investointien jakautumisessa käyttöomaisuuslajeittain erottuvat ne alueet, joissa sijoitetaan tuotantolaitosten tehokkuuden parantamiseen (vertaa koneet, laitteet ja kuljetusvälineet -sarake taulukossa 39). Vaikka arvot vaihtelevat vuosittain, tuotantolaitosten uudistamiseen panostetaan vilkkaammin jalostusteollisuuden alueilla kuin raaka-aineiden hankinta-alueilla.

Jalostavan teollisuuden yrittäjät ovat jo ryhtyneet uudistamaan tuotantonsa kilpailukykyä. On odotettavissa, että Venäjän jalostusteollisuuteen syntyy keskipitkällä aikavälillä nykyistä paljon enemmän edellytyksiä ulkomaisille ja kotimaisille investoijille, mikä taas johtaa jalostusteollisuuden ja raaka-ainehankinnan alojen investointihoukuttelevuuden erojen ja samalla kyseisiin aloihin panostavien alueiden välisten erojen vaiheittaiseen supistumiseen.

Erityistarkastelu 16. Nizhni Novgorodin alue

Nizhni Novgorodin alue on tärkeä teollisuuskeskus, jossa on useita jatkojalostukseen keskittyneitä tehtaita ja sotilaallista tuotantoa. Samalla Nizhni Novgorodin alue on yksi suurimmista Venäjän kulutuskeskuksista – alueella asuu 3,5 miljoonaa ihmistä, joista 1,3 miljoonaa Nizhni Novgorodin kaupungissa.

Nizhni Novgorodin alue on tyypillinen teollisuusalue, jonka houkuttelevuus investointialueena ei perustu suuriin luonnonvaroihin ja niiden vientiin.

1990-luvulla Nizhni Novgorodin alueelle suuntautuneet sijoitukset eivät riittäneet varmistamaan kestäväää talouskehitystä. Investointeja tehtiin vähän, koska Venäjän lisäarvotuotteiden markkinat supistuivat voimakkaasti varsinkin alueelle tärkeissä koneiteollisuudessa ja sotateknologiassa. Viime vuosina investointitoiminta on huomattavasti vilkastunut ja Nizhni Novgorodin alue palasi Venäjän johtavien investointialueiden joukkoon.

Nizhni Novgorodin alueen ominaispiirteet investointien houkuttelevuuden kannalta ovat:

- Alueella on kehittynyt teollisuus: Nizhni Novgorodissa on useiden eri alojen kuten koneiteollisuuden, öljynjalostuksen, kemianteollisuuden ja paperiteollisuuden suuryrityksiä.
- Saatavissa on hyvin koulutettua työvoimaa ja asiantuntemusta myös huipputeknologiassa: Nizhni Novgorodin alueella sijaitsee Venäjän ydinvoima-alan pääkeskus sekä useita lentokonetuotannon ja avaruusalan, autoteollisuuden sekä laivanrakennuksen ja muiden alojen yrityksiä.
- Nizhni Novgorodin markkina-alue on suhteellisen suuri.
- Moskovan markkinat ovat lähellä, ja sinne on hyvät liikenneyhteydet.

Alueen epävakaa poliittinen tilanne on merkittävä haitta investoijien kannalta. Viimeisen 15 vuoden aikana johdossa on ollut vuorotellen sekä liberaaleja että sosialisteja. Lisäksi alueen teollisuus, teknologiaintensiivisyytensä takia, vaatii sijoittajilta valtavia uusinwestointeja.

Nizhni Novgorodin alueen valtavaa investointikapasiteettia todistaa muun muassa eräiden kansainvälisten suuryritysten sijoittaminen alueelle sekä joukko valmisteilla olevia uusia hankkeita. Saksalainen Stada Arzneimittel-yhtiö on esimerkiksi hankkinut itselleen yhden Venäjän suurimmista lääke-tehtaista, Nizhfarmin, ja japanilainen Asashi Glas -yhtiö erään suurimmista lasitehtaista, Borskij-lasitehtaan. Intel-yhtiö on tehnyt periaatteelliselta arvoltaan merkittävän päätöksen, että sen venäläinen tutkimuskeskus sijoitetaan nimenomaan Nizhni Novgorodiin. Intelin tutkimuskeskuksessa toimii jo yli 300 venäläistä ohjelmoijaa ja lähitulevaisuudessa Intel-yhtiö aikoo kolminkertaistaa työntekijöiden määrää.

Muiden yritysten julkisuuteen annetuista suunnitelmista on syytä nostaa esiin japanilaisten autoyritysten hankkeet. Nizhni Novgorodin alueella sijaitsee

useita kuorma-, henkilö- ja linja-autoja sekä automoottoreita tuottavia tehtaita. Nissan valmistelee yhteisyrityksen muodostamista niistä suurimman eli GAZ-tehtaan kanssa. Toyota suunnittelee täysin uutta kokoonpanotuotantoa alueelle ja sijoittaa siihen noin 100 miljoonaa dollaria. Investointi perustuu autoteollisuuden asiantuntijoiden ja koulutetun työvoiman hyvään saatavuuteen sekä lupaavien markkinoiden, tärkeimpänä Moskova, läheisyyteen.

Suomalaiset investoijat osoittavat myös kiinnostusta Nizhni Novgorodin aluetta kohtaan. Stora Enso alkoi vuonna 2005 rakentaa aaltopahvi- ja aaltopahvituotetehdasta, jonka arvo on 40 miljoonaa euroa.

Investointitoiminnalle suotuisten olosuhteiden kehitys Nizhni Novgorodin alueelle riippuu poliittisesta tilanteesta. Nykyiset paikalliset sosialisti-kuvonöörin johtamat viranomaiset suhtautuvat ulkomaisiin investoijiin hyvin varovaisesti. Esimerkiksi Toyotan tehdashankkeen epäillään kiristävän kilpailua, jonka seurauksena kotimaisten valmistajien tuotantovolyymit supistuisivat merkittävästi. Saksalainen Metro-myyväläketju valittaa myös paikallisen viranomaispäätöksenteon hankaluuksista. Suurten investointihankkeiden menestyttyä on odotettavissa tilanteen kääntyminen tulevaisuudessa parempaan päin. Nizhni Novgorodin etuna on myös sen asema Volgan federaatiopiirin hallintokeskuksena, mikä luo lisäarvoa sekä venäläisten että kansainvälisten sijoittajien näkökulmasta.

Seitsemästä federaatiopiiristä viiden alueen teollisuuteen suuntautuu eniten pääomasijoituksia. Uralin federaatiopiiri on siinä suhteessa erityisen menestyksessä, sillä alueella sijaitsevat Venäjän nykyään tuottoisimmat tuotantoalat eli polttoainejalostus ja metallurgia. Eteläisessä federaatiopiirissä sijoitukset suuntautuvat pääosin liikennealaan, ennen kaikkea Mustanmeren ja Kaspianmeren satamiin.

Taulukko 40. Investointien rakenne toimialoittain Venäjän federaatiopiireissä vuosina 2000–2003, %-osuuksina

Talouden alat	Keskinen federaatiopiiri	Luoteisen federaatiopiiri	Eteläinen federaatiopiiri	Volgan federaatiopiiri	Uralin federaatiopiiri	Siperian federaatiopiiri	Kaukoidän federaatiopiiri
Teollisuus	22,3	42,7	22,9	46,4	63,0	48,7	50,3
Maatalous	2,9	2,0	5,6	5,0	0,9	4,6	1,7
Rakentaminen	2,6	3,8	2,8	5,1	2,0	3,0	3,6
Kuljetukset	16,6	28,9	44,9	14,8	15,0	22,3	23,6
Viestintä	6,4	3,3	3,5	3,1	1,0	2,3	1,9
Kauppa- ja ravitsemistoiminta	4,3	1,6	1,9	2,0	0,6	1,5	1,6
Asuminen ja kiinteistöpalvelut	16,5	4,6	3,0	7,4	4,9	5,7	6,5
Sosiaali- ja terveydenhuolto	3,0	2,2	4,8	3,1	2,7	2,4	1,8
Koulutus	1,8	0,7	1,3	1,9	1,6	1,8	2,1
Muut toimialat	23,6	10,2	9,3	11,2	8,3	7,7	6,9
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100

Panostukset merisatamien kehitykseen selittävät kuljetuksiin suuntautuvien investointien suuruuden Luoteis-Venäjän federaatiopiirissä ja Eteläisessä federaatiopiirissä. Keski-Venäjän federaatiopiirissä ennen kaikkea Moskovan kaupungin ja Moskovan alueen ansiosta sijoitetaan merkittäviä määriä asumiseen ja kiinteistöpalveluihin sekä kiinteistökauppaan. Mutta myös teollisuus ja kuljetukset ovat saaneet merkittävän osan investoinneista.

Taulukko 41. Investointien rakenne päätoimialoittain eniten sijoituksia saaneilla Venäjän alueilla vuosina 2000–2003, % keskimäärin (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004)

Alue	Teollisuus	Kuljetukset	Rakentaminen	Maatalous	Viestintä	Kauppa ja ravitsemistoiminta	Asuminen ja kiinteistöpalvelut
Moskovan kaupunki	9,3	10,2	2,5	0	9,5	5,3	22,6
Hanti-Mansin a. p.	9,5	9,6	2,0	0	0,5	0,5	5,8
Jamalo-Nenetsian a. p.	68,0	19,8	1,8	0	0,3	0,7	2,3
Moskovan alue	31,4	25,7	4,0	4,3	2,8	4,9	11,7
Krasnodarin aluepiiri	11,8	61,1	2,8	5,4	4,7	1,3	1,6
Pietarin kaupunki	26,5	28,4	8,8	0	6,7	1,8	7,8
Tatarstanin Tasavalta	47,4	8,5	7,5	4,2	3,9	1,8	8,8
Bashkortostanin Tasavalta	45,2	14,8	2,2	7,3	1,7	2,1	9,4
Sverdlovin alue	47,9	16,9	2,6	3,1	3,2	1,4	7,8
Permin alue	52,4	10,2	13,0	2,2	3,2	1,7	3,5
Samaran alue	51,4	21,1	3,8	2,2	3,3	1,2	5,9
Krasnojarin aluepiiri	57,4	15,7	7,8	2,3	1,3	0,2	6,0
Sahalinin alue	76,2	9,7	0,3	2,0	1,1	0,4	5,1
Tseljabinskin alue	53,8	13,4	1,8	2,6	3,2	1,3	4,8
Rostovin alue	39,5	25,2	1,8	7,3	3,1	2,2	3,8
Leningradin alue	45,9	36,8	1,2	4,8	0,8	0,7	2,6
Nizhni Novgorodin alue	40,5	20,5	1,1	5,0	4,3	2,8	7,4

Venäjän alueiden vertailussa kävi ilmi, että Venäjän 17 pääomasijoitusten volyymin kannalta johtavasta alueesta vain kolmessa eli Moskovan kaupungissa, Krasnodarin aluepiirissä ja Pietarin kaupungissa eniten sijoituksia suuntautui muuhun kuin teollisuuteen. Kuten mainittu Moskovassa sijoitetaan eniten asumiseen ja kiinteistöpalveluihin sekä kiinteistökauppaan. Moskovaan on kehittynyt Venäjän laajin asuntotuotanto, Moskovan asuntohintataso on korkea sekä Venäjän että Euroopan mittapuun mukaan. Moskovassa sijoitetaan myös kuljetuksiin ja viestintään. Näille aloille on viime vuosina suuntautunut kaksi kolmasosaa investointien kokonaismäärästä.

Krasnodarin aluepiirissä ja Pietarin kaupungissa sekä Leningradin alueella sijoituksia suunnataan merkittävässä määrin kuljetuksiin. Myös useilla muilla alueilla liikenteen osuus on merkittävä, sillä viime vuosina sekä valtio että johtavat yritykset ovat panostaneet merkittävästi liikenneinfrastruktuurin kehitykseen. Vies-

tintään, kauppiaan ja ravitsemistoimintaan investoidaan eniten Moskovassa, Moskovan alueella ja Pietarissa.

Seuraavassa käsitellään eri toimialojen investoinneissa johtavia Venäjän alueita.

Teollisuus

Taulukko 42. Teollisuuteen suuntautuvien investointien kymmenen johtavaa aluetta vuosina 2000–2003, koko Venäjä = 100 % (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Alue	%-osuus
Hanti-Mansin autonominen piirikunta	16,8
Jamalo-Nenetsian autonominen piirikunta	12,7
Tatarstanin Tasavalta	4,2
Bashkortostanin Tasavalta	3,2
Krasnojarin aluepiiri	3,0
Moskova	2,9
Permin alue	2,8
Samaran alue	2,6
Moskovan alue	2,5
Sverdlovin alue	2,5
Yhteensä	53,2

Venäjän teollisuuteen suunnattiin vuonna 2002 investointeja 19,6 miljardia euroa. Kahden johtavan öljy- ja kaasualan eli Hanti-Mansin autonomisen piirikunnan (50 prosenttia Venäjän vuotuisesta öljytuotannosta) ja Jamalo-Nenetsian autonomisen piirikunnan (87 prosenttia Venäjän vuotuisesta maakaasutuotannosta) yhteinen osuus on noin 30 prosenttia pääomasijoituksista teollisuuteen. Muilla alueilla teollisuuteen suunnataan paljon vähemmän sijoituksia.

Tatarstanin ja Bashkortostanin tasavaltojen sekä Samarán ja Permin alueiden teollisuudessa öljy- ja kaasualalla, erityisesti öljyn- ja maakaasun jatkojalostuksella, on suuri paino. Lisäksi näille alueille sekä Sverdlovskin alueelle (Jekaterinburgiin) on kehittynyt koneenrakentamista. Krasnodarin aluepiirissä eniten pääomasijoituksia suuntautuu värimetallurgiaan, sillä alueella sijaitsevat Venäjän suurimmat alumiini- ja kuparinikkelitehtaat. Moskovassa ja Moskovan alueella teollisuudenaloista kiinnostavimpia investointikohteita ovat elintarviketeollisuus ja koneenrakentaminen.

Kuljetukset

Taulukko 43. Kuljetusinvestointien kymmenen johtavaa aluetta vuosina 2000–2003, koko Venäjä = 100 %

Alue	%-osuus
Krasnodarin aluepiiri	11,7
Jamalo-Nenetsian autonominen piirikunta	7,3
Moskova	6,1
Pietari	5,0
Hanti-Mansin autonominen piirikunta	4,6
Moskovan alue	4,0
Leningradin alue	3,0
Stavropolin alue	2,4
Samaran alue	2,1
Rostovin alue	2,0
Yhteensä	48,2

Venäjän kuljetuksiin suuntautui vuonna 2002 investointeja 8,8 miljardia euroa. Eniten investointeja keskittyi niille Venäjän alueille, jotka ovat portteja merille, eli Krasnodarin aluepiiriin sekä Pietariin ja Leningradin alueelle. Lisäksi investointeja suuntautui öljy- maakaasualueille, joissa on laaja öljynputkiverkosto, eli Hanti -Mansin sekä Jamalo-Nenetsian autonomisiin piireihin. Moskova ja Moskovan alue ovat Venäjän tärkein logistiikkakeskus, jonka kautta kulkee useita erityisesti ulkomaisia rahteja. Kyseisten seitsemän alueen osuus Venäjän liikennealan pääomasijoitusten kokonaisuudesta on yli 40 prosenttia. Tämä on merkittävä määrä ottaen huomioon Venäjän mittasuhteet, mikä myös paljastaa liikenneinfrastruktuuriin suuntautuvien sijoitusten riittämättömyyttä muilla pinta-alaltaan suurilla Venäjän alueilla.

Rakentaminen

Taulukko 44. Rakennusalan investointien kymmenen johtavaa aluetta vuosina 2000–2003, koko Venäjä = 100 % (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Alue	%-osuus
Moskova	10,7
Pietari	9,7
Permin alue	9,4
Tatarstanin Tasavalta	9,1
Hanti-Mansin autonominen piirikunta	6,7
Krasnodarin aluepiiri	5,6
Sahan-Jakutian Tasavalta	5,4
Jamalo-Nenetsian autonominen piirikunta	4,7
Moskovan alue	4,3
Krasnojarin aluepiiri	3,8
Yhteensä	69,4

Venäjän rakennusalaan suuntautui vuonna 2002 investointeja 1,2 miljardia euroa. Eniten rakentamiseen panostetaan Moskovassa ja Pietarissa, sekä muilla vientiin erikoistuneilla suurilla teollisuusalueilla. Kahdeksan johtavan alueen osuus rakennusalan pääomasijoituksista on viime vuosina ollut yli 60 prosenttia. Vielä 30 vuotta sitten melkein asumattomien Hanti-Mansin sekä Jamalo-Nenetsian autonomisten piirikuntien laaja rakentaminen johtuu öljy- ja maakaasutuotannon jatkuvasta kehityksestä, sillä uusien esiintymien hyödyntämisen myötä niiden läheisyyteen rakennetaan uusia asutuskeskuksia sekä öljyputkistoja. Siperian federaatiopiiriin kuuluvassa Krasnojarin aluepiirissä sekä Kaukoidän federaatiopiiriin kuuluvassa Sahan-Jakutian Tasavallassa myös panostetaan voimakkaasti uusien alueiden taloudelliseen käyttöön.

Maatalous

Taulukko 45. Maatalouden investointien kymmenen johtavaa aluetta vuosina 2000–2003, koko Venäjä = 100 %

Alue	%-osuus
Bashkortostanin Tasavalta	7,3
Krasnodarin aluepiiri	7,2
Tatarstanin Tasavalta	5,2
Moskovan alue	4,8
Rostovin alue	3,8
Belgorodin alue	3,6
Altain alue	3,1
Novosibirskin alue	2,8
Stavropolin aluepiiri	2,7
Leningradin alue	2,6
Yhteensä	43,1

Venäjän maatalouteen suuntautui vuonna 2002 investointeja 1,4 miljardia euroa. Maatalouden pääomasijoitusten volyymin kannalta johtavien alueiden luettelo eroaa merkittävästi muiden toimialojen vastaavista tilastoista. Useilla alueilla maanviljely ei nimittäin ole taloudellisesti kannattavaa johtuen huonoista ilmasto-olosuhteista. Moskovan ja Leningradin alueiden olosuhteet ovat suhteellisen epäsuotuisia maanviljelylle, mutta niiden alueiden korkea sijoitus maatalouden investoinneissa johtuu suuresta kysynnästä, jonka takia Moskovan ja Pietarin ympäristöön on keskittynyt liha- ja maitohuollosta vastaavia karjatalouden suurtiloja.

Viestintä

Taulukko 46. Viestinnän investointien kymmenen johtavaa aluetta vuosina 2000–2003, koko Venäjä = 100 % (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Alue	%-osuus
Moskova	38,5
Pietari	7,3
Krasnodarin aluepiiri	5,5
Tatarstanin Tasavalta	4,3
Moskovan alue	2,7
Samaran alue	2,2
Permin alue	2,0
Sverdlovin alue	2,0
Tseljabinskin alue	1,7
Nizhni Novgorodin alue	1,6
Yhteensä	67,8

Venäjän viestintäalalle suuntautui vuonna 2002 pääomasijoituksia 1,8 miljardia euroa. Alueiden keskinäisessä vertailussa selvässä johdossa on Moskovan kaupunki. Moskovan kaupungin, Pietarin ja Moskovan alueen viestintätoimialoille suuntautuu noin 50 prosenttia alan investoinneista. Suuri ero muihin alueisiin nähden johtuu Venäjän matkapuhelinverkkojen kehityksestä, sillä Moskova ja Pietari ovat tärkeimmät matkapuhelinliikenteen kehityskeskukset. Muiden alueiden verkkoinfrastruktuuri kehittyy ja markkinat täyttyvät hitaammassa tahdissa.

Kauppa ja ravitsemistoiminta

Taulukko 47. Kaupan ja ravitsemistoiminnan investointien kymmenen johtavaa aluetta vuosina 2000–2003, koko Venäjä = 100 % (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Alue	%-osuus
Moskova	33,1
Moskovan alue	7,5
Pietari	4,1
Tatarstanin Tasavalta	3,0
Bashkortostanin Tasavalta	3,0
Krasnodarin aluepiiri	2,3
Hanti-Mansin autonominen piirikunta	2,3
Kemerovon alue	1,8
Permin alue	1,7
Nizhni Novgorodin alue	1,6
Yhteensä	60,4

Venäjän kauppaan ja ravintola-alalle suuntautui vuonna 2002 pääomasijoituksia 1,1 miljardia euroa. Moskovan ja Moskovan alueen osuus pääomasijoituksista kauppaan ja ravintola-alaan on yli 40 prosenttia, vaikka Moskovan ja Moskovan alueella asuu vain 11 prosenttia Venäjän väestöstä. Epäsuhdetta selittää Moskovan kaupungin ja alueen asukkaiden noin 3–4 kertaa korkeammat tulot verrattuna muiden alueiden asukkaiden tuloihin. Venäjän tärkeimmän hiilihankinta-alueen eli Kemerovon alueen sijoitus johtavien alueiden joukossa johtuu jatkuvasti merkittäviä valtiontukia nauttivan hiilialan korkeista palkoista. Hiilen tuotanto on mustametallurgian rinnalla Kemerovon talouden perusta.

Asuminen ja kiinteistöpalvelut

Taulukko 48. Asumisen ja kiinteistöpalvelujen investointien kymmenen johtavaa aluetta vuosina 2000–2003, koko Venäjä = 100 % (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Alue	%-osuus
Moskova	36,8
Hanti-Mansin autonominen piirikunta	7,4
Moskovan alue	4,8
Tatarstanin Tasavalta	4,0
Bashkortostanin Tasavalta	3,5
Pietarin kaupunki	3,4
Jamalo-Nenetsian autonominen piirikunta	2,2
Sahan-Jakutian piirikunta	1,8
Samaran alue	1,6
Krasnojarin aluepiiri	1,6
Yhteensä	67,1

Asumiseen ja kiinteistöpalveluihin vuonna 2002 suuntautui 4,3 miljardia euron investoinnit. Moskovan ja Moskovan alueen osuus on yli 40 prosenttia alan pääomasijoitusten kokonaisvolyymista. Asuntojen uusrakentamiseen panostavien Hanti-Mansin ja Jamalo-Nenetsian osuus oli lähes 10 prosenttia, mitä rakentamisen vilkkauten ohella selittää myös ankara ilmasto, jonka takia kiinteistöjen rakennuskustannukset ovat korkeammat kuin etelämpänä. Bashkortostanin ja Tatarstanin korkea sijoitus tässä sekä kaupan ja ravitsemistoiminnan investoinneissa johtuu hyvästä talouskehityksestä ja merkittävästä valtion kehitysohjelmien puitteissa tulevasta tuesta, mitkä ylläpitävät kysyntää.

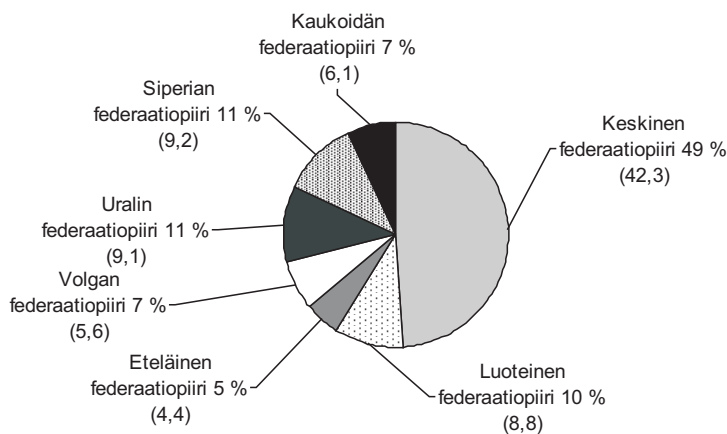
Investoinnit jakautuvat Venäjän alueittain ilmeisen epätasaisesti. Selvässä johdos- sa on Moskova ja Moskovan alue. Niiden investointihoukuttelevuus on myös erittäin hyvä Venäjän mittapuun mukaan. Investointivolyymeiltaan johtaviin alueisiin kuuluvat myös Pietarin kaupunki, Tatarstan, Krasnodarin aluepiiri, Sverdlovskin

alue sekä Hanti-Mansin ja Jamalo-Nenetsian autonomiset piirikunnat. Toiseksi menestyneimpään ryhmään kuuluvat Samaran, Permin, Tseljabinskin, ja Leningradin alueet sekä Bashkortostanin Tasavalta. Venäjän keskitasoa korkeampi sijoitus on Nizhni Novgorodin, Rostovin, Sahalinin ja Tomskin alueilla sekä Krasnojarin aluepiirillä ja Sahan-Jakutian Tasavallalla.

Merkittäviä muutoksia tähän luetteloon ei ole keskipitkällä aikavälillä odotettavissa. Eniten sijoituksia suunnataan edelleenkin alueille, joihin keskittyy suurta voittoa tuottavia tuotantoaloja sekä merkittävimpiin kulutus- ja logistiikkakeskuksiin.

5.4 Ulkomaiset sijoitukset Venäjän alueittain

Venäjän federaatiopiireistä ulkomaisissa sijoituksissa selvässä johdossa on Keskinen federaatiopiiri. Federaatiopiiri saa yli puolet Venäjälle suuntautuvien ulkomaisten sijoitusten kokonaismäärästä. Toisella sijalla pitkään, aina vuoteen 2003 asti, pysyi Luoteinen federaatiopiiri. Nykyään sen osuus on kuitenkin supistunut ulkomaisten sijoitusten suuntautuessa yhä enemmän Venäjän Aasian puoleisiin federaatiopiireihin, kun ulkomaiset yhtiöt saivat mahdollisuuden osallistua öljyesiintymien hyödyntämiseen.

Kuva 39. Ulkomaiset sijoitukset Venäjän federaatiopiireittäin vuosina 1998–2003, %-osuus sijoitusvirrasta sekä sijoitukset miljardeissa euroissa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Ulkomaisten sijoitusten sijoittajamaiden mukainen maantieteellinen rakenne vaihtelee federaatiopiireittäin. Tämä johtuu muun muassa yritysten erikoistumisesta, me-

nestyksekkäistä investointikokemuksista ja kohdealueen läheisyydestä. Esimerkiksi suomalaiset investoinnit suuntautuvat lähinnä Luoteiseen federaatiopiiriin, johon niitä on kertynyt noin 80 prosenttia suomalaisten sijoitusten kokonaismäärästä.

Suomen osuus kumulatiivisista ulkomaisista sijoituksista on vuosina 1996–2003 ollut Suomalais-venäläisen kauppakamarin mukaan noin 2 prosenttia eli 964 miljoonaa euroa ja kumulatiivisista suorista sijoituksista samalta aikaväliltä noin 3 prosenttia. Henkilöä kohti lasketuissa sijoituksissa Suomi on yksi johtavista sijoittajamaista. Luoteisessa federaatiopiirissä Suomi on yksi merkittävimmistä investoijista myös absoluuttisina lukuina, sillä sen osuus on 17 prosenttia ulkomaisten sijoitusten kokonaismäärästä, mikä on kolmanneksi suurin määrä Saksan ja Yhdysvaltojen jälkeen.

Taulukko 49. Ulkomaisia sijoituksia eniten saaneet alueet vuosina 1998–2003, miljoonaa euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat, a.p. = autonominen piirikunta)

Alue	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Yhteensä
Moskova	5 268	2 490	4 371	6 313	8 927	12 276	39 645
Omskin alue	406	830	857	1 033	2 540	1 518	7 184
Pietari	371	653	1 256	1 308	932	615	5 135
Sahalinin alue	122	963	271	434	747	1 842	4 380
Sverdlovskin alue	109	157	177	835	1 433	1 162	3 872
Tseljabinskin alue	53	461	645	857	845	910	3 770
Hanti-Mansin a. p.	96	84	66	224	246	2 779	3 496
Moskovan alue	637	417	315	417	730	1 112	3 627
Krasnodarin aluepiiri	288	477	1 061	886	214	288	3 214
Tatarstanin Tasavalta	615	22	155	727	680	156	2 353
Samaran alue	174	140	256	291	322	366	1 548
Leningradin alue	172	271	331	365	157	212	1 507
Sahan-Jakutian Tasavalta	177	80	173	161	308	528	1 427

Moskovan kaupunki on Venäjän alueiden kesken selvässä johdossa ulkomaisten sijoitusten kohdealueena. Moskovan osuus Venäjän talouden ulkomaisista sijoituksista on viime vuosina ollut yli 40 prosenttia, mukaan lukien yli 28 prosenttia kaikista suorista sijoituksista, noin 30 prosenttia portfoliosijoituksista sekä 40 prosenttia muista sijoituksista, jotka pääosin ovat luottoja.

Erityistarkastelu 17. Moskova ja Moskovan alue

Moskova ja Moskovan alue ovat Venäjän taloudellinen pääkeskus. Tästä johdettu makroalueen erittäin suuri investointihoukuttelevuus. Makroalueen ta-

louteen suuntautuvat vuosittain maan muihin alueisiin verrattuna moninkertaiset investoinnit. Poliittisten ja hallinnollisten uudistusten aikana Moskovan merkitys Venäjän taloudelle on jatkuvasti kasvanut. Venäjän pääkaupunkina Moskovassa tehdään maan investointiolosuhteisiin vaikuttavia päätöksiä.

Moskovan ja Moskovan alueen kehitys tapahtuu kiinteässä vuorovaikutuksessa, esimerkiksi noin 100 000 Moskovan alueen asukasta työskentelee Moskovassa. Moskovan ja Moskovan alueen investointitekijät ovat siksi hyvin yhteneväisiä:

- Alueella on Venäjän suurimmat kulutusmarkkinat: Moskovassa on noin 10,4 miljoonaa asukasta ja väestön ostoskyky henkeä kohti on muutamaa kertaa Venäjän keskiarvoa korkeampi. Moskovan alueen väkiluku ylittää 6,6 miljoonaa. Alueella ei ole suuria kaupunkeja, mutta sen sijaan useita 100 000–200 000 asukkaan kaupunkeja. Myös Moskova alueella elintaso on Venäjän mittapuun mukaan hyvin korkea, varsinkin Moskovan kaupunkiin rajoittuvilla alueilla.
- Alue on Venäjän tihein ja suurin tuotantokeskittymä, mikä tuottaa synergiaa eri aloilla.
- Alue on Venäjän suurin korkeakoulu- ja tutkimuskeskittymä: Moskovan yliopistot ja tutkimuslaitokset sekä joukko Moskovan alueen tutkimuskeskuksia vastaavat tutkimuksesta ja tuotekehityksestä kaikilla korkean teknologian pääaloilla.
- Työntekijöitä kuvaa korostunut urasuuntautuneisuus ja liikkuvuusvalmius. Länsimaiset liiketavat ovat Moskovassa käytössä laajemmin kuin muualla Venäjällä.
- Venäjän päälogistiikkakeskuksena Moskovassa ja Moskovan alueella on hyvin kehittynyt liikenneinfrastruktuuri, joskin autoliikenne ajoittain on erittäin ruuhkautunut.

Investointiriskit Moskovassa ja Moskovan alueella johtuvat lähinnä valtion- ja aluetason hallintoelinten runsaudesta, joiden toiminta on usein huonosti järjestetty, Moskovan korkeista tuotantokustannuksista ja jonkin verran terrori-iskujen vaarasta.

Viranomaisten lukuisuus aiheuttaa suurta korruptiota. Viranomaisten lahjonta on usein tavallisin keino tarpeellisten hallinnollisten päätösten aikaansaamiseksi. Toinen merkittävä haaitapuoli sijoittajan kannalta on Moskovan ja Moskovan alueen kulutustavaramarkkinoiden useiden segmenttien kyllästyminen.

Investointirakenne on Moskovassa ja Moskovan alueella erilainen. Moskovassa sijoituksia suuntautuu viestintään, kauppaan ja ravintola-alalle, rakenta-

miseen sekä asumiseen ja kiinteistöpalveluihin moninkertaisesti enemmän kuin Moskovan alueella. Molemmilla alueilla sijoitetaan melko samanlaiset investointimäärät teollisuuteen ja liikenteeseen. Moskovan alueella sijoitetaan lisäksi merkittävästi maatalouteen.

Viime vuosina erityisesti elintarvike- ja rakennustarviketeollisuuden uustuotantoa sijoitetaan yhä useammin nimenomaan Moskovan alueelle, sillä alueella tuotantokustannukset ovat pienemmät ja vapaita teollisuustontteja on enemmän. Moskova on Moskovan alueen kannalta eräänlainen "hyvinvoinnin lähde", josta kaupunkia ympäröivä seutu saa voimaa elinkeinoelämänsä kehitykseen ja jonka avulla se pystyy kasvattamaan elintasoaan.

Muuhun kuin raaka-aineiden hankintaan ja jalostukseen tähtäävät suuret investoijat sijoittavat usein Moskovaan ja sen alueelle, ja vasta menestyttyään siellä laajentavat muualle. Erityisesti tämä koskee palvelualan yrityksiä. Useat, kulutusmarkkinoille suuntautuvat teollisuusyritykset toimivat kuitenkin myös samalla kaavalla.

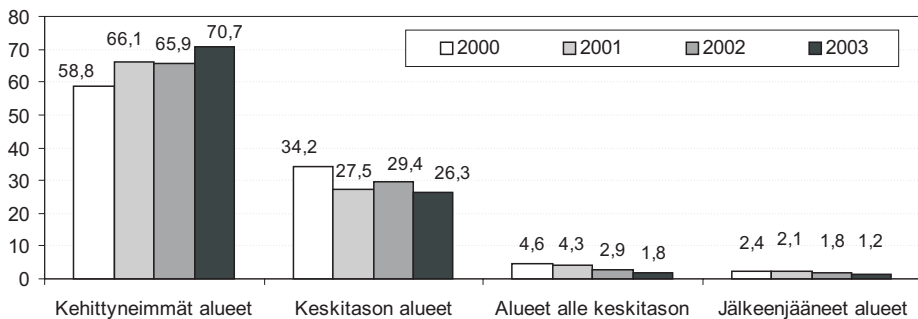
Nykyään Moskovassa ja Moskovan alueella toimii jo eri talouden aloilla merkittäviä kansainvälisiä suuryrityksiä kuten Coca-Cola, Pepsi-Cola, Wrigley's, Mars, BAT, Gallaher, Efes, Nestle, Danone, Ehrmann, Otis, Boeing, Renault, Volvo, Akzo Nobel, Knaufl, Intel, Sun Microsystems, Danzas, Schenker, Metro, AVA, Auchan, IKEA ynnä muita. Suomalaisista yrityksistä on mainittava Tikkurila, Stockmann, SanomaWSOY, Skanska ja YIT-yhtiöt. Ulkomaalaisten keski suurten ja pienten yritysten osuus ulkomaisten sijoitusten kokonaisvolyymista on Moskovassa ja Moskovan alueella alle 10 prosenttia. Tämä luku on kuitenkin kokonaismääränä hyvin merkittävä verrattuna muihin Venäjän alueisiin.

Lähtulevaisuudessa Moskovan klusterin merkitys Venäjän taloudelle jää varmasti ennalleen tai jopa kasvaa. Sillä monien asiantuntijoiden mukaan Venäjän liittyessä WTO:hon tuonnin volyymit kasvavat ja suurin osa Venäjän tuonnin tavaravirrasta kulkee edelleenkin Moskovan kautta. Moskova ja Moskovan alue investointikohteena jää keskipitkällä aikavälillä edelleen kiinnostavaksi useammille investoijille.

Ulkomaisten sijoitusten jakautuminen alueittain ei merkittävästi eroa investointien rakenteesta (katso Taulukkoa 49). Siperian federaatiopiiriin kuuluva Omskin alue erottuu joukosta. Omskin alueen toinen sija ulkomaisten sijoitusten tilastoissa johtuu pääosin viime vuosien offshore-alueilta (Neitsytsaarilta, Kyproksesta ja niin edelleen) saapuneista merkittävistä luotoista. Kyseistä trendiä ei kuitenkaan voida pitää

pitkäaikaisena. Ulkomaisia suoria sekä portfoliosijoituksia Omskin alueen ta-
louteen suuntautuu edelleenkin vähän

Ulkomaisten sijoitusten johtavien alueiden luettelossa Kaukoidän federaatiopiiriin
kuuluva Sahalinin alue parantaa sijoitustaan nopeasti, sillä Sahalinin alueella mer-
kittäviä sijoituksia suunnataan Sahalinin saaren mannerrannikolla sijaitsevien öljy-
ja kaasuesiintymien hyödyntämiseen. Hanti-Mansin autonomisen piirikunnan inves-
tointihoukuttelevuus on luonteeltaan sama. Pietarin kaupungin ulkomaisten sijoit-
tusten määrä on supistunut vuodesta 2001. Tämä on lähinnä johtunut paikallisen in-
vestointilainsäädännön puutteista.

*Kuva 40. Ulkomaisten sijoitusten jakautuminen alueryhmittäin, % (Lähde:
Venäjän talouskehitys- ja kauppaministeriö, 2004)*

Ulkomaisten sijoitusten määrät Venäjällä vaihtelevat merkittävästi vuodesta toi-
seen. Uusien suurhankkeiden toteuttaminen tai suurien luottojen hankkiminen
saattavat nostaa volyyymiarvoja merkittävästi. Muina vuosina volyyymiarvot taas
saattavat supistua murto-osiin.

Venäjän 14 taloudellisesti kehittyneimmän alueen osuus Venäjän ulkomaisten si-
joitusten kokonaisvolyymista on viime vuosina ollut keskimäärin 65,4 prosenttia.
Toisen 24 alueen ryhmään suuntautuu keskimäärin 29,3 prosenttia kaikista ulko-
maisista investoinneista. Muihin 50 alueeseen sijoitettiin vähän yli 5 prosenttia
Venäjälle ulkomailta tulevista sijoituksista.

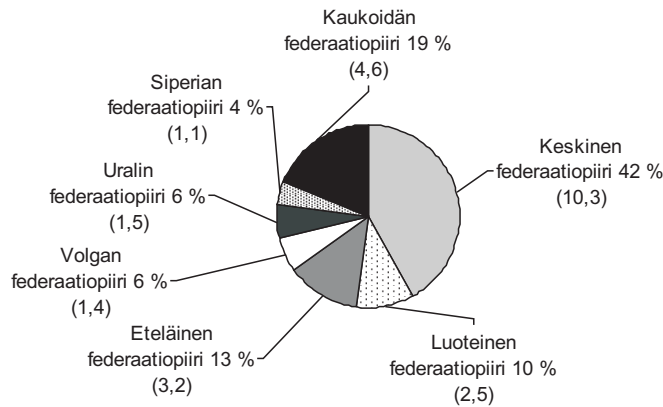
Venäjän alueiden investointihoukuttelevuuden erilaistuminen näyttää näin ollen
jopa voimakkaammalta kuin erojen kehitys kokonaisinvestoinneiss (katso kuva
35). Tämä johtuu kotimaisten valtiollisten sijoittajatahojen hitaasta sopeutumisesta
muuttuviin tilanteisiin. Nämä tahot usein jatkavat kannattamattomienkin yritysten
rahoittamista. Ulkomaisten sijoittajien reaktiokyky on nopeampi ja ne ovat myös
varovaisempia.

Taulukko 50. Ulkomaisten sijoitusten määrässä henkilöä kohti johtavat yli 100 000 asukkaan alueet vuosina 1998–2003, euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat, a.p. = autonominen piirikunta)

Alue	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Keskimäärin 1998–2003
Sahalinin alue	197	1 581	453	735	1 280	3 186	1 239
Moskova	617	292	512	739	1 046	1 180	731
Omskin alue	186	381	396	481	1 194	720	560
Hanti-Mansin a. p.	70	60	48	160	173	1 925	406
Sahan-Jakutian Tasavalta	174	80	175	164	313	538	241
Pietari	79	139	269	283	203	135	185
Tseljabinskin alue	14	125	176	235	233	253	173
Jamalo-Nenetsian a.p.	50	99	221	162	289	100	153
Leningradin alue	103	162	199	220	95	129	151
Sverdlovskin alue	23	34	38	183	315	258	142
Novgorodin alue	54	113	75	78	92	268	113
Krasnodarin aluepiiri	57	95	212	177	43	58	107
Tatarstanin Tasavalta	163	6	41	192	180	41	104

Johtavat alueet ulkomaisten sijoitusten kokonaisvolyymissä (taulukko 49) ja toisaalta ulkomaiset sijoitukset henkilöä kohti laskettuna ovat lähes samanlaiset (taulukko 50). Merkittävin ero luetteloissa on harvaan asuttujen, runsaita luonnonvarojen omaavien Sahalinin alueen, Hanti-Mansin ja Jamalo-Nenetsian autonomisten piirikuntien sekä Sahan-Jakutian Tasavallan korkeampi sijoitus.

Novgorodin alueen sijoitus johtavien alueiden luettelossa, vaikka Novgorodissa ei ole luonnonvaroja, suuria kuluttajamarkkinoita ja kehittynyttä teollisuutta, johtuu hyvästä maantieteellisestä sijainnista Pietarin ja Moskovan välillä, sekä Venäjän tehokkaimpiin kuuluvasta paikallisesta investointilainsäädännöstä. Novgorodin investointiriskit ovat Venäjän alhaisimpia.

Kuva 41. Ulkomaiset suorat sijoitukset Venäjän federaatiopiireihin vuosina 1998–2003, %-osuudet ja sijoitukset miljardeissa euroissa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat)

Keskisen federaatiopiirin johtoasema ulkomaisissa suorissa sijoituksissa on vähemmän merkittävä kuin kaikissa ulkomaisissa sijoituksissa. Kaukoidän federaatiopiiri ja Eteläinen federaatiopiiri, jotka ovat toisena ja kolmantena vertailussa, saavat suoria sijoituksia luottojen osuuden ollessa pienempi ulkomaisten sijoitusten kokonaisvolyymista, keskimäärin 20–30 prosenttia. Siperian ja Uralin federaatiopiireihin ulkomaiset sijoitukset suuntautuvat pääosin luottoina. Keskimäärin noin 80 prosenttia sijoituksista on luottoja ja suorien sijoitusten osuus on näin ollen paljon pienempi. Ulkomaisten suorien sijoitusten ja luottojen suhde on Luoteis-Venäjällä ja Volgan federaatiopiireissä tasaisempi.

Taulukko 51. Eniten ulkomaisia suoria sijoituksia saaneet Venäjän alueet vuosina 1998–2003, miljoonaa euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, Rosstat, a.p. = autonominen piirikunta)

Alue	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Yhteensä
Moskovan kaupunki	722	739	1 595	1 289	1 595	2 195	8 135
Sahalinin alue	119	959	266	418	719	1 775	4 256
Krasnodarin aluepiiri	138	465	1 038	766	95	127	2 630
Moskovan alue	573	366	222	349	623	625	2 758
Leningradin alue	81	222	222	266	122	104	1 018
Pietari	234	255	159	127	89	62	926
Samaran alue	167	72	65	131	103	64	602
Novosibirskin alue	143	123	164	99	1	4	534
Sverdlovskin alue	107	74	80	113	105	67	547
Jamalo-Nenetsian a.p.	10	27	111	82	142	31	403
Kalugan alue	59	86	80	35	37	2	300
Hanti-Mansin a. p.	29	44	27	30	24	114	268
Orenburgin alue	67	5	55	92	16	7	243

Moskova ja Moskovan alue, Sahalinin alue, Krasnodarin aluepiiri sekä Pietari ja Leningradin alue ovat toistaiseksi olleet kiinnostavimmat investointikohteet suoria sijoituksia tekeville ulkomaisille sijoittajille. Moskova ja Moskovan alue sekä Pietari ja Leningradin alue kiinnostavat investoijia etupäässä markkinoidensa suuruuden ja kehittyneen infrastruktuurin takia. Moskovan metropoliin voidaan laskea kuuluvaksi myös Kalugan alue, johon investoinnit keskittyvät nimenomaan Moskovan läheisen sijainnin ansiosta.

Erityistarkastelu 18. Pietari ja Leningradin alue

Pietari ja sitä ympäröivä Leningradin alue on venäläisille ja kansainvälisille investoijille yksi vetovoimaisimmista keskuksista Venäjällä. Sijoittajien suuri kiinnostus johtuu seuraavista tekijöistä:

- Alueella on Venäjän toiseksi suurimmat kulutusmarkkinat, sillä Pietarissa ja Leningradin alueella asuu yli 6 miljoonaa ihmistä.
- Alueen merkitys Venäjän tärkeimpänä ulkomaankuljetusten solmukohdaksi ja terminaalipalvelujen tuottajana kasvaa yhä.
- Työvoima on hyvin koulutettua.
- Alueelle on keskittynyt tärkeää tuotantoa sekä sidonnaisaloja, mikä tuottaa synergiaa monilla talouden aloilla.
- Pietarin historialliset puitteet tarjoavat hyvät mahdollisuudet matkailun kehittämiseksi.

Sijoittajilla on siis hyvät toimintaedellytykset eri aloilla muun muassa kokoonpano- ja jalostavassa teollisuudessa, logistiikka- ja terminaalipalveluissa, kaupassa, ravintola-alalla ja hotellitoiminnassa, viestinnässä, muissa palveluissa ja kiinteistöjen jalostuksessa sekä rakentamisessa.

Institutionaaliset olosuhteet Pietarissa ovat Venäjän kehittyneimpiä. Tehokkaat uudistukset käynnistyivät jo 1990-luvun alussa. Pietarin taloudessa on tähän mennessä tapahtunut merkittäviä muutoksia – alueelle on syntynyt paljon PK-yrityksiä ja markkinoiden pelisäännöt ovat kehittyneet. Pietarilla on myös Venäjän eurooppalaisimman kaupungin maine. Leningradin alueella kehitys lähti liikkeelle paljon myöhemmin, mutta viime vuosina sen kehitys on ollut erittäin nopeaa.

Sijoitustoiminnan kannalta suurimmat haitat aiheutuvat paikallisten viranomaisten vaihtelevasta politiikasta. Erityisesti tämä leimaa Pietarin kaupunkia. Heikkous on myös vanhentunut ja huonokuntoinen teollisuuden tuotantovälineistö, mikä vaatii sijoittajalta huomattavia korvaus- ja uusinvestointeja. Vilkas investointitoiminta alueella todistaa kuitenkin, että investointihankkeiden houkuttelevuus on suurempi kuin mahdolliset riskit. Pietarissa ja Leningradin alueella toimii jo useita kansainvälisiä suuryhtiöitä kuten esimerkiksi Coca-Cola, Pepsi-Cola, Gillette, Ford, International Paper, Philip Morris, Bat, Unilever, Carlsberg, IKEA ja Electrolux. Suomalaisista yrityksistä alueella toimivat muun muassa Fortum, Tikkurila, Fazer, Elcoteq, Rautaruukki, Skanska, YIT, Containerships.

Parin viimeisen vuoden sisällä Pietarissa ja Leningradin alueella investoinneissa on esiintynyt uusia piirteitä. Ulkomaiset sijoitukset teollisuuteen suuntautuvat yhä enemmän kokoonpanoteollisuuteen ja koneenrakentamiseen, kun ne ennen suuntautuivat melkein yksinomaan elintarvike- ja tupakkateollisuuteen. Myös Pietarin innovatiivista potentiaalia on ryhdytty hyödyntämään. Monet maailman johtavat teknologiayritykset, kuten Intel, Motorola, Sun Microsystems ja Siemens, ovat avanneet kaupunkiin tutkimuskeskuksiaan.

Uudet suuret investointihankkeet toteutetaan yhä useammin Pietarin kaupungin rajojen ulkopuolella Leningradin alueella. Tämä johtuu Pietarin teollisuustonttien pulasta, korkeimmista tuotantokustannuksista sekä kaupunginhallituksen teollisuuslinjan vaihtelevuudesta.

Kauppaan merkittäviä sijoituksia tekevät suuret ulkomaiset tukku- ja vähittäiskauppayritykset, jotka rakentavat hypermarketteja ja halpamyymäläketjuja sekä muita Venäjällä vielä tuntemattomia kauppamuotoja, hankkien vähitellen johtoaseman paikallisilla markkinoilla.

Kaupungin johto pyrkii tekemään Pietarista Venäjän liike-elämän pääkaupungin. Muun muassa johtavia venäläisiä yrityksiä kannustetaan siirtämään pääkonttoreitaan Pietariin. Tuore esimerkki on valtion omistama, öljyn runkoputkikuljetuksissa monopoliasemaa hallussaan pitävä Transneftj-yhtiö, joka äsken muutti Pietariin. Keskipitkällä aikavälillä Pietarin ja Leningradin alueen investointi-ilmapiiri paransi entisestään, jos ne yhdistettäisiin yhteen hallinnolliseen kokonaisuuteen. Yhdistämisen mahdollisuutta on harkittu, ja eräiden asiantuntijoiden mukaan asiasta tehtäen kohta päätös.

Pietarin ja Leningradin alueen investointihoukuttelevuuteen vaikuttavien tekijöiden analyysi antaa aihetta päätellä, että kotimaisten ja kansainvälisten sijoittajien investointitoiminta alueella kehittyy muita Venäjän alueita nopeammin.

Yli 5 miljoonaan asukkaan ja Venäjän mittapuun mukaan korkean elintason Krasnodarin aluepiirissä ovat Venäjän kolmanneksi suurimmat kulutusmarkkinat. Krasnodarin aluepiiri on Venäjän merkittävin kylpyläalue, jonne matkustaa vuosittain paljon venäläisiä turisteja. Tämä on hyvin merkittävä vetovoimatekijä niille investoijille, jotka suuntautuvat kuluttajamarkkinoille. Sahalinin alue johtaa tällä hetkellä vientituotannon suorien ulkomaisten sijoitusten tilastoja.

Taulukko 52. Ulkomaisten suorien sijoitusten määrät henkilöä kohti johtavilla yli 100 000 asukkaan alueilla vuosina 1998–2003, euroa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004, a.p. = autonominen piirikunta)

Alue	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Keskimäärin 1998–2003
Sahalinin alue	191	1 575	445	708	1 231	3 071	1 203
Moskova	85	87	187	151	187	211	151
Jamalo-Nenetsian a.p.	20	53	221	162	278	60	132
Leningradin alue	49	132	133	160	74	64	102
Krasnodarin aluepiiri	27	93	207	153	19	26	88
Moskovan alue	88	56	34	54	97	98	71
Novgorodin alue	9	42	29	37	18	127	44
Kalugan alue	54	79	41	33	35	2	41
Pietari	50	50	34	28	19	14	33
Novosibirskin alue	52	45	60	36	0	1	32
Hanti-Mansin a.p.	21	32	20	21	17	79	32
Samaran alue	51	22	20	40	32	20	31
Sverdlovskin alue	23	16	17	25	23	15	20

Suurissa ulkomaisissa sijoituksissa henkilöä kohti tilastoja johtavat samat alueet kuin ulkomaisten kokonaissijoitustenkin tilastoa, mutta itäisten, öljyä ja kaasua

tuottavien alueiden sijoitukset ovat jonkin verran korkeampia, koska väkiluku on näillä alueilla pieni. Leningradin alue on ohittanut Pietarin, sillä tuotantoa on tavaltaan pakkosiirretty kaupungin ulkopuolelle. Tämä ilmiö sai alkunsa vuonna 2000 ja perustuu siihen, että Leningradin alueella tuotannolliseen toimintaan sijoittaville tarjotaan paremmat edellytykset kuin Pietarin kaupungissa. Pienten Kalugan ja Novgorodin sijoitus johtavien alueiden joukossa johtuu niiden läheisestä sijainnista Moskovaan ja Pietariin sekä paikallisten viranomaisten tavasta kohdella hyvin ulkomaisia sijoittajia.

Ulkomaisten sijoitusten maantieteellinen jakauma tuskin muuttuu keskipitkällä aikavälillä millään olennaisella tavalla. Ulkomaisten investoijien kannalta nyt houkuttelevimmat alueet kaikessa todennäköisyydessä myös pysyvät sellaisina tulevaisuudessa. Näiden alueiden erot muihin alueisiin ulkomaalaisten sijoitusten määrissä jopa kasvavat edelleen. Asiantuntijat odottavat vientituotantoon tähtäävien suorien ulkomaisten sijoitusten merkittävää kasvua, etenkin öljy- ja kaasualalla. Öljyä ja kaasua tuottavat ja jalostavat alueet tulevat siksi vahvistamaan asemansa ulkomaisten sijoitusten johtavien alueiden joukossa.

Myös jalostusteollisuuden alueiden investoinnit kasvavat tasaisesti keskipitkällä aikavälillä. Tämä kasvu ei kuitenkaan ole yhtä nopeaa kuin öljy- ja kaasualueilla. Moskova ja Moskovan alue sekä Pietari tulevat pitämään johtoasemansa. Ulkomaiset sijoittajat ulottanevat mahdollisesti toimintaansa yhä enemmän myös näiden Venäjän pääkeskusten naapurissa sijaitseville alueille.

5.5 Venäjän aluekehitys – mahdollisuuksia ja uhkia

Venäjän aluekehitystä arvioitaessa on perehdyttävä myös valtion harjoittamaan sääntelyyn. Nykyinen Venäjän keskushallituksen ja federaatiotason viranomaisten alueellinen politiikka tähtää kahteen erilaiseen päämäärään. Ensinnäkin pyritään alueiden välisten erojen tasoittamiseen muun muassa valtion tukien avulla. Toiseksi pyritään etusijalle asetettujen alueiden kehityksen tukemiseen. Eniten rahoitusta ohjautuu toistaiseksi nimenomaan erojen tasoittamiseen. Siihen käytetään yhdeksän kertaa enemmän rahaa kuin alueiden kehitysohjelmiin.

Suuresta budjettivajeesta kärsiviä alueita tuetaan valtion budjetin kautta ohjaamalla menestyviltä alueilta eli niin sanotuilta luovuttaja-alueilta niille rahoitusta. Luovuttaja-alueiden luku vaihtelee vuosittain 10–15. Näin pystytäänkin osittain tasoittamaan alueiden välisiä eroja. Tämän politiikan taustalla on sosiaalipoliittisia syitä – valtio pyrkii välttämään elintasokuilun muodostumista alueiden kesken sekä hillitsemään itsenäistymispyrkimyksiä.

Esimerkiksi vuonna 2002 valtion budjettivarojen osuus investoinneista oli Ingushetian Tasavallassa 97 prosenttia, Tshetshenian Tasavallassa 86 prosenttia, Dagestanin ja Pohjois-Osetia-Alanian tasavalloissa yli 60 prosenttia. Kyseiset alueet sijaitsevat niin sanotulla räjähdysaltiliilla Pohjois-Kaukasuksella. Valtion varojen osuus investoinneista on samaten suuri pienillä ja köyhillä Siperian ja Kaukoidän kansallisilla alueilla kuten esimerkiksi Tuvassa, Altain tasavalloissa ja Korjakkien autonomisessa piirikunnassa.

Useiden asiantuntijoiden mukaan jälkeenjääneiden alueiden valtiotuki on tehoton, sillä se pikemminkin tukee alueiden jälkeenjääneisyyttä. Tilastot tukevat ajatusta, sillä merkittävän valtiontuen alueet pysyvät siitä huolimatta jälkeenjääneiden alueiden joukossa investoinneissa. Kyseisten alueiden hallitukset panostavat eniten valtiontuen saamiseen eivätkä paikallisten investointiedellytysten kehittämiseen. Myös luovuttaja-alueiden kannalta tämä politiikka on huono vaihtoehto, sillä niissä joudutaan luopumaan osasta talouden kehittämiseen muuten sijoitettavista resursseista.

Kohdetuki jaetaan Valtion aluetukirahaston kautta. Näiden kohdevarojenkin jakamisen taustalla ovat usein sosiaalipoliittiset syyt eivätkä taloudellinen tarkoituksenmukaisuus. Esimerkiksi rahaston tuen suurimpia vastajanottajia ovat viime vuosina olleet Bashkortostan ja Tatarstan, joissa vallitsevat hyvin voimakkaat separatistiset mielialat, joita paikalliset viranomaiset käyttävät lisätukiaisten saamiseen.

Taulukko 53. Valtion ja aluetason budjettivarojen osuus investoinneista Venäjän johtavilla investointialueilla vuosina 2000–2003, keskimäärin prosenteissa (Lähde: Venäjän tilastopalvelun tiedot, 2004)

Alue	Valtion budjettivarojen osuus, %
Keskimäärin Venäjällä	20,7
Moskova	45,5
Hanti-Mansien autonominen piirikunta	19,2
Jamalo-Nenetsian autonominen piirikunta	7,5
Moskovan alue	17,8
Krasnodarin aluepiiri	8,8
Pietari	24,2
Tatarstanin Tasavalta	19,8
Bashkortostanin Tasavalta	31,3
Sverdlovskin alue	20,9
Permin alue	12,3
Samaran alue	13,6
Krasnojarin aluepiiri	12,6
Sahalinin alue	9,3
Tseljabinskin alue	20,5
Rostovin alue	17,2
Leningradin alue	11,5
Nizhni Novgorodin alue	19,0

Keskushallitus suunnittelee lähivuosina merkittäviä sijoituksia Kaliningradin ja Sahaliniin kuuluvien Kurillien talouteen. Näillä alueilla on kyseenalainen poliittinen asema, ja ne sijaitsevat kaukana Venäjän pääkeskuksista. Siten varojen sijoittamisella on geopolittisia syitä – tavoitteena on lujittaa näiden alueiden siteitä Venäjään ja estää niiden menettäminen.

Keskushallituksen kehitystoimiin varattujen varojen yleinen riittämättömyys ja valinnainen luonne estävät useita alueita toteuttamasta ajankohtaisia suuria hankkeita muun muassa liikenneinfrastruktuurin kehityksessä. Hallitus on omaksunut näissä asioissa kokonaisvastuuta käyttäen usein vain vähän taloudellista harkintaa. Uusien kasvukeskusten synnyttäminen, kuten esimerkiksi Suomenlahden uudet satamat, näyttävät pitkällä tähtäimellä taloudellisesti epämielekkäiltä, vaikka ne avaavatkin uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Eräät jo toteutumassa olevat kehityshankkeet näyttävät jo tässä vaiheessa ylimitoitetuilta, erityisesti valmistumassa oleva Ust-Lugan satama.

Alueiden välisten suhteiden tehottomuus on merkittävä ongelma. Esimerkiksi yhteisiä investointihankkeita ei saada aikaiseksi. Aluetason viranomaiset eivät usein ole riittävän tietoisia naapureidensa tilanteesta ja joutuvatkin vallitsevien toimintatapojen mukaisesti järjestämään alueellista yhteistyötä keskushallituksen kautta.

Yhteistyön tehokkuus kärsii pahasti, koska neuvottelut sekä asioista sopiminen vie liikaa aikaa.

Äskettäin perustetun aluekehitysministeriön tehtävänä on löytää ongelmaan ratkaisu. Venäjän aluekehitysministeriö on laatimassa kansainvälisen kokemuksen perusteella Venäjän 15 vuoteen ensimmäistä aluekehitysstrategiaa. Valmisteilla olevassa strategiassa esitetään seuraavia toimia:

- uuden aluetypologian kehittäminen ja uusi alueellinen tehtäväjako,
- yksilöllinen aluepolitiikka,
- uusia alueiden yhteistyöverkostoja muun muassa oikeus-, hallinto-, innovaatioalalla,
- tarvittava rahoitusvälineistö kuten valtakunnallinen aluekehityspankki, kehitysrahastoja ja aluekehityskeskuksia.

Venäjän aluekehitysstrategian, kuten useiden muidenkin valtion aloitteiden, puutteena on julistuksellisuus, rajallisiin resursseihin nähden ylimitoitettut tavoitteet sekä toteuttamiskeinojen ja -mekanismien epäselkeys. Ongelman tunnustaminen ja ensimmäiset askeleet sen ratkaisemiseksi ovat kuitenkin myönteisiä ilmiöitä, ja ne johtavat tuloksiin keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä.

Venäjällä nyt toteutettavalla valtion sääntelyn uudistamisella on epäilemättä suuria vaikutuksia investointiolosuhteisiin. Muutosten ensimmäinen merkittävä esimerkki on yllä mainittu riskien jakautumisen efekti, joka ilmeni investointiriskien osittaisessa siirtymisessä federaatiotasolta alueelliselle tasolle.

Euromoneyn mukaan Venäjä sijoittui investointikohteena 133. sijalle maaliskuussa 2000 ja syyskuussa 2004 sijoitus oli jo 64. Samalla, kun Venäjän houkuttelevuus investointikohteena on maailmalla kasvanut, investointiriskin keskiarvo alueittain on kuiteinkin alkanut lisääntyä. Vuoden 2003 Venäjän alueiden investointiriskien rating-tilastossa laskevan investointiriskin alueita oli enää 20, kun niitä vuoden 2002 tilastossa oli 42. Tämä voidaan kirjata pääosin hallintouudistuksen ensimmäisen toteutumisvaiheen seuraukseksi. Hallintouudistuksessa keskushallituksen ja alueiden valtuudet jaettiin uudelleen. Alueet menettivät toimivaltaa kulujen kasvessa samalla merkittävästi.

Viime aikoina on paljon keskusteltu keskushallituksen päätöksestä, jolla alueiden johtajien suorat vaalit toistaiseksi korvataan virkaan nimittämällä. Syiksi ilmoitettiin pyrkimys vähentää korruptiota ja alueellisten viranomaisten riippuvuutta paikallisesta laittomasta liike-elämästä sekä säästää kustannuksia paikallisten vaalien kallistuesssa yhä enemmän. Valtion asiantuntijoiden mukaan tämä päätös joh-

taa alueellisten viranomaisten toimien parempaan ennustettavuuteen ja on siksi useimpien investoijien kannalta myönteistä kehitystä.

Keskushallinnon ja alueiden välisillä suhteilla on siis tällä hetkellä suurempi merkitys kuin alueiden välisillä horisontaalisilla siteillä. 1990-luvulla useat naapurialueet yrittivät liittyä puolustaakseen etujaan. Keskushallitus on kuitenkin estänyt näitä pyrkimyksiä pyrkien huolehtimaan maan alueellisesta eheydestä. Federaatiopiirijärjestelmän käyttöönoton jälkeen vuonna 2000 näitä pyrkimyksiä ei enää ilmennyt, vaikka nykyiset federaatiopiirit ovat suhteellisen keinokekoisia muodostumia. Ne eivät heijasta alueiden todellisia taloudellisia etuja ja yhteyksiä. Venäjän Federaation hallintojako todennäköisesti muuttuu tulevaisuudessa merkittävästi muun muassa alueiden yhdistämisen kautta, mitä käsiteltiin jo luvussa 5.1.

Toinen aluekehityksen merkittävä tekijä liittyy puhtaasti taloudellisiin yhteyksiin. Venäjän talouden muutosprosessi jatkuu yhä ja elinkeinoelämän alueelliset panokset muuttuvat. Kehitys osoittaa selkeästi seuraavia päätrendejä:

- Monet nykyiset kasvukeskukset houkuttelevat yhä uusia tuotannon aloja. Merkittävänä esimerkkinä ovat Moskova ja Pietari, joihin ja joiden läheisyyteen keskittyy erityisen paljon uusia yrityksiä. Monissa muissakin teollisuus-, liikenne- ja logistiikkakeskuksissa tapahtuu samantyyppisiä ilmiöitä, joskin pienemmässä mittakaavassa. Asiantuntijat ennustavat 15 vuotta kestäväen talouslaman jälkeistä kasvua vanhoissa talouskeskuksissa kuten esimerkiksi Nizhni Novgorodissa, Samarassa, Permässä ja Jekaterinburgissa.
- Uusia kehittyviä alueita syntyy luonnonvarojen hyödyntämisen sekä uuden liikenneinfran ansiosta. Esimerkkinä luonnonvarojen hyödyntämisen myönteisistä vaikutuksista on Sahalinin alue. Uudet merisatamat ovat vilkastuttaneet talouselämää Suomenlahden Primorskissa ja Ust-Lugassa, Mustanmeren Tamanassa, Japaninmeren Vostotshnyssa ja Kaspianmeren Oljassa. Tulevaisuudessa uusien öljy- ja kaasuesiintymien hyödyntämisestä hyötyvät muun muassa Barentsinmeren ranta-alueet Murmansk ja Arkangeli, jossa on aloitettu myös suuren timanttiesiintymän louhinta. Luonnonvarojen valjastamisesta hyötyvät edelleen Länsi-Siperiassa Hanti-Mansin ja Jamalo-Nenetsian autonomiset piirikunnat ja idempänä Tomskin ja Irkutskin alueet. Selektiivisillä liikenneinfrastruktuurin kehityshankkeilla voidaan auttaa joitakin Venäjän pohjoisia ja itäisiä alueita.
- Eräiden keskusten, joiden suurimmat yritykset eivät ole sopeutuneet uusiin olosuhteisiin, lamaantumisen jatkuu edelleen. Esimerkkinä mainittakoon Komin ja Rostovin hiilituotanto ja Ivanovin alueen tekstiilituotanto.

Nämä trendit johtavat Venäjän alueiden lisääntyvään erilaistumiseen ja edellyttävät alueilta taloudellista erikoistumista. Kyseinen prosessi avaa myös investoijille uusia mahdollisuuksia melkein kaikilla talouden sektoreilla.

Venäjän alueiden investointihoukuttelevuus pysyy useimpien asiantuntijoiden mukaan keskipitkällä aikavälillä suhteellisen muuttumattomana eli investoijia eniten kiinnostavat alueet säilyvät samoina ja jopa vahvistavat asemiaan. Investoijien kiinnostusta tai luottamusta vaille jääneillä alueilla on vatedeskin vähän toivoa parantaa merkittävästi investointi-imagooaan.

Ulkomaisiin investointeihin ennakoidaan keskipitkällä aikavälillä vaikuttavan seuraavat päätrendit:

- Ulkomaiset sijoitukset kaikissa muodoissaan kasvavat yleisesti useilla Venäjän alueilla.
- Ulkomaiset sijoitukset, mukaan lukien suorat sijoitukset, kasvavat merkittävästi raaka-ainehankintaan ja jalostukseen Luoteis-Venäjällä ja kolmessa Aasian puoleisessa federaatiopiirissä.
- Suorat sijoituksen jalostavaan teollisuuteen kasvavat asteittain lähinnä Keski-Venäjän federaatiopiirissä sekä Volgan ja Luoteis-Venäjän federaatiopiireissä.
- Palvelualoille suuntautuvien sijoitusten kasvu jatkuu Venäjän menestyksellisimmissä talouskeskuksissa.
- Kansainvälisten luottojen määrä ja luottojen koko kasvavat Venäjän menestyvien alueiden myöntämien vakuuksien takia.
- Sijoituksia infrastruktuurin kehitykseen alkaa tulla Venäjän valtion ja venäläisten yritysten käynnistämällä kumppanuusjärjestelyillä.

Venäjän alueiden kehitykseen vaikuttavat merkittävästi muutokset ulkomaankaupan olosuhteissa sekä valtioiden ja alueiden välisessä työnjaossa. Yhdelle toimialalle panostaneet, vientiin suuntautuneet Venäjän alueet ovat riippuvaisia maailmanmarkkinahintojen kysynnän kehityksestä. Maailman elinkeinoelämän kasvukeskusten kilpailukyvyyn muutokset ja niistä seuraava markkinoiden uusjako voivat aiheuttaa Venäjän alueilla voimakkaita rakennejärjestelyjä.

Esimerkiksi Aasian ja Tyynenmeren maiden osuuden raju kasvu maailman tuotannosta edellyttää aiemmin talouskehityksen periferiassa olleiden Venäjän Kaukoidän alueiden kehittämistä. EU:n laajentuminen ja eräiden entiseen Neuvostoliittoon kuuluneiden maiden, kuten Ukrainan, asemien vahvistuminen luo uusia haas-

teita ja mahdollisuuksia Venäjän raja-alueille sekä muille näiden maiden kanssa kauppaa käyville alueille.

Useimpien asiantuntijoiden mukaan Venäjän lähivuosina toteutuva WTO-jäsenyys johtaa kilpailun merkittävään kasvuun, koska tuonti lisääntyy. Muista pikaisen WTO-jäsenyyden seurauksista ei vielä voida olla yhtä varmoja. Jäsenyydellä tulee kuitenkin olemaan merkittäviä vaikutuksia useiden Venäjän alueiden investointihoukuttelevuuteen. Keskipitkällä aikavälillä Venäjän talouden kansainvälistymiskehitys ja integroituminen maailmantalouteen johtaa siihen, että Venäjän sisäinen aluekehitys on huomattavasti nykyistä riippuvaisempi kansainvälisestä kehityksestä.

Venäjän aluekehityksessä keskushallituksen toteutettava sääntely dominoi selvästi alueita niiden keskinäisten taloudellisten suhteiden kustannuksella. Nykyinen poliittinen kehitys osoittaa tämän epäsuhdan kasvavan. Keskushallituksen ja federaatiotason viranomaisten politiikka tähtää valtion sääntelyn lujittamiseen kaikilla aloilla. Valtion harjoittamaa politiikkaa toteutetaan valitettavasti unohtamalla liian useiden markkinoilla toimivien taloudelliset edut. Venäjän liike-elämän suuri epämääräisyys ja vaikea ennakoitavuus ovat siten investoijien kannalta jatkossakin ongelmia. Tämä on Venäjän riittämättömien investointiedellytysten eräs tärkeimmistä kielteisistä tekijöistä.

Aluekatsauksen lopuksi on syytä kiinnittää huomiota alueiden investointiedellytysten kansainväliseen markkinointiin. Ulkomaisten yritysten Venäjällä toimivien edustajien mielestä Venäjä ja sen alueet tekevän ulkomailla liian vähän työtä Venäjälle suuntautuvien investointien edistämiseksi. Venäjän suuralueet, lukuun ottamatta Siperiaa ja Uralia, eivät ole edes nimeltään tunnettuja ulkomailla. Venäjän aluehallitusten tulee mainostaa paljon tehokkaammin alueitaan kansainvälisissä liikemiespiireissä panostaen alueiden kilpailuetuihin ja investointimahdollisuuksiin.

Liitetaulukko 5.1. Venäjän keskimääräistä pienemmän investointiriskin alueet vuosina 2003–2004 (Lähde: Ekspert-arviointitoimisto, 2004)

Sijoitus riskiluokituksen luokitus	Sijoitusinvestointipotentiaaliluokitus	Alue	Alueen ominaisriski, kun koko Venäjän riski = 1	Sijoitusinvestointiriskin luokituksessa eri riskityypeissä Venäjän 89 alueen keskinäisessä vertailussa				Muutos riskiluokituksen vuosina 1998–1999			
				Lainsäädännöllinen	Poliittinen	Taloudellinen	Rahotuksellinen		Sosiaalinen	Kriminaalinen	Ekologinen
1	65	Novgorodin alue	0,86	3	44	9	20	7	39	19	6
2	33	Jaroslavlın alue	0,87	1	74	48	22	2	45	50	8
3	2	Pietarin kaupunki	0,87	52	76	6	2	3	40	44	-1
4	25	Belgorodin alue	0,88	58	26	14	24	4	16	11	0
5	58	Orlovin alue	0,89	24	6	15	23	8	33	74	23
6	9	Tatarstanin Tasavalta	0,89	64	2	23	27	17	43	40	-3
7	39	Vologdan alue	0,90	30	23	16	10	6	41	70	20
8	3	Moskovan alue	0,90	9	28	8	14	40	24	43	-2
9	6	Nizhni Novgorodin alue	0,91	2	72	52	16	9	29	18	-1
10	15	Bashkortostanin Tasavalta	0,92	4	7	3	35	38	63	42	14
11	62	Mordvan Tasavalta	0,92	49	1	49	47	42	14	23	3
12	12	Rostovin alue	0,94	44	21	4	31	25	46	21	9
13	38	Lipetskin alue	0,95	42	55	21	25	5	5	73	6
14	11	Permin alue	0,95	10	35	26	11	11	69	67	-3
15	1	Moskovan kaupunki	0,96	76	34	1	1	1	85	26	-14
16	45	Tomskin alue	0,98	7	40	7	3	37	77	54	13
17	21	Leningradin alue	0,98	11	58	10	9	50	26	72	0
18	40	Kalugan alue	0,98	26	36	20	18	13	47	71	4
19	10	Krasnodarin aluepiiri	0,99	8	24	12	26	35	67	56	-1
20	52	Tshuvashian Tasavalta	0,99	18	46	64	33	27	23	8	-4
21	8	Samaran alue	0,99	28	63	36	8	18	66	60	-6
22	37	Kaliningradin alue	0,99	45	68	29	6	12	72	36	-17

Liitettaulukko 5.2. Venäjän suurimman investointipotentiaalin alueet vuosina 2003–2004 (Lähde: Ekspert-arviointitoimisto, 2004)

Sijoitus investointipotentiaalin luokituksessa	Sijoitus riskiluokituksessa	Alue	Osuus Venäjän kokonaispöytälistasta, %	Sijoitus investointipotentiaalin luokituksessa eri osatekijöiden suhteen Venäjän 89 alueen keskinäisessä vertailussa							Muutos potentiaali luokassa verrattuna vuosiin 1998–1999		
				Työvoimapotentialiaali	Kulutuspotentiaali	Tuotantopotentialiaali	Rahoi- tuspoten- tiaali	Instituo- naalinen potenti- aali	Innova- tiopoten- tiaali	Infra- struktuu- rin poten- tiaali		Luonnon- varojen potenti- aali	
1	15	Moskovan kaupunki	17,78	1	1	1	1	1	1	1	2	89	0
2	3	Pietarin kaupunki	6,57	2	3	5	4	2	3	3	1	89	0
3	8	Moskovan alue	4,51	3	2	3	3	3	2	2	4	48	0
4	52	Sverdlovin alue	2,77	8	4	4	5	4	5	5	48	8	0
5	40	Hanti-Mansin a.p.	2,55	26	15	2	2	27	37	37	81	6	2
6	9	Nizhni Novgorodin alue	2,24	6	10	15	15	9	4	4	33	57	3
7	57	Krasnojarin aluepiiri	2,18	13	13	11	7	14	17	17	75	3	-1
8	21	Samaran alue	2,16	7	6	6	10	8	7	7	20	45	-3
9	6	Tatarstanin Tasavalta	2,05	10	9	7	8	7	10	10	35	34	5
10	19	Krasnodarin aluepiiri	2,02	4	5	12	9	5	27	27	6	30	2
11	14	Permin alue	1,97	22	14	14	11	16	12	12	58	5	-3
12	12	Rostovin alue	1,97	5	7	16	12	6	11	11	13	29	-1

13	35	Kemerovon alue	1,95	16	11	13	16	24	26	57	4	-3
14	59	Tseljabinskiin alue	1,87	11	12	8	14	12	9	24	24	1
15	10	Bashkortostanin Tasavalta	1,82	12	8	10	6	18	14	47	25	-2
16	39	Jamalo-Nenetsian a.p.	1,68	67	41	9	13	25	73	80	2	1
17	62	Irkutskin alue	1,55	17	18	17	18	17	31	73	7	-1
18	64	Nosibirsskin alue	1,37	15	17	24	19	13	8	50	37	1
19	49	Sahan-Jakutian Tasavalta	1,37	64	32	26	23	43	44	85	1	-1
20	23	Saratovin alue	1,26	9	21	23	21	19	19	23	35	1
21	17	Leningradin alue	1,23	29	36	18	32	23	6	5	52	1
22	37	Volgogradin alue	1,18	19	16	20	17	22	20	43	32	3
23	45	Habarovskin alue	1,14	20	29	25	22	34	34	61	10	4
24	65	Primorskin aluepiiri	1,13	18	24	35	25	10	33	45	17	-1
25	4	Belgorodin alue	1,11	36	31	27	41	36	41	9	9	-5
26	74	Altain aluepiiri	1,04	21	23	32	34	15	28	52	23	0
27	41	Stavropolin aluepiiri	1,04	14	19	31	24	20	32	51	41	1
28	25	Voronezhin alue	1,03	23	22	29	30	28	16	18	55	-4

6 Suosituksia Venäjälle investoiville

Edellisten lukujen tavoitteena on muodostaa lukijalle mahdollisimman selkeä käsitys Venäjän investointiolosuhteista. Tässä luvussa paneudutaan käytännön suosituksiin ulkomaalaisille investoijille. Nämä suositukset on tarkoitettu etupäässä suomalaisille investoijille. Toisaalta ne soveltuvat suurelta osin myös muiden teollisuusmaiden investoijille, sillä perusongelmat ja niiden ratkaisutavat ovat luonteeltaan hyvin yleisiä.

6.1 Venäjä investointikohteena

Venäjällä on paljon mahdollisuuksia ulkomaisille investoijille. Mahdollisuudet ovat kuitenkin useimmiten sidoksissa erilaisiin merkittäviin riskeihin. Venäjän sijoituksille luovat pohjaa seuraavat perustavanlaatuiset tekijät:

- Laajat luonnonvarat, jotka eräillä aloilla antavat mahdollisuuksia jopa johtavaan asemaan maailmanmarkkinoilla.
- Helposti hyödynnettävien esiintymien ehtyminen, mistä johtuen tarvitaan runsaasti investointeja uusien esiintymien hyödyntämiseen.
- Laajan kasvupotentiaalin omaavat investointitavaroiden ja kuluttajatuotteiden sekä palveluiden sisämarkkinat. Markkinat kasvavat, koska väestön ja yritysten ostokyky lisääntyy. Uusia markkinoita, kuten sähkömarkkinat, avautuu kilpailulliselle toiminnalle, kun aiempia monopolisektoreita uudelleenorganisoidaan. Joillakin aloilla, joita Neuvostoliitossa laiminlyötiin, kehitys lähtee nollatasolta.
- Venäjän talous integroituu asteittain maailmantalouteen, mikä samalla kehittää Venäjän kilpailuetuja ja antaa paremmat mahdollisuudet hyödyntää niitä.
- Väestö on suhteellisen hyvin koulutettua, ja työvoima on Länsi-Euroopan maihin verrattuna halpaa.
- Monilla teollisuudenaloilla on Venäjällä pitkät perinteet, tietopääomaa ja osaamista sekä innovaatiotoimintaa.
- Teollisuuden, koulutuksen ja innovaatiotoiminnan infrastruktuurit ovat suhteellisen kehittyneet.

Venäjän poliittinen tilanne on vakiintunut viimeisen 5–6 vuoden kuluessa, ja samalla talous on voimakkaasti kasvanut. Investoijien on nyt paljon helpompi toteut-

taa suunnitelmansa ja saavuttaa tavoitteensa kuin 1990-luvulla. Venäjän lainsäädäntö on myös selkeytyvässä ja vastaa esimerkiksi kilpailulainsäädännön osalta markkinoilla toimivien tarpeita. Lisäksi Venäjän yhteiskunnallinen avautuminen jatkuu ja osallistuminen kansainvälisiin organisaatioihin, sopimuksiin sekä taloudelliseen yhteistyöhön kasvaa.

Useat kansainväliset asiantuntijat ja Venäjälle jo etabloituneiden kansainvälisten yhtiöiden edustajat toteavat, että Venäjän ulkopuolella Venäjän tarjoamista mahdollisuuksista ei kerrota riittävän tehokkaasti. Useiden ulkomaisten yrittäjien mielestä Venäjä on hankala ymmärrettäväksi ja liiketoiminnalle vaarallinen maa. Venäläiset koetaan melko kyvyttömiksi liike-elämään ja tottumattomaksi ankaraan työetiikkaan. Tällaisella kielteisellä käsityksellä on oma historiallinen taustansa – aiempi yhteiskunnallinen järjestelmä, eri talousjärjestelmien välinen kilpailu sekä nykyisen Venäjän ja Euroopan Unionin sekä Naton poliittinen vastakkainasettelu.

Suomalaisten investoijien keskuudessa tällaiset käsitykset ovat vähiten levinneitä, koska Suomen ja Venäjän kahdenväliset yhteydet ovat olleet hyvin tiiviit myös Neuvostoliiton aikana. Suomalaiset suuret yritykset ovat muita paljon paremmin perehtyneitä Venäjän olosuhteisiin ja erikoisuuksiin.

Suomalaisille investoijille Venäjällä avautuvien mahdollisuuksien perusta on läheinen sijainti, joka vaikuttaa monin tavoin. Se tarjoaa esimerkiksi pienille ja keskisuurille yrityksille mahdollisuuden päästä täysipainoisesti mukaan maiden väliseen yhteistyöhön. Läheisen sijainnin lisäksi etua on myös siitä, että Suomen ja Venäjän resurssit täydentävät toisiaan. Venäjä voi tarjota Suomelle raaka-aineita – öljyä, maakaasua, puuta, metallinjalostuksen ja kemianteollisuuden raaka-aineita. Venäjä puolestaan muodostaa laajat markkinat suomalaisyritysten kuluttajatuotteille, tuotantoteknologialle sekä erikoispalveluille.

Eri aikoihin tehdyt kyselyt ovat osoittaneet, että suomalaisten suuryhtiöiden johdon mukaan pääasialliset riskit Venäjällä liittyvät liike-elämän toimintaedellytysten huonoon laatuun:

- Lainsäädäntö on puutteellista, investointisuoja riittämätön, verojärjestelmä epävakaa, maaudistus on epäselkeä ja sähköalan uudistaminen toteutuu hitaasti.
- Hallinto on tehotonta. Ajanhukkaa ja kustannuksia aiheutuu muun muassa lupien pitkistä käsittelyajoista, viranomaisten riittämättömästä englannin kielen taidosta, englanninkielisten ohjeiden puutteesta ja niin edelleen.
- Useimmat Venäjän talouden instituutiot ovat vielä liian kehittymättömiä.

Suomalaisten pienten ja keksisuurten yritysten liiketoiminnan esteet Venäjällä liittyvät usein venäläisten kumppaneiden toiminnan epäselvyyteen, organisoiminnan ja työnjohdon tehottomuuteen sekä liiketoimintakulttuurin huonoon laatuun.

Taulukko 54. Ulkomaisten investoijien kohtaamia riskejä Venäjällä

<p>Venäjällä kansainvälisiä investoijia kohtaavista riskeistä kansainväliset asiantuntijat yleensä nostavat esille seuraavat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Valtion sääntely kiristyy ja viranomaisten puuttuminen yritystoimintaan lisääntyy melkein kaikilla kansantalouden aloilla. • Vuoden 2008 presidentin vaaleihin liittyy poliittinen riski, epävakauden pelätään lisääntyvän. • Venäjän lainsäädännössä useilla aloilla ilmenevät puutteet ja kansalliset erikoisuudet lisäävät lainsäädännöllistä riskiä. • Venäjän eri osissa on merkittäviä poliittisia eroja. Myös lainsäädäntöä sovelletaan eri lailla Venäjän eri alueilla. • Meneillään olevien uudistusten (esimerkiksi sähköalalla sekä asumisessa ja kiinteistöpalveluissa) ja tulevien uudistusten (esimerkiksi kaasualalla ja rautateillä sekä putkikuljetuksissa) tulosten epämääräisyys. • Maanomistukseen ja tonttien pitkäaikaiseen vuokraamiseen liittyvien seikkojen epäselvyys. • Venäjän talouden ja väestön elintason riippuvuus maailman energia- ja raaka-ainemarkkinoiden suhdanteista. • Ei ole selvää, miten Venäjän tuleva WTO-jäsenyys vaikuttaa kansantalouteen. • Liikenne- ja finanssi-infrastruktuurin riittämätön kehitys. • Tuotteiden ja korkealaatuisten palveluiden paikallisten toimittajaketjujen kehittymättömyys sekä yleisestikin pienyritysten heikko kehitystaso. • Kattavat tiedot Venäjän markkinoiden tilasta puuttuvat, mikä lisää taloudellisia riskejä edelleen. • Markkinaperiaatteista poikkeavien kilpailumenetelmien laaja käyttö. • Merkittävät hallinnolliset esteet, korruptio ja byrokratia. • Venäläisten potentiaalisten kumppaneiden toiminnan epäselkeys ja huono liiketoimintakulttuuri. • Kansainväliseen liiketoimintaan soveltuvan, koulutetun henkilöstön puute. <p>Näiden riskien merkittävyyden määrittely ja järjestykseen asettaminen onnistuu ainoastaan konkreettisissa esimerkkitapauksissa, jolloin voidaan ottaa huomioon ulkomaisen yhtiön kilpailukykytekijät, osaaminen ja aiempi Venäjän tuntemus sekä alan liiketoiminnan potentiaaliset mahdollisuudet Venäjällä.</p>

Kaikkiaan voidaan todeta, että Venäjällä on nykyään paljon kaikenlaisia mahdollisuuksia ulkomaisille investoijaryhmille, jotka tavoittelevat tuotteillaan uusia markkinoita tai suunnittelevat vientiin suuntautuvan tuotannon aloittamista Venäjällä. Sijoittaminen konkreettiseen hankkeeseen jollain konkreettisella alalla ja alueella vaatii aina erillistä edellytysten ja riskien tutkimusta.

6.2 Toimialan valinta

Venäjän talouden eri aloilla markkinat ja toimintaolosuhteet kehittyvät eri vauhdilla. Seurauksena on erilainen kehitystaso ja investoijille tarjottavissa olevien mahdollisuuksien eri valikoima.

Markkinoiden nykytila ja kehitystrendit

Uusien hankkeiden myönteiset toteuttamisedellytykset eivät löydy pelkästään nopeasti kehittyvistä markkinasegmenteistä. Venäjän talouden hitaammin kehittyvissä segmenteissä – kuten esimerkiksi useilla teollisuudenaloilla kemiallisessa teollisuudessa, rahoitussektorissa, asumisessa ja kiinteistöpalveluissa – keskipitkällä aikavälillä tapahtunee merkittäviä myönteisiä muutoksia, jotka avaavat lisäedellytyksiä ulkomaisille investoijille. Venäjän taloudessa on joukko kooltaan hyvin pieniä segmenttejä kuten turismi, hotellitoiminta ja IT-ala, joilla on merkittävä kasvupotentiaali. Siksi ne ovat jo nyt kiinnostavia investointikohteita.

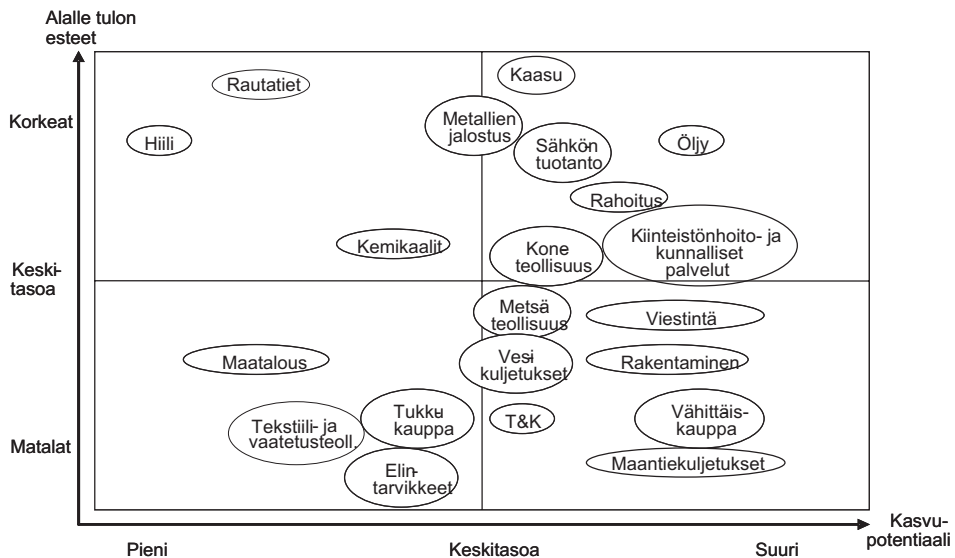
Markkinoiden kasvupotentiaali ja siihen vaikuttavat tekijät, markkinoiden kyllästymisaste sekä uusien markkinasegmenttien synty ja vanhojen supistuminen, eroavat merkittävästi toimialoittain. Esimerkiksi tupakka- ja elintarviketeollisuudessa useat markkinasegmentit, kuten olut-, tupakka-, virvoke-, maitotuote-, leipä- ja konditoriamarkkinat, lähestyvät kyllästymistä, mikä vaikeuttaa uusien investoijien menestymistä näillä aloilla. Toisaalta viestinnässä ja IT-alalla, terveys- ja kauneustuotealalla (H&B) sekä eräillä muilla aloilla on mahdollista uusien suuryritysten mukaantulo markkinoille, vaikka markkinoiden potentiaalisen volyymin arviointi on vaikeaa. Kysyntä etupäässä vientiin suuntautuneilla raaka-ainealoilla on melkein rajaton sillä ehdolla, että venäläiset yhtiöt pystyvät säilyttämään hintakilpailukykyänsä.

Valtion sääntely ja kilpailuolosuhteet

Säätelyn aste ja kilpailuolosuhteet eroavat merkittävästi Venäjän taloudessa sektoreittain. Talouden merkittävimmät alat ovat ne, joilla dominoivat valtion yksinomaisessa omistuksessa olevat yritykset: kaasuteollisuudessa Gazprom-yhtiö, sähköalalla RAO EES Rossii, rautateillä Venäjän rautatiet eli RZHDV, raakaöljyn runkokuljetuksissa Transneft, lankapuhelinverkoissa Svjazinvest. Joillakin aloilla ei ole kansallista monopolia, mutta kilpailullisia markkinoita ei silti ole syntynyt julkisen toiminnan takia. Esimerkiksi kiinteistöpalvelualalla markkinat on jaettu valtion omistamien kuntatalouden yhtiöiden kesken. Kyseisille aloille ulkomaisilla investoijilla joko ei ole ollenkaan pääsyä, kuten öljyn runkokuljetuksiin, taikka se on rajoitettu siihen saakka, kunnes aloilla on viety loppuun käynnistetyt tai toteutettaviksi julkaistut uudistukset. Toisaalta suurten yhteishankkeiden toteutus on mahdollinen nykyäänkin esimerkkinä Fortumin ja RAO EES Rossii -yhtiön yhteistyö.

Useilla aloilla, kuten esimerkiksi ilmailussa, hiiliteollisuudessa ja tutkimuksessa, valtion yksinomaisessa omistuksessa olevia yhtiöitä ei ole, mutta valtion sääntely vaikuttaa merkittävästi yhtiöiden talouteen ja alojen toimintatapoihin. Näillä aloilla ulkomaisten investoijien mahdollisuudet ovat myös hyvin rajoitetut.

Suurimmat mahdollisuudet ulkomaisille investoijille avautuvat talouden kilpailullisilla aloilla, muun muassa useilla teollisuusaloilla, rakentamisessa, autoliikenteessä, matkaviestinnässä, IT-alalla sekä vähittäis- ja tukkukaupassa. Ulkomaisten suuryritysten lisäksi myös pienet ja keskisuuret yritykset pystyvät toteuttamaan näillä aloilla investointihankkeitaan.

Kuva 42. Arvio Venäjän toimialojen kasvupotentiaalista ja markkinoille pääsyn esteistä (Lähde: Tutkijoiden oma tutkimus)

Strategisten investoijien on erityisesti panostettava niitä kiinnostavan sektorin tilanteen seurantaan. Venäjän talouden jatkuvasta uudistuksesta johtuen tilanne taloudessa muuttuu erittäin nopeasti. Aloilla, joille yksityisillä investoijilla – mukaan lukien ulkomaalaiset – ei ole ollut käytännössä pääsyä, uusien lakien tai periaatteellisten poliittisten päätösten myötä saattaa äkkiä avautua suuret markkinat merkittävine mahdollisuuksineen.

Samalla on tärkeä muistaa, että Venäjällä on jo olemassa joukko merkittäviä paikallisia institutionaalisia investoijia, jotka tehokkaasti etabloituvat kannattavimpiin ja kauaskantoisimpiin markkinasegmentteihin. Kilpaillakseen menestyksellisesti ulkomaisten investoijien on etukäteen varmistettava läsnäolonsa Venäjällä ja solmittava suhteita paikallisiin poliitikoihin ja liike-elämään.

6.3 Alueen valinta

Venäjän alueiden talouskehityksen merkittävästä erilaistumisesta johtuen oikean maantieteellisen alueen valinta on yksi menestyksen perustekijöistä. Suuren investointipotentiaalin ja samalla suhteellisen pienen investointiriskin omaavan alueen valinta on hyvin vaikea tehtävä. Venäjän kaikkiaan 88 alueesta alle 20 aluetta täyttävät jotenkin nämä vaatimukset.

Näiden johtavien alueiden joukosta nousee esiin merkittävimpiä ulkomaisia sijoituksia houkutelleet alueet: Moskovan kaupunki ja Moskovan alue, Pietarin kaupunki ja Leningradin alue, Krasnodarin aluepiiri, Sverdlovin, Samaran, Permin ja Nizhni Novgorodin alueet, Tatarstanin ja Bashkortostanin tasavallat sekä Hantti-Mansin ja Jamalo-Nenetsian autonomiset piirikunnat. Investointimahdollisuuksien kannalta näillä alueilla on erilaisia etuja kuten suuret kulutus- ja investointituotteiden markkinat, kehittynyt teollisuusinfrastruktuuri ja hyvin koulutettu työvoima tai merkittävät energiavarat.

Useiden alueiden ulkomaisille sijoittajille tarjoamia mahdollisuuksia vielä aliarvioidaan. Niiden kulutuspotentiaali voi olla huomattavasti virallisia lukuja korkeampi, tai ne sijaitsevat lähellä suuria kulutuskeskuksia. Joillakin alueilla voi myös harjoittaa vientiin suuntautuvaa teollisuutta. On useita taloudeltaan pieniä alueita, joissa investointipotentiaali on yllä mainittuja johtavia alueita pienempi, mutta pienemmät ovat myös investointiriskit. Näistä ulkomaisella yhtiöllä on mahdollisuuksia löytää itselleen myönteinen toimintakenttä. Parhaita esimerkkejä tällaisista alueista ovat Kalugan ja Novgorodin alueet, jotka jo ovat vakuuttaneet ulkomaiset sijoittajat. Ne ovat johtavien alueiden joukossa, jos mitataan alueiden menestystä ulkomaisten suorien sijoitusten määrässä asukasta kohti.

Lisäksi ulkomaisten investoijien on syytä tarkkailla eräiden potentiaalia omaavien alueiden kehitystä. Novosibirsk on yksi Venäjän suurimmista kaupungeista, Siperian aluepiirin hallintokeskus sekä kolmanneksi suurin tieteen ja tutkimuksen keskus. Rostovin alue on Eteläisen federaatiopiirin hallintokeskus, jossa on kehittynyt teollisuus ja maatalous. Myös alueet Moskovan kaupungin ympärillä eli Jaroslavin, Tulan, Tverin, Vladimirin, Smolenskin ja Rjazanin alueet, ovat sijoitusalueina harvinaisen arvokkaita.

Useimmat suomalaiset yritykset ovat asettaneet sijoittumisalueen valinnassa etusijalle Luoteis-Venäjän alueet, joilla onkin merkittäviä etuja uusien investointien houkuttelemisessa. Luoteis-Venäjällä on luonnonvaroja, hyvät mahdollisuudet niiden jalostukseen sekä Venäjän oloissa helpoin pääsy markkinoille. Luoteis-Venäjältä on suhteellisen hyvät logistiset yhteydet Euroopan markkinoille ja Venäjän suuriin kulutuskeskuksiin. Luoteis-Venäjällä on teollisia perinteitä ja saatavissa on

EU:n rajalla EU-maihin verrattuna erittäin edullista työvoimaa. Tämä antaa hyvät mahdollisuudet esimerkiksi kokoonpanoteollisuudelle ja alihankintatoiminnalle.

Asiantuntijoiden mielestä ulkomaisten investoijien pitäisi välttää poliittisesti ja sosiaalisesti epävakaita Venäjän etnisten vähemmistöjen alueita Pohjois-Kaukasuksella ja eräitä harvaanasuttuja, talouden pääverkkojen ulkopuolella Venäjän Aasian puoleisessa osassa sijaitsevia alueita.

Venäjän alueiden taloudelliset ja sosiaaliset erot kasvavat keskipitkällä ajalla, mikä vaikuttaa investointipotentiaaliin ja -riskeihin. Koska alueiden nykyisen kehityksen suunta näyttää ennakoivan tulevaisuuttakin, ulkomaisten investoijien sijoittumisaluetta valitessaan kannattaa priorisoida etupäässä nykyisiä kasvukeskuksia.

6.4 Etabloitumisen muotoja

Etabloitumisen muodon valinta riippuu monesti yritysstrategiasta, rahoitusmahdollisuuksista ja investoijan Venäjän projekteille asettamista tavoitteista. Yleisesti kestävä ratkaisu ei ole olemassa. Tässä esitetään kuitenkin eräitä ehdotuksia, jotka pohjautuvat omaan tutkimukseen ja kokemukseen sekä lähinnä eurooppalaisten Venäjällä liike-toimintaa harjoittaneiden yhtiöiden edustajien haastatteluihin¹⁵.

15 Osa haastatteluista tehtiin ETLA:n toteuttaman Opening Russia and its Integration with the European Union -hankkeen puitteissa.

Taulukko 55. Ulkomaisten yritysten Venäjälle etabloitumisen vaihtoehtojen vertailu

	Etabloitumisen muoto	Yritysten valmius v. 2005	Kommentteja	Yritysten valmius v. 2010
Yhteistyön ja etabloitumisen vaihtoehtoja	Green field -investment (uuden ulkomaisen yksikön perustaminen)	+	Yrityksen on oltava tietoinen Venäjän liike-elämän erikoisuuksista ja valmis kohtaamaan pitkäaikaisia riskejä. Kokemuksen ja tiedon karttuessa riskit vähentyvät. Epämääräisyys siitä, saako käyttöön tarvittavia korkealaatuisia voimavaroja kuten henkilökunta, toimittajat, eräät raaka-aineet ja niin edelleen.	++
	Osake-enemmistön hankkiminen yrityksessä	+++	Nopea ja tehokas tapa hankkia osuus markkinoilla ja edellytykset liiketoiminnan laajentamiseen. Menestyksellisen yrityskaupan yksi perusehdoista on, että ostaja voi pitää avainhenkilöstöä palveluksessaan sopimansa ajan. On vältettävä osakkaiden henkilökohtaisiin suhteisiin perustuvia yrityksiä.	+++
	Osakevähemmistön hankkiminen yrityksessä	++	Kyseinen menettelytapa on tehokkaimmillaan markkinoille tulon alkuvaiheessa kokemuksien kartoitusmenetelmänä, jos on mahdotonta hankkia osake-enemmistö heti. Erimielisyyksiä venäläisen liikekumppanin kanssa voi syntyä liikestrategiasta, voiton jaosta, toiminnan laillistamisesta ja niin edelleen.	+
	Yhteisyrityksen perustaminen osake-enemmistöllä	++	Venäläisen liikekumppanin omistamaan teollisuuskapasiteettiin perustuva yhteisyritysmuotoinen toiminta jatkossa todennäköisesti supistuu ja korvautuu green field -hankkeilla. Toisaalta on odotettavissa yhteisyritysten lisääntyminen aloilla, joilla venäläisellä liikekumppanilla on erikoisosaimista (teknologiat ja niin edelleen).	++
	Yhteisyrityksen perustaminen osakevähemmistöllä	+	Tämän tyyppiset hankkeet toteutetaan ehdolla, että venäläisellä osapuolella on merkittävä kilpailuetu venäläisillä markkinoilla (esimerkiksi jakelualalla), ulkomaisen kumppanin osaamisen ollessa muilla toiminta-aloilla (esimerkiksi Venäjän ulkopuolella sijaitseva tuotanto). Kyseisten yhteisyritysten kasvua rajoittaa sopimusehtojen kumppanusmuotojen hidas kehitys.	+
	50/50-periaatteella yhteisyritys	+	Kyseisten kumppanusmuotojen riskit ovat yleisesti tunnettuja. Venäjällä ne ovat sitä ajankohtaisempia, sillä venäläisten ja ulkomaalaisten investoijien näkemykset liiketoiminnan kehityksen suhteen eroavat käytännössä merkittävästi. Mahdollisten riitojen sovittelumenetelminä on oltava myös myynti- ja osto-optimointisopimusten mahdollisuus.	+

Sopimusperusteiset yhteistyömuodot	Tieteellis-tekni- nen yhteistyö	+	Tulevaisuudessa paljon mahdollisuuksia tarjoava yhteistyömuoto. Rajanylittävän tieteellis-tekni- nen yhteistyön kehitys riippuu merkittävästi kuitenkin Venäjän lainsäädännön liberalisoinnista.	++
	Alihankinta	+	Tulevaisuudessa paljon mahdollisuuksia tarjoava yhteistyömuoto. Ulkomaisten yritysten halukkuus ulkoistaa palveluostoja venäläisissä yksiköissään sekä ostaa Venäjältä komponentteja ja esivalmisteita kasvaa. Perusriski on venäläisten tuotteiden laadun vaihtelu. Kannattaa myös ottaa huomioon, onko venäläinen liikekumppani valmis pitkäaikaisesti sijoittamaan tuotantonsa uudistamiseen.	+++
	Valmistuslupien (lisenssien) myöntäminen	+	Johtuen T&K-toiminnan riittämättömästä rahoituksesta yhä useammat venäläiset yritykset harkitsevat valmistuslupien hankkimista kansainvälisiltä yrityksiltä Venäjän sisämarkkinoille suuntautuvaa uustuotantoa varten.	+++
	Kaupallinen edustus	++	Kilpailun kiristyessä kauppaedustusten perustamisen tarve jakelun ja markkinoinnin tehostamiseksi tulee ajankohtaiseksi useiden kansainvälisten yhtiöiden kohdalla.	+++
	Vienti / tuonti	+++	Rajanylittävä tavara- ja palvelukauppa tulee kasvamaan.	+++

Plussien määrä näyttää yrityksen valmiusastetta tiettyyn etabloitumisvaihtoehtoon: + huono, ++ keskiverto +++ hyvä.

Useimpien ulkomaisten yritysten tapauksessa seuraavat etabloitumismuodot näyttävät kestävimmillä:

- Osake-enemmistön, tai parhaassa tapauksessa koko osakekannan, hankkiminen venäläisestä yrityksestä
- Sopimusperusteiset yhteistyömuodot: alihankinta, valmistuslupien myöntäminen ja niin edelleen.

Valitessaan ensimmäisen etabloitumismuodon ulkomainen omistaja pystyy toimimaan rajattomasti valitsemansa strategian puitteissa, ja tällöin parhaiten toteuttamaan tavoitteitaan. Toinen etabloitumisen vaihtoehto minimoi ulkomaisen yrityksen osallistumisriskejä. Nykyään sopimusperusteiset yhteistyömuodot ovat suhteellisen heikosti kehittyneitä. Asiantuntijat ennustavat kuitenkin niiden lisääntyvän merkittävästi lähivuosina. Edellytyksenä on venäläisten yritysten kasvava tuotesalkun uudistamistarve, kun tuotevalikoima vanhentuu, kilpailu kiristyy perinteisillä markkinoilla ja kun tiedostetaan, että omilla tuotteilla tapahtuvalla liiketoiminnan kehittämisellä on rajoitteensa. Tässä vaihtoehdossa venäläisillä yrityksillä on myös mahdollisuus pitkäaikaisiin ulkomaisiin tilauksiin, kun ne ovat keränneet siihen riittävän track recordsin eli toimintahistorian.

Vähemmistöosakkuus ja yhteisytykset ovat heikoimmat muodot pitkäaikaisen strategian toteutumisen kannalta. Kyseisiin osallistumismuotoihin liittyvät useimmat epäonnistuneet hankkeet tai sellaiset hankkeet, joiden toteutusmuoto oli pakko vaihtaa suunniteltua aikaisemmin. Yhteisytysten toiminnan kompastuskivi on usein venäläisten ja ulkomaisten liikekumppanien välinen ristiriita sellaisista kysymyksistä kuten vero-optimointi, laadunvalvonta, päätösten soveltamisen joustavuus ja niin edelleen. Näistä syistä johtuen venäläisessä yrityksessä osakkeita omistavien ulkomaisten yritysten strategiat tähtäävät yleensä mahdollisimman tiukkaan toiminnan valvontaan ja hallitsemiseen.

Venäläisten yritysten kehityksen esteistä on mainittava niiden huono läpinäkyvyys. Pahimmillaan läpinäkyvyyden puute koskee alle 30 miljoonan euron liikevaihdon yrityksiä, mutta ongelma saattaa olla olennainen jopa julkisissa, isoissa venäläisyrietyksissä. Toimintaan saattaa vaikuttaa veronkierto ja epävirallinen sisäinen hierarkia tai menestys voi riippua johdon henkilökohtaisista suhteista viranomaisiin. Kaikki nämä seikat aiheuttavat lisäriskejä ja voivat usein johtaa yrityskaupan purkamiseen. Sitä paitsi huono läpinäkyvyys estää hankittavien osakkeiden oikeaa arviointia, mikä olisi sekä venäläisten omistajien että ulkomaisten ostajien etujen mukaista.

On myös mainittava, että venäläinen kumppani suostuu harvoin liiketoiminnan uudelleenjärjestämiseen ja saattamiseen lailliseen muotoon ennen kaupantekoa. Pääsy noidankehästä on financial, legal and business due diligence -prosessin tarkassa etenemisessä ja sitä vastaavassa yrityskaupan rakenteessa. Voidaan muun muassa suositella sitomaan yrityksen arvo sen yritystoiminnan todellisiin tilintarkastettuihin tuloksiin tietynä tulevana kautena, esimerkiksi 3–4 vuodeksi.

Due diligence -menettelyn toteuttamiseen ei suositella käytettäväksi pelkästään "neljää suurta toimistoa", vaan myös ja ensisijaisesti paikallisia päteviä ja osaavia konsultteja ja tilintarkastustoimistoja. Erittäin tehokas menettely on teettää financial, legal and business due diligence -prosessi eri konsulteilla, joista yksi on neljän suuren yrityksen ryhmästä muiden ollessa pienempiä, paikallisia, alalle erikoistuneita konsulttiyrityksiä. Tämä ratkaisu antaa mahdollisuuden nähdä tilanne avarammin sekä säästää kustannuksia.

Erytystarkastelu 18. Venäläisten yritysten valloitukset ja fuusiot

Ulkomaisten investoijien on otettava huomioon, että Venäjällä fuusioituminen ja valloitukset eivät ole tulleet laajaan käytäntöön. Valtio on edelleenkin alan avaintoimija. Erityisesti Neuvostoliiton aikana toimintansa aloittaneet omistajat käsittelevät yritystään omana arvoesineenä, josta ne eivät ole val-

miit luopumaan edes kannattavan kaupan hyväksi. Venäläisen yritysjohton epäluottamusta fuusioitumiseen ja valloituksiin vahvistaa myös Venäjän lainsäädännön toistaiseksi riittämätön kehitys, joka sallii aggressiivisten yritysvaltaajien tehdä puolilaittomia valloituksia.

Ulkomaisten investoijien suurimmat yrityskaupat Venäjällä vuonna 2004 (Lähde: Fuusiot ja valloitukset, 2005)

Kaupan kohde	Ostaja	Kaupan arvo miljoonaa euroa
80,75 % Jaroslavin kaupungissa sijaitsevan <i>Balkanin tähti</i> -tupakkatehtaan (<i>Balkanskaja zvezda</i>) osakkeista	<i>Altadis</i> (Ranska)	142,5
100 % osakkeista panimoyhtiössä, jolla on panimoita Nizhni Novgorodissa ja Bashkortostanissa	<i>Heineken</i> (Alankomaat)	96,5
95,5 % osakkeista <i>Nizfarm</i> -farmaseuttiyrityksestä Nizhni Novgorodissa	<i>Strada Arzneimittel</i> (Saksa)	84,2
100 % kuluttajaluottoihin erikoistuneen <i>Delta-bank</i> -pankin osakkeista	<i>GE Consumer Finance</i> (Yhdysvallat)	80,4
100 % Novosibirskin panimoyhtiön osakkeista	<i>Heineken</i> (Alankomaat)	56,3
26 % autoja kokoavan, moskovalaisen <i>Avtoframos</i> -yhteisyrityksen osakkeista	<i>Renault</i> (Ranska)	33,8
50 % Komin Tasavallassa toimivan <i>Petshoraneftegas</i> -öljyntuotantoyrityksen osakkeista	<i>Valkyries Petroleum</i> (Kanada)	31,4
Osake-enemmistö Venäjän suurimmasta lasikuidun valmistajasta, <i>Steklovolokno</i> -yhtiöstä, joka toimii Vladimirin alueella	Saint Gobain (Ranska)	28,1
28,8 % osakkeista <i>Alfa-tsement</i> -yhtiöstä, joka omistaa kaksi sementtitehdasta	<i>Holcim</i> (Sveitsi)	24,1
70 % osakkeista <i>Logos-Media</i> -kustannusliikkeestä	<i>Heinrich Bauer Verlagsgruppe</i> (Saksa)	12,0
98 % osakkeista <i>Pokrovskin</i> lasitehtaassa Vologdan alueella	Anadolu (Turkki)	9,6
100 % Voronezhin alueen teleoperaattorista, <i>Votek-Mobile</i> :sta	<i>Tele2</i> (Ruotsi)	9,6

Vuonna 2004 rekisteröitiin yhteensä 25 ulkomaalaisten tekemää venäläistä yrityskauppaa. Kauppojen kokonaisarvo on 712 miljoonaa euroa, mikä on vain 4 % Venäjällä vuonna 2004 toteutettujen fuusioiden ja valloitusten 18 380 miljoonan euron kokonaisarvosta. Tuosta summasta peräti 7 520 miljoonaa euroa Rosneft-yhtiö käytti Jukosin tytäryhtiön, Juganskneftegasin, hankkimiseen. Tehokkaimmin ovat vuonna 2004 toimineet investoijat Ranskasta, Alankomaista, Saksasta ja Yhdysvalloista. Toimialoittain eniten rahaa yrityskaupoissa on liikkunut panimo-, tupakka-, farmaseutti-, lasi- ja finanssialoilla.

Ulkomaisten investoijien toteuttamien fuusioiden ja valloitusten vähyteen asiantuntijoiden mukaan ovat vaikuttaneet viime aikoina merkittävästi kasva-

neet poliittiset riskit, jotka liittyvät etupäässä voimistuvaan viranomaisten puuttumiseen talousasioihin. Vuonna 2003 yksin British Petroleumin toteuttama Tjumenskaja neftjanaja kompanija -yhtiön valloitus maksoi 6 800 miljoonaa euroa.

On kuitenkin otettava huomioon, että vuonna 2004 ulkomaisten investoijien hankkimien osuuksien ja osakkuuksien reaaliäärä on paljon suurempi. British Petroleum, perustettuaan muodollisesti yhteisyrityksen TNK-yhtiön kanssa, on 1 125 miljoonalla eurolla hankkinut 50 prosentin osuuden toisesta öljy-yhtiöstä, Slavneft:sta, ja 287 miljoonalla 56 prosenttia Rospan International -kaasuyhtiön osakkeista. Näiden tietojen pohjalta ulkomaisten tahojen osuus fuusioitumisen ja valloitusten kokonaismäärässä on vuonna 2004 ollut melkein kolminkertainen – jopa 11,5 prosenttia eli 2 124 miljoonaa euroa. Samalla toimialojen keskinäisessä vertailussa johtoon nousee öljy- ja maakaasuala.

Uusien ulkomaalaisten green field -yritysten perustamista Venäjälle on toistaiseksi pidetty hyvin riskialttiina, vaikka menestystarinoita löytyy eri aloilta kuten metsäteollisuudesta ja sähköenergian tuotannosta. Keskipitkällä aikavälillä asiantuntijat odottavat tämän tyyppisten hankkeiden lisääntyvän. Yleisten riskien vähentyessä on odotettavissa, että ulkomaisten yritysten edustustojen ja huoltokeskusten verkostot Venäjällä voimakkaasti kasvavat.

6.5 Venäläisen liikekumppanin valinta

Huolimatta siitä, että Venäjällä on jo olemassa useita yrityksiä, joiden toiminnan laatu vastaa melko hyvin kansainvälisiä laatuvaatimuksia, venäläisen liikekumppanin valinta on edelleen monimutkaista. Venäjän taloudessa noudatetaan laajasti hyvistä markkinaperiaatteista poikkeavia menetelmiä. Lisäksi suurhankkeiden toteuttamiseen ei useinkaan riitä niiden taloudellinen kannattavuus, vaan tarvitaan lobbauksponnistuksia valtioneimissä ja kulissien takana. Pitkäaikaista liikekumppanuutta ei vielä osata arvostaa ja tukeutua siihen. Pikemminkin luottamus liikekumppaniin on aivan yleisesti hyvin alhainen venäläisessä elinkeinoelämässä ja yhteiskunnassa.

Kuten mainittiin yllä, venäläisten kumppaneiden arviointia häiritsee usein heidän toimintansa läpinäkyväisyys. On kuitenkin muistettava, ettei tämä läpinäkyvyyden puute aina merkitse sitä, että tarjolla olisi huono kumppani. Usein venäläisten yritysten läpinäkyväisyys johtuu pelosta menettää yrityksen hallinto, koska venäläinen lainsäädäntö tarjoaa riittämättömän omistuksen suojan. Läpinäkyvät-

tömyyteen vaikuttaa myös se, että länsimaisen, mittavan PR-toiminnan järjestäminen ei ole venäläisyrittäjien ajankohtaisessa tilanteessa tarpeen. Venäläisiltä pieniltä ja keskisuurilta yrityksiltä taas usein puuttuu liiketoiminnan pitkäaikainen kehitysvisio, tottumus kansainvälisiin johtamiskäytäntöihin ja vieraita kieliä taitava henkilöstö.

Toimittaja- ja alirakoitsijaketjua rakentava kansainvälinen yritys kohtaa melko varmasti laatuongelman. Ulkomainen tuottaja ei siksi ensimmäisinä vuosina tule Venäjällä toimeen ilman kansainvälisiä liikekumppaneita, mistä syystä kustannukset kallistuvat. Jatkossa kokemusten kertyessä sekä määrätietoisen alihankkijatyön kehittyessä nämä ongelmat pystytään usein ratkaisemaan.

Tärkein suositus venäläisen liikekumppanin valinnassa, olkoon kyseessä mahdollinen alihankkija tai ostettava yritys, voidaan siten määritellä seuraavasti: Ei kannata odottaa ainakaan heti venäläiseltä liikekumppanilta länsimaisia vaatimuksia vastaavan johtamistaidon taikka laadun, lähinnä ulkoisia, tunnusmerkkejä. Siihen kykeneviä yrityksiä Venäjällä on vain muutama, ja ne maksavat suhteettoman paljon. Tärkein, mihin kannattaa kiinnittää huomiota, on johdon valmius ottaa käyttöön näitä laatustandardveja, kyky suunnitella muutoksia ja tulosten nopea saavutettavuus.

Yhteenvetona mainittakoon eräs hyvin tärkeä seikka. Mikäli Venäjä välttyy keskipitkällä aikavälillä sen kummemmilta poliittisilta kriiseiltä ja jyrkiltä muutoksilta nykyisissä poliittisissa ja taloudellisissa linjauksissa, Venäjän taloudessa kehittyä yhä enemmän länsimaiseen kilpailuun perustuvan markkinatalouden piirteitä. Asiantuntijoiden mukaan kriisit ja muutokset ovat kuitenkin mahdollisia, vaikkakin epätodennäköisiä. Ulkomaisten yritysten kannalta liike-elämän normit ja tavat Venäjällä lähestyvät siis tuttuja ja muissa maissa koeteltuja malleja. Pystyäkseen tulevaisuudessa rakentamaan Venäjälle tehokkaan liike-toiminnan on kuitenkin alettava toimia jo tässä vaiheessa. Venäjän liike-elämän kehitys ja muutos on nopea, ja Jukos-jutusta piittaamatta ulkomaiset sijoitukset Venäjälle kasvavat. Suomalaisia voidaan vielä tällä hetkellä oikeutetusti pitää Venäjän-asiantuntijoina. Muutaman vuoden kuluttua samalla tavalla alkavat kuitenkin profiloitua vaikkapa kiinalaiset.

Lähteet

Tilastot

- 1 Investoinnit Venäjällä. 2003. Venäjän federaation tilastopalvelu (Rosstat)
- 2 Investoinnit Venäjällä. 2001. Venäjän federaation tilastopalvelu (Rosstat)
- 3 Russia in Figures, official publication. 2005. Venäjän federaation tilastopalvelu (Rosstat)
- 4 Venäjän alueet – Venäjän Federaation subjektien pääominaisuuksia. 2004. Venäjän federaation tilastopalvelu (Rosstat)
- 5 Venäjän alueet – sosiaalis-taloudellisia osoittimia. 2004. Venäjän federaation tilastopalvelu (Rosstat)
- 6 Venäjän tilastovuosikirja. 2004. Venäjän federaation tilastopalvelu (Rosstat).
- 7 World Investment Report. 2004. Yhdistyneet Kansakunnat. New York ja Geneve, 2004
- 8 Venäjän Federaation tilastopalvelun web sivut. www.gks.ru/ ja www.gks.ru/eng/
- 9 Venäjän Keskuspankin tilastot. http://www.cbr.ru/eng/statistics/credit_statistics/

Venäjän hallituksen tietolähteet

- 1 Venäjän Federaation Luonnonvarainministeriö (www.mnr.ru).
- 2 Venäjän Federaation alueellisen kehityksen ministeriö.
- 3 Venäjän Federaation valtiovarainministeriö (www.minfin.ru).
- 4 Venäjän energiastrategian perusteet vuoteen 2020 saakka. Venäjän Federaation teollisuus- ja energiainisteriö (www.mte.gov.ru). 2001.
- 5 Venäjän Federaation vuoden 2003 sosiaalis-taloudellinen kehitys. Venäjän Federaation kauppaja talouskehityksministeriön vuosikertomus (www.economy.gov.ru). 2004.

- 6 Venäjän Federaation liikennestrategia. Venäjän Federaation Liikenneministeriö. (www.mintrans.ru). 2004.
- 7 Venäjän Federaation Keskuspankki (www.cbr.ru).

Erikoislehdet ja Venäjää koskevat katsaukset

- 1 Alueellinen yhteiskunnallinen rahasto "Informatiikka demokratialle" (www.in-dem.ru).
- 2 Kansainvälinen valuuttarahasto. Venäjä-katsaukset. <http://www.imf.org/external/country/RUS/>
- 3 Rating-toimisto "Ekspertti". Arvio Venäjän alueiden kiinnostavuudesta investointikohteina. 1996–2004 (www.raexpert.ru).
- 4 PricewaterhouseCoopers. Doing business in the Russian Federation. 2004. (www.pwc.com/ru).
- 5 RosBisnesKonsalting Uutisanalyysitoimisto (www.rbc.ru).
- 6 Ekspertti, Analyytinen aikakauslehti. (www.expert.ru). 1999–2005.
- 7 US Foreign Commercial Service and US Department of State. Russia Country Commercial Guide FY 2004. 2004 (www.buyusa.gov).
- 8 Vedomosti. Delovaja gazeta (www.vedomosti.ru). 1999–2004.
- 9 World Bank. www.worldbank.org

Kiljallisuuslähteet

- 1 Baranov A.O. (2004). Venäjän talousreformien aikana: raha, budjetti, investoinnit.
- 2 Dudarev G., Boltramovich S., Filippov P. & Hernesniemi H. (2004). Advantage Northwest Russia. The new growth centre of Europe.
- 3 Dudarev G., Hernesniemi H., & Filippov P. (2002). Emerging Clusters of the Northern Dimension. Competitive Analysis of Northwest Russia.

- 4 Fisher P. (1999). Suorat ulkomaiset investoinnit Venäjälle: teollisuuden elvytyksen strategia.
- 5 Granberg A.G. (toimittaja) (2000). Alueellinen kehitys: Venäjän ja Euroopan Unionin kokemuksia.
- 6 Gulkin P.G. (2003). Riskipääoma ja suorat yksityiset investoinnit Venäjällä: teoria ja käytännön vuosikymmen.
- 7 Lindstrom M. (2003). Locational Sources of Competitiveness: Finnish Companies' Business Operations in the Baltic Sea Region.
- 8 Liuhto K., Pelto E. & Lipponen K. Where to do business in Russia. – A report on Russian regions, firms, foreign trade and investment flows (www.tukkk.fi/pei/e).
- 9 Medvedev A. 2000. Economic Geography of the Russian Federation: Business Profile of Russian Regions. South Carelia Polytechnic Publications.
- 10 Russian Private Equity and Venture Capital Association. Venäjän vuosien 1994–2004 suorien sijoitusten ja riskirahoitusmarkkinoiden katsaus (2004).
- 11 Seleznev A.Z. 1999. Venäjän markkinoiden kilpailuasemat ja infrastruktuuri.
- 12 Silkin V.V. 2003. Suorat ulkomaiset investoinnit Venäjällä. Mukaan vetämisen ja suojelelun oikeusmuotoja.
- 13 Tsvetkova N.N. 2004. Suoran ulkomaiset investoinnit Aasiassa ja Venäjällä. Vertailuanalyysin kokemusta.
- 14 Zashev P. 2004. The Russian Million Cities – business opportunities and strategies for Finnish small and medium size enterprises (www.tukkk.fi/pei/e).

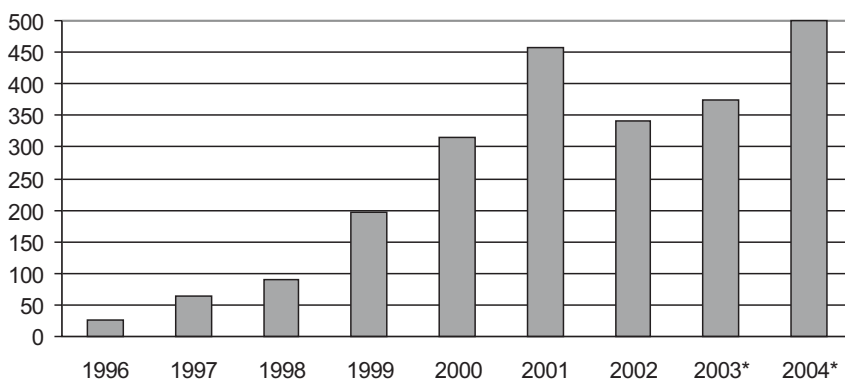
Liite 1

Suomalaisten yritysten toiminta Venäjällä

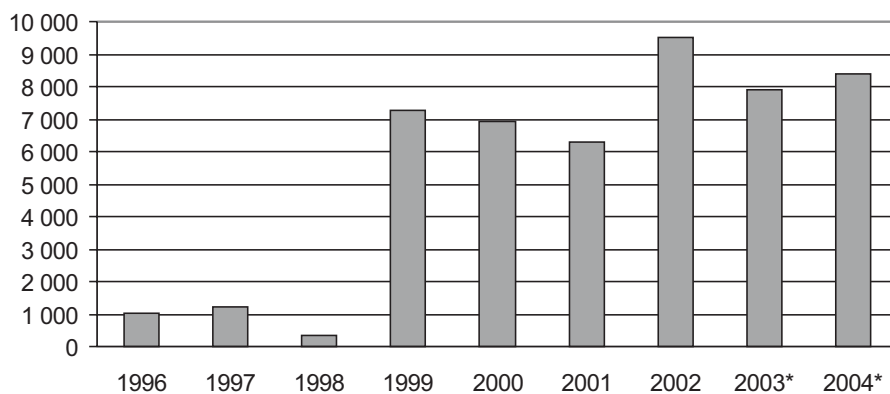
Mikä on suomalaisten yritysten todellinen toiminnan laajuus Venäjällä? Tähän kysymykseen haettiin vastausta tutkimusprojektin yhteydessä. Selvitystyö oli äärimmäisen hankalaa, koska yritykset raportoivat investointejaan tai yrityskauppojaan hyvin eri tavalla. Yritykset jättivät tiedotteissaan ja vuosikertomuksissaan kertomatta usein esimerkiksi sijoituksen suuruuden, koska sitä pidetään liikesalaisuutena. Tiedolla olisi runsaasti käyttöä esimerkiksi keskusteltaessa Venäjän viranomaisten kanssa. Venäjän tilastopalvelun mukaan Suomen suorien sijoitusten kanta Venäjällä 31.3.2005 oli vain 320 miljoonaa euroa. Kaikkien suomalaisten sijoitusten yhteismäärä oli 585 miljoonaa euroa sisältäen myös lainat ja osakesäästäjien tekemät osakesijoitukset.

Suomen Pankin tilastoimat suorat sijoitukset

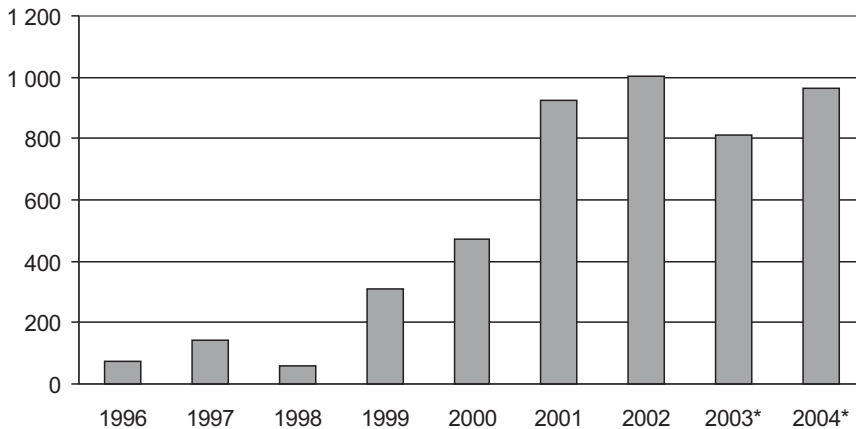
Suomen Pankin tilaston mukaan Suomalaisten yritysten suorien sijoitusten kanta Venäjällä oli 499 miljoonaa euroa vuonna 2004. Tämä on vain 0,85 prosenttia kaikesta Suomen suorista sijoituksista ulkomaille. Suorassa sijoituksessa ostetusta yrityksestä omistetaan vähintään 10 prosenttia, ja sijoitus on – tässä tapauksessa – tehty Suomesta. Myös yrityksiin takaisin sijoitetut voitot lasketaan suoriksi sijoituksiksi. Nämä Suomen Pankin tilastoimat yritykset suomalaisella omistusosuudella työllistivät 8 367 henkilöä (2,5 prosenttia ulkomaisesta työllisyydestä) ja hankkivat liikevaihtoa 964 miljoonaa euroa (0,8 prosenttia ulkomaisesta liikevaihdosta). Liitekuviissa L1–L3 on esitetty Suomesta Venäjälle tehtyjen suorien sijoitusten kannan kehitys sekä niiden liikevaihto- ja työllisyysvaikutukset. 2000-luvulla sijoituskanta on ajoittain jopa pienentynyt. Vuosina 2002 ja 2003 suuria sijoituksia siirtyi ulkomaisten sijoittajien omistukseen.

Kuva L1. Suomen suorat sijoitukset Venäjälle vuosina 1996–2004, miljoonaa euroa (Lähde: Suomen Pankki)

Kuva L2. Suomen Venäjälle tekemien suorien sijoitusten omistusosuudella painotettu työllisyysvaikutus vuosina 1996–2004 (Lähde: Suomen Pankki)

Kuva L3. Suomen Venäjälle tekemien suorien sijoitusten omistusosuudella painotettu liikevaihto vuosina 1996–2004, miljoonaa euroa (Lähde: Suomen Pankki)

EK:n teollisten jäsenyritysten sijoitukset Venäjälle vuonna 1997 ja 2002

Ulkomaille tehtyjen sijoitusten tilastoluvuissa on merkittäviä eroja, jotka osittain johtuvat erilaisista laskutavoista ja osittain siitä, että kaikkia yrityksiä ei saada tilastojen piiriin. Elinkeinoelämän Keskusliiton edeltäjän Teollisuuden ja Työntajain (TT) selvityksen mukaan yksinomaan teollista toimintaa harjoittavien jäsenyritysten kumulatiiviset investoinnit Venäjälle olivat 1 406 miljoonaa euroa vuonna 2002. Tiedustelussa kysyttiin yritysten investointien kokonaismäärää. Tämä kattaa myös muualta kuin Suomesta saadun investointirahoituksen – esimerkiksi ulkomaisien tytäryhtiöiden kautta tehdyt sijoitukset sekä ulkomaisilta (mukaan lukien venäläiset) ja kansainvälisiltä rahoituslaitoksilta hankitun rahoituksen. TT:n jäsenyritykset työllistivät 13 923 henkilöä, mikä oli nelinkertainen määrä vuoteen 1997 verrattuna.

Henkilökuntaluvuissa ei ole otettu huomioon suomalaista omistusosuutta kuten Suomen Pankin luvuissa, vaan ne kertovat yritysten henkilöstön kokonaismäärän. Lisäksi TT:n tilastoihin sisältyy vain teollisuusyrityksiä. Yrityksiltä kysyttiin myös arviota investointien kasvusta vuoteen 2007 asti. Investointien arvioitiin kasvavan 10–15 prosenttia vuodessa. Investointien kokonaismääräksi selvitys ennakoii noin runsasta 2,5 miljardia euroa vuonna 2007.

Suomen suorat sijoitukset Venäjälle vuonna 2005

Suomalaisyritysten kiinnostus Venäjää kohtaan on kasvanut merkittävästi kahden viimeisen vuoden aikana. Tämä ilmenee investoinneista kertovien uutisten suuresta lukumäärästä ja yrityksen tiedotteista. Venäjä nähdään tulevaisuuden strategisek-

si painopistealueeksi. Tätä tutkimusta varten kerättiin eri julkaisuista mahdollisimman kattavasti tiedot suomalaisten yritysten sijoituksista Venäjälle. Tunnistimme 75 Venäjälle sijoittanutta yritystä tai sijoitusaikeestaan ilmoittanutta yritystä. Sijoitusaikeita ei kuitenkaan huomioitu tilastolukuihin, vaan ainoastaan tehdyt sijoitukset ja esimerkiksi yrityskaupan yhteydessä tehdyt sitovat sijoitussopimukset. Lisäksi kävimme läpi merkittävimmät poistumat eli sijoitusten myynnit.

Tietolähteinä käytettiin yritysten pörssi- ja muita tiedotteita, vuosikertomuksia, listalleottoesitteitä, Talouselämä-lehden yrityskauppatietoja, Compilerin julkaisemia uutisia, Esmerkin keräämiä tietoja ja yritysten web-sivustojen tietoja. Sijoituksista kerättiin seuraavia tietoja: sijoittajayhtiö, omistusosuus sijoituksen jälkeen, kohdeyrityksen työntekijämäärä ja liikevaihto sekä sijoituksen suuruus. Sijoituksen suuruus perustuu yritysten antamaan tietoon sen tekemästä investoinnista tai yritystoston tapauksessa kauppahinnasta. Joiden yritysten osalta oli jopa käytävissä niiden pörssinoteerausten mukaisia markkina-arvoja tai kauppahinta exitin yhteydessä, jolloin näitä käytettiin pohjana sijoituksen arvoa laskettaessa.

Puuttuvia tietoja korjattiin muutamilla yksinkertaisilla kaavoilla: Liikevaihto työntekijää kohti on venäläisyrietyksissä keskimäärin 30 000 euroa. Prosessiteollisuudessa se on korkeampi, noin 100 000 euroa. Näiden tietojen avulla voidaan tehdä arvio työntekijämäärästä, jos liikevaihto tiedetään, tai liikevaihdosta, jos työntekijämäärä tiedetään. Joissakin tapauksissa verrattiin tuloksia toisiin vastaaviin yrityskauppoihin. Liikevaihdon ja sijoituksen suuruuden sitoo toisiinsa haluttu tuottoaste ja maksuajan pituus. Liikevaihdosta jää voittoa keskimäärin 8–12 prosenttia. Tavallisesti yrityskaupassa ollaan Venäjällä valmiit maksamaan 10–12 -kertaisesti nykyinen voitto. Käytännössä Venäjän liikevaihdon ja voittojen kasvuvauhdilla takaisinmaksuajaksi tulee 4–6 vuotta. Sijoituksen suuruus laskettiin varovasti käyttäen 8 prosenttia voittoprosenttina, ja ostettavasta yrityksestä oltiin valmiit maksamaan 12-kertainen hinta eli oltiin pessimistejä takaisinmaksuajassa. Vastaavasti toisinpäin lasketaan liikevaihtoarvio, jos sijoituksen suuruus on tiedossa.

Yritykset ryhmiteltiin niiden toimintaa kuvaaville toimialoille. Joissakin tapauksissa yritykset olivat sijoittaneet aivan eri toimialoille – esimerkiksi metsätalouteen ja metsäteollisuuteen. Nämä sijoitukset käsiteltiin erikseen. Liikevaihto- ja työllisyysvaikutuksia laskettaessa otettiin huomioon suomalainen omistusosuus. Tulokset on esitetty taulukossa L1.

*Liitetaulukko L1. Suomalaisten yritysten sijoitukset ja toiminta Venäjällä vuonna 2005
(Lähde: Etlatieto Oy)*

	Toimiala	Yritykset*	Henkilöstö	Liikevaihto, milj. euroa	Sijoitettu pääoma, milj. euroa
A	Metsätalous	3	2 714	53	51
DA	Elintarviketeollisuus	5	4 682	215	186
DD + DE	Metsäteollisuus, kustanta- minen ja painaminen	5	3 620	285	421
DG	Kemikaalien ja kemiallisten tuotteiden valmistus	4	863	62	43
DH	Kumi- ja muovituotteiden valmistus	3	470	66	88
DI	Ei-metallisten mineraali- tuotteiden valmistus	6	1 141	91	106
DJ + DN	Metallien jalostus ja kierrätys	3	721	142	120
DK	Koneiden ja laitteiden valmistus	10	1 620	69	78
DL	Elektroniikka- ja sähkö- tarvikkeiden valmistus	5	1 694	66	77
E	Sähkön ja lämmön tuotanto	1	4 999	319	230
F	Rakentaminen	6	2 167	286	100
G	Tukku- ja vähittäiskauppa	9	3 837	234	221
I	Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	3	37	5	44
K	Kiinteistö- ja liike-elämän palvelut	13	725	15	14
	Muut	5	289	12	17
	Yhteensä	75	29 579	1 920	1 795

* Yritysten lukumäärä toimialoilla on yhteensä 81. Todellisuudessa yrityksiä oli 75, koska joidenkin yritysten sijoitukset kohdistuivat kahdelle toimialalle tai olivat omistusosuudeltaan niin erilaisia, että ne on laskettu erikseen.

Tilastossa monien – varsinkin pienien yritysten – sijoitukset jäävät huomioimatta. Tilastossa ei ole mukana suomalaisesta omistuksesta siirtyneitä sijoituksia. Näitä ovat Hartwallin omistukset venäläisestä olutteollisuudessa, jotka siirtyivät yritys-
kaupassa Scottish & Newcastlelle, Soneran sijoitukset matkapuhelinliikenteessä, jotka nyt ruotsalainen TeliaSonera omistaa, Neste Oilin Lukoilille myyty öljyn-
pumppaustoiminta, Chipsin Orklalle siirtynyt tuotanto ja Nordean International
Moscow Bank -sijoitus, jonka Merita aikoinaan teki. Nyt näiden menestyksellisten
sijoitusten arvo olisi yli 3 miljardia euroa.

Tilastosta voi vetää ainakin seuraavat johtopäätökset:

- 1 Suomalaisten sijoitukset venäläiseen yritystoimintaan ovat suhteellisen mittavat suorien sijoitusten tilastointiin verrattuna. Työllisyydellä mitaten niiden suuruus on yli kolminkertainen ja liikevaihdolla mitaten kaksinkertainen.
- 2 Sijoitusten lukumäärä on suuri myös palveluissa, vaikka sijoitettavat summat ovat pienempiä kuin teollisuudessa. Myös pieniä ja keskisuuria yrityksiä on sijoittaneiden joukossa.

- 3 Merkittävä osa sijoituksista on tehty vuonna 2005, jolloin niiden vaikutukset eivät vielä näy suorien sijoitusten tilastoissa. Kun näiden yritysten toiminta alkukankeuden jälkeen lähtee käyntiin, sen näkyy suomalaisperäisen liikevaihdon huomattavana kasvuna.
- 4 Tietyt alat ovat selvästi aloittaneet ”Venäjän valloituksen”:
- Esimerkiksi metsäteollisuus rakentaa omia, mittavia puunhankintaorganisaatioitaan Venäjälle. Yritystojen kautta päästään käsiksi hakkuoikeuksiin. Metsäteollisuuden sijoitukset sahoihin ja kartontitehtaisiin ovat myös kohtalaisia. Molempia tarvitaan pohjustamaan sellu- ja paperitehdashankkeita.
 - Elintarviketeollisuus on alkanut toteuttaa lähialuestrategiaa tosisaan. Isot yritykset kuten Atria, Raisio ja Valio ovat muuttaneet strategiaansa ja hyötyvät paikallisesta läsnäolosta Fazerin tapaan.
 - Myös kauppa laajentaa ketjujaan Venäjälle. Stockmannin, Tradekan ja Onnisen ohella esimerkiksi Rautakesko, Lumene Group ja jopa Yliopiston Apteekki pyrkivät Venäjälle. Myös Neste Oilin polttoainekauppa kuuluu tähän ryhmään.
 - Rakennustarviketeollisuus ja rakentaminen ovat myös laajalla rintamalla etabloitumassa Venäjälle.
- 5 Venäjälle menon motiivit ovat kahtalaiset. Monia suomalaisvalmistajia, kuten Nokian Renkaat ja Kone, kiinnostavat Venäjän nopeasti kasvavat sisämarkkinat. Jotkut yritykset, kuten Elcoteq ja PKC Group pyrkivät parantamaan kilpailukykyään Venäjän edullisella työvoimalla. Kustannusrajan edullisemmalla puolella valmistettuja tavaroita tuodaan EU:n kilpailuille markkinoille.
- 6 Tilastotaulukosta ei näy sijoitusten omistusosuudet. Periaatteessa omistuksen riskit jakaantuvat kun omistajia on monia. Valtaosassa suomalaisten sijoituksissa Venäjälle omistusosuus on sataprosenttinen tai lähellä sitä. Tässä heijastuu selvästi ikävät kokemukset tasaomistamisesta yhteisyrityksistä. Myös tapauksissa, joissa yritys ostaa vähemmistöosuuden, pyritään optiolla turvaamaan mahdollisuus päästä enemmistöomistajaksi. Paikallista omistajaa käytetään näissä tapauksissa markkinoiden opiskeluun.
- 7 Fortumin sijoitukset energiantuotantoon ja Lassila & Tikanojan sijoitukset ympäristönhuoltoon osoittavat, että Venäjällä valtion monopolit vähitellen antavat tilaa yksityisille yrityksille. Molemmat sijoitukset ovat osoituksia teknologian ja osaamisen siirrosta, jonka venäläinen osapuoli kokee hyödylliseksi.

Liite 2

Tutkimuksessa käytetyt muuntokurssit

Liitetaulukko 2.1. Kuukausittaiset valuuttakurssit (Lähde: European Central Bank, Monthly Bulletin, Bank of Russia, Bulletin 7/2005)

Kuukausi	USD euroissa	Euro ruplissa	USD ruplissa	Kuukau- si	USD euroissa	Euro ruplissa	USD ruplissa
00/01	1,014	28,4326	28,04	02/10	0,981	31,1409	31,6827
00/02	0,983	28,2416	28,73	02/11	1,001	31,3666	31,7701
00/03	0,964	27,4354	28,46	02/12	1,018	31,6476	31,8547
00/04	0,947	27,0653	28,58	03/01	1,0622	33,2719	31,7844
00/05	0,906	25,6579	28,32	03/02	1,0773	34,4290	31,8345
00/06	0,949	26,8093	28,25	03/03	1,0807	33,9409	31,5729
00/07	0,940	26,1790	27,85	03/04	1,0848	33,9815	31,3801
00/08	0,904	25,0679	27,73	03/05	1,1582	34,5513	31,1021
00/09	0,872	24,2329	27,79	03/06	1,1663	35,9101	30,6400
00/10	0,855	23,8289	27,87	03/07	1,1372	34,7223	30,3809
00/11	0,856	23,8738	27,89	03/08	1,1139	34,3395	30,2791
00/12	0,897	25,0891	27,97	03/09	1,1222	33,6340	30,5458
01/01	0,938	26,6017	28,36	03/10	1,1692	35,6043	30,6142
01/02	0,922	26,3600	28,59	03/11	1,1702	34,7992	29,9451
01/03	0,910	26,0988	28,68	03/12	1,2286	35,6624	29,7038
01/04	0,892	25,7342	28,85	04/01	1,2613	37,0979	29,4545
01/05	0,874	25,3635	29,02	04/02	1,2646	35,5281	28,5252
01/06	0,853	24,8308	29,11	04/03	1,2262	35,7593	28,5162
01/07	0,861	25,1584	29,22	04/04	1,1985	34,9082	28,5151
01/08	0,900	26,4150	29,35	04/05	1,2007	34,6289	28,9612
01/09	0,911	26,8107	29,43	04/06	1,2138	35,3907	28,9993
01/10	0,906	26,7542	29,53	04/07	1,2266	35,0889	29,0471
01/11	0,888	26,8900	29,68	04/08	1,2176	35,1609	29,1405
01/12	0,892	26,5200	29,90	04/09	1,2218	35,3713	29,2591
02/01	0,883	26,6100	30,13	04/10	1,2490	36,3001	29,2224
02/02	0,870	26,4306	30,6797	04/11	1,2991	37,1185	28,7651
02/03	0,876	26,7634	30,9404	04/12	1,3408	37,4162	28,1496
02/04	0,886	27,2493	31,1741	05/01	1,3119	36,6704	27,7487
02/05	0,917	28,1785	31,1951	05/02	1,3014	36,3910	28,1136
02/06	0,955	29,3711	31,3058	05/03	1,3201	36,4789	27,7007
02/07	0,992	31,3238	31,5002	05/04	1,2938	35,9794	27,8548
02/08	0,978	30,8717	31,4568	05/05	1,2694	35,4730	27,8364
02/09	0,981	30,9896	31,5673	05/06	1,2165	34,6951	28,1946

Liitetaulukko 2.2. Vuosittaiset valuuttakurssit (Lähteet: OECD, Economic Outlook, European Central Bank, Monthly Bulletin, Bank of Russia Bulletin 7/2005.)

Vuosi	USD euroissa*	Euro ruplissa	USD ruplissa	Vuosi	USD euroissa*	Euro ruplissa	USD ruplissa
1990	1,3409			1998	1,1123	10,7989	9,7083
1991	1,2991			1999	1,0658	26,2169	24,5983
1992	1,3535	0,1917	0,1417	2000	0,9236	25,9747	28,1233
1993	1,2005	1,0017	0,8344	2001	0,8956	26,1239	29,1692
1994	1,2058	2,6346	2,1850	2002	0,9456	29,7028	31,4116
1995	1,3218	6,0195	4,5542	2003	1,1312	34,6699	30,6488
1996	1,2907	6,6082	5,1200	2004	1,2439	35,8192	28,7959
1997	1,1320	6,5476	5,7842	2005	1,3113	36,5154	27,8467

* Euro tuli käyttöön vuoden 1999 alussa. Sitä aiemmille vuosille on käytetty ECU:a.

HANDELS- OCH INDUSTRIMINISTERIET

Besöksadress

Alexandersgatan 4
00170 HELSINGFORS

Postadress

PB 32
00023 STATSRÅDET

Telefon (09) 16001
Telefax (09) 1606 3666

Publikationsseriens namn och kod

HIM Finansierade undersökningar
8/2005

Författare Pavel Filippov, Sergey Boltramovich, Grigory Dudarev, Danil Smirnyagin, Dmitry Sutyryn Hannu Hernesniemi (toimittaja)		Publiceringstid December 2005
		Uppdragsgivare Handels- och industriministeriet
		Organets tillsättningsdatum
Titel Investeringar och investeringsförutsättningar i Ryssland		
Referat <p>Produktionstillväxten i Ryssland har fortgått i sju år och syns förutom på handeln också på ökade investeringar. Produktionen har ökat med 6,6 procent och investeringarna med hela tio procent per år. Genom att tävla om de utländska investeringarna stärker Ryssland sin ställning. År 2004 gjordes utländska investeringar för 32 miljarder euro i Ryssland. Förutom i oljeindustrin görs investeringar i Ryssland också för den inre marknaden. Till exempel har ledande biltillverkare öppnat fabriker i Ryssland. Finländska bolag investerar i allt snabbare takt inom olika sektorer i Ryssland. Finländska bolag har i dagens läge gjort investeringar för åtminstone ca 1,8 miljarder euro i Ryssland. Hartwall och Sonera, som bägge övergått till utländsk ägo men styrs från Finland, har för närvarande investeringar för ett miljardsvärde på tre miljarder euro. De finländska bolagen sysselsätter 29 600 personer i Ryssland. De har sammanlagt en omsättning på 1,9 miljarder euro. Verksamheten är för många endast på inledningsstadiet, så omsättningen antas öka märkbart.</p> <p>Trots att de ryska investeringarna har ökat kraftigt är de fortfarande inte på samma nivå som under Sovjetunionens slutskede. Investeringarna är fortfarande för låga i förhållande till BNP. En stabil finansiell tillväxt förutsätter större investeringar. Investeringarna riktar sig ändå efter marknadens behov, vilket märks på investeringarnas höga avkastningsgrad. Enligt statistiken är produktionen per arbetstagarare för bolag i utländsk ägo hela 7-8 gånger större i förhållande till alla bolag. Ryssland har förutom pengar också fått ny teknologi och kunskap inom affärsverksamhet.</p> <p>För utländska investerare är Ryssland en mosaik av olika områden. Moskva och S:t Petersburg med omnejd utgör stora konsumtionscentra och är landets knutpunkter. Internationella bolag investerar starkt på oljeområden som Hanti-Mans och Jamalo-Nenetsien. Novgorod, Leningrad och Rostov har dragit nytta av sin investeringsinriktade politik. Intressanta objekt är branschstrukturellt starka och överlag stabila områden som Nizhi Novgorod samt republikerna Tatarstan och Boskotostan. Den logistiska positionen lockar investerare till områdena kring Krasnodar vid Svarta havet och Leningrad längst inne i Finska viken. Av Rysslands 88 områden kan ca 20 ses som intressanta för utländska investerare. Ett allmänt drag är områdenas ökande betydelse – från Moskva och S:t Petersburg rör man sig mot välbärgade men fortfarande obekanta områden. Vid en analys av riskerna med investeringarna måste man förutom landriskerna ta också de regionala riskerna i beaktande: den regionala ledningens politik och dess varaktighet, tillståndspraxis, hur trafikförbindelserna och logistiken fungerar, tillgången till råvaror, arbetskraft, energi o.dyl. på området, den lokala ekonomiska basens hållbarhet och därtillhörande sociala risker samt t.ex. konflikter som beror på nationalitet.</p> <p>De finländska investeringarna har i huvudsak riktats in på området kring S:t Petersburg och nordöstra Ryssland i övrigt samt Moskva med omnejd. Investeringarna håller dock på att mer vittgående ta sikte på centrala Ryssland och storområdet kring Volga med Nizhi Novgorod som centrum. Man har ännu inte gjort investeringar i öst bakom Ural och i det södra storområdet. De enskilda investeringarna har varit förhållandevis små och finansieringen härstammar ofta från flera håll. Strategin är att växa med den interna finansieringen. De finländska investeringarna i skogssektorn har också ökat märkbart. Strategin för de stora investeringarna är ändå att inleda investeringarna försiktigt; man "övar" med relativt små investeringar för att kontrollera riskerna och testat tillgången till bl.a. råvaror. För att undvika risker strävar de finländska bolagen efter hundraprocentigt ägande eller majoritetsägande och undviker likvärdigt samägande.</p>		
Kontaktperson vid HIM: Marknadsavdelningen/Eero Jäntti, tfn. (09) 1606 3658		
Nyckelord Ryssland, investeringar, utländska direkta investeringar, investeringspotential, risker		
ISSN 1459-9384		ISBN 951-739-898-0
Sidoantal 239	Språk Finska	Pris 13 €
Utgivare Handels- och industriministeriet		Förläggare Edita Publishing Ab

MINISTRY OF
TRADE AND INDUSTRY

Aleksanterinkatu 4

P.O. Box 32

Tel. +358 9 16001

FIN-00170 Helsinki
FINLAND

FIN-00023 GOVERNMENT
Helsinki FINLAND

Telefax +358 9 1606 3666

Series title and number of the publication

MTI Financed studies

8/2005

Authors Pavel Filippov, Sergey Boltramovich, Grigory Dudarev, Danil Smirnyagin, Dmitry Sutyurin Hannu Hernesniemi (editor)		Date December 2005
		Commissioned by Ministry of Trade and Industry
		Date of appointment
Title Investment and Investment Climate in Russia		
Abstract <p>The seven-year-long economic expansion in Russia is reflected in the rapid increase in trade and investment. Total output has increased by 6,6 percent and investment by 10 percent a year. Russia is gaining ground in the competition for foreign investment. In 2004, foreign investors invested EUR 32 billion in Russia. Besides the oil industry, foreign investors are now looking towards other industries, too. For example, leading automobile manufacturers have built plants in Russia. Finnish companies are also investing in various sectors at an increasing pace. The total stock of investments by Finnish companies in Russia is currently at least EUR 1.8 billion. Investments by Hartwall and Sonera, which are now foreign owned but managed from Finland, amount to EUR 3 billion. Finnish companies employ 29,600 workers in Russia, generating net sales of EUR 1.9 billion. As many firms are just in the initial stages of operation, their net sales are expected to grow considerably.</p> <p>Despite strong growth, Russian investment has still not reached the level existing in the final years of the Soviet Union. Investment as a share of GDP is still too low. For economic growth to be sustainable, investment will have to increase. Investments are now being directed by the needs of markets, which is shown by the high rates of return. Compared to the average for all firms, output per worker is 7-8 times higher in foreign-owned companies. Besides foreign capital, Russia has received new technologies and management know-how, too.</p> <p>Russia offers a regional mosaic to foreign investors. The country's largest cities Moscow and St. Petersburg, and their surrounding areas, are large consumer markets. International companies are investing heavily in the oil regions of Hanty-Mansisk and Yamal-Nenets. The Novgorod, Leningrad and Rostov regions have benefited from their investment-friendly policies. The Nizhi Novgorod region and the Tatarstan and Boskortostan republics offer interesting investment opportunities based on their strong industrial structures and stable environments. Strong logistics capabilities are attracting investments to Krasnodar on the Black Sea and to the Leningrad region on the Baltic Sea. Of Russia's 88 regions, around 20 can be viewed as providing interesting investment opportunities to foreign investors. A general characteristic of these regions is their growing importance: from Moscow and St. Petersburg investments are expanding to prosperous, though less known, regions. In analyzing investment risks, regional and not only country risk should be taken into account.</p> <p>Finnish investments have been targeted primarily to St. Petersburg and other regions of Northwest Russia as well as to Moscow and its surrounding areas. Investment activity is, however, spreading to Central Russia and the Volga Federal District, whose major city is Nizhny Novgorod. No investments have been made to the east, beyond the Urals, nor in Northern Caucasus. One-off investments have been relatively small and financed by several sources. The strategy is for growth based on internal financing. Finnish investments in the Russian forest industry have also increased strongly. The strategy of large investors, however, is to start slowly; they first "practice" with small investments to manage risk and to test the availability of raw materials. To minimize risks, Finnish companies strive for full or majority ownership in the companies and avoid joint ventures.</p> <p>MTI Contacts: Trade Department/Eero Jäntti, tel. +358 9 1606 3658</p>		
Key words Russia, investmet, FDI, investment potential, investment risks		
ISSN 1459-9384		ISBN 951-739-898-0
Pages 239	Language Finnish	Price 13 €
Published by Ministry of Trade and Industry		Sold by Edita Publishing Ltd

- 1/2005 Kuluttajien rahatalouden hallinta
- 2/2005 Luottomarkkinoiden epätäydellisydet ja pk-yritysten rahoitusympäristö Suomessa
- 3/2005 Ammattikorkeakoulun rooli yrittäjäpolvenvaihdon edistämässä
- 4/2005 Matkailun satelliittilinpito ja aluetaloudelliset vaikutukset
- 5/2005 Julkinen tuki matkailuhankkeisiin Suomessa vuosina 2000–2003
- 6/2005 Technology Transfer from Universities to the Industry in Japan – Kanazawa University as an Example
- 7/2005 China's Western Region Development Strategy and Its Impact on Qinghai Province

Investoinnit ja investointiedellytykset Venäjällä

Uusi markkinatalouden Venäjä kasvaa ja investoi. Tuotanto on kasvanut keskimäärin 6,6 prosenttia ja investoinnit jopa 10 prosenttia vuodessa jo seitsemän vuoden ajan. Nyt Venäjälle voi myös sijoittua – rakentaa tai ostaa tehtaita, kauppaketjuja, palveluyrityksiä.

Minkä muun maan yritykset ovat yhtä hyvässä ”sillanpääasemassa” kuin suomalaisyritykset? Olemme Venäjän rajanaapuri. Strategisesti Venäjän ja EU:n markkinoiden välissä. Tunnumme Venäjää paremmin kuin monet. Olemme (Japanin ja Norjan ohella) Venäjän harvinainen rajanaapuri, jonka yritykset ovat saaneet vapaasti kehittyä ja karastua maailmanmarkkinoilla.

Monet yritykset ovat jo etabloituneet Venäjälle ja monet suunnittelevat sijoittumista maahan. Tämä kirja on tarkoitettu näille yrityksille. Kirja kertoo:

- Mille toimialoille Venäjällä investoidaan
- Mille Venäjän alueille investoinnit suuntautuvat
- Mitkä ovat eri alueiden riskit ja investointipotentiaalit
- Mille toimialoille ja maan alueille ulkomaalaiset yritykset sijoittavat
- Mitkä tekijät vetävät sijoituksia
- Mitkä esteet vaikuttavat investointeja
- Mitä sijoituksia ja kuinka paljon suomalaiset yritykset ovat tehneet Venäjälle

Suomalaisyrityksillä on liiketoimintaosaamista, repussa hyviä tuotteita ja palveluita ja rahoitusmahdollisuuksiakin ”Venäjän valloitukseen”. Momentum on koittanut, mutta tietoa tarvitaan riskien hallintaan!